

TESTIMONIA
NAJDAWNIEJSZYCH
DZIEJÓW SŁOWIAN

Pamięci Wincentego Swobody

Prace Sławistyczne

127

Komitet Redakcyjny

EWA RZETELSKA-FELESZKO (przewodnicząca)

JERZY DUMA, JACEK KOLBUSZEWSKI,
VIOLETTA KOESKA-TOSZEWA, HANNA POPOWSKA-TABORSKA,
JANUSZ SIATKOWSKI, LUCJAN SUCHANEK

INSTYTUT SŁAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK

**TESTIMONIA
NAJDAWNIEJSZYCH
DZIEJÓW SŁOWIAN**

SERIA GRECKA

Zeszyt 5

PISARZE Z X WIEKU

Przekład i opracowanie
ALINA BRZÓSTKOWSKA

WARSZAWA 2009

Publikację opiniowali do druku
SYLWESTER DWORACKI, KAZIMIERZ ILSKI, MACIEJ SALAMON

Projekt okładki
MAREK PIJET

Redakcja
JACEK SERWAŃSKI

Łamanie
BARBARA ADAMCZYK

© Copyright by Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy
Printed in Poland

ISBN 978-83-89191-92-2

Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW)

Instytut Sławistyki PAN

00-330 Warszawa

ul. Nowy Świat 72

tel./fax 0 22 827-17-41

e-mail: sow-ispan@wp.pl

www.ispan.waw.pl

WSTĘP

Po długiej przerwie od ukazania się zeszytu 4. serii greckiej *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian* przekazujemy czytelnikom kolejny zeszyt. Na początku jego realizacji, jesienią roku 2000, zabrakło wieloletniego Kierownika naukowego *Testimoniów* i Autora komentarzy erudycyjnych, doc. dr. hab. Wincentego Swobody. Jego odejście poważnie osłabiło zespół badawczy, ale nie spowodowało wstrzymania prac. Pierwotne założenia naszego opracowania udało się zrealizować jednak tylko częściowo. Wybór przekazów kronikarskich przewidzianych dla tego zeszytu ograniczyliśmy początkowo do czterech źródeł: *Kontynuacji Teofanesa*, *Kronik* z kręgu Symeona Logotety, *Dziejów* Leona Diakona oraz *Przeglądu dziejów* Jana Skylitzesa. Ostatecznie, wobec braku zespołu opracowującego, zdecydowaliśmy się na przesunięcie dzieła Jana Skylitzesa do zeszytu następnego. Stało się to konieczne z powodu znacznej objętości ekscerptów z tego dzieła oraz potrzeby rozszerzenia zakresu zagadnień badawczych. Dlatego w niniejszym zeszycie znalazły się skomentowane fragmenty tylko trzech pierwszych wymienionych źródeł.

Zgromadzony tu materiał źródłowy przedstawia dzieje władztwa bizantyjskiego na Bałkanach oraz wzrost znaczenia państwa bułgarskiego w IX i X wieku. Niektóre ekscerpty potwierdzają omówione już w poprzednich zeszytach *Testimoniów* relacje lub zawierają dodatkowe elementy w opisach wydarzeń, które w tym czasie kształtowały stosunki bizantyjsko-bułgarskie. Spośród nich wymienimy takie, jak: udział Omurtaga w wojnie domowej wywołanej przez Tomasza Słowianina, konflikt bizantyjsko-bułgarski zakończony bitwą pod Bulgarofygon, zagadnienie domniemanej koronacji Symeona w 913 r., czy małżeństwo Piotra Bułgara z Marią Lakapeną. Wykorzystane teksty informują także o chrystianizacji Bułgarów oraz Rusów, w drugiej połowie IX wieku (z uwzględnieniem wątków legendarnych), oraz o aktywności tych ostatnich w ciągu X wieku. Szczególnie znaczenie mają świadectwa Leona Diakona dotyczące stosunków bizantyjsko-bułgarskich oraz udziału Rusów, pod wodzą księcia Światosława Igorewicza, w konflikcie między obu stronami. Zamieszczamy także fragmenty poświęcone zamożnej mieszkance Peloponezu, wdowie Danelis, związanej, wedle niektórych hipotez, z ludnością słowiańską z okolic Patras, zawarte w *Kontynuacji Teofanesa* (wykorzystane później przez Jana Skylitzesa).

Zgodnie z zasadą przyjętą w tej serii, świadectwa podajemy w języku greckim z równoległym polskim tłumaczeniem. W omówieniu wielu wydarzeń i zagadnień w znacznym stopniu odwołujemy się do komentarzy erudycyjnych opracowanych przez Wincentego Swobodę w poprzednich zeszytach *Testimoniów*.

W podjętym przez nas trudzie filologicznej i historycznej interpretacji źródeł pragniemy złożyć szczególne podziękowania Panu prof. dr. hab. Maciejowi Salomonowi oraz Panu dr. hab. profesorowi UAM Kazimierzowi Ilskiemu za cenne spostrzeżenia i sugestie, które pomocne były w doprowadzeniu do końca tego opracowania. Za wgląd w poprawność polskiego przekładu dziękujemy Panu prof. dr. hab. Sylwestrowi Dworackiemu, a za współpracę w przygotowaniu tekstów greckich do publikacji – Pani dr Annie Lasek i Panu dr. Mateuszowi Stróżyńskiemu. Wdzięczność winni jesteśmy także współpracownikom Zakładu Historii Instytutu Sławistyki PAN w Poznaniu – Panu prof. dr. hab. Andrzejowi Wędzkiemu, Panu doc. dr. hab. Ryszardowi Grzesikowi i Pani dr Dorocie Leśniewskiej za pomoc i krytyczną lekturę zgromadzonych tu materiałów, a Pani mgr Barbarze Grunwald-Hajdasz – za adiustację tekstów polskich w niniejszym zeszycie.

Poznań, w grudniu 2009 roku

Alina Brzóstkowska

KONTYNUACJA TEOFANESA

Theophanes Continuatus (οἱ μετὰ Θεοφάνην) lub *Scriptores post Theophanem*, czyli *Kontynuacja Teofanesa*, to umowna nazwa anonimowego zbioru dzieł historycznych, nadana przez jego pierwszego wydawcę F. Combefisa. Jest to historyczna kompilacja kilku pierwotnie samodzielnych dzieł historycznych (Wasilewski 1971), zawierająca biografie cesarskie od Leona V do Romana II Lakapena (813-961). Właściwą *Kontynuację Teofanesa*, bezpośrednio nawiązującą do kroniki Teofanesa, tworzą cztery pierwsze księgi tej kompilacji. Ta część, opatrzona tytułem *Kronika napisana na polecenie Konstantyna*, sięgająca do roku 867, powstała za panowania Konstantyna Porfirogenety w latach 945-959; jej autor pozostaje anonimowy. Autorstwo przypisywane wcześniej Teodorowi Dafnopatesowi zarówno tej części, jak i tekstu końcowego omawianego dzieła (por. np. Krumbacher, Moravcsik, Dujčev, Swoboda, Jurewicz) jedni badacze skłonni są zaakceptować (Každan, Hunger), inni jednak je odrzucają jako wątpliwe i bezpodstawne (Karayannopoulos – Weiss, Markopoulos, Schreiner). Część następna (księga V), opisująca panowanie Bazylego I (867-886), zatytułowana *Żywot Bazylego*, jest dziełem samego Konstantyna VII (lub jednego ze współpracowników cesarza), napisanym około roku 950. Natomiast część pozostała, obejmująca lata 886-961, zredagowana została przed rokiem 963 przez jednego lub kilku autorów anonimowych i dołączona do poprzednich jako księga VI. Autor pierwszej części tej księgi (886-948) korzystał z tekstu końcowego poszerzonej redakcji *Kroniki* Symeona Logotety (zob.), zachowanej w wersji B *Kontynuacji Jerzego Monachosa* (Wasilewski, Hunger). Natomiast pozostały tekst niedokończony księgi VI, przedstawiający wydarzenia z lat 948-961, to – zdaniem Každana – dzieło naocznego świadka wydarzeń (może Teodora Dafnopatesa [?], inaczej Markopoulos). *Kontynuacja* należy – obok *Ksiąg cesarskich* Genesisiosa – do promacedońskiego nurtu historiografii bizantyjskiej.

Kontynuacja nie jest dziełem jednorodnym, a wartość poszczególnych części nie jest jednakowa. Cztery pierwsze księgi zredagowane na podstawie materiałów zgromadzonych przez Konstantyna VII są, obok Genesisiosa, głównym źródłem dla okresu 813-867. Sylwetki cesarzy przedstawione są tu skrajnie krytycznie. Autor tej części *Kontynuacji* korzystał prawdopodobnie z kilku zaginionych źródeł: z jakiegoś dzieła historycznego z pierwszej połowy X wieku (wspólnego także dla Genesisiosa), ponadto z *Vita Leonis imperatoris* (w relacji o pokoju 30-letnim z Bułgarami w roku 815) oraz z biografii Michała III (Wasilewski 1971). Księga V zawierająca

Żywot Bazylego to, napisany przez wnuka cesarza, panegiryk na cześć założyciela dynastii macedońskiej, Bazylego I. Z kolei anonimowy autor pierwszej części ks. VI z uznaniem wypowiada się na temat przedstawicieli rodów Argyrosów, Kourkouasów i Fokasów, powściągliwie natomiast o Romanie Lakapenie. Wynika to zapewne z powiązań tekstu z antymacedońską kroniką Symeona Logotety (*Prosopographie, Prolegomena*). Część końcową charakteryzuje ton panegiryczny wobec Konstantyna VII; w centrum uwagi autora znajdują się też sukcesy Nikefora Fokasa. Kronika ta, stanowiąc część prac encyklopedycznych podjętych przez Konstantyna VII, miała pełnić rolę podręcznika historii, zwłaszcza jej część pierwsza (Wasilewski 1971). Ponieważ jednak wydaje się, że nie wartość poznawcza była dla twórców najważniejsza, lecz pochwała dynastii macedońskiej, zawarte w *Kontynuacji* przekazy w wielu wypadkach pozbawione są obiektywizmu (Hunger). Dlatego też informacje w niej zamieszczone wymagają konfrontowania z innymi źródłami, przede wszystkim nurtu antymacedońskiego. Kompozycję omawianego dzieła charakteryzuje łączenie bliskich tematycznie epizodów, w wielu miejscach przerywa się porządek chronologiczny (Ljubarskij). Mimo to kronika ta jest ważnym źródłem do dziejów wieku IX i X.

Tekst zachował się w rękopisie: cod. Vatic. gr. 167 (XII w., według Hungera – XI w.) oraz jego XVI-wiecznym odpisie – cod. Barb. gr. 232. W tradycji rękopiśmiennej tego tekstu wykorzystuje się także cod. Vatic. gr. 163 (XI w.), który przekazuje pierwsze cztery księgi *Kontynuacji Teofanesa* (obok *Kontynuacji Jerzego Monachosa*, redakcja B), ponadto cod. Par. gr. 1712 (z tekstem *Pseudo-Symeona*).

Dla badaczy Słowiańszczyzny wartość mają szczególnie te fragmenty, które zawierają dodatkowe informacje na temat wydarzeń znanych już z innych źródeł. Zamieszczamy m.in. opis obrzędów towarzyszących zawarciu pokoju 30-letniego w 815 r., dwie opowieści na temat chrztu Borysa oraz chrystianizacji Rusów, ponadto wzmianki o konfliktach bizantyjsko-bułgarskich z czasów Symeona i Piotra (przeniesienie targu bułgarskiego z Konstantynopola do Tesaloniki, bitwa pod Bulgarofygon), o wyprawie Rusów – Dromitów na Konstantynopol, a także ekscerpty poświęcone wdowie Danelis z Peloponezu.

Wykorzystane wydanie:

Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recensione I. Bekkeri, Bonnae 1838.

Ważniejsza literatura:

K r u m b a c h e r, GBL, s. 347-349; I. D u j č e v, *Prodǎžiteljat na Teofan Chronografia*, [w:] GIBI, t. 5, s. 107-108, tekst i przekład s. 108-139; A. P. K a Ź d a n, *Iz istorii vizantijskoj chro-*

nografii X v. I. O sostave tak nazyvaemoj „Chroniki Prodolžatelja Feofana”, VV 19, 1961, s. 76-96; W. S w o b o d a, *Kontynuacja Teofanesa*, [w:] SSS, t. 2, s. 468-469; T. W a s i l e w s k i, *Macedońska historiografia dynastyczna X wieku jako źródło do dziejów Bizancjum w latach 813-867*, [w:] St. Żr. 16, 1971, s. 59-83,szcz. s. 65; t e g o ż, *Bizancjum*, s. 64-73, 135-138; H u n g e r, t. 1, s. 339-343; K a r a y a n n o p u l o s – W e i s s, t. 2, s. 370-371; J u r e w i c z, s. 184-185; A. M a r k o p o u l o s, *Théodore Daphnopatès et la Continuation de Théophane*, JÖB 35, 1985, s. 171-182; J.N. L j u b a r s k i j, *Nabludenija nad kompozicijej „Chronografii” Prodolžatelja Feofana*, VV 49, 1988, s. 70-80; t e g o ż, *Sočinenije Prodolžatela Feofana. Chronika, istorija, žizneopisanija*, [w:] *Žizneopisanija vizantijskich carej*, Sankt-Peterburg 1992, s. 201-265; P. S c h r e i n e r, *Th.[eophanes] Continuatus*, [w:] LdM, t. 8 (1996), kol. 662; *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit. Erste Abteilung (641-867)*, Berlin, *Prolegomena*, 1998, s. 16-17; t. 2, 2000; t. 4, 2001.

THEOPHANES CONTINUATUS

LIB. I. LEONIS ARMENII IMPERIUM

s. 11-12; I 4. Ἀλλὰ τοῦ Νικηφόρου κατὰ Σκυθῶν ἐκστρατεύσαντος καὶ τραυματίου κατὰ τὴν παρεμβολὴν τοῦ πολέμου πεσόντος μὴνὶ Ἰουλίῳ εἰκάδι ἕκτη τῆς τετάρτης ἰνδικτιῶνος, καὶ τοῦ υἱοῦ Σταυρακίου κατὰ τὸν πόλεμον καιρῶν τρωθέντος ὡς δύο μὲν μόνους μῆνας καὶ ἡμέρας ἐπιζῆσαι ὀκτώ, συμβασιλεύσαντος δὲ πρότερον τῷ πατρὶ ἕτη ὀκτώ μῆνας ἑπτὰ, καὶ Μιχαὴλ τοῦ κουροπαλάτου μετὰ τὴν τοῦ Σταυρακίου κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Ὀκτωβρίου μενὸς ἀποβίωσιν, γαμβροῦ μὲν Νικηφόρου τελοῦντος, ἐκ γενεᾶς δὲ καταγομένου τοῦ Παργαβῆ καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν Μαγγάνων σκηνοῦντος [...].

s. 12-13; I 5. Ὅθεν ἄρτι Κρούμμου τοῦ τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνος συμβάσεις καὶ φιλίας ὑποκριναμένου καὶ σπονδὰς ζητοῦντος εἰρηνικὰς, εἰ μόνον τὰ κατ' ἔτος διδόμενα εἰς τάξιν οἶμαι δοθῶσιν φόρου αὐτῷ, ὡς τοῖς πρότερον ἔδοξε, καὶ προστιθέντος ὡς καὶ τοὺς πρόσφυγας Βουλγάρων, πρὸς δὲ καὶ Ῥωμαίων εἰς τοῦπίσω ἐκδίδοσθαι τῷ ἑαυτῶν ἔθνεϊ, ἀτοπον ἐφάνη τὸ τῶν προσφύγων τοῖς τῆς συγκλήτου βουλῆς, εἰ καὶ ὁ βασιλεύων Μιχαὴλ ὅλως ἐγένετο τῆς δόξης τοῦ ἄρχοντος τῷ γε δὴ τῆς εἰρήνης βούλεσθαι μὴ ἀποτυχεῖν. ἀλλ' ἐκράτησεν ἡ βουλή, Θεόκτιστον μάγιστρον ἐπικυροῦντα καὶ συντιθέμενον ἔχουσα τῇ δόξει, καὶ διελύθησαν πάλιν εἰς ἔργα πολέμου, τοὺς λόγους καταλιπόντες γυμνοὺς [...].

s. 15-16; I 6. Ὡς δὲ μόνον ἐγένετο συμβολή, νῶτα δούς ὁ Λέων τὴν φυγαδεῖαν ἠσπάσατο, τὴν βασιλείαν αἰεὶ πῶς ἐπιζητῶν. καὶ τοῦτο τέως ἄδηλον ἦν αὐτῷ τε τῷ Μιχαὴλ καὶ τοῖς ὑπεναντίοις· μήπω γάρ τις γεγονότος, οἷα φιλεῖ κατὰ πόλεμον, μηδετέρῳ ἀνδραγαθήματος, ἀλλ' ἔτι κατ' ἀρχὰς οὐσης τῆς μάχης καὶ μικροῦ ὅτι καὶ συνερράγησαν ἀγνώστου, αὐτοῖς τε τοῖς Βουλγάροις καὶ πᾶσιν ἐφάνη τρόπος εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὡς μέλλουσιν αὐτοὺς διασπᾶν καὶ αὐθις ἐξ ὑποστροφῆς καταπολεμεῖν. ὡς δ' ἀμφοτέρω οὐ κατὰ τρόπον ἀλλ' ἀληθῆ δὴ

¹ Bitwa miała miejsce 26 lipca 811 r., prawdopodobnie w przełęczy Wrbińskiej we wschodniej części pasma Balkanu, czyli Starej Planiny w pobliżu przelomu rzeki Goljama Kamčija (por. komentarz do Teofanesa i *Scriptor Incertus, Testimonia*, z. 3, s. 112, przyp. 100, s. 180, przyp. 10) lub w przełęczy Čalakavaškiej (także we wschodniej części Balkanu); *kouropalates* – dowódca gwardii pałacowej, wysoka godność nadawana członkom rodziny cesarskiej (por. O i k o n o m i d e s, *Listes*, s. 293; ODB, s.v. *Kouropalates*); Mangana to dzielnica Konstantynopola na wschód od Akropolu nad Morzem Marmara; rodzina Rangabe miała tam swoją rezydencję (por. ODB, s.v. *Mangana*).

KONTYNUACJA TEOFANESA

Ks. I. PANOWANIE LEONA ARMEŃCZYKA

s. 11-12; I 4. Gdy Nikefor wyruszył na czele wojska przeciwko Scytom, rozegrała się bitwa, w której padł on 26 lipca czwartej indykcji. Syn jego Staurakios, śmiertelnie ranny podczas walki, mógł przeżyć tylko 2 miesiące i 8 dni; wcześniej wraz z ojcem panował 8 lat i 7 miesięcy. Po śmierci Staurakiosa 2 października, [władzę objął] Michał kouropalates, zięć Nikefora, wywodzący się z rodu Rangabe, mieszkaniec dzielnicy Mangana¹. [...]

s. 12-13; I 5. Krum, przywódca Bułgarów, zachowując pozory porozumienia i przyjaźni, pragnął zawarcia układu pokojowego, pod tym jedynie warunkiem, że daniny będą mu przekazywane regularnie corocznie w formie – jak się zdaje – trybutu, tak jak to przyjęli poprzedni cesarze. Dodał ponadto, że zbiegowie bułgarscy, jak też ci ze strony Romajów, winni być oddani ich własnemu narodowi. Sprawa zbiegów wydała się członkom senatu niedorzeczna, chociaż cesarz Michał całkowicie podzielał zdanie archonta [Bułgarii] i nie chciał utracić planu pokoju. Zwyciężyła jednak decyzja senatu, którą Teoktyst magister potwierdzał i podtrzymywał [swoim] dobrym imieniem; dlatego odrzuciwszy rozmowy, jako pozbawione sensu, rozpoczęto przygotowania do wojny².

[Gdy starania strony bułgarskiej okazały się daremne, Krum zagroził spustoszeniem cesarstwa, na co cesarz odpowiedział wyprawą wojenną].

s. 15-16; I 6. Gdy tylko bitwa się rozpoczęła, Leon rzucił się do ucieczki, dążąc stale do zdobycia władzy. Nie wiedział o tym i sam Michał, i wrogowie. Nie wydarzyło się nic – jak to bywa w czasie bitwy – żaden czyn bohaterski po żadnej ze stron, a bitwa zaledwie się rozpoczęła i wszystkim wydawało się, że kryje się za tym jakiś podstęp i że [Romajowie] zamierzają rozbić ich szyki, a następnie zawracając [nie spodziewanie], pokonać ich. Kiedy obie strony zorientowały się, że nie było podstępu, lecz że ucieczka rzeczywiście miała miejsce, wówczas nieprzyjaciele zaatakowa-

² Rokowania odbywały się w 812 r. za panowania Michała I Rangabe; sprawa zbiegów określona tu terminem *atopon* – ‘obcy’, ‘niedorzeczny’ (S o p h o c l e s, s.v.), dla Bułgarów ważna, gdyż obawiali się znacznej migracji ludności bułgarskiej na tereny bizantyjskie (por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 13; na ten temat por. też I. B o Ź i l o v, *Bългарите във византиjsката империя*, Sofia 1995, s. 67); Michał I uległ namowom stronnictwa prowojennego z Teodorem Studytą, Stefanem domestykiem scholi i Teoktystem magistrem na czele (por. *Testimonia*, z. 3, s. 408, przyp. 4; ODB, s.v. *Krum*; *Prosopographie*, t. 2, s. 630-632; L e s z k a, s. 50).

ἐγνώσαν εἶναι τὴν φυγὴν, τότε προσπεσόντες οἱ μὲν ἐναντίοι φόνον πολὺν ἐνειργάζοντο τῶν φευγόντων νεανικῶς, ὁ δὲ Μιχαὴλ ἑαυτὸν σώζειν ἄλλ' οὐκ ἀντιπίπτει μετ' ὀλίγων ὧν διεπειράζε. καὶ οὕτω μὲν ταύτην γενέσθαι τὴν μάχην τινὲς ἡμῖν ἐγγράφως παραδεδώκασιν· εἰσὶ δ' οἱ καὶ τὰς δυνάμεις μᾶλλον τῷ Λέοντι διδῶσαι διασωθῆναι καὶ καρτερῶς ἀγωνίσασθαι, τῶν βασιλικῶν ταγμάτων ἐθελοκακησάντων καὶ τὴν οἰκείαν προδεδωκότων παρὰ τὰς, ἄλλ' οὐ τοῦ κατὰ τὸν Λέοντα μέρους. πλὴν καθυπερτερεῖ μὲν τὰ Βουλγάρων δυσελπίστως, τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἡττη συνεχόμενα βαρεῖα καὶ φοβερά τὸν βασιλέα ἔπεμπον ἀγωνιώντα περὶ ψυχῆς. ἄλλ' ἐκεῖνος ἐν πρὸς τὰς βασιλείους αὐτὰς παρεπέμπετο, τὸν Λέοντα οἷόν τινα πρόβολον καταλιπὼν ἔξωθεν ἐφεδρεύειν τοῦ μή τινα γενέσθαι λαφυραγωγίαν πλείονα παρὰ τῶν ἐχθρῶν. ὁ δὲ καιροῦ λαβόμενος ἐπιτηδεῖον τὸν στρατιώτην ὄχλον ἠρέθιζε, τε καὶ βλάσφημά τινα ὀριπτῆν κατὰ τοῦ βασιλέως ἠνάγκαζε [...].

s. 24; I 13. Ὡς δὲ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα τῇ προτεραιᾷ νίκη φρονηματιζόμενον διακήκοεν, καὶ αὐθις δηρῶντα μὲν τὴν γείτονα γῆν, κείροντα δὲ καὶ ληλατοῦντα τοὺς ἀγροὺς καὶ πολλὰ μὲν σώματα πολλὰ δὲ βοσκήματα καθαράζοντα, οἰκήσεις δ' ἐτέρωθεν κατεμπιπρῶντα καὶ ὅλως ὄντα ἀφόρητον, πρῶτον μὲν δεῖν ᾤθη διὰ πρεσβείας εἰρήνης ἀναμνησαὶ αὐτόν. ὥς δ' οὐκ ἔπεισεν, τὰ τῶν τειχῶν διερρηκτότα δι' ἑαυτοῦ ἀνοικοδομησάμενος ἐξεβοήθει διὰ ταχέων, καὶ γενόμενος ἐν Μεσημβρίᾳ τῇ πόλει τοιοῦτω τινὶ διεχρήσατο στρατηγήματι. ἡμέρας ἱκανὰς ἔν τινι τόπῳ ἐπιταφρώσας ἑαυτὸν τε καὶ τὸν στρατὸν ἐκαθέζετο ἐκάστοτε σιτιζόμενος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ λειπόμενος τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τρυφήν, οὐδενός. ἐπεὶ δὲ τοὺς παρακειμένους καὶ κατ' αὐτοῦ καθωπλισμένους Βουλγάρους ἐν στενότητι εἶναι τῶν ἀναγκαίων ἀκήκοεν, τοῦ μὲν οὐ ἐφήδρευε τόπου νύκτωρ ἀπάνεισι μετὰ στρατιωτῶν ἱκανῶν καὶ ῥώμῃ τε καὶ καρτερίᾳ γεγυμνασμένων, ἐνὶ μόνῳ τὴν ἑαυτοῦ παραγυμνώσας γνώμην, καὶ πρὸς λόχον ἐπὶ τινος βουνοῦ χωρεῖ, σύνθημα τοῦ πολέμου καὶ ὥραν εἰπών. ὥς δ' ἡμέρα ἀνέλαμπε καὶ ὁ στρατηγὸς ἐγυμνοῦτο τοῦ βασιλεύοντος, φυγὴ χρήσασθαι τοῦτον, τὸν βασιλέα δηλονότι, πάντες καθωμολόγουν, τῶν γεγονότων εἰδότες οὐδέν. ὅθεν ἀναθαρρήσαντες οἱ ἐναντίοι μένειν ἐφ' ἑαυτῶν οὐδ' ὅλως ἐδύναντο, ἀλλὰ καὶ κατεξάνισταντο καὶ ἐπὶ χεῖρας, ᾤοντο τὸ στράτευμα ἔχειν. νυκτὸς οὖν ἐπιγενομένης κάτεισιν ἐκ τοῦ λόχου ὁ Λέων ἀπροσδοκῆτοῖς οὖσι κακῶν, καὶ συμμίξας αὐτοῖς ἀνδράσιν ὅπλων γυμνοῖς καὶ διαλελυμένοις ὕπνω τε καὶ θάρρει τῆς τοῦ βασιλέως φυγῆς τοσοῦτον ἐνειργάσατο φθόρον καὶ, φόνον πάντοθεν ἐκχυθέντων τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸ σύνθημα, ὥς πανδημεὶ αἰρήσασθαι τὸ στρατόπεδον καὶ μηδὲ πυρφόρον, τὸ δὴ λεγόμενον, διασωθῆναι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡλικίαν ἐκ καταδρομῆς τε καὶ προνομῆς ἀνάρπαστον θείξ, καὶ τὰ τέκνα τούτων

li i dokonali wielkiej rzezi pośród uciekających. Michał zaś próbował ratować siebie, nie przystępując do walki, ponieważ pozostał z niewielu żołnierzami. Niektórzy przekazali nam pisemny [opis], że tak właśnie ta bitwa się rozegrała. Inni zaś utrzymują, że raczej wojska Leona ocalały i dzielnie walczyły, natomiast oddziały cesarskie rozmyślnie dały się pobić i zdradziły własne szeregi, a nie te podlegające Leonowi. Poza tym nieoczekiwanie wojska bułgarskie osiągnęły przewagę, a wojska Romajów, przygnębione poważną i straszną porażką, poleciły cesarzowi, by walczył o swoje życie. Ów więc wrócił do pałacu cesarskiego, pozostawiwszy Leona dla zademonstrowania siły wrogom, aby nie dokonali gorszej grabieży. On zaś, korzystając z dogodnej sytuacji, podburzał zgromadzonych żołnierzy i zmuszał do rzucania oszczerstwa przeciwko cesarzowi. [Wkrótce potem obrano go cesarzem]³.

s. 24; I 13. Kiedy [cesarz Leon] dowiedział się, że archont Bułgarów chępli się swoim poprzednim zwycięstwem i ponownie pustoszy sąsiednie tereny, niszczy i plądruje zasiewy, uprowadza wielu ludzi i zwierzęta domowe, domostwa zaś podpala i staje się to trudne do zniesienia, wówczas uznał, że trzeba najpierw podjąć próbę zawarcia pokoju za pośrednictwem poselstwa⁴. Ponieważ nie udało się go nakłonić, [cesarz] polecił jak najszybciej odbudować z własnych środków zniszczone części murów i wyruszył pospiesznie z odsieczą. Zjawiwszy się w Mesembrii, zastosował następujący manewr. Okopawszy się wraz z wojskiem w pewnym miejscu, przebywał tam wystarczająco długo, zaopatrywany w żywność każdorazowo przez nasze [państwo] tak, że nie brakowało mu podstawowych środków do życia, a nawet przedmiotów zbytku. Gdy dowiedział się, że znajdującym się niedaleko i uzbrojonym przeciwko niemu Bułgarom zaczyna brakować żywności, nocą z miejsca, w którym czatował, wyszedł z dostateczną liczbą żołnierzy dobrze wyszkolonych i wytrzymałych. Jednemu tylko wyjawivszy swój pomysł, udał się do zasadzki na wzgórzu, aby podać umówiony znak i czas rozpoczęcia bitwy. Kiedy nastał dzień i strateg zauważył nieobecność cesarza, wszyscy – nie wiedząc nic

³ Autor *Kontynuacji* nie podaje miejsca bitwy, ale z innych przekazów wiadomo, że chodzi o Versinikę (por. *Testimonia*, z. 3, s. 80), jej lokalizacja niedaleko dziś. Malomirovo (ODB, s.v. *Versinikia*), na północ od Adrianopola (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 205; por. też *Testimonia*, z. 3, s. 109, przyp. 89), bitwa stoczona 22 czerwca 813 r.; pobrzmiewa tu życzliwa Leonowi wersja wydarzeń, uznana za starszą i bliższą rzeczywistości, zgodnie z którą męstwem wyróżnił się Leon, a za klęskę odpowiedzialny jest cesarz Michał; opinie na temat przyczyn klęski wojsk bizantyjskich, por. *Testimonia*, z. 3, s. 182-183, przyp. 21; z. 4, s. 298, przyp. 3; por. też W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 52, przyp. 176; *Leon V, Prosopographie*, t. 2, s. 673); obwołanie cesarzem Leona – 22 lipca 813 r. (ODB, s.v. *Leo V*; por. też *Testimonia*, z. 3, s. 408).

⁴ Propozycja pokojowa Leona V złożona Krumowi na początku drugiej połowy 814 r. została odrzucona (por. *Testimonia*, z. 3, s. 408, przyp. 6).

ταῖς πέτραις καὶ τῇ γῇ προσκροτῶν, τὴν ἑαυτοῦ κατέλαβεν ἐν τάχει. ὅθεν ἔκτοτε ἐκεῖνος ὁ βουνὸς Λέοντος ἐπωνομάσθη· καὶ οἱ αἱ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων τὴν κεφαλὴν ἐπισειόντες δακτυλοδεικτοῦσι, καὶ λήθην λαμβάνουσι τῶν τότε κακῶν οὐδαμῶς.

s. 31; I 20. Περί δὲ τὴν πίστιν ἐμαίνετο κραταιῶς, τοσοῦτον ὡς μηδὲ θεὸν ὀνομάζειν ἐδόκει τούτῳ καλόν. καὶ γὰρ τὰς τριακοντούτας σπονδὰς τοῖς Οὐννοῖς δὴ τούτοις τοῖς καλουμένοις Βουλγάροις ἐνωμότως ποιῶν καὶ εἰρηνικὰς συμβάσεις καταπραπτόμενος, ἐπεὶ δι' ὄρκων ταύτας ἔμελλε βεβαιῶν τε καὶ ἐμπεδοῦν, οὐ τούτοις δὴ τοῖς ἡμετέροις ἐχρήτο, θεὸν καὶ οὐρανίους δυνάμεις ἢ τὴν κατὰ σάρκα γενομένην μητέρα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ τῶν λεγομένων τε καὶ πραπτομένων ἐφόρους καὶ μάρτυρας· ἀλλ' οἷά τις ψυχὴ βάρβαρος θεοσεβείας ἀπρωκισμένη, κύνας μὲν, καὶ οἷς τὰ ἄνομα ἔθνη θύουσιν, ἐχρήτο μάρτυσι τῶν πραπτομένων καὶ ἀπέτεμνεν καὶ διὰ στόματος ἄγειν οὐκ ἐμυσάττετο εἰς βεβαίωσιν, οἷς ἐκεῖνοι ἐμφοροῦμενοι [...].

LIB. II. MICHAELIS AMORIENSIS IMPERIUM

s. 50; II 10. [...] Ὁ μὲν οὖν εἷς καὶ πρῶτος λόγος, ᾧ καὶ ἐγὼ πείθομαι ἐξ ἐγγράφων τινῶν ἔχων τὸ βέβαιον, τοῦτον ὀρμασθαί φησι τὸν Θωμᾶν ἐξ ἀσήμων τε γονέων καὶ πενιχρῶν, ἄλλως δὲ καὶ Σκλαβογενῶν, τῶν πολλάκις ἐγκισσευθέντων κατὰ τὴν Ἀνατολήν. πενία γοῦν ἀποζῶν καὶ τὴν τύχην ἐμπορευόμενος τὴν ἑαυτοῦ μὲν ἀπέδρα, πρὸς δὲ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην εἰσέφρησεν.

⁵ Bitwa pod Mesembrią miała miejsce jesienią 814 r.; na temat innej lokalizacji tej bitwy pod Burdizos/Bulgarofygon, por. komentarz do Genesiosa (*Testimonia*, z. 3, s. 408-409, przyp. 6); *pyrphoros* – kapłan strzegący ogniska w wojsku spartańskim; chodzi o wyrażenie przysłowiowe przekazane przez Herodota, oznaczające całkowitą klęskę (*Historiae*, VIII,6).

⁶ Podobnie jak u Genesiosa, negatywny stosunek Leona V do chrześcijaństwa, wyrażony tu w opisie obrzędów towarzyszących ratyfikowaniu układu 30-letniego; zawarty został przez Leona V z Omurtagiem, (którego jednak autor *Kontynuacji* nie wymienia) w roku 814 lub 815 (por. komentarz do Genesio-

o tym, co się wydarzyło – uważali, że cesarz uciekł. Toteż nieprzyjaciele nabrali otuchy i nie mogąc pozostać na swoich miejscach, ruszyli, sądząc, że mają wojsko [romajskie] w swoich rękach. Leon zatem z nastaniem nocy wyszedł z zasadzki przeciwko tym, którzy nie spodziewali się niczego złego i wdał się w walkę z ich mężami będącymi bez broni, osłabionymi snem i przekonaniem o ucieczce cesarza. Gdy Romajowie na dany znak rzucili się ze wszystkich stron, dokonano takiego spustoszenia i rzezi, że zagarnięto całe wojsko i nie ocalał, zgodnie z powiedzeniem, nawet kapłan strzegący ogniska. Jednak nie tylko to, uprowadził bowiem ludzi bez względu na ich wiek, podczas napadu i grabieży, a ich dzieci roztrzaskał o skały i ziemię, po czym pospiesznie wrócił do siebie. Odtąd góra ta nazywa się górą Leona. Stale przeprawiający się tamtędy Bułgarzy, potrząsając głowami, grożą palcem i nigdy nie zapomną tamtych nieszczęść⁵.

s. 31; I 20. W sprawach wiary zaś pozostawał zawzięty tak bardzo, że nawet wymienić imię Boga nie uznał za słusne. A przy zawieraniu układu 30-letniego z Hunami, zwanymi też Bułgarami, i przy potwierdzaniu porozumienia pokojowego, gdy zamierzał je umocnić i obwarować przysięgą, nie posłużył się naszymi [zwyczajami] poprzez przywołanie Boga i mocy niebieskich oraz tej, która przez Wcielenie stała się Matką Chrystusa Boga – na świadków słów i czynów, lecz [postąpił] jak bezbożny barbarzyńca; na świadków wydarzeń wziął psy i [bóstwa], którym bezbożne ludy składają ofiary, rozciął je i nie brzydził się przemawiać na potwierdzenie tej wiary, którą tamci są przeniknięci. [...] ⁶

Ks. II. PANOWANIE MICHAŁA Z AMORION

[Na początku panowania Michała z Amorion cesarstwo ogarnęła wojna domowa, wywołana przez Tomasza i rozpoczęta w Anatolii].

s. 50; II 10. Jedyna i główna wzmianka, ku której i ja się skłaniam – a pewność zyskałem z kilku przekazów – to ta, że ów Tomasz wywodził się od nieznanych i ubogich rodziców, ponadto pochodzących z plemienia Słowian, którzy często pojawiali się na Wschodzie. Ponieważ z trudem się utrzymywał [żyjąc] w biedzie, postanowił przechrzcić los; opuścił więc kraj rodzinny i przybył do tej stolicy⁷. [...]

sa, *Testimonia*, z. 3, s. 409, przyp. 7; L e s z k a, s. 66); 815/816 r. (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 84); 816 r. (ODB, s.v. *Omurtag*; *Leon V*, [w:] *Prosopographie*, t. 2, s. 674).

⁷ Chodzi o powstanie Tomasza Słowianina, którego charakterystykę w dwóch wersjach przekazuje Genesios (*Księgi cesarskie* II 2 – wersja Tomaszowi przychylna – podobnie jak II 11 *Kontynuacji Teofanosa* – oraz II 4 – nieprzyjazna Tomaszowi); niniejsza historia Tomasza odpowiada przekazowi Genesiosa (II 4), lecz tylko tutaj mamy informację o rodowodzie Tomasza ze słowiańskich osiedleńców w Azji Mniejszej (por. *Testimonia*, z. 3, s. 410, przyp. 10; s. 411, przyp. 14, 15).

s. 62-64; II 16. Ὅθεν καὶ Γρηγόριος ὁ δηλωθεὶς συνεωρακῶς αὐτόν τε τοῦτον τὸν ἀποστάτην εὐκαταφρόνητον ὄντα τε καὶ πλέον προϊόντος τοῦ χρόνου γενησόμενον, ἅτε δὴ πότοις σχολάζοντα καὶ φρονήσεως ἀμοιροῦντα κατὰ πολὺ, δι' ἧς πεφύκασι μᾶλλον ἢ ποθεν ἄλλοθεν αἱ νῆκαι προσγίνεσθαι, μοῖραν τινα τοῦ ὑφ' ἑαυτὸν τάγματος συλλαβόμενος, καὶ πρότερον δὲ κοινολογησάμενος τῷ βασιλεῖ διὰ μοναχοῦ τινὸς τοῦ ἀπὸ τῶν Στουδίου τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντος, ῥῆξιν ἐννοεῖ καὶ τοῦ ἀποστάτου γίνεται κατὰ νότου, ὁμοῦ μὲν τοῦτον ἐκδειματῶν καὶ θορύβου πληρῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ, τῶν εἰς βασιλέα ἑαυτῷ ἡμαρτημένων, ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ αὐτοῦ γαμετῇ καὶ τοῖς τέκνοις (καὶ γὰρ ἐτηροῦντο ἐν φυλακῇ ἐκείνου τῷ Θωμᾷ προσθεμένου) διαλλαγὴν καὶ συγγνώμην πραγματευόμενος. ἀλλ' οὔτε ὁ βασιλεὺς ταῦτα ἔφθασε διακοῦσαι εἰς τοσοῦτον γὰρ ἀπεκέκλειστο καὶ τῶν ἔξωθεν, οὐδ' εἰ τῶν ἐγγύς μόνον τις, ἀλλ' οὐδ' εἰ τῶν πορρωτέρω τὰ αὐτοῦ ἡρημένοις ἐτύγχανε. καὶ ὁ Θωμᾶς τὸ μὴ πολὺν ἐξαίφνης τοῦτον γενέσθαι κατορρωδῶν, καὶ φόβον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ποιῆσαι βουλόμενος, τὴν μὲν στρατοπεδεῖαν τῆς πόλεως οὐκ ἐξεκίνησε, ταῦτ' οὗτο προμηθοῦμενος, καὶ προνοῶν τὸ μὴ διωχθῆναι ἐξόπισθεν· ὀλίγους δὲ τινας, καὶ ὄσους ἦδει ἀξιολογούς τῆς πρὸς τὸν Γρηγόριον μάχης ὄντας, παραλαβὼν ἐξῆει πρὸς αὐτόν, καὶ περιγίνεται τούτου, καὶ φεύγοντα καταλαβὼν ἀναιρεῖ. καὶ αὐθις διὰ ταχέων πρὸς τὰς δυνάμεις τὰς προσεδρευούσας τῇ πόλει γίνεται, καὶ γράμμασιν ἐπιστέλλων τὰ ἑαυτοῦ περιαγγέλλει ἀπανταχοῦ, ὡς εἶη τε νενικηκῶς, ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ τὸ προσχωριάζον κατὰ τὴν Ἑλλάδα ναυτικὸν ταχέως κελεύων ἀναχθῆναι, ὡς αὐθις τοῖς κατὰ θάλασσαν προσβάλλοι μετὰ στερροτέρας δυνάμεως μέρεσιν [...].

s. 64-66; II 17-18. Ἐν τούτοις οὖν ὄντων αὐτῶν, Μορτάγων ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς (καὶ γὰρ ἔφθασεν ἡ φήμη κατὰ τὴν οἰκουμένην τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων πολιορκούμενον διαγγέλουσα) λάθρα τινὰς ἐς βασιλέα πέμψας ἐξαποστείλαι αὐτομάτῳ γνώμῃ συμμαχίαν καθυπισχνεῖτο καὶ βοήθειαν αὐτῷ τὴν ἀρκοῦσαν δίδοναι καθωμολόγει. ἀλλ' ὁ γε Μιχαήλ, εἴτε τῇ ἀληθείᾳ τὸ τῶν ὁμοφύλων πλῆθος καταιδούμενός τε καὶ ἐλεῶν, εἴτε καὶ χρημάτων φειδόμενος (ἐτύγχανε γὰρ ἐπὶ πολὺ τὰς χεῖρας τῶν ἄλλων βασιλέων ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων ἐκ φειδωλίας), τὴν μὲν γνώμην ἠξίου ἀποδοχῆς τούτου, παρητεῖτο δὲ τὴν αὐτοῦ βοήθειαν, καὶ οὐκ εἰ τι γένοιτο παρὰ τοῦ ἀποστάτου, βούλεσθαι τὴν ἐπικουρίαν αὐτῷ κατεμήνυεν. ἀλλ' ὁ γε Μορτάγων καὶ ἄλλως πολέμοις χαίρων καὶ τὰς ἐκ τούτων λείας καρποῦσθαι φιλῶν, καὶ τὰς πρὸς αὐτόν δὲ τριακοντούτεις σπονδὰς γεγενημένας παρὰ τοῦ προκατασχόντος Λέοντος ἐπιβεβαιῶσαι καὶ ἰσχυροτέρως ποιῆσαι ζητῶν, τὴν κατὰ τοῦ τυράννου στρατιάν εὐτρέπιζεν, καὶ δὴ τῶν Ῥωμαίων ὄρων ἔντοσθε μετὰ παρηρησίας γενόμενος κατὰ τὸν Κηδούκτου χῶρον

s. 62-64; II 16. Wtedy także Grzegorz zorientował się, że odstępca ten jest człowiekiem godnym pogardy i z biegiem czasu posunie się do jeszcze gorszych rzeczy, jako człowiek oddany pijatykom i coraz bardziej tracący rozsądek, który bardziej niż cokolwiek innego może przynieść zwycięstwo. Zabrał więc część wojska doborowego, które było pod jego rozkazami, wcześniej natomiast, po porozumieniu z cesarzem za pośrednictwem pewnego mnicha z klasztoru Studiosa, wysłanego przez cesarza, zerwał stosunki [z Tomaszem] i znalazł się na tyłach odstępcy, czy to po to, by go przerazić i napełnić trwogą, czy też, by za winy swoje wobec cesarza, wyjednać łaskę i wybaczenie dla siebie samego, jak też dla żony i dzieci (one także były przetrzymywane w więzieniu, gdy ów przystąpił do Tomasza). Ale cesarz jeszcze nie zdążył się o tym dowiedzieć, do tego stopnia bowiem był odizolowany od tych na zewnątrz, że nikt z nich, niezależnie od tego, czy był blisko czy też w oddaleniu, nie mógł znaleźć się [w pobliżu] jego oddziałów. Tomasz natomiast, obawiając się, że niespodziewanie znaczenie jego [sc. Grzegorza] może wzrosnąć, chcąc równocześnie wzbudzić strach wśród swoich [ludzi], nie odstąpił od oblegania miasta, ubezpieczając się tym samym, gdyż obawiał się pościgu od tyłu; wybrał więc kilku takich, o których sądził, że są godni zaufania, do walki z Grzegorzem i wyruszył przeciwko niemu. Kiedy doszło do starcia pochwyił [Grzegorza] podczas ucieczki i go zabił. Następnie szybko wrócił do wojsk oblegających stolicę i w liście do nich skierowanym oznajmił, że jest zwycięzcą, co nie było [prawdą], ponadto rozkazał flocie znajdującej się w Helladzie szybko przypląć, aby znowu mógł zwiększonymi siłami zaatakować tereny nadmorskie⁸. [Mimo bitew stoczonych na lądzie i morzu, cesarz nie był zdolny przeciwstawić się zwiększonym siłom przeciwnika w decydującej bitwie].

s. 64-66; II 17-18. W tej właśnie sytuacji basileus Bułgarów Mortagon (świat obiegła bowiem wieść mówiąca, że cesarz Romajów jest oblegany) potajemnie wysłał kilku posłów do cesarza z obietnicą dostarczenia z własnej inicjatywy oddziałów pomocniczych oraz zgodą na udzielenie mu wystarczającej pomocy. Ale Michał, czy rzeczywiście powodowany szacunkiem i litością wobec wojska współplemieńców, czy też żałując pieniędzy (z powodu skąpstwa bowiem inni cesarze jemu zdecydowanie ustępowali), propozycję uznał za godną życzliwego przyjęcia,

⁸ Grzegorz Pterotos – krewny cesarza Leona V, mianowany przez niego strategiem, po jego śmierci zesłany na Skyros przez Michała II w 921 r., za uznanie cesarza za winnego śmierci Leona V; następnie pozyskany przez Tomasza, prawdopodobnie w roku 822/823 (P. L e m e r l e, *Thomas le Slave*, „Travaux et Memoires”, 1, 1965, s. 290 (reed. t e g o ż, *Essais sur le monde byzantin*, London 1980); szczegółów dotyczących uwięzienia rodziny Grzegorza nie wymienia Genesisios. Mogło to być głównym powodem powrotu Grzegorza na stronę cesarza (por. komentarz do Genesisiosa, *Testimonia*, z. 3, s. 415, przyp. 30; por. też *Gregorios Pterotos*, *Prosopographie*, t. 2, s. 86-87).

οὕτω καλούμενον ἐστρατοπέδευσεν. ἠκούοντο δέ, καὶ λαθεῖν ταῦτα τὸν ἀποστάτην οὐκ ἦν· περιεδονήθη μὲν ὡς εἰκός, καὶ τὰς φρένας κατεκτυπήθη, ἐν αὐτῷ δὲ πάλιν γενόμενος τὴν κατ' αὐτοῦ στρατιὰν ἐξώπλιζεν. καὶ ἐπεὶ εἰς δύο καταμεριζόμενος ἐδόκει παντελῶς ἀσθενῆς τε εἶναι καὶ εὐπτωτος (ἦ τε γὰρ τῶν πόλεων βασιλεύουσα οὐκ εὐαριθμήτου ἀλλὰ πλείστου ἀξιολόγου στρατοῦ ἐδέετο πολιορκουμένη, ἤδη καὶ τοῦ Μιχαήλ δυνάμεις οὐκ ἀγεννεῖς συλλέγοντος καὶ κατὰ πόδας ἴστασθαι δυναμένου, καὶ πολλάκις ὄλεθρον ἐπαγαγεῖν αὐτοῖς δυνηθέντος· καὶ ἡ τῶν Βουλγάρων δὲ δύναμις οὐ μικρὰς τινὸς τάξεως καὶ στρατιᾶς, πολλῆς δὲ καὶ οὐ τῆς τυχούσης ἐδέετο παρατάξεως), – μὴ οὖν εἰς δύο τινὰ διαιρούμενος κατὰ τινα λάβρον χειμάρρουν ἀσθενέστερος παρ' ὃ ἦν δόξη τε τοῖς ἐχθροῖς καὶ εὐχείρωτος γένηται, ἀπαίρει μὲν ὅλως τῆς πόλεως, πρὸς τὸν Βούλγαρον δὲ ἀξιόμαχον κρίνας αὐτὸν κατὰ τὸν εἰρημὲνον τόπον παρατάσσεται καὶ ἀνταγωνίζεται. καὶ ἐπεὶ ἐς χεῖρας ἦσαν, κατ' ἀλλήλων, ἠττᾶται δὴ ἰσχυρῶς ὁ τύραννος, καὶ φόνον οὐ ποιεῖ μὲν πάσχει δὲ παρὰ τῶν ἐχθρῶν. καὶ ἐπεὶ μὴ ἄλλως ἦν τῆς σωτηρίας λαβέσθαι, φυγαδεῖα ταύτην εὐρίσκουσιν, καὶ ἔν τινι χώρῳ δυσβάτῳ σκεδαννύμενοι ἐσκόπουν πῶς συνάγωνται. ἀλλ' ὁ μὲν τῶν Βουλγάρων ἀρχηγὸς εὐθύς τὰ τε σώματα προσλαβόμενος ὧν ἐγένετο κύριος, καὶ λείας δὲ πολλῆς γενόμενος ἐγκρατῆς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπέστρεψε, τῇ κατ' αὐτοῦ νίκῃ ἐπαιρούμενός τε καὶ γαυριῶν. [...]

⁹ Na temat wyróżnienia Omurtaga tytułem βασιλεὺς, zamiast ἀρχῶν por. L e s z k a, s. 61-62; por. też G. B a k a l o v, *Srednovkovnijat bălgarski vladetel' (Titulatura i insignii)*, Sofia 1995, s. 116 – cyt. za L e s z k a). Jest też możliwe, że kronikarze bizantyjscy stosowali niekiedy wymienione terminy zamienne, nie przywiązując wagi do ich znaczenia (por. L. H a v l i k o v á, *L' influence de la theorie politique byzantine sur la tradition étatique des Bulgares. Contribution au problème des titres et des symboles de souverains*, BSI 1999, s. 412). Interwencja bułgarska miała miejsce, zdaniem Lemerle'a, raczej jesienią 822 niż wiosną 823 r. (L e m e r l e, *Thomas le Slave...*, s. 291). Powątpiewa się, czy Michał II rzeczywiście odrzucił pomoc Omurtaga wynikającą z układu 30-letniego zawartego w roku 814/815, czy

pomoc jednak odrzucił, wyjaśniając, że wsparcia chce mu udzielić nie z powodu działań ze strony buntownika. Ale Mortagon znajdujący przede wszystkim przyjemność w wojnach i lubiący czerpać korzyści z łupów wojennych, dążąc do potwierdzenia i umocnienia pokoju 30-letniego zawartego z nim przez panującego poprzednio Leona, pozyskał wojsko przeciw tyranowi i gdy zuchwale znalazł się wewnątrz granic Romajów, rozbił obóz w pobliżu miejscowości zwanej Kuduktem. Można było o tym usłyszeć, nie pozostało to więc niezauważone przez odstępce. [Ten], jak się wydaje, w zamęcie stracił głowę, a kiedy odzyskał równowagę, przygotował przeciwko niemu wojsko. I ponieważ uznał, że po podziale na dwie części okaże się całkiem osłabiony i łatwy do pokonania (oblegana stolica wymagała bowiem wojska nie mało liczebnego, lecz bardzo dużego i silnego, a Michał zgromadził już doborowe siły i mógł niezwłocznie stanąć do walki i wiele razy zdolny był przywieść ich do zguby; z kolei armia Bułgarów wymagała nie niewielkiego zastępu lub wojska, lecz potężnego i dobrze przygotowanego szyku bojowego) – dlatego zatem nie rozdzielając [swych sił] na dwie części, gdyż, podobnie jak wezbrany potok przez to staje się słabszy, tak też [on] dla wroga stałby się łatwy do pokonania, oddalił się od miasta i we wspomnianym miejscu stanął w szyku bojowym gotowy do walki przeciwko Bułgarowi, którego uważał za godnego przeciwnika. Kiedy starli się ze sobą, tyran został dotkliwie pokonany, rzezi nie dokonał, ale sam ucierpiał od nieprzyjaciół. Ponieważ nie było innego sposobu na ocalenie, znaleźli je w ucieczce i rozproszeni na pewnym terenie trudno dostępnym obmyślali, w jaki sposób mogliby [ponownie] się zgromadzić. Tymczasem przywódca Bułgarów natychmiast pochwycił jeńców, których poddał swej władzy i gdy stał się posiadaczem ogromnej zdobyczy, wrócił do swego kraju, pyszniąc się i chełpiąc z odniesionego nad nim zwycięstwa⁹.

[Część oddziałów Tomasza przeszła na stronę cesarza, on sam zaś schronił się z niewielkim oddziałem w Adrianopolu. Cesarz postanowił pokonać go głodem. Zniechęceni mieszkańcy rozpoczęli pertraktacje z cesarzem, Tomasza pojmano i przekazano cesarzowi, a potem pozbawiono życia.]¹⁰

też pomoc bułgarska przybyła właśnie z inicjatywy cesarza (por. komentarz do Genesiosa, *Testimonia*, z. 3, s. 415, przyp. 32). Zwycięstwo Omurtaga nad Tomaszem musiało mieć duże znaczenie, gdyż zmusiło Tomasza do odstąpienia od ataku na Konstantynopol (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 84). Kuduktos – miejscowość nad Morzem Marmara koło Heraklei Trackiej (dzis. Marmara Ereğli, por. ODB, s.v. *Herakleia*) lub równina między Heraklą a dzis. Silivri (*Testimonia*, tamże).

¹⁰ Zgodnie z przekazem Genesiosa miejscem schronienia Tomasza był Arkadiopol (dzis. Lüleburgaz), tutaj błędnie Adrianopol (dzis. Edirne); klęska Tomasza miała miejsce w październiku 823 r., natomiast ostateczne stłumienie – powstania przed kwietniem 824 r. (por. *Testimonia*, z. 3, s. 416, przyp. 35 i 40).

LIB. IV. MICHAELIS THEOPHILI FILII IMPERIUM

s. 162-165; IV 13. Ὁ γε μὴν ἄρχων Βουλγαρίας (Βώγωρις οὗτος ἦν) θρασύτερον ἐξεφέρετο γυναῖκα τῆς βασιλείας κρατεῖν διακηκώς· ὅθεν καὶ τινὰς ἀγγέλους ἀπέσταλκεν πρὸς αὐτήν, τὰς συνθήκας λέγων καταλύειν καὶ κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκστρατεύειν γῆς. ἀλλ' αὐτὴ μηδὲν θῆλυ ἐννοοῦσα ἢ ἀνανδρον „καὶ ἐμὲ” αὐτῷ κατεμήνυεν „κατ' αὐτοῦ εὐρήσεις ἀντιστρατεύουσιν. καὶ ἐλπίζω μὲν κυριεῦσαί σου· εἰ δὲ μὴ γένηται καὶ ἐκνικήσεις με, καὶ οὕτω σου περιέσομαι, τὴν νίκην ἀριδιηλον ἔχουσα· γυναῖκα γὰρ ἀλλ' οὐκ ἄνδρα ἔξεις ἡττηθέντα σοί”. διὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἐφ' ἡσυχίας ἔμεινεν, μηδὲν τολμήσας νεανιεύεσθαι, καὶ τὰς τῆς ἀγάπης αὐθις ἀνεένου σπονδάς.

IV 14. Καὶ δὴ ζητησίην τινα καὶ πολλὴν ἔρευναν περὶ τινος μοναχοῦ, οὕτω καλουμένου Θεοδώρου τοῦ ἐπίκλην Κουφαρᾶ, εἴτε ἕκ τινων ὄνειράτων καὶ ὄψεως εἴτε ἄλλως πως, πρὸ πολλοῦ αἰχμαλωτισθέντος ἢ Θεοδώρα πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐποίει, καὶ αὐτὸν ἡξίου διὰ γραμμάτων ἀνερευνησαὶ καὶ τιμῆς ὅσης καὶ βούλοιο ἀπολυτρώσασθαι τοῦτον αὐτῇ. ἡξίου δὲ καὶ οὗτος, ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαβὼν, περὶ οἰκειᾶς αὐτοῦ πρεσβεῦειν ἀδελφῆς παρὰ τῶν Ῥωμαίων μὲν αἰχμαλωτισθείσης ποτέ, κατεχομένης δὲ νῦν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως αὐλῇ. αὐτὴ δὴ οὖν πρὸς τὴν πίστιν καλῶς μετενεχθεῖσα, καὶ γράμματα κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας παιδευθεῖσα καιρὸν, καὶ ἄλλως τὴν τῶν Χριστιανῶν τάξιν τε καὶ περὶ τὸ θεῖον αἰδῶ τε καὶ δόξαν, ὡς ἔστι, θαυμάζουσα διαφερόντως, ἐπεὶ τῆς ἐπανόδου τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν τετύχηκεν, οὐ διέλιπεν ἐκθειάζουσά τε καὶ παρακαλοῦσα καὶ σπέρματα καταβάλλουσα τῆς πίστεως πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ (ἦν γὰρ παρὰ τοῦ εἰρημένου Κουφαρᾶ μικρὰ τινα παιδευθεὶς καὶ τῶν μυστηρίων κατηχηθεὶς) τοῦτον μὲν ἀποστείλας τὴν οἰκειᾶν ἐλάμβανε μισθὸν ἀδελφῆν· πλὴν ἔμεινεν ὅπερ ἦν, ἀπιστία κατισχημένος καὶ τὴν αὐτοῦ θρησκείαν τιμῶν. ἀλλὰ τις πληγὴ περιπεσοῦσα θεήλατος (λιμὸς δὲ ἦν, οὕτω μᾶλλον τῶν παχυτέρων καὶ γαιωδεστέρων, ὡς ἔοικεν, μεταπαιδευομένων καὶ τὰ κακὰ μεταμανθανόντων) τὴν αὐτοῦ ἐπολιόρκει καὶ κατέτρυχεν γῆν. καὶ ὡς θεὸν ἐκείνον ἠνάγκαζεν ἐπικαλεῖσθαι πρὸς ἄμυναν τῶν δεινῶν, τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου μὲν πολλακίς καὶ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς θαυμαζόμενόν τε καὶ σεβόμενον, ὡς εἰκός. τυχόντες οὖν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν, οὕτω δὴ πρὸς θεοσέβειαν μετατίθεται, καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας καταξιοῦται, καὶ Μιχαὴλ κατονομάζεται κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως, παρὰ τοῦ πρὸς ἐκείνον ἀποσταλέντος ἀρχιερέως ἀπὸ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.

Ks. IV. PANOWANIE MICHAŁA [III] SYNA TEOFILA

s. 162-165; IV 13. Przywódca Bułgarii (był nim Bogoris), kiedy dowiedział się, że kobieta objęła władzę [w Bizancjum] wypowiadał się bardzo zuchwale. Wysłał też do niej poselstwo zawiadamiające o zerwaniu porozumień oraz o tym, że wyrusza zbrojnie na tereny Romajów. Ona natomiast, nie przejawiając kobiecego lub niemieckiego zachowania, oświadczyła: „Dowiesz się, że i ja wyruszę przeciwko tobie i spodziewam się, że cię pokonam; jeśli zaś tak się nie stanie i ty pokonasz mnie, to i tak będę nad tobą górowała, ciesząc się znakomitym zwycięstwem, gdyż pokonana przez ciebie byłaby kobieta, a nie mężczyzna”. Wobec tego zachował on spokój, nie odważył się na żaden czyn zuchwały i ponownie nawiązał przyjazne stosunki¹¹.

IV 14. Teodora zaś, czy to powodowana snami, czy też z innego powodu, wysłała do archonta Bułgarii list z prośbą o pilne poszukiwanie pewnego mnicha zwanego Teodorem z przydomkiem Kufaras, dawno temu wziętego do niewoli. W liście prosiła o odnalezienie go i uwolnienie za cenę, jakiej by zażądał. On sam zaś wykorzystał okazję i zwrócił się [do cesarzowej] w sprawie własnej siostry, wziętej kiedyś do niewoli i przetrzymywanej obecnie w pałacu cesarskim. Była ona dobrze do wiary usposobiona, w czasie [pobytu] w niewoli nauczyła się czytać, a poza tym szczególnie podziwiała zasady chrześcijan, jak też ich bojaźń wobec Boga i Jego wielbienie, a kiedy pora jej powrotu do brata szczęśliwie nastąpiła, nie przestawała wychwalać go i zachęcać, rozsiewając przed nim ziarna wiary. On zaś (wykształcił się nieco u wspomnianego Kufarasa i poznał tajemnice wiary) mnicha odesłał, a w zamian odzyskał swoją siostrę. Jednakże pozostał jak przedtem, w niewierze i wyznawaniu własnej religii. Ale spadła klęska zesłana przez Boga (nastąpił wtedy głód, jak się wydaje, głównie po to, by zapatrzeni w dobra ziemskie bogacze nauczyli się inaczej patrzeć [na życie ludzkie] i odwrócili się od zła), która ogarnęła i zrujnowała jego kraj. Nakazał on wówczas wzywać owego Boga, jego właśnie często przez Teodora i jego własną siostrę szanowanego i czczonego, do obrony

¹¹ Wraz z małoletnim Michałem III (842-867), który zasiadł na tronie jako dziecko (838/839), rządy sprawowała jego matka Teodora (842-856) i siostra Michała, Tekla (do 852 r. – por. T. W a s i l e w s k i, *Studia nad dziejami panowania cesarza Michała III (842-867)*, PH 61, 1970, s. 181, 359-364, 374-375). Bogoris to wersja imienia Borysa (852-889) występująca również u Pseudo-Symeona (zob.), także w brzmieniu Goboris (M o r a v c s i k, t. 2, s. 96). Uważa się, że imię Borysa w tym miejscu *Kontynuacji* znalazło się bezpodstawnie (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 94-95); wydarzenia te umiejscawia się ok. 845 r., kiedy kończył się pokój 30-letni zawarty w 815 r. z Bizancjum przez Omurtaga; zdaniem badaczy, nie można zatem władcy bułgarskiego identyfikować tutaj z Borysem, lecz z jego poprzednikiem, Presjanem-Zwinicą. (por. komentarz do Genesiosa, *Testimonia*, z. 3, s. 417, przyp. 43; według ODB (s.v. *Boris I*) traktat ten zawarł właśnie Borys w 853 r.); na temat identyfikacji wymienionego tu władcy bułgarskiego por. też L e s z k a, s. 72, przyp. 78).

IV 15. Καί τι δὲ τοιοῦτον ἐπισυμβῆναι φασίν, ὡς ἔρωτα δεινὸν περὶ τὴν κυνηγεσίαν τὸν Βάγωριν ἄρχοντα κεκτημένον ταῦτα καὶ κατὰ τινα οἶκον τῶν ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ συνεχῶς ἀφικνεῖτο, θελήσαι ἐξιστορησαι, νύκτωρ ὡς ἂν ἔχοι καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ τοιαῦτα τῶν ὀφθαλμῶν ἐντροφήματα. ὡς γοῦν ὁ τοιοῦτος αὐτὸν ἔρωσ ἐπεισῆλθεν, μετακαλεῖται μοναχόν τινα τῶν καθ' ἡμᾶς Ῥωμαίων ζωγράφον. Μεθόδιος ὄνομα τῷ ἀνδρὶ. τοῦτον οὖν στάντα κατὰ πρόσωπον ἐκ τινος θείας προνοίας οὐ τὰς ἐν πολέμῳ ἀνδροκτασίας ἢ τὰς ζῶων καὶ θηρίων ἐπικελευσαί γραψεῖν σφαγᾶς, ἀλλ' ἂ βούλοιο, τοῦτο μόνον ἐπειπῶν ὡς εἰς φόβον τοὺς ὀρῶντας ἐκ τῆς θείας ἐνάγεσθαι βούλοιο καὶ ἅμα παρακαλεῖσθαι πρὸς ἔκπληξιν ἀπὸ τῆς γραφῆς. μηδὲν γοῦν οὗτος πρὸς φόβον ἕτερον ἐνάγειν ἢ τὴν τοῦ θεοῦ δευτέραν εἰδῶς παρουσίαν, ταύτην ἐκείτῃ καθυπέγραψεν, καὶ τοὺς δικαίους ἐντεῦθεν τὰ βραβεῖα τῶν πόνων ἀπολαμβάνοντας, ἐκείθεν δὲ τοὺς πεπλημμεληκότας τοὺς τῶν βεβιωμένων δρεπομένους καρποὺς καὶ πρὸς τὴν ἠπειλημένην κόλασιν ἀπελαυνομένους τε καὶ ἀποπεμπομένους σφοδρῶς. ταῦτ' οὖν, ἐπειδὴ πέρας εἶχεν ἡ γραφή, κατιδῶν, καὶ δι' αὐτῶν τὸν τοῦ θεοῦ φόβον ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν, καὶ κατηχηθεὶς τὰ καθ' ἡμᾶς θεία μυστήρια, νυκτῶν ἄωρὶ τοῦ θείου μεταλαγχάνει βαπτίσματος. ἐφ' ᾧ καταφανῆς γεγρονῶς τὴν ἐκ παντὸς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καθυφίσταται ἐπανάστασιν, οὐς καὶ μετὰ τινων ὀλίγων καταπολεμήσας, τὸν τοῦ θείου τύπον σταυροῦ ἐν κόλποις περιάγων αὐτοῦ, τοὺς καταλοιπούς οὐκέτι κρύφα, πάντα δὲ ἀναφανδὸν ἐποίησε καὶ αὐτοὺς ἐπιθυμοῦντας Χριστιανούς. ἐπεὶ γοῦν μετετέθη πρὸς θεοσεβείαν, γράφει δὴ πρὸς τὴν δέσποι-

¹² To jedna z dwóch półlegendarnych opowieści o chrzcie Borysa zaczerpniętych z zaginionej *Vita I sanctae Theodoraē imperatricis*, promacedońskiej i antyamoryjskiej i na tej podstawie, jak się przypuszcza, autor *Kontynuacji Teofanesa* przypisał ten fakt panowaniu Teodory zamiast Michała III (por. *Wasilewski*, *Bizancjum*, s. 127-128, przyp. 42; s. 135-136). W tej legendzie do przyjęcia chrztu miała nakłonić Borysa jego siostra, która chrześcijanką została w niewoli w Konstantynopolu (mogła ona być typem lub prototypem *mulier suadens*, czyli 'kobiety nawracającej', por. *M. Homza*, *Mulieres suadentes. Presviedčajuce ženy*, Bratislava 2002) oraz bizantyjski mnich Teodor Kufaras (por. *W. Soboda*, *Teodor Kufaras*, SSS, t. 6, s. 51), który do niewoli bułgarskiej mógł się dostać podczas regencji Teodory lub wcześniej (*Prosopographie*, t. 4, s. 477); na temat wydarzeń poprzedzających chrystianizację poszczególnych narodów, por. *I. Ševčenko*, *Misje religijne z perspektywy Bizancjum*, [w:] *Chrześcijaństwo Rusi Kijowskiej, Białorusi, Ukrainy i Rosji (X-XVII wieku)*, pod red. J. Kłoczowskiego, Kraków 1997, s. 33-53; sam chrzest ustala się na 25 maja 866 r. (*Wasilewski*, *Bizancjum*, s. 144; *Hannick*, *Nowe chrześcijaństwo*, s. 743; 865 r. – por. *Testimonia*, z. 3, s. 417-418, przyp. 45 i 46; z. 4, s. 313, przyp. 7; por też *Whittow*, s. 282-283), poprzedzony 3-letnim okresem katechumenatu (*Wasilewski*, s. 136, 146), na który może wskazywać m.in. zwrot *μυστήρια ...κατηχηθείς*.

przed niebezpieczeństwami. A kiedy zostały one oddalone, tak dalece skierował się ku prawdziwej wierze, że zapragnął kąpeli odrodzenia z rąk biskupa wysłanego do niego ze stolicy i przyjął imię Michał na wzór imienia cesarza¹².

IV 15. Mówią, że coś jeszcze się wydarzyło; archont Bogoris ogarnięty ogromnym zamięłowaniem do polowania, zapragnął, aby przedstawiono je w jednym z jego domów¹³, w którym często przebywał, aby w dzień i w nocy mógł cieszyć nim oczy. Gdy więc to wielkie pragnienie go nawiedziło, wezwał pewnego mnicha, naszego romańskiego malarza; imię tego męża – Metody. Jemu zatem, gdy stanął przed obliczem [Borysa], polecił, jakby na skutek działania Bożej opatrności, by nie malował mężobójstwa na wojnie ani mordowania zwierząt, lecz to, co by zecheiał, to jednak, co mogłoby samym widokiem spowodować bojaźń patrzących, a równocześnie żeby obraz wywierał na nich wrażenie. On zaś, ponieważ nie znał nic innego, co [mogłoby] wzbudzić strach, poza powtórnym przyjściem Boga, to właśnie namalował; z jednej strony umieścił sprawiedliwych, którzy otrzymali nagrodę za trudy, z drugiej tych, którzy postępowali niegodziwie, kosztem pokrzywdzonych zbierając owoce dla siebie, posłanych na potępienie i zdecydowanie odrzuconych. Gdy zobaczył ukończone malowidło, pod jego wpływem doznał Bożej bojaźni i po zapoznaniu się z boskimi tajemnicami naszej wiary, wczesną nocą przyjął Boży chrzest. Kiedy to wyszło na jaw i spowodowało bunt całego narodu, jednych pokonał z pomocą niewielkiego oddziału, obnosząc na piersi znak krzyża Bożego, a pozostałych, nie skrycie lecz całkowicie jawnie nakłaniał, aby sami pragnęli [zostać] chrześcijanami¹⁴. Skoro zatem skierował się ku bogoboju, napisał list do cesarzowej w sprawie terytorium, którego – skępowany wielkością swego narodu – oczekuje od niej [tym bardziej] szczerze, że związani wiarą i niewzruszoną przyjaźnią stanowią oni

¹³ Może chodzić o rezydencję w Plisce, pierwszej stolicy Bułgarii (por. W. S w o b o d a, *Borys Michał**, SSS, t. 7, s. 510; H a n n i c k, op. cit., s. 743; R. P a n o v a, *The Capital City in the Medieval Bulgarian Culture*, JÖB 46, 1996, s. 437-440; por. też *Inskrypcje prabułgarskie*, nr 57, *Testimonia*, z. 4, s. 12-13; s. 18, przyp. 36).

¹⁴ Bohaterem drugiej opowieści, prawdopodobnie również opartej na zaginionym *Żywocie Teodory* jest malarz – mnich Metody, zapewne Grek przybyły z misjonarzami bizantyjskimi do Bułgarii (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 136); na temat motywu Sądu Ostatecznego w nawróceniu książąt pogańskich por. V. J a. P e t r u c h i n, *Christianstvo na Rusi*, [w:] *Christianstvo v stranach vostočnoj, jugovostočnoj i central'noj Evropy na poroge vtorogo tysiačelietija*, otvetstv. red. B.H. F l o r j a, Moskva 2002, s. 87-88; reakcję antychrześcijańską i antybizantyjską zarazem, stłumioną przez Borysa potwierdzają źródła łacińskie (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 137; t e g o ż, *Macedońska historiografia...*, s. 80). Dopiero wówczas nastąpiła oficjalna chrystianizacja Bułgarii (r. 864, 865 – por. *Testimonia*, z. 3, s. 417-418, przyp. 46; najpóźniej w 866 r. – por. komentarz do listu Focjusza, *Do Michala księcia Bułgarii*, *Testimonia*, z. 3, s. 248, przyp. 7; H a n n i c k, op. cit., s. 744).

ναν περὶ γῆς, πλήθει στενούμενος τῷ ἑαυτοῦ, καὶ ἀξιοῖ παρὰ ταύτης παρορησιαστικώτερον ὡς ἤδη ἐν ἄλλ' οὐ δύο ὄντων αὐτῶν πίσσει τε καὶ φιλίᾳ συνδεθέντων τῇ ἀρραγεῖ, καὶ ἑαυτὸν ὑποθήσειν καθυπισχνεῖτο καὶ εἰρήνην ἐργάσασθαι αἰδιῶν τε καὶ ἀδιάπτωτον. ἡ δὲ εὐμενῶς τε ἤκουσεν αὐτοῦ, καὶ δέδωκεν ἐρήμην οὖσαν τηνικαῦτα τὴν ἀπὸ τῆς Σιδηρᾶς, ταύτης δὴ τότε ὄριον τυχανούσης Ῥωμαίων τε καὶ αὐτῶν, ἄχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἣτις οὕτω καλεῖται Ζάγορα παρ' αὐτοῖς. οὕτω μὲν οὖν ἅπασα ἡ Βουλγαρία πρὸς εὐσέβειαν μετερρουθμίσθη, θεοῦ πρὸς τὴν οἰκειάν μετακαλεσαμένου γνῶσιν αὐτούς, καὶ οὕτως ἐκ μικρῶν σπινθήρων τε καὶ πληγῶν· καὶ οὕτω γῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων ὡς ἄλλης τινὸς ἐπαγγελίας ἀξιοθέντες πρὸς κοινωνίαν ἄρρηκτον καθυπέβαλον ἑαυτούς.

s. 196; IV 33. Ἐντεῦθεν γοῦν τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἢ τῶν Ῥῶς ἐκάκου ἐπιδρομῇ (ἔθνος δὲ οὗτοι Σκυθικὸν ἀνήμερόν τε καὶ ἄγροικον), τόν τε Πόντον αὐτόν, οὐ μὴν καὶ τὸν Εὐξεινον, κατεπίμπρα καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν περιεστοίχιζεν, τηνικαῦτα τοῦ Μιχαήλ κατὰ Ἰσμαηλιτῶν ἐκστρατεύοντος. πλὴν ἄλλ' ἐκείνοι μὲν τότε θείας ἐμφορηθέντες ὀργῆς, Φωτίου τὸ θεῖον ἐξιλεωσαμένου τοῦ τῆς ἐκκλησίας τοὺς οἰάκας ἔχοντος, οἵκαδε ἐκπεπόρευντο· καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν τὴν βασιλεύουσαν πρεσβεία αὐτῶν κατελάμβανεν, τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἐν μετοχῇ γενέσθαι αὐτοὺς λιτανεύουσα, ὃ καὶ γέγονεν.

LIB. V. HISTORIA DE VITA ET REBUS GESTIS BASILII INCLYTI IMPERATORIS

s. 226-228; V 11. [...] Μοναχὸς δὲ τις ἐκέισε ποιούμενος τὰς διατριβὰς καὶ τὸν πλείονα χρόνον ἐν τῷ τοῦ ἀποστόλου σχολάζων ναῶ τὸν μὲν Θεόφιλον εἰσελθόντα ἰδὼν οὔτε διανέστη οὔτε ἐπηύξατο οὔτε τινὸς ἠξίωσε ῥήματος, μηδὲ

¹⁵ Sidera to Riška Przelęcz, wcześniej zwana Čalakavašská, we wschodniej części Haemusu, czyli Stariej Planiny (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 441); Zagora to obszar między Starą Planiną a tzw. Erkesiją, czyli okopem granicznym wytyczonym przez Bułgarów na linii Debel-Stara Zagora (W. S w o b o d a, *Zagora*, SSS, t. 7, s. 42-43; S o u s t a l, *Thrakien*, s. 503). Terenu tego, utraconego przez Bułgarię na rzecz Bizancjum w roku 855/856, nie mógł uzyskać Borys–Michał od Teodory, lecz od Michała III, po chrzcie (S w o b o d a, *Borys-Michał*, SSS, t. 7, s. 510; L e s z k a, s. 78-79, przyp. 31) lub w zamian za obietnicę przyjęcia chrześcijaństwa (por. I. Š e v č e n k o, *Misje religijne z perspektywy Bizancjum...*, s. 43, przyp. 28).

¹⁶ Chodzi o atak Rusów na Konstantynopol w 860 r., którego szczegóły zawierają homilie Focjusza (por. *Testimonia*, z. 3, s. 192-193, 249, przyp. 18) oraz *Żywot patriarchy Ignacego* (por. *Testimonia*, z. 4, s. 310-311). Poza poglądami, iż w 860 r. Rusowie przybyli z Tmutorokania nad Cieśniną Kerczeńską, lub też – z Kijowa (na ten temat por. H. Ł o w m i a ń s k i, *Zagadnienie roli Normanów w genezie państw słowiańskich*, Warszawa 1957, m.in. s. 115, 153, 166; t e g o ż, *Początki Polski*, t. 5, s. 140-145;

oboje już jeden, a nie dwa [organizmy]; obiecał też, że sam podporządkuje się i zawrze pokój wieczny i nierozzerwalny. Ona życzliwie go wysłuchała i przyznała opustoszałą wówczas krainę, ciągnącą się od Sidery, wyznaczającej wtedy granicę ich [Bułgarów] i Romajów, aż do Debeltu, która [to kraina] u nich nazywa się Zagora. W ten sposób cała Bułgaria przywiedziona została do prawowitej wiary, gdyż Bóg wezwał ich ku swej mądrości i to po tak niewielu iskrach i uderzeniach. Wówczas nazywając ziemię Romajów jakąś inną [ziemią] obiecaną, poddali się nierozzerwalnej wspólnocie¹⁵. [...]

s. 196; IV 33. W tej sytuacji zagrażał państwu Romajów napad Rusów (jest to naród scytyjski nieujarzmiony i dziki), którzy spalili tereny przybrzeżne Morza, bynajmniej nie będącego już Gościnnym i otoczyli stolicę, wtedy gdy [ces.] Michał [III] wyruszył przeciwko Izmaelitom. Tamci jednakże pod wpływem Bożego gniewu, gdy Focjusz dzierżący [wtedy] ster Kościoła przebłągał Boga, wrócili do domu. Po niedługim czasie ponownie przybyli do stolicy ich posłowie i prosili, aby ich dopuszczono do udziału w chrzcie Bożym i tak też się stało¹⁶.

Ks. V. ŻYWOT CESARZA BAZYLEGO

[Panujący wtedy cesarz Michał [III] i Bardas wydelegowali na Peloponez w sprawach państwowych Teofila, który zabrał ze sobą młodego Bazylego, powierzając mu część obowiązków; w Patras weszli oni do kościoła św. Andrzeja, najpierw Teofil, a później Bazyl]¹⁷.

s. 226-228; V 11. Mnich, który tam przebywał, na widok Teofila nie uczynił żadnego gestu, ani nie okazał mu szacunku, gdy zaś wszedł Bazyl, stanął jak przed

O.P. T o l o c k o, P.P. T o l o c k o, *Kiivs'ka Rus'*, t. 4, Kiiv 1998, s. 74) ostatnio wśród badaczy dominuje przekonanie, że sprawcami tej napaści byli skandynawscy Rusowie, których pierwszym organizmem państwowym był chaganat ruski, z centrum w Starej Ładodze, początkami sięgający połowy VIII w. (por. W. D u c z k o, *Ruś Wikingów. Historia obecności Skandynawów we wczesnośredniowiecznej Europie Wschodniej*, Warszawa 2007, s. 55-62, 73-75; P a s z k i e w i c z, *Początki Rusi...*, s. 473-475; M. S a l a m o n, *Ruś i Słowianie. Początki państwa ruskiego*, [w:] *Wielka Historia Świata*, t. 4, *Kształtowanie Średniowiecza*, pod red. M. Salamona, Kraków 2005, s. 500-509,szcz. s. 502); na temat udziału ludności skandynawskiej we wczesnych napadach na Bizancjum i jej roli w kształtowaniu się plemion wschodniosłowiańskich, por. B o n a r e k, *Romajowie*, s. 156, przyp. 330; por. też Ł o w m i a n s k i, *Zagadnienie...*, s. 166; t e g o ż, *Początki*, t. 5, s. 156-177; por. też *Testimonia*, z. 3, s. 246, przyp. 1; s. 249, przyp. 16.

¹⁷ Bardas, brat cesarzowej Teodory, po jej detronizacji w 856 r. sprawował rządy wraz z Michałem III (ogłoszony przez niego cesarzem w 864 r.), w tym też roku Teofil, spokrewniony z dworem cesar-

τὴν περὶ αὐτὸν ὡς εἰκὸς δορυφορίαν καὶ λαμπρότητα αἰδεσθεῖς· ὕστερον δὲ τοῦ Βασιλείου εἰσερχομένου ὑπεξανέστη τε ὡς τι τῶν κρειπτόνων καὶ τὴν ἕξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίαν προσήνεγκεν. ὅπερ τῶν ἐκεῖσε τυχόντων ἰδόντες καὶ ἀκηκοότες τινὲς τῇ κατὰ τοὺς τόπους ἐκείνους εὐγενεῖ καὶ πλουσιωτάτῃ γυναικί, ἣ Δανηλὶς ἀπὸ τοῦ ταύτης ἀνδρὸς ἄνομάζετο, ἀπαγγέλλουσιν. ἐκείνη δὲ διὰ πείρας τὸν μοναχὸν γινώσκουσα, ὅτι προορατικῶς χαρίσματος κατηξίωται, οὐκ ἐγένετο περὶ τὸ λεχθὲν ἀμελής, ἀλλὰ μετακαλεσαμένη τὸν μοναχὸν διήλθε προσονειδίζουσα [...].

Μετακαλεσαμένη δὲ αὐτὸν ἢ προορηθεῖσα γυνὴ Δανηλὶς πολλοῖς καὶ μεγάλοις δεξιούται χαρίσασιν[...]. δέδωκε γὰρ αὐτῷ καὶ χρυσὸν ἰκανὸν καὶ ἀνδράποδα πρὸς ὑπηρεσίαν τριάκοντα καὶ ἐν ἱματισμῷ καὶ διαφόροις εἶδεσι πλοῦτον πολὺν, μηδὲν ἕτερον ἐπιζητήσασα τὸ πρότερον παρ' αὐτοῦ ἢ τὸ ποιήσασθαι πνευματικῆς ἀδελφότητος σύνδεσμον πρὸς Ἰωάννην τὸν ταύτης υἱόν [...].

s. 229; V 12. Κατὰ δὲ τινὰ τῶν ἡμερῶν Ἀντίγονος ὁ πατριίκιος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν κλητόριον ἐν ταῖς βασιλικαῖς οἰκίαις, αἱ κατὰ τὴν πλησιάζουσαν τοῖς βασιλείοις αὐλήν, ᾠκοδόμησε καὶ πολυτελὲς ἐσκευάσατο, ἐστιάτορα καὶ δαιτυμόνα τὸν οἰκειὸν πατέρα Βάρδα καὶ ποιούμενος. ὁ δὲ Καῖσαρ τοὺς μείζονας τῆς συγκλήτου καὶ τοὺς οἰκειοὺς παραλαβὼν καὶ τοὺς συνήθεις πρὸς τὴν εὐωχίαν ἀπήει, συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς ἀπὸ Βουλγαρίας φίλους, συνήθως κατὰ τὸν τότε καιρὸν τῆ βασιλευούσῃ ἐνδιατρίβοντας. παρὴν δὲ τῇ ἐστιάσει καὶ Θεόφιλος ὁ τοῦ Βασιλείου κύριος οἷα συγγενῆς καὶ αὐτὸς τοῦ Καῖσαρος, ἀλλὰ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ πατριίκιος, ὁ τοῦ καθ' ἡμᾶς λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ἄκρου καὶ ἀδωροτάτου περιφανῶς πατριίκιου Θωμᾶ πατήρ. οἱ δὲ Βούλγαροι ἀεὶ πῶς οἰηματῖαι καὶ καυχηματῖαι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἔτυχον τότε μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες Βούλγαρον ἐπ' ἀνδρῖα σεμνυνόμενον σώματος καὶ ἄκρον ἐν παλαισμοσύνῃ ὑπάρχοντα, ὃν οὐδεὶς σχεδὸν μέχρι τότε τῶν προσπαλαίωντων κατέβαλεν, οὐκ ἀνεκτὸν ἐδόκουν ἐπ' αὐτῷ φρονεῖν ἀλλ' ὑπερ τὸ μέτρον

skim, zabrał Bazylego, powierzając mu obowiązki protostratora (por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 225; *Theophilus, Prosopographie*, t. 2, s. 651-652). Na temat przyczyn wyniesienia kościoła w Patras do rangi metropolii (drugiej obok Koryntu) i jej usankcjonowania przez Leona VI, por. S. T u r l e j, *The Chronicle of Monemvasia, the migration of the Slavs and Church conflicts...*, Cracow 2001, s. 55, 123-124, 159-161; t e g o ż, *The Legendary Motif in the Tradition of Patras. St. Andrew and the Dedication of the Slavs to the Patras Church*, BSI 1999, s. 388; por. też komentarz do *Kroniki z Monemwazji, Testimonia*, z. 3, s. 487-488, przyp. 6, oraz do dzieła Konstantyna Porfirogenety, tamże, s. 475-476).

dostojnikiem i oddał mu cześć należną cesarzowi. Ludzie, którzy to widzieli, donieśli o tym dostojnej i bogatej w tych okolicach niewieście, której imię Danelis pochodziło od imienia jej męża. Ona wiedząc z doświadczenia, że mnich ten jest szanowany dzięki łasce przewidywania, nie była obojętna na to, co powiedziano, lecz przywoławszy do siebie mnicha, przedstawiła mu swe zarzuty: [Dziwiła się, że ani jej, panującej nad ludnością tego kraju, ani synowi czy jej krewnemu nie okazał on nigdy takiego szacunku, a teraz cudzoziemcowi, tutejszej ludności nieznanemu, oddał cześć jak cesarzowi. Mnich odpowiedział, że ujrzał człowieka nie przypadkowego, lecz wielkiego cesarza Romajów, pomazańca Chrystusa. Po wypełnieniu swego zadania Bazyli przygotowywał się do drogi powrotnej].

Wezwała go [Bazylego] do siebie wspomniana poprzednio niewiasta Danelis, uhonorowała go wielu znakomitymi darami [...]: podarowała mu znaczną ilość złota i 30 niewolników do obsługi, jak też obfitość cennych szat i rozmaitych przedmiotów, niczego od niego nie oczekując poza więzami duchowego braterstwa z jej synem Janem.

[Wielu prośbami przez nią nakłoniony zgodził się to dla niej uczynić. Niewiasta rzekła wówczas, iż Bóg zamierza wynieść go na wysokie stanowisko. On zaś przyrzekł, że jeśli się to sprawdzi, obwoła ją władczynią całej prowincji]¹⁸.

s. 229; V 12. Pewnego dnia Antigonos patrikios i domestyk scholi urządził przyjęcie i wspaniale przygotował w pomieszczeniach cesarskich, które znajdowały się niedaleko pałacu cesarskiego, a ojca swego Bardasa uczynił gospodarzem ucztę i biesiadnikiem. Kesar [Bardas] zaś przybył na ucztę z wyższymi urzędnikami senatu i swoimi przybocznymi, jak zwykle, zabrawszy ze sobą także przyjaciół z Bułgarii przebywających właśnie w tym czasie w stolicy. Na uczcie był obecny również Teofil opiekun Bazylego, a zarazem krewny kesara [Bardasa], ponadto patrikios Konstantyn, ojciec patrikiosa Tomasza, logotety dromu, wybitnego i wspaniale utalentowanego w dziedzinie filozofii. Bułgarzy zaś zawsze będący zuchwali i chepliwi, ponad miarę się przechwalali, ponieważ był wśród nich Bułgar słynący z tężyzny fizycznej, który posiadał tajniki sztuki zapaśniczej i którego prawie nikt

¹⁸ Wdowa Danelis była właścicielką znacznego majątku w pobliżu Patras, który mógł powstać w wyniku rozwoju produkcji jedwabiu lub tkanin bawełnianych (por. ODB, s.v. *Danelis*); niektórzy badacze uważają Danelis za przedstawicielkę wyższej warstwy słowiańskiej na Peloponezie, już schryścianizowanej, asymilującej się z ludnością grecką (por. P. S c h r e i n e r, *Klosterkultur und Handschriften im mittelalterlichen Griechenland*, [w:] *Die Kultur Griechenlands im Mittelalter und Neuzeit*. Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa – Kommission 28.-31. Oktober 1992, hrsg. von R. Lauer und P. Schreiner, Göttingen 1996, s. 42; por. podobną hipotezę I. Š e v č e n k i, *Misje religijne...*, s. 39, przyp. 11, ponadto: *Danelis, Prosopographie*, t. 1, #1215). O synu Danelis, Janie, por. *Prosopographie*, t. 2, s. 362-363; o wlywie pomocy materialnej Danelis na dalsze losy Bazylego, którego pragnęła ona uczynić swym reprezentantem w stolicy – por. Turlej, *The Legendary Motif...*, s. 394-395, przyp. 68.

ήλαζονεύοντο. τοῦ δὲ πότου προϊόντος καὶ θυμηδίας χορευούσης κατὰ τὴν τράπεζαν, λέγει ὁ μικρὸς ἐκεῖνος Θεόφιλος πρὸς τὸν Καίσαρα ὅτι ἔχω, δέσποτα, ἄνθρωπον ὃς ἐὰν κελεύης ἵνα παλαίση μετὰ τοῦ περιβοήτου τούτου Βούλγαρου. μέγιστον γὰρ ὄνειδος τοῦτο Ῥωμαίοις καὶ οὐδεὶς ὑπόσει τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν, εἰ οὗτος ἀκαταγώνιστος ἐν Βουλγαρία παραγένηται. τοῦ δὲ Καίσαρος γενέσθαι προστάξαντος, ὁ προμνημονευθεὶς Κωνσταντῖνος πατρικίος, σφόδρα φιλῶς πρὸς τὸν Βασίλειον διακειμένος ἄτε καὶ αὐτὸς ἐξ Ἀρμενίων ἔλκων τὸ γένος, διυγρον εἶδε τὸν τόπον ἐν ᾧ διαγωνίζεσθαι ἔμελλον, καὶ ἐδεδοίκει μὴ πως ὀλισθήσει τυχὸν ὁ Βασίλειος, αἰτεῖ προτροπὴν γενέσθαι παρὰ τοῦ Καίσαρος ἐκ ξύλων ἐπιρρανθῆναι πρίσμα κατὰ τὸ ἔδαφος. οὗ γενομένου συμπλακεῖς τῷ Βουλγάρῳ ὁ Βασίλειος, καὶ θάπτον συμπίεσας καὶ περισφίγγας αὐτόν, ὥσει δεσμόν τινα χόρτου κοῦφον καὶ ἄψυχον ἢ ἐξ ἐρίου πόκον ξηρόν τε καὶ ἐλαφρόν, οὕτω ῥάδιως αὐτὸν ἐπάνω τῆς τραπέζης μετεωρίσας ἀπέρριψεν. τοῦ δὲ γεγονότος οὐδεὶς τῶν παρόντων ἦν ὃς οὐ περιεῖπε καὶ ἐθαύμαζε τὸν Βασίλειον. ἐκπλαγέντες δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι τὴν περιουσίαν τῆς εὐχερείας τε καὶ δυνάμεως ἔμειναν ἐνεοί. ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς ἡμέρας ἤρξατο ἐπὶ πλέον ἢ τοῦ Βασιλείου φήμη εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν διαφοιτᾶν [...].

s. 288; V 52. Ἔτι γε μὴν καὶ τῶν ἐν Παννονία καὶ Δαλματία καὶ τῶν ἐπέκεινα τούτων διακειμένων Σκυθῶν, Κρωβάτοι φημί καὶ Σέρβλοι καὶ Ζαχλουμοὶ Τερβουνιώται τε καὶ Καναλίται καὶ Διοκλητιανοὶ καὶ Ῥεντανοί, τῆς ἀνέκαθεν τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἀφηνιάσαντες αὐτονομοὶ τε καὶ αὐτοδέσποτοι καθεστήκεισαν, ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων μόνον ἀρχόμενοι. οἱ πλεῖστοι δὲ τὴν ἐπὶ πλέον ἀπόστασιν ἐνδεικνύμενοι καὶ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἑαυτοὺς ἠλλοτριώσαν, ὡς ἄν μὴδὲν ἐνέχυρον τῆς Ῥωμαίουσιν φιλίας καὶ δουλώσεως ἔχοιεν [...].

s. 293; V 55. [...] Κελεύσας καὶ τὰς ὀλίγῳ πρόσθεν μνημονευθείσας χώρας τῶν Σκλαβηνῶν συνεπιλαβέσθαι τοῦ ἔργου, διὰ τῶν οἰκητόρων Ῥαουσίου καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐγγχωρίων πλοίων περαιωθέντας τὸ πέλαγος Δαλματῶν [...].

¹⁹ Opis walki wręcz między młodym Bazylim a zapaśnikiem bułgarskim przedstawia także Genesis w dwóch wersjach (IV 26 i IV 40, por. *Testimonia*, z. 3, s. 405-406 i 418, przyp. 48); walka ta odbyła się w palestrze podczas uczty w pałacu cesarskim; przekaz ten uznaje się za świadectwo obecności Bułgarów w otoczeniu Bazylego; zdaniem I. Božilova, może tu chodzić o postów bułgarskich, tych samych których wymienia *Kletorologion Filotheosa* (B o ž i l o v, *Bălgarite...*, s. 87-88); natomiast aluzja do armeńskiego pochodzenia Bazylego stanowi odbicie wersji oficjalnej przyjętej po objęciu przez niego władzy (S w o b o d a, *Bazyli I*, SSS, t. 7, s. 417); za prawdopodobne przyjmuje S p e c k (*Basileios I*, LdM t. 1, kol. 1521). Wymienionego tu Konstantyna Armeńczyka identyfikuje się z Konstantynem Maniakem (por. *Prosopographie*, t. 2, s. 577-579).

z ówczesnych walczących nie pokonał; a sama myśl o tym wydawała się im niemożliwa. Gdy zatem podano napoje i podczas uczty zapanowała radosna atmosfera, ów Teofil rzecze do kesara: „mam, Panie, człowieka, który – jeślibyś rozkazał – stoczy walkę z tym słynnym Bułgarem. Byłaby to największa hańba dla Romajów i nikt nie zniósłby ich przechwałek, jeśliby on wrócił do Bułgarii niezwyciężony”. Kesar zatem wydał rozkaz, aby [walka] się odbyła. Wspomniany wyżej patrikiós Konstantyn bardzo przyjacielsko usposobiony do Bazylego, ponieważ on sam także wywodził swój ród od Armeńczyków, kiedy spostrzegł, że miejsce, w którym mieli zamiar walczyć jest mokre i w obawie, by przypadkiem Bazyli się nie pośliznął, prosił kesara o zgodę, by grunt posypać trocinami. Gdy to uczyniono, Bazyli splótł się w walce z Bułgarem, szybko chwycił go mocno w pasie i niby suchą wiązkę siana lub lekki kosmyk wełny z łatwością uniósł go, a następnie rzucił na stół. Nie było wśród obecnych nikogo, kto by nie opowiadał o tym zdarzeniu i nie podziwiał Bazylego. Także Bułgarzy oniemieli, zdumieni przewagą dzielności i siły. Od tego dnia sława Bazylego zaczęła się roznosić po całym mieście¹⁹. [...]

[Opis sytuacji w zachodnich prowincjach cesarstwa].

s. 288; V 52. Poza tym ludy zamieszkujące Panonię i Dalmację, jak też mieszkający poza nimi Scytowie, mówię o Chorwatach, Serbach, Zachlumianach, Terbuniotach, Kanalitach, Diokletianach i Arentanach, którzy od dawna podlegali Romajom, zbuntowali się przeciw ich zwierzchnictwu i stali się niezawisli i samowładni, rządzeni jedynie przez własnych archontów. Wielu z nich zdecydowało się na odstępstwo i wrogo usposobili się do chrztu Bożego, aby nie mieć żadnych zobowiązań [z tytułu] przyjaźni i podporządkowania Romajom²⁰. [...]

[W związku z atakiem Arabów na Italię cesarz poprosił o poparcie ze strony papieża i króla Franków].

s. 293; V 55. Poleciał także wspomnianym nieco wcześniej krajom Sklawenów przyłączyć się do tego przedsięwzięcia, aby dzięki pomocy mieszkańców Raguzy i ich własnej floty dalmatyńskiej przeprawili się przez morze [...]²¹.

[Siły lądowe podczas wojny z Arabami, wskutek niezgody między dowódcami, utraciły stratega Prokopiosa].

²⁰ Scytowie to tutaj ludy słowiańskie wymienione w takiej samej kolejności jak w rozdz. 29 *O rządzeniu państwem* Konstantyna Porfirogenety (por. komentarz do Konstantyna Porfirogenety, *Testimonia*, z. 2, s. 341-343, przyp. 75-80, 83).

²¹ O sojusznikach słowiańskich po stronie Bizancjum w działaniach zmierzających do likwidacji bazy arabskiej w Bari nad Adriatykiem, por. komentarz do Konstantyna Porfirogenety, *Testimonia*, z. 2, s. 343-344, przyp. 87 i 88.

s. 305-306; V 66. Τοῦ γὰρ Λέοντος διενεχθέντος πρὸς τὸν Προκόπιον, συμβαλόντων δὲ ὅμως τοῖς πολεμίοις, συνέβη τὸν μὲν Ἀποστυπτην μετὰ τῶν Θρακῶν καὶ Μακεδόνων κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος ἀγωνιζόμενον κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλὸν φόνον ἐργάζεσθαι, τὸν δὲ Προκόπιον μετὰ τῶν Σκλαβηγῶν τε καὶ δυτικῶν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος ἀντιταττόμενον ὑπὸ τῶν ἐναντίων πιέζεσθαι [...].

s. 316; V 73. Οὗτοι δὲ ἦσαν ὁ τοῦ ἁγίου Διομήδους τῆς μονῆς προεστὼς καὶ ἡ ἐκ Πελοποννήσου γυνὴ Δαηλις, οἷς τῶν ἐλπισθέντων ἀπέδωκε μείζονα [...].

s. 317-318; V 74. Τὸν δὲ τῆς Δαηλίδος υἱὸν ἄμα τῷ γεγεῖσθαι τῆς ἀρχῆς ἐγκρατῆς μεταπεμφάμενος τῷ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἐτίμησεν ἀξιῶματι καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν παρηγορίας μετέδωκε διὰ τὴν φθάσασαν κοινωνίαν τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος [...]. δοχῆς δὲ γεγυνοῦσας ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, καθὼς ἔστιν ἔθος τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων ποιεῖν, ὅταν τινὰ τῶν ἐφ' ἡγεμονίας ἔθρους τινὸς περιφανῶν καὶ μεγάλων εἰσδέχεσθαι μέλλωσιν, εἰσήχθη καὶ αὐτὴ πρὸς βασιλέα ἐντίμως τε καὶ λαμπρῶς, εἰσαγαγούσα καὶ δῶρα πολυτελεῖ, οἷα τῶν ἔθνικῶν βασιλέων οὐδεὶς σχεδὸν μέχρι καὶ τότε πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων εἰσήγαγεν. ἦσαν γὰρ οἰκετικὰ μὲν πρόσωπα πεντακόσια, ἐξ ὧν ὑπῆρχον εὐεῖδεις ἐντομίαι τὸν ἀριθμὸν ἑκατόν. ἦδει γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἡ πλουτοκράτωρ ἐκείνη γραῦς ὅτι αἰεὶ τυγχάνει χώρα τοῖς σπάδουσι τούτοις εἰς τὰ βασιλεία, καὶ ἐν τούτοις καὶ ὑπερ τὰς μυρίας ἐν ἕαρος ὥρα κατὰ προβάτων σηκὸν ἀναστρέφονται· καὶ διὰ τοῦτο τούτους προσηυτρεπίσατο, ὡς ἂν δορυφόρους αὐτοῦ εὐρίσκοι τυχόν διὰ τὴν πάλαι δουλείαν, ὅταν εἰς τὰ βασιλεία εἰσεῖσιν. ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες σκιάστριαι ἑκατόν, καὶ Σιδόνια ἔργα παμποίκια, ἃ δὴ νῦν παραφθαρέντος τυχόν τοῦ ὀνόματος τῆ τῶν πολλῶν ἀμαθία λέγεται σενδαῖς, ἑκατόν, λινομαλοτάρια ἑκατόν (καλὸν γὰρ ἐπὶ τούτοις κοινολεκτεῖν), ἀμάλια λινᾶ ψιλὰ διακόσια, καὶ ἕτερα ὑπὲρ τὰ τοῦ ἀραχνίου νήματα εἰς λεπτό-

²² Chodzi tu o walki z Arabami w Italii południowej; wydarzenia te miały miejsce po zajęciu Bari przez Bizancjum, czyli po 871 r. (por. O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 208-209) lub w roku 875/876 (ODB, s.v. *Bari*).

²³ Klasztor Diomedesa, zwany też Jeruzolimą, znajdował się w pobliżu Złotej Bramy w Konstantynopolu. Bazyli znalazł się tam w drodze do Konstantynopola przez Macedonię – prawdopodobnie miejsce swego urodzenia (por. pominięty tu tekst *Kontynuacji Teofanesa*, s. 216-224; Pseudo-Symeon, s. 655-656). Według Symeona Logotety (w tekście Leona Gramatyka, s. 233, zob.) miał wówczas 25 lat,

s. 305-306; V 66. Gdy bowiem Leon posprzeczał się z Prokopiosem podczas rozpoczętej już bitwy, wówczas [Leon] Apostypes wraz z Trakami i Makedonami przystąpił do walki na prawym skrzydle i pokonał nieprzyjaciół, dokonując wielkiej rzezi, a Prokopios ze Sklawenami i armią zachodnią na lewym skrzydle przeciwstawił się przeważającym siłom nieprzyjaciół. [Ponieważ Leon nie nadesłał Prokopiosowi pomocy, ten poległ w bitwie]²².

[Po rozdziałach poświęconych wojnom autor postanawia przypomnieć zasługi niektórych osób wobec Bazylego oraz jego wdzięczność wobec nich].

s. 316; V 73. Byli to: przeor klasztoru św. Diomedesa i pochodząca z Peloponezu niewiasta Danelis, których nadziejom [Bazyli] zadośćuczynił w znacznym stopniu. [Klasztor świętego Diomedesa wyposażył w dobra, zapewnił przychody, uświetnił i wzbogacił wspaniałymi budowlami.]²³

s. 317-318; V 74. Gdy tylko [Bazyli] został powołany do objęcia władzy, zaraz uhonorował on syna Danelis godnością protospathara, jak też szczerze się do niego odnosił przez wzgląd na wcześniejszą wspólnotę duchowego braterstwa. [Matka już w starości zapragnęła zobaczyć cesarza, ten polecił przyjąć ją w stolicy ze wszystkimi honorami. Ponieważ nie mogła przebyć drogi z Peloponezu do Konstantynopola ani konno, ani wozem, wybrała 300 silnych sług i kazała się nieść w lektyce]. Przyjęcie odbyło się w Magnaurze, jak nakazuje obyczaj cesarzy Romajów, kiedy zamierzają przyjąć kogoś ze sławnych i wielkich przywódców jakiegoś narodu. Ona zatem została przyjęta przez cesarza z szacunkiem i okazale, sama [z koleji] przywożąc cenne dary, jakich prawie żaden z królów innych narodów dotychczas cesarzowi Romajów nie złożył²⁴. Było tam 500 osób służby, wśród których 100 – to urodziwi eunuchowie. Wiedziała bowiem owa zamożna staruszka, tak się wydaje, że zawsze znajduje się miejsce dla owych eunuchów w pałacu cesarza, w którym kręci się ich więcej niż much wiosną w owczarni. Dlatego też ich uprzednio przysposobiła, żeby przez wzgląd na wcześniejszą służbę znaleźli się w jej orszaku, gdy będzie wkraczała do pałacu cesarskiego. Było także 100 kobiet służebnych, 100 wspaniałych wielobarwnych wyrobów bawełnianych, które obecnie na

czyli było to ok. 855 r. (por. Wasilewski, *Bizancjum*, s. 84-85; Wsoboda, *Bazyli I*, SSS, s. 417-418). Dotacje Bazylego obejmowały także kościoły: Nea (Nea Ekklesia pod wezwaniem Zbawiciela, Michała i Eliasza) wznoszony przez Bazylego od podstaw, oraz Mądrości Bożej (Hagia Sophia), któremu przyznał posiadłość Mantea (por. Dagrón, *Ekonomia chrześcijańska*, s. 247; ODB, s.v. *Basil I*).

²⁴ Opis ten zalicza się do elementów upiększających karierę polityczną Bazylego, a rozmiary przedstawionego tu bogactwa Danelis uważa za przesadzone. Nie zmienia to jednak poglądu, iż majątek Danelis mógł być dowodem rozwoju ekonomicznego Peloponezu w IX w. (por. Bon, *Peloponnèse*, s. 121-123, 128; por. też Toyne, s. 51).

τητα, ὧν ἕκαστον εἰς καλάμου κόνδυλον ἐνεβέβλητο, καὶ αὐτὰ ἑκατόν, καὶ σκεύη πολυτελῆ ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ἱκανὰ καὶ διάφορα. ἀποδεχθεῖσα δὲ δεξιῶς καὶ φιλοφρονηθεῖσα μεγαλοπρεπῶς ἀναλόγως τῆς προαιρέσεως καὶ εὐγενείας αὐτῆς, καὶ μήτηρ καλεῖσθαι βασιλέως ἀξιωθεῖσα, καὶ πολλῶν μετασχοῦσα βασιλικῶν δεξιῶσεων καὶ τιμῶν, ἐγεγῆθει τε καὶ ἐγάννυτο καὶ ἐκπλεως τὰς ἀμοιβάς, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπεραιρούσας κατὰ πολὺ διωμολόγει λαβεῖν. διὸ δὴ καὶ προσέθηκεν ἔτι μεγαλοψύχως ἐπὶ τοῖς εἰρημένους δώροις οὐ μικρὸν καὶ τῆς Πελοποννήσου μέρος, ὅπερ ὡς ἴδιον κτῆμα τυγχάνον αὐτῆς φιλοδώρος τότε τῷ υἱῷ καὶ βασιλεῖ ἔχαρίζετο. διατρίψασα δὲ κατὰ τῶν τὴν μεγαλόπολιν ταύτην ἐφ' ὅσον αὐτῇ φιλοτιμιῶν τε καὶ ἀπολαύσεων, αὐθις πρὸς τὴν οἰκείαν χώραν ἀνθυπενόστησεν ὥσπερ τις δέσποινα τῶν ἐκεῖθεν βασιλίσα, πολλῶ πλείονας τῶν προτέρων καὶ μείζονας καρπούμενη τιμάς. [...].

s. 320-321; V 76-77. [...] Ἐπεθύμησε καὶ τὸν ἐκείνου υἱὸν Λέοντα, ἥδη τὴν αὐτοκράτορα λαβόντα ἀρχὴν, ἀνελθοῦσα ἰδεῖν, καὶ πάλιν κατὰ τὸν τρόπον τὸν πρότερον ὑπὸ νεανίσκων ἐκκρίτων αἰρομένη τὸ τοσοῦτον διάστημα τῆς ὁδοῦ διήνυσεν εὐμαρῶς καὶ ἀβαρῶς. ἰδοῦσα δὲ τὸν σοφώτατον καὶ πρᾶον βασιλέα Λέοντα, καὶ θαυμαστὰ δῶρα καὶ πρὸς τοῦτον εἰσαγαγοῦσα καὶ κληρονόμον αὐτὸν τῆς οἰκείας ποιησαμένη ὑπάρξεως (ἥδη γὰρ ὁ ταύτης υἱὸς Ἰωάννης ἐτύχανε τὸν βίον ἀπολιπῶν), αἰτησαμένη δὲ καὶ βασιλικὸν ἀποσταλῆναι τὸν ἀπογράψασθαι καὶ παραλαβεῖν ὀφείλοντα τὴν περιουσίαν αὐτῆς, ἀπῆρεν αὐθις συνταξαμένη τῷ χρηστῷ βασιλεῖ ἐπὶ τὸ τῆς πατρίδος θρεψάμενον ἔδαφος, ὡς ἂν ἐν τούτῳ καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ἀπόθηται χοῦν. καὶ δὴ κατελθοῦσα μετὰ μικρὸν ἐτελεύτησεν. ὁ δὲ πρωτοσπαθάριος Ζηνόβιος, ὃς ἦν ὀρισθεὶς καὶ ἀποσταλεὶς πρὸς τὸ πάντα τὰ παρὰ τῆς γραφῆς αἰτηθέντα καὶ διατυπωθέντα ἀποπληρῶσαι, εἰς τὸ κάστρον Ναυπάκτου ἥδη καταλαβὼν ἀνέμαθε παρὰ Δανυῆλ τοῦ ἐκγόνου αὐτῆς τὴν πρὸς τὸν ἐκεῖθεν βίον ἐκδημίαν αὐτῆς. ἀφικόμενος δὲ εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς καὶ τὸ ἴσον τῆς διατάξεως αὐτῆς ἐπὶ χειρὰς λαβὼν κατὰ τὴν ἐκείνης βου-

²⁵ Wymienione w orszaku Danelis σκιάστρια określa się jako kobiety pozostające w cieniu (T o y n b e e, s. 52) lub tkaczki (D. J a c o b y, *Silk in Western Byzantium before the Fourth Crusade*, BZ 84/85, 1991/1992, s. 458); wśród darów znajdowały się tkaniny wełniane, lniane i bawełniane produkowane w warsztatach na Peloponezie, może nawet podległych Danelis (por. B o n, op. cit., s. 129, przyp. 1); chodzi m.in. o produkty z Sydonu lub σινδόνια (od gr. σινδών – czyli wyroby z delikatnej tkaniny bawełnianej, muślinu – por. M e n g e, s.v.), które autor tekstu zdaje się odróżniać od σενδές (te ostatnie to jedwabne draperie lub zasłony – por. J a c o b y, op. cit., s. 459, przyp. 32, s. 460 – tam też na temat prawdopodobieństwa produkcji jedwabiu na Peloponezie pod koniec IX w.); tkaniny najcieńsze to najprawdopodobniej – jedwabne, por. I b r a h i m i b n J a k u b, 49, MPH SN, t. 1; B o n, op. cit.,

skutek przekręcenia nazwy błędnie przez wielu ludzi określane są jako *sendes*, 100 lniano-wełnianych narzutek (mówi się tak o nich w mowie potocznej), 200 delikatnych wstążek lnianych do włosów, jak też inne delikatnie utkane, cieńsze niż pajęczyna, tak że każdą z nich schowała w kawałku trzciny, tych także 100, ponadto liczne i rozmaite kosztowne naczynia ze srebra i złota²⁵. Ona z kolei, przyjęta uroczyście i potraktowana dostojnie stosownie do jej dobrego imienia i szlachetnego pochodzenia, uznana za godną miana matki cesarza, dostąpiła wielu cesarskich uprzejmości i honorów, cieszyła się i radowała z powodu obfitego zadośćuczynienia, zwłaszcza że przekraczało miarę tego, co spodziewałaby się otrzymać. Dlatego też do wspomnianych darów dodała jeszcze wspaniałomyślnie niemalą część Peloponezu, która stanowiła jej własność i ofiarowała wówczas w darze [jako] synowi i cesarzowi. Ponieważ podczas pobytu w stolicy doznała poszanowania własnej godności i zadowolenia, do swego kraju wróciła jak władczyni i cesarzowa swego narodu, zyskując znacznie większy szacunek niż poprzednio²⁶. [...]

s. 320-321; V 76-77. [Danelis będąc już w sędziwym wieku] zapragnęła odwiedzić także jego [Bazylego] syna Leona, który już objął władzę autokratora, a więc ponownie w ten sam sposób jak poprzednio niesiona przez wybranych młodzieńców, zniosła tę tak długą drogę dobrze i bez trudności. Gdy ujrzała niezwykle mądrego i pełnego dobroci cesarza Leona, ofiarowała mu godne podziwu dary i uczyniła go spadkobiercą swego majątku (jej syn Jan bowiem już nie żył); poprosiła o wyznaczenie cesarskiego urzędnika, odpowiedzialnego za sporządzenie opisu i przejęcie jej majątku. Po uzgodnieniu [tego planu] z cesarzem, który okazał jej swą dobroć, ponownie wyruszyła ku swej ojczystej ziemi żywicielce, aby w niej właśnie spoczęły jej prochy. W krótkim czasie po powrocie umarła. Wówczas protospatharios Zenobios, który został wyznaczony i wydelegowany do wypełnienia wszystkich życzeń i ustaleń staruszki, gdy już znalazł się w grodzie Naupaktos, dowiedział się od jej krewnego Daniela o jej odejściu z tego świata. Kiedy zaś przybył do jej posiadłości i wziął do rąk dokument z jej poleceniami, wszystkimi sprawami pokierował zgodnie z jej wolą i dyspozycjami. Został więc wielką ilość złota

s. 128-129, przyp. 2; na temat tkanin produkowanych w Bizancjum por. ODB, s.v. *Textiles*. Wizyta władczyni z Patras uważana jest za świadectwo przywrócenia kontaktów między Peloponezem a Konstantynopolem, zerwanych w VII w. (por. B o n, op. cit., s. 74).

²⁶ Nie wiadomo dokładnie, jaka część Peloponezu przekazana cesarzowi Bazylemu była własnością Danelis oraz jaki był status tego terenu określonego jako οἰκεία χώρα. Przyjęcie wdowy przez cesarza z pewnością podniosło jej prestiż na Peloponezie; przypuszcza się, że zastosowane tu dla niej określenia δέσποινις i βασίλισσα, a wcześniej κυρία, mogą świadczyć o znaczeniu jej posiadłości jako półniezależnej enklawy na terenach Peloponezu zajętych przez Słowian (por. ODB, s.v. *Danelis*).

λησιν καὶ διάταξιν τὰ πάντα διώκησεν. εὗρε δὲ καὶ χρυσὸν ἐν νομίσμασι πάμπο-
 λυν καὶ ἄλλην περιουσίαν ἐν τε ἀργυρώμασι καὶ χρυσώμασιν ἐσθῆτί τε καὶ
 χαλκῶ καὶ ἀνδραπόδοις καὶ κτήνεσι, πάντα ἰδιωτικὸν ὑπερβαίνουσαν πλοῦτον,
 μᾶλλον δὲ καὶ τυραννικῶν ὀλίγον καταδέεστερον. ἐπεὶ δὲ τὰ οἰκετικά ταύτης
 ἀνδράποδα εἰς πληθὸς ἄπειρον ἦν, κελεύσει βασιλικῇ ἐκ τούτων ὥσπερ εἰς
 ἀποικίαν ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐστάλησαν εἰς τὸ θέμα Λαγοβαρδίας τρισχίλια σώματα.
 διενεμήθη δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ταύτης κτήματα καὶ χρήματα καὶ ψυχάρια ὡς ἐκείνη
 κατὰ τὴν διάταξιν αὐτῆς διωρίσατο, καὶ κατελείφθη καὶ τῷ κληρονόμῳ ταύτης
 βασιλεῖ εἰς ἴδιον κληρον τῶν ἄλλων χωρὶς προάστεια ὀγδοήκοντα.

s. 342; V 96. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τὸ Βουλγάρων γένος εὐρίσκεται διαγεγο-
 νῶς. Τὸ γὰρ τοιοῦτον ἔθνος, εἰ καὶ πρὸ τούτου τὴν πρὸς εὐσέβειαν μεταβολὴν
 εἰσδέξασθαι. ἔδοξε καὶ πρὸς τὸν χριστιανισμὸν μετελθεῖν, ἀλλ' ὅμως ἀπαγές ἦν
 ἔτι πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀνίδρυτον, ὡς ὑπὸ ἀνέμου φύλλα ῥαδίως σαλευόμενον
 καὶ μετακινούμενον. ἀλλὰ ταῖς τοῦ βασιλέως συχναῖς παραινήσεις καὶ ταῖς
 λαμπραῖς δεξιῶσεσιν, ἔτι δὲ καὶ ταῖς μεγαλοψύχοις φιλοτιμίαις τε καὶ δωρεαῖς,
 ἀρχιεπίσκοπὸν τε πείθεσθαι καταδέξασθαι καὶ ἐπισκόποις καταπυκνωθῆναι
 τὴν χώραν ἀνέχεται· καὶ διὰ τε τούτων διὰ τε τῶν ἐξ ὀρέων τε καὶ τῶν σπηλαίων
 τῆς γῆς μετακληθέντων καὶ ἐκεῖσε παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντων, τῶν
 εὐσεβῶν μοναστῶν, τὰ τε πατρῶα ἦθη καταλιμπάνει καὶ ὀλόκληρον τῷ Χριστῷ
 σαγηνύεται.

s. 342-344; V 97. Ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ῥῶς ἔθνος δυσμαχώτατόν τε καὶ ἀθεώτατον
 ὄν χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου καὶ σηρικῶν περιβλημάτων ἱκαναῖς ἐπιδόσεις εἰς
 συμβάσεις ἐφέλκυσάμενος, καὶ σπονδὰς πρὸς αὐτοὺς σπεισάμενος εἰρηνικάς,
 ἐν μετοχῇ γενέσθαι καὶ τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος ἔπεισε καὶ ἀρχιεπίσκοπον
 παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου τὴν χειροτονίαν δεξάμενον δέξασθαι παρεσκεύ-
 ασεν, ὅς κατὰ τὴν τοῦ εἰρημένου ἔθνους χώραν παραγεγονῶς ἀπὸ τοιαύτης
 πράξεως εὐπαράδεκτος τῷ ἔθνει γεγένηται. τοῦ γὰρ ἄρχοντος τοῦ τοιοῦτου γέ-
 νους σύλλογον τοῦ ὑπηκόου ποιησαμένου καὶ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν γερόντων
 προκαθεσθέντος, οἱ τῶν ἄλλων μᾶλλον τῇ δεισιδαιμονίᾳ διὰ τὴν μακρὰν συνή-
 θειαν προστετηκότες ἐτύγχανον, καὶ σκοπομένων περὶ τῆς οἰκείας καὶ τῶν

²⁷ Druga podróż Danelis przypadła w 886 r. (T o y n b e e, s. 92); przejęcie spadku po Danelis przez
 Leona VI (jak też usankcjonowanie dokumentu Nikefora I dla Kościoła w Patras) nastąpiło, zdaniem
 badaczy, w latach 888-890 (por. T u r l e j, *The Legendary Motif...*, s. 393-394 – tam też literatura); na
 temat wykorzystania tych wydarzeń przez Leona VI oraz ich znaczenia dla dynastii macedońskiej por.
 t a m ż e, s. 395, 399, przyp. 85; o wiarygodności opowieści o Danelis por. t a m ż e, s. 393, przyp. 60;
proasteion – od VIII w. rezydencja oddalona od centrum miejskiego (por. ODB, s.v. *Proasteion*); o moż-
 liwej przynależności etnicznej służby Danelis do Słowian peloponeskich, a także małoazjatyckich Skla-
 wezjan, por. T o y n b e e, s. 90-91.

w numizmatach, jak też obfitość innych rzeczy, w tym szat z cienką warstwą srebrzystą i złocistą, przedmiotów z brązu, nadto służby i zwierząt, a wszystko to przekraczające majątek prywatnego właściciela, raczej niewiele ustępujący [majątkowi] panujących. Ponieważ jej niewolnicy stanowili nieprzeliczoną gromadę, 3 tysiące spośród nich z rozkazu cesarza uzyskało wolność i wysłani zostali do Longobardii jako osiedleńcy. Pozostałe jej zasoby, pieniądze i niewolnicy zostały rozdzielone tak, jak ona zadysponowała w swoim testamencie i pozostawione cesarzowi na własność, jako jej spadkobiercy, poza innymi, także 80 dóbr podmiejskich²⁷.

s. 342; V 96. Podobne sprawy dotyczyły Bułgarów. Naród ten chociaż już wcześniej postanowił przyjąć prawowitą wiarę i przejść w kręgi chrześcijaństwa, to jednak wobec tego dobra był jeszcze niezdecydowany i chwiejny, jak liście na wietrze, łatwo się wahał i zmieniał [zdanie]. W każdym razie dzięki częstym namowom cesarza, wspianiałym przyjęciom oraz hojnym darom [lud ten] udało się nakłonić do przyjęcia arcybiskupa, jak też do wzmocnienia kraju [przy pomocy] licznych biskupów. To za ich sprawą, jak też za sprawą czcigodnych mnichów przywołanych z gór i jaskiń, których cesarz posłał [do pełnienia służby], naród ten porzucił obyczaje ojców i cały złowiony został dla Chrystusa²⁸.

s. 342-344; V 97. Ponadto [cesarz Bazyli] także naród Rusów trudny do pokonania i bardzo bezbożny nakłonił do ugody stosownymi darami w postaci złota, srebra i odzieży jedwabnej, zawarł z nimi układ pokojowy, namówił ich, by stali się uczestnikami zbawczego chrztu oraz przysposobił ich do przyjęcia mianowanego przez patriarchę Ignacego, arcybiskupa²⁹. Ten gdy zjawił się w kraju wspomnianego narodu, został przez ludzi życzliwie przyjęty, dzięki takim oto działaniom. Archont

²⁸ Zdaniem Wasilewskiego o fragment ten świadczy o utworzeniu metropolii kościelnej w Bułgarii w 870 r., a wzmiankowani tu mnisi to misjonarze greccy wysłani do Bułgarii jeszcze przez Focjusza (Wasilewski, *Bizancjum*, s. 145, 149, przyp. 15); na temat autonomii uzyskanej wówczas przez Kościół bułgarski por. Wasilowa, *Bulgaria a patriarchat konstantynopolitański w latach 870-1018*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, Seria 4, Historia, Warszawa 1972, s. 48; por. też Leszka, s. 75, przyp. 9; ODB, s.v. *Boris I*.

²⁹ Fragment ten nawiązuje do chrztu Rusi po 860 r., o którym pisał Focjusz w *Encyklice* ok. 867 r., tu jednak łączonego z panowaniem Bazylego I i patriarchatem Ignacego, zamiast Michała III i patriarchatu Focjusza (por. Poppe, *The Political Background*, s. 201; tegoż, *Ruś i Bizancjum*, s. 8; por. też *Testimonia*, z. 3, s. 249-250, przyp. 18); zdaniem P. Schreiner należy to przypisać kronikarskiej tradycji dynastii macedońskiej (P. Šrajer, *Miscellanea Byzantino-Russica*, VV 52, 1991, s. 154-156); o tendencji tego zapisu por. L. Haveliková, *A'propos de la christianisation de la Russie au IXe siècle*, BSI 1993, s. 107.

Χριστιανῶν πίστεως, εἰσκαλεῖται ὁ ἄρτι πρὸς αὐτοὺς φοιτήσας ἀρχιερεὺς, καὶ τίνα τὰ παρ' αὐτοῦ καταγγελλόμενα καὶ αὐτοὺς διδάσκεσθαι μέλλοντα ἐπυνθάνετο. τοῦ δὲ τὴν ἱεράν τοῦ θεοῦ εὐαγγελίου βίβλον προτείναντος, καὶ τίνα τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ θεοῦ θαυμάτων αὐτοῖς ἀπαγγείλαντος, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ τερατουργηθέντων κατὰ τὴν παλαιὰν τὴν ἱστορίαν αὐτοῖς ἀναπτύξαντος „εἰ μή τι τῶν ὁμοίων” ἔφασαν εὐθέως οἱ Ῥῶς „καὶ ἡμεῖς θεασόμεθα, καὶ μάλιστα οἷον τὸ ἐν τῇ καμίνῳ τῶν τριῶν λέγεις παιδῶν, οὐκ ἂν σοι ὅλως πιστεύσομεν, οὐδε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ἔτι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις ὑπόσχωμεν”. ὁ δὲ πεποιθὼς ἐπὶ τῷ ἀψευδεῖ τοῦ εἰπόντος ὅτι ὁ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου λήψεσθε καὶ ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅταν οὐ πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν μέλλει γίνεσθαι τὰ γινόμενα, ἔφη πρὸς αὐτοὺς „εἰ καὶ μὴ ἔξεστιν ἐκπειράζειν κύριον τὸν θεόν, ἀλλ' ὁμῶς εἰ ἐκ ψυχῆς διεγνώκατε προσελθεῖν τῷ θεῷ, αἰτήσασθε ὅπερ καὶ βούλεσθε, καὶ ποιήσει τοῦτο πάντως διὰ τὴν πίστιν ὑμῶν ὁ θεός, κἄν ἡμεῖς ἐσμέν εὐτελεῖς καὶ ἐλάχιστοι”. Οἱ δὲ ἠτήσαντο αὐτὸ τὸ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν βιβλίον, ἦτοι τὸ θεῖον καὶ ἱερόν εὐαγγέλιον, ἐν τῇ ὑπ' αὐτῶν ἀναφθεῖση ἐμβληθῆναι πυρκαϊᾶ· καὶ εἰ ἀβλαβὲς τηρηθεῖ καὶ ἄκαυστον, προσελθεῖν τῷ παρ' αὐτοῦ κηρυσσομένῳ θεῷ. ῥηθέντων δὲ τούτων, καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν θεὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς χεῖρας ἐπάραντος, καὶ εἰπόντος ὅτι δόξασόν σου τὸ ἅγιον ὄνομα, Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ νῦν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ ἔθνους τούτου παντός, ἐρρίφη εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου βιβλός. ὠρῶν δὲ διεληλυθειῶν ἱκανῶν, εἶτα τῆς καμίνου κατασβεσθείσης, εὐρέθη τὸ ἱερόν πυκτίον διαμείναν ἀπαθὲς καὶ ἀλώβητον καὶ μηδεμίαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς δεξάμενον λύμην ἢ μείωσιν, ὡς μὴδὲ τῶν ἐν τοῖς κλειδώμασι τῆς βίβλου κροσσῶν τὴν οἰανοῦν ὑπομεινάντων φθορὰν ἢ ἀλλοίωσιν. ὅπερ ἰδόντες οἱ βάρβαροι, καὶ τῷ μεγέθει καταπλαγέντες τοῦ θαύματος, ἀνενδοιάστως βαπτίζεσθαι ἤρξαντο.

³⁰ Identyfikacja wymienionego archonta Rusów po 860 r. jest trudna, może był to Askold (por. B o n a r e k, *Romajowie*, s. 159, przyp. 352). Pojęcie wiecu kryje się pod greckim terminem σύλλογον, oznaczającym już w społeczeństwie antycznym – zebranie publiczne i wiec (por. A b r a m o w i c z ó w n a, s.v.), na temat wiecu i roli starszyny plemiennej w społeczeństwie przedpaństwowym por. komentarz do Prokopa z Cezarei, *Testimonia*, z. 2, s. 86, przyp. 23; *Wczesna Słowiańszczyzna*, t. 1, s. 670-671. Wierzenia Rusów określa się tu terminem δεισιδαιμονία, który oznacza ‘bogobojność’

bowiem tego ludu zwołał na wiec poddane sobie plemię i odbył posiedzenie ze swoją radą starszych, którzy wskutek długiego przyzwyczajenia bardziej niż inni przywiązani byli do swojej religii³⁰. W celu rozważenia wiary własnej i chrześcijan wezwano arcybiskupa, który niedawno do nich przybył, aby dowiedzieć się, co będzie on głosił i czego zamierza ich nauczać. Gdy zaś on przedkładał świętą księgę Bożej Ewangelii i opowiadał im o niektórych cudach Zbawiciela i Boga naszego, jak też opisywał im niezwykle działania Boga w Starym Testamencie, Rusowie zaraz rzekli: „Jeśli i my nie zobaczymy czegoś podobnego, a szczególnie tego, co mówisz o trzech młodzieńcach w piecu, nie uwierzemy tobie, ani nie damy posłuchu twoim słowom”. On zaś, przekonany o prawdziwości słów: „Jeśli o coś prosicie będziecie w imię moje, to otrzymacie” oraz: „Jeśli ten kto wierzy we mnie, będzie dokonywał tych dzieł, których Ja dokonuję, to i większe od tych uczyni”, gdy nie na pokaz, lecz dla zbawienia dusz będzie się to działo, rzekł do nich: „Jeśli nie będziecie wystawiać na próbę Pana Boga, lecz przeciwnie, jeśli w głębi duszy postanowicie poświęcić się Bogu, prosić możecie o co chcecie, a Bóg spełni to wszystko według wiary waszej, nawet jeśli my bylibyśmy skromni i najmniejsi”. Wówczas [Rusowie] zażądali, aby tę właśnie Księgę wiary chrześcijańskiej, czyli Bożą i świętą Ewangelię wrzucić w rozpalone przez nich płomienie i jeśli zachowa się nieuszkodzona i niespalona, to oddadzą się Bogu w niej głoszonemu. Gdy to powiedzieli kapłan wznosił ręce i oczy ku Bogu, mówiąc: „niech będzie pochwalone Twoje święte imię, Jezu Chryste, Boże nasz”, i właśnie wtedy na oczach całego tego narodu wrzucono do rozpalonego pieca Księgę świętej Ewangelii. Gdy upłynęło wystarczająco wiele godzin, a następnie piec wygasł, okazało się, że święta Księga pozostała nieuszkodzona, nieskażona i nie dotknęło jej żadne zniszczenie w ogniu ani uszczerbek, że nawet spinki w klamrach Księgi nie uległy jakiemukolwiek zniszczeniu ani zmianom. Widząc to, barbarzyńcy zdumieni wielkością cudu, bez wahania zaczęli przyjmować chrzest³¹.

i ‘przesąd’ – (A b r a m o w i c z ó w n a, s.v.), ‘bogobojność’, ‘religia’, ‘wyznanie’ (P o p o w s k i, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1997, s.v.), później – ‘wyznanie’ i ‘przesąd’ (S o p h o c l e s, s.v.), ‘przesąd’ (LbG, s.v. δεισιδαιμονία), jeszcze później – ‘zabobon’ i ‘przesąd’ (C h o r i k o v – M a l e v, s.v.).

³¹ Opowieść o roli cudu w nawróceniu księcia Rusów i starszyny z jego otoczenia przez biskupa z Konstantynopola jest toposem literackim wykorzystanym także przez Skylytęza i innych kronikarzy (por. Ł o w m i a n s k i, *Religia...*, s. 249; Š r a j n e r, *Miscellanea...*, s. 156-157); na temat charakteru częściowo historycznego, a częściowo fikcyjnego tej relacji por. Š e v č e n k o, *Misje religijne...*, s. 49-50.

LIB. VI. IMPERIUM LEONIS IMPERATORIS

s. 357-359; VI 9. Αγγελία δὲ κατέλαβεν ὡς ὁ ἄρχων Συμεὼν Βουλγαρίας βούλεται κατὰ Ῥωμαίων ἐκστρατεύσασθαι, πρόφασιν ἔχων τῆς μάχης ταύτην. εὐνοῦχον εἶχε δοῦλον ὁ βασιλεσπάτωρ Ζαούτζας· Μουσικός ἦν ὄνομα τούτῳ. οὗτος συνφιλήθη ἀνδράσιν ἐμπορικοῖς καὶ φιλοκερδέσι καὶ φιλοχρῆσοις, ἐξ Ἑλλάδος οὔσι, Σταυρακίῳ τε καὶ Κοσμᾷ· οἳ τινες μεσιτεία τοῦ Μουσικοῦ κερδαίνειν βουλόμενοι τὴν μετὰ Βουλγάρων πραγματείαν ἐν τῇ πόλει ἐν Θεσσαλονίκῃ μετέστησαν, κακῶς κουμερκεύοντες τοὺς Βουλγάρους. τῶν δὲ βουλγάρων ταῦτα τῷ Συμεὼν ἀναγγειλάντων, αὐτὸς δὴλα ταῦτα τῷ βασιλεῖ κατέστησε Λέοντι. ὁ δὲ πάντα ὡς λῆρον ἐλογίζετο, τῇ πρὸς Ζαούτζαν προσπαθείᾳ νικώμενος. μανεῖς οὖν ὁ Συμεὼν ἦρε κατὰ Ῥωμαίων τὰ ὄπλα. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν Κρηνίτην ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ στρατηλάτην ὄντα, λαῶ πολλῶ καὶ ἄρχουσι καθοπλίσας αὐτόν. συμβολῆς δὲ ἐν Μακεδονίᾳ γενομένης ἠττῶνται Ῥωμαῖοι, καὶ κατασφάττεται αὐτὸς τε ὁ Κρηνίτης καὶ Ἀρμένιος Κουρτίκης καὶ ἄλλοι πολλοί. ἐπεὶ δὲ καὶ Χαζάρους κατέσχευεν ὁ Συμεὼν τῶν ἐκ τῆς ἐταιρείας τοῦ βασιλέως Λέοντος, τὰς αὐτῶν ῥίνας ἀποτεμῶν εἰς αἰσχύνῃν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ πόλει ἀπέστειλεν· οὓς ἰδὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς, Νικήταν τὸν ὀνομαζόμενον Σκληρὸν ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῶ μετὰ δρομώνων ἐξαπέστειλεν δοῦναι δῶρα τοῖς Τούρκοις ὥστε τὸν Συμεὼν καταπολεμῆσαι. ὁ δὲ, τούτοις συντυχῶν καὶ πείσας κατὰ Συμεὼν ὄπλα ἄρασθαι ὀμήρους λάβων παρ' αὐτῶν πρὸς βασιλέα ὑπέστρεψεν. ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τε γῆς καὶ θαλάττης διέγνω τοὺς Βουλγάρους πολεμεῖν [...].

Ἐν Συμεὼν κατασχῶν ἐν φρουρᾷ κατακλείει, δόλω τρὸς αὐτὸν ὑποπτέσαςπραγενέσθαι. τοῦ Συμεὼν οὖν ἐπὶ τὸ στράτευμα Νικηφόρου ἀσχολουμένου, οἱ Τούρκοι καταδραμόντες πᾶσαν τὴν Βουλγαρικὴν ἐληΐσαντο γῆν. ὁ Συμεὼν ἐκμαθὼν κατὰ τῶν Τούρκων ἐτόράπετο. οἱ δὲ ἀντιπεράσαντες πόλεμον πρὸς Βουλγάρους συμβάλλουσι καὶ νικῶσι τούτους κατὰ κράτος, ὡς μόλις τὸν Συμεὼν

³² Zgodnie z ustaleniami ta część księgi VI opiera się na redakcji B kroniki Symeona Logotety. *Basileopator*, dosłownie – ‘ojciec cesarza’, w rzeczywistości – opiekun małoletniego cesarza i szef administracji; godność tę utworzył cesarz Leon VI dla Styliana Zautzesa, ojca swej przyszłej, trzeciej żony Zoe Zautzeny, ok. 888/889 r. (wcześniej termin ten nie miał szczególnego znaczenia, por. komentarz do *Taktikonów*, *Testimonia*, z. 4, s. 92, przyp. 14; O i k o n o m i d e s, *Listes*, s. 307, przyp. 103; por. też D a g r o n, *Kościół i państwo*, s. 166, przyp. 147; ODB, s.v. *Basileopator*). Termin *κουμμερκεύω* – ‘opodatkować’ (por. LbG, s.v. *κουμμερκεύω*; ODB, s.v. *Kommerkion* – ‘podatek od towarów’ oraz s.v. *Customs*); por. też informację Skylitzesa (*Synopsis*, s. 176) o nałożeniu na kupców bułgarskich uciążliwych podatków; data przeniesienia targu bułgarskiego – to prawdopodobnie rok 892 (Wasilewski) lub 893 (ODB, s.v. *Symeon of Bulgaria*) początek wojny – maj 893 r. (Wasilewski), 894 (ODB, s.v.), a klęska Bizancjum – rok 894 na terenie Tracji (Romanii u Symeona Logotety), prawdopodobnie pod Konstanty-

Ks. VI. PANOWANIE CESARZA LEONA [VI]

s. 357-359; VI 9. Dotarła wiadomość, że Symeon, archont Bułgarii, zamierza wyruszyć zbrojnie przeciwko Romajom, mając następujący pretekst do walki. Basileopator Zautzes miał eunucha, niewolnika o imieniu Musikos. Ten zaprzyjaźnił się z kupcami żądnymi zysku i pieniędzy, pochodzącymi z Hellady, Staurakiosem i Kosmasem. Oni właśnie, pragnąc czerpać korzyści z handlu z Bułgarami, przenieśli jego miejsce, za pośrednictwem Musikosa, ze stolicy do Tesaloniki, a Bułgarów obciążyli [wyższymi] podatkami. Gdy Bułgarzy poinformowali o tym Symeona, on sam przedstawił to cesarzowi Leonowi. Ten ulegając wpływom Zautzesa, uznał wszystko to za brednie. Symeon więc powodowany szałem wyruszył zbrojnie przeciwko Romajom. Cesarz zaś wysłał przeciwko niemu stratelatesa Krenitesa, któremu przydzielili wielkie wojsko i dowódców. W bitwie, do której doszło w Macedonii, Romajowie ponieśli klęskę, poległ sam Krenites, Kurtikes Armeńczyk i wielu innych. Nawet Chazarów z oddziału heterii cesarza Leona, Symeon wziął do niewoli, kazał obciąć im nosy i ku zhańbieniu Romajów wysłał ich do stolicy³². Cesarz, gdy ich zobaczył, pełen gniewu wysłał Niketasa zwanego Sklerosem nad Dunaj wraz z dromonami, aby darami pozyskał Turków do walki z Symeonem. On zatem przybył do nich na rozmowy i gdy nakłonił do zbrojnej wyprawy przeciwko Symeonowi, wziął od nich zakładników i wrócił do cesarza. Cesarz zaś postanowił wypowiedzieć Bułgarom wojnę na lądzie i na morzu. [Na morzu dowodził drungarios Eustatios, na lądzie – Nikefor Fokas, mianowany domestykiem scholi po odwołaniu z Italii; gdy siły te dotarły do granic Bułgarii, cesarz wydelegował kwestora Konstantinakiosa do Symeona, prosząc o pokój i przymierze]³³.

nopolem (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 223-224). *Hetaireia*, *heteria* – to elitarny oddział gwardii pałacowej, złożony z cudzoziemców; Chazarowie obok Turków z Azji Centralnej od 894 r. tworzyli trzeci kontyngent heterii (*hetaireia trite*), poza istniejącymi za panowania Leona VI: *hetaireia megale* – złożonej z Macedończyków oraz *mesē* – z innych cudzoziemców (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 327-328 przyp. 237; ODB, s.v. *Hetaireia*; W h i t t o w, s. 169-170).

³³ Niketas Skleros najprawdopodobniej jako komendant floty cesarskiej wydelegowany do negocjacji z Węgrami w 894 r. (por. S e i b t, *Skleroi*, s. 24-25) lub w 895 r. (ODB, s.v. *Skleros*); Tourkoī to bizantyjskie określenie Węgrów w tekstach IX-XI w. (*Testimonia*, z. 2, s. 331, przyp. 7; M o r a v c s i k, t. 2, s. 321-322); o Węgrach w tym konflikcie, którzy pod naporem Pieczyngów sprzymierzonych z Bułgarami zmuszeni zostali do wędrówki na zachód i ok. 896 r. lub wcześniej znaleźli się w Kotlinie Karpackiej, por. W s w o b o d a, *Węgrzy*, SSS, t. 6, s. 399; Gy. K r i s t ó, *Hungarian History in the Ninth Century*, Szeged 1996, s. 194-195); Drungarios floty cesarskiej Eustatios pochodził z rodu Argyrosów, wywodzącego się z małoazjatyckiego temu Charsianon, gdzie jego przedstawiciele mieli swoje majątki (por. ODB, s.v. *Argyros*); Nikefor Fokas, zwany Starszym, dowódca bizantyjski, karierę rozpoczął od *oikeiosa* cesarza Bazylego, czyli osobistego sługi cesarskiego, w 885 r. został dowódcą armii w Italii (por. D j u r i ć, *Porodica Foka*, s. 228-237).

ἐν τῇ Δίστρα περισωθῆναι. ἠτήσαντο οὖν οἱ Τοῦρκοι τὸν βασιλέα τοὺς Βουλγάρων αἰχμαλώτους ὠνήσασθαι· ὁ δὲ καὶ πεποίηκεν, τοὺς πολίτας ἐξαποστείλας εἰς τὴν τούτων ἐξώνησιν. ὁ δὲ Συμεὼν δι' Εὐσταθίου δρουγγαρίου τὸν βασιλέα περὶ τῆς εἰρήνης ἰκέτευσεν· πρὸς ἦν ὑπεῖξεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸν Χοιροσφάκτην Λέοντα πρὸς τὸ ταύτην ποιήσασθαι ἐξαπέστειλεν. ὁ δὲ δομέστικος Νικηφόρος καὶ ὁ δρουγγάριος Εὐστάθιος ὑποστρέψαι μετὰ λαοῦ ἐκελεύσθησαν. Λέοντα δὲ Χοιροσφάκτην οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν ὁ Συμεὼν, ἀλλ' ἐν εἰρκτῇ ἐστραγαλίσατο. ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τῶν Τούρκων πάντας κατέσφαξεν, μὴ δυνηθέντας παρὰ Ῥωμαίοις βοήθειαν δέξασθαι. ὑποστρέψας δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ γαυριῶν πρὸς τὸν Λέοντα ἔφη „εἰ μὴ πρότερον πᾶσαν αἰχμαλωσίαν Βουλγάρων λάβω, εἰρήνην οὐ ποιῶ.“ ἐπένευσεν οὖν ὁ βασιλεὺς ταύτην ἀποδοῦναι. ἦλθεν οὖν μετὰ Λέοντος ὁ Βούλγαρος Θεόδωρος, οἰκεῖος ὢν τῷ Συμεὼν καὶ παρέλαβεν αὐτούς.

s. 360; VI 10. [...] Ὁ δὲ βασιλεὺς, καθὼς εἴρηται, τὸν Κατακαλὼ προχειρισάμενος εἰς δομέστικον κατὰ τοῦ Συμεὼν τοῦτον ἐξαποστέλλει, συνεξαποστείλας αὐτῷ καὶ Θεοδόσιον πατρικίον καὶ πρωτοβεστιάριον. διαπερασάντων δὲ πάντων τῆς ἀνατολῆς θεμάτων τε καὶ ταγμάτων, καὶ πολέμου μετὰ Βουλγάρων συγκροτηθέντος περὶ τὸ Βουλγαροφύγον, τρέπονται Ῥωμαῖοι κακῶς, καὶ πάντες ἀπώλονται· οἷς συναπώλετο καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Θεοδόσιος [...].

s. 366; VI 20. Ἦν δὲ Ζωὴ ἡ τετάρτη γυνὴ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ παλατίῳ μετὰ τοῦ βασιλέως ἀστεφής. τῶν δὲ Βουλγαρικῶν ἐφόδων Ῥωμαίους ἐπιτριβόντων, οἱ ἐξ Ἄγαρ μαθόντες τοῦτο στόλος ἐξήρσαν ναύμαχος, ἐπιστήσαντες στρατηγόν

³⁴ Na temat traktowania przez Symeona posłów bizantyjskich oraz oceny jego postępowania w źródłach, por. L e s z k a, s. 117-118, przyp. 139) Distra, Dristra, Drster, Dorostolon nad dolnym Dunajem w Bułgarii (dzis. Silistra), ok. 681 r. zdobyta przez Protobułgarów, należała do państwa bułgarskiego; odgrywała ważną rolę strategiczną, osłaniając drogę na południe w kierunku Pliski, a w IX w. – w kierunku Pliski i Presławia Wielkiego; od X-XII w. ośrodek bizantyjskiego temu, katepanatu i dukatu (W. S w o b o d a, *Drster**, SSS, t. 8, s. 79).

³⁵ Leon Choïrosfaktes – pierwszy potwierdzony źródłowo tajny sekretarz (μυστικός) cesarza Bazylego I, dyplomata i pisarz, autor korespondencji z Symeonem (por. *Testimonia*, z. 4, s. 142-159), internowany przez Symeona, prawdopodobnie podczas pierwszej misji poselskiej, w twierdzy Mundraga, utożsamianej przeważnie z Madarą, po rozgromieniu Węgrów w czerwcu 896 r. (por. *Testimonia*, z. 4, s. 157, przyp. 1). Teodora Bułgara – dostojnika bułgarskiego i posła identyfikuje się z adresatem listu Mikołaja Mistyka, Teodorem magistrem, kavchanem, osobistością najważniejszą po Symeonie, jak też z Teodorem Sigritzesem (por. *Testimonia*, z. 3, s. 369, przyp. 31; s. 469, przyp. 43; por. też W. S w o b o d a, *Teodor Bulgar*, SSS, t. 6, s. 50-51); o identyfikacji z Teodorem *olgou tarkanem* – por. *Testimo-*

Symeon zatrzymał go i wtrącił do więzienia, podejrzewając, że przygotowuje podstęp przeciw niemu. Gdy więc Symeon zajęty był armią Nikefora, Turcy wtargnęli do Bułgarii i cały kraj splądrowali. Dowiedziawszy się o tym, Symeon skierował się przeciwko Turkom. Ci zaś stanęli do wojny z Bułgarami i pokonali ich całkowicie, tak że Symeon z ledwością uszedł z życiem w Distrze³⁴. Turcy zażądali więc od cesarza, aby wykupił jeńców bułgarskich. On to właśnie uczynił, wysławszy obywateli, aby ich wykupili. Symeon natomiast za pośrednictwem drugariora Eustatiosa błagał cesarza o pokój. Przystał na to cesarz i wydelegował Leona Choiosfaktesa celem zawarcia pokoju. Domestyk Nikefor z kolei i drugarior Eustatios otrzymali rozkaz powrotu razem z wojskiem. Symeon zaś nie uznał Leona Choiosfaktesa za godnego nawet słowa, lecz podstępnie zamknął go w więzieniu. Następnie wyruszył przeciwko Turkom, wszystkich wymordował, gdyż nie zdołali otrzymać pomocy od Romajów. Po powrocie chełpiąc się zwycięstwem, rzekł do Leona: „Jeśli najpierw nie otrzymam wszystkich jeńców bułgarskich, nie przystąpię do pokoju”. Cesarz zatem przyrzekł, że ich wyda. Wraz z Leonem przybył Bułgar Teodor, sługa Symeona i ich zabrał³⁵.

s. 360; VI 10. [...] Cesarz zaś, jak wspomniano, mianowawszy domestykiem Katalona, wysłał go przeciwko Symeonowi, a razem z nim – Teodozjusza patrikiosa i protovestiariusza. Po przeprowadzeniu się wszystkich oddziałów temowych Wschodu i tagmata, gdy doszło do bitwy z Bułgarami pod Bułgarofygon, Romajowie zostali okrutnie pobici i wszyscy zginęli. Wraz z nimi zginął także Teodozjusz protovestiariusz³⁶.

s. 366; VI 20. Zoe, czwarta żona cesarza, przebywała już z cesarzem w pałacu, mimo że nie była jeszcze koronowana. Podczas ataków bułgarskich, które nękały Romajów, Agarenowie dowiedziawszy się o tym, wysłali flotę z załogami, a na ich

nia, z. 4, s. 12 i komentarz s. 17, przyp. 33; podkreśla się, że w źródle tym, mimo wcześniejszych zapowiedzi, nie ma wzmianki o traktacie pokojowym, mogło natomiast chodzić o krótkotrwałe zawieszenie broni; nie mówi się też o uwolnieniu jeńców bizantyjskich (por. J. S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria – Peacemaker*, *Godišnik na Sofijskija Universitet*, 3, 1989 – przekład bułgarski: *Bългарskijat car Simeon mirotvorec*, [w:] *Dž. Š e p a r d, Nespokojni sāsedi*, Sofija 2007, s. 105, przyp. 63).

³⁶ Leona Katalona powołał cesarz na stanowisko domestyka scholi zamiast Nikefora Fokasa w 896 r.; Bułgarofygon/Burdizos, dzis. Babaeski w Turcji nad rzeką Seytan, na zachód od Lüleburgaz (ODB, s.v. *Boulgarophygon*.); zdaniem większości badaczy bitwa miała miejsce pod koniec 896 r. (por. komentarz do *Żywotu Łukasza Stylity, Testimonia*, z. 4, s. 355, przyp. 4; por. też W. S w o b o d a, *Bulgarofygon*, SSS, t. 7, s. 554); datowanie na rok 897 (H. D e l e h a y e, *Les Saints Stylites*, Bruxelles 1923, anastat. 1962) wydaje się odosobnione; na temat wcześniejszego datowania – w 893 r., por. J. H o w a r d - J o h n s t o n, *Byzantium, Bulgaria and the Peoples of Ukraine in the 890s*, „Materiały po archeologii, historii i etnografii Tawrii”, vyp. 7, Symferopol’ 2000, s. 351-352.

Τριπολίτην Λέοντα, Αττάλου μὲν ἐξωρμημένον τῆς πόλεως, τῆς δὲ Χριστιανῶν εὐσεβείας ἀποστήσαντα [...].

IMPERIUM ALEXANDRI BASILII FILII

s. 380; VI 6. Ὁ δὲ ἄρχων Βουλγαρίας Συμεῶν πρέσβεις πρὸς Ἀλέξανδρον ἐξαπέστειλεν περὶ τῆς εἰρήνης, μηνῶν ὡς ταύτην ἀσπάζοιτο, καὶ τοῦ φιλοφρονεῖσθαι αὐτὸν καὶ τιμᾶσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Λέοντος. ὁ δὲ ἀνοίᾳ καὶ ἀφροσύνη κρατηθεὶς τοὺς πρέσβεις ἀτίμως ἐξέπεμψεν, ἀπειλαῖς χρώμενος κατὰ Συμεῶν καὶ καταπλήττειν οἰόμενος. τῆς οὖν εἰρήνης διαλυθείσης ὄπλα κατὰ Χριστιανῶν κινήσαι Συμεῶν ἐβουλεύετο.

IMPERIUM CONSTANTINI PORPHYROGENETI

s. 385; VI 5. [...] Ἐπεὶ δὲ τὴν τε τῶν τειχῶν κατέμαθεν ὀχυρότητα τὴν τε ἐκ τοῦ πλήθους καὶ τῶν ὀπλιτῶν καὶ τῶν πετροβόλων καὶ τοξοβόλων ὀργανῶν ἀσφάλειαν, τῶν ἐλπίδων σφαλῆς ἐν τῷ λεγομένῳ Ἐβδόμῳ ὑπέστρεψε, εἰρηνικὰς σπονδὰς αἰτησάμενος. τῶν δὲ ἐπιτρόπων ἀσμενέστατα ἀποδεξαμένων,

³⁷ Wydarzenia wymienione w tym fragmencie przypadły na czas zwycięskich ataków Leona z Trypolisu na Abydos w 902 r. i Tesalonikę w 904 r. (O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 222); Leon VI poślubił Zoe Karbonopsinę w 906 r.; Attalia – starożytne miasto założone przez króla Pergamonu Attalosa I (241-197 p.n.e., *Lexikon der Antike*, Leipzig 1977, s. 71), na południowym wybrzeżu małejazjatyckim (Antalya w dzis. Turcji), w IX-XI w. – baza floty bizantyjskiej i ośrodek handlowy (ODB, s.v. *Attalia*), skąd pochodził grecki renegat, Leon emir Trypolisu (por. ODB, s.v. *Leo of Tripoli*).

³⁸ Odmowa spełnienia przez cesarza Aleksandra (w 912 r.) warunków pokoju zatwierdzonego traktatem z roku 901/902 przez Leona VI (Bizancjum zobowiązane było do płacenia Bułgarom rocznego trybutu), spowodowała w 913 r. rozpoczęcie kolejnego konfliktu wojennego bizantyjsko-bułgarskiego (por. W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 223; S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 109-110; por. też komentarz do *Żywotu Marii Młodziej*, *Testimonia*, z. 4, s. 349; W. S w o b o d a, *Symeon*, SSS, t. 7, s. 505; L e s z k a, s. 91, przyp. 14).

³⁹ Hebdomon (dzis. Bakirköy), przedmieście Konstantynopola nad Morzem Marmara; było tam pole Tribunalion, kościół i klasztor św. Jana Ewangelisty, Jana Chrzcziciela oraz prawdopodobnie jeden z pałaców cesarskich (por. R. G u i l l a n d, *Etudes de topographie de Constantinople byzantin*, Berlin 1969, t. 2, s. 96, 97; O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 214, przyp. 250; ODB, s.v. *Hebdomon*); o znaczeniu Hebdomonu w bizantyjskim rytuale inauguracyjnym i wyborze tego miejsca przez Symeona, por. S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 114-115, przyp. 111; Teodor magister, zaufany Symeona, por. przyp. 35 w niniejszym opracowaniu; synowie Symeona, przyjęci w Blachernach, to prawdopodobnie Michał i Jan (por. P. G e o r g i e v, *Titlata i funkciite na bǎlgarskija prestolonaslednik i vǎprosot za prestolonasledjeto pri car Simeon (893-927)*, IP 48, 1992, z. 8-9, s. 9, przyp. 38).

⁴⁰ Termin ἐπιρριπτάριον – rodzaj nakrycia głowy, ‘kaptur’ (S o p h o c l e s, s.v.); ‘zarzutka’, ‘chusta na głowę’ (LbG, s.v.), może ‘peleryna’, w tym wypadku – czarny welon noszony zwykle przez

czelę postawili stratega Leona z Trypolisu, odstępcę od wiary chrześcijan, wywozającego się z miasta Attalosa³⁷.

PANOWANIE ALEKSANDRA SYNA BAZYLEGO

s. 380; VI 6. Archont Bułgarii Symeon wysłał poselstwo do Aleksandra w sprawie pokoju, oświadczając, że gotowy jest go [podtrzymać], jeśli zostanie potraktowany życzliwie i z szacunkiem, podobnie jak [to było] za panowania cesarza Leona. [Aleksander] zaś ogarnięty głupotą i brakiem rozsądku, pełen pogardy odesłał poselstwo i występując z pogroźkami przeciwko Symeonowi, sądził, że go [tym] przerazi. Ponieważ [sprawa] układu pokojowego upadła, Symeon postanowił wyruszyć zbrojnie przeciwko chrześcijanom³⁸.

PANOWANIE KONSTANTYNA PORFIROGENETY

[W sierpniu 913 r. Symeon oblegał Konstantynopol].

s. 385; VI 5. Gdy spostrzegł umocnienie murów oraz ich zabezpieczenie złożone z armii uzbrojonych żołnierzy i machin miotających kamienie i strzały, porzucił nadzieje, wrócił do Hebdomonu i poprosił o zawarcie pokoju. Gdy regenci z radością na to przystali, Symeon wysłał Teodora magistra, aby w jego imieniu podjął rozmowy na temat pokoju. Z kolei patriarcha Mikołaj i Stefan oraz Jan magister, którzy podjęli się tego w imieniu cesarza, przybyli do Blachern; przyprowadzili oni także dwóch synów Symeona, którzy zostali przyjęci przez cesarza w pałacu³⁹. Natomiast patriarcha Mikołaj podszedł do Symeona, który pochylił przed nim głowę. Patriarcha odmówił modlitwę i zamiast korony – jak mówią – nałożył na jego głowę swoje epiritarion⁴⁰. Symeon i jego synowie wyróżnieni znacznymi

patriarchę, choć także przez dostojników dworu (E. P i l t z, *Kamelaukion et mitra*, Uppsala 1977, s. 109-111; por. też O i k o n o m i d é s, *Listes*, s. 128, przyp. 86). Wśród badaczy przeważa opinia, iż scena ta oznacza przyznanie wówczas Symeonowi prawa do tytułu basileusa Bułgarów (por. np. G. B a - k a l o v, *Srednovekovnijat bǎlgarski vladetel'*, Sofia 1985, s. 118-121; S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria...*, s. 113, przyp. 107, 114-115; D a g r o n, *Kościół i państwo*, s. 169; P. G e o r g i e v, *Koronacijata na Simeon prez 913 g.*, IP 57, 2001, s. 8, 10-12, 17, 19; S o u s t a l, *Thrakien*, s. 90; L e s z k a, *szcz.* s. 93, przyp. 22; s. 120); według innych – obrzęd ten raczej należy uznać za błogosławieństwo patriarchy (W. S w o b o d a, *Bułgaria a patriarchat konstantynopolitański...*, s. 55-56 przyp. 37; E. P i l t z, op. cit., s. 110-111; *Testimonia*, z. 3, s. 371, przyp. 41), lub też stwierdza się, iż Symeon nie otrzymał wówczas żadnego królewskiego symbolu władzy (L. H a v l i k o v a, *L'influence de la theorie politique byzantine sur la tradition etatique des Bulgares*, BSI 1999, s. 418, 420); w rzeczywistości fragment ten należy rozumieć jedynie jako próbę zanegowania ze strony autora *Kontynuacji*, jakoby Symeon otrzymał jakikolwiek symbol władzy (por. S h e p a r d, *Crowns from the Basileus...*, BSC, t. 5, s. 142-143, przyp. 11; por. też L e s z k a, s. 121).

ἀποστέλλει Συμεών Θεόδωρον μάγιστρον αὐτοῦ συλλαλῆσαι τὰ τῆς εἰρήνης. ἀναλαβόμενοι τε ὁ τε πατριάρχος Νικόλαος καὶ Στέφανος καὶ Ἰωάννης ὁ μάγιστρος τὸν βασιλέα ἤλθον μέχρι τῶν Βλαχερῶν, καὶ εἰσήγαγον τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Συμεών, καὶ συνεστίαθησαν τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ παλατίῳ. Νικόλαος δὲ ὁ πατριάρχης ἐξῆλθε πρὸς Συμεών, ὃν τινὴ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινε Συμεών. εὐχὴν οὖν ὁ πατριάρχης ποιήσας ἀντὶ στέμματος, ὡς φασί, τὸ ἑαυτοῦ ἐπιρριπτάριον τῇ αὐτοῦ ἐπέθετο κεφαλῇ. Δώροις οὖν ἀμέτροις καὶ μεγίστοις φιλοφρονηθέντες ὁ τε Συμεών καὶ οἱ τούτου υἱοὶ εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ὑπέστρεψαν, ἀσύμφωνοι ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ εἰρήνῃ διαλυθέντες.

s. 386-387; VI 7. Τοῦ δὲ Βουλγάρου Συμεών τὴν Θράκην πάλιν ληϊζομένου, ἐν φροντίδι οὖσης τῆς Αὐγούστης καὶ τῶν ἐν τέλει ὅπως αὐτὸν τῆς ἀλαζονείας παύσωσιν, ἠτήσατο Ἰωάννης ὁ Βογᾶς γενέσθαι πατρίκιος, ὑποσχόμενος κατ' αὐτοῦ ἀγαγεῖν Πατζινάκας. τῆς αἰτήσεως δὲ τυχὼν δῶρα τε λαβὼν εἰς τὴν Πατζινάκων ἀπῆιε χώραν· καὶ δὴ σπεισάμενος, ὁμήρους ἐκείθεν λαβὼν ἤγαγεν ἐν τῇ πόλει, συνθεμένων Πατζινάκων διαπερᾶσαι καὶ τὸν Συμεών καταπολεμήσαι [...].

s. 389-390; VI 10. Μηνὶ δὲ Αὐγούστῳ εἰκάδι ἰνδικτιῶνος ε', ὁ πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων πρὸς τῷ Ἀχελῷ συγκροτήσεται ποταμῷ· καὶ οἷα τὰ τοῦ θεοῦ κρίματα, ὡς ἀνεξερευνήτα καὶ ἀνεξιχνίαστα, τρέπονται Ῥωμαῖοι πανστρατὶ καὶ γέγονε φυγὴ παντελὴς καὶ φρικώδης ὀλοολυγὴ, τῶν μὲν ὑπ' ἀλλήλων συμπατουμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναιρουμένων, αἵματός τε χύσις οἷα ἐξ αἰῶνος οὐ γέγονεν. ὁ δὲ Λέων ἐν Μεσημβρία διεσώθη φυγῶν. ἐσφάγη δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ τοῦ πολέμου συμβολῇ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Λιψὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Γράψων καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχόντων ἱκανοί. ἀπεστάλη δὲ καὶ Ῥωμανὸς πατρίκιος δρουγγάριος ὢν τῶν πλωτῶν μετὰ παντός τοῦ στόλου ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ βοηθησάμενος Δέοντι τῷ Φωκᾷ· ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Βογᾶς καταγαγεῖν Πατζινάκας, ὡς εἴρηται. κελευσθέντος δὲ τοῦ δρουγγαρίου Ῥωμανοῦ τούτους διαπερᾶσαι κατὰ Βουλγάρων ὥστε συμμαχήσαι Λέοντι τῷ Φωκᾷ, Ῥωμανοῦ δὲ καὶ Ἰωάννου εἰς ἔριδας καὶ λογομαχίας ἐλθόντων, ὁρῶντες αὐτοὺς οἱ Πατζινάκαι πρὸς ἀλλήλους διαμαχομένους καὶ συστασιάζοντας ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια [...].

⁴¹ Jan Bogas (zdaniem M o r a v c s i k a, mógł być z pochodzenia Pieczyngiem – *Byztur*, t. 2, s. 92), patrikios, strateg Chersonesu, nadczarnomorskiej enklawy Bizancjum udał się na rokowania z Pieczyngami ok. 917 r. celem utworzenia koalicji antybułgarskiej (I. B o ž i l o v, *Bǎlgarija i Pečenezite (896-1018 g.)*, IP 29, 1973, s. 42, 45; S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 120-121); ich koczowiska około połowy X w. znajdowały się między Donem a ujściem Dunaju (ODB, s.v. *Pečenegs*).

darami wrócili do swego kraju, zachowując odrębne stanowisko w sprawie wspomnianego pokoju.

s. 386-387; VI 7. Ponieważ Symeon Bułgar ponownie plądrował Trację, zamiarem cesarzowej i dostojników było ukrócenie jego zuchwalstwa. Jan Bogas, ubiegając się o godność patrikiosa, obiecywał przyprowadzenie przeciwko niemu [Symeonowi] Pieczyngów. Prośba została przyjęta, wzięwszy dary udał się do kraju Pieczyngów. Po zawarciu [z nimi] układu, zabrał od nich zakładników i przyprowadził do stolicy na znak, że Pieczyngowie zgodzili się przepawić i pokonać Symeona⁴¹ [...].

s. 389-390; VI 10. [Dnia] 20 sierpnia piątej indykcji doszło do bitwy między Romajami i Bułgarami nad rzeką Acheloos; i, o jakże nieznanne i niezbadane są wyroki boskie! Romajowie z całym wojskiem zawrócili, a ucieczka była całkowita i wrzask budzący trwogę, jedni wzajemnie się trawowali, inni ginęli z rąk przeciwników, rozlew krwi taki, jakiego nie było od wieków. Leon ratował się ucieczką do Mesembrii. W wojennym starciu zginęli między innymi: Konstantyn Lips, Jan Grapson i inni doświadczeni archonci⁴². Wydelegowano patrikiosa Romanosa, drungariośa floty cesarskiej wraz z całą flotą celem udzielenia pomocy Leonowi Fokasowi nad Dunajem. Jan Bogas, jak powiedziano, przyprowadził Pieczyngów. Gdy drungarios Roman wydał polecenie, aby oni przepawili się przeciwko Bułgarom i wspomagali Leona Fokasa, Roman i Jan wdali się w spór i walkę słowną; Pieczyngowie gdy zobaczyli, jak oni się wzajemnie zwalczają i ścierają, odeszli do swoich siedzib⁴³.

[Roman i Bogas wrócili do stolicy, gdzie zagrożono im karą oślepienia, szczególnie Romanowi za to, że nie ratował uciekających Romajów; karę jednak odsunięto].

⁴² Pogrom wojsk bizantyjskich nad Acheloosem (dzis. Pomorie w Bułgarii nad Morzem Czarnym) w 917 r. zapoczątkował rozwój tego konfliktu na korzyść Symeona (por. *Testimonia*, z. 4, s. 349, przyp. 6; *Leszka*, s. 93, przyp. 23). Leon – to Leon Fokas, syn Nikefora Fokasa Starszego, brat Bardasa, domestyk scholi, czyli naczelny dowódca wojsk lądowych.

⁴³ Drungariosem floty cesarskiej był Roman Lakapen. Przypuszcza się, że Roman nie pomógł Pieczyngom w przepawie przez Dunaj, żeby osłabić pozycję swego rywala na drodze do tronu – Leona Fokasa (por. GIBI, t. 5, s. 129, przyp. 2; por. też D a g r o n, *Kościół i państwo*, s. 169, przyp. 174).

Τῶν δὲ Βουλγάρων τῇ νίκη κατεπαρθέντων καὶ ἐκστρατευσάντων μέχρι τῆς πόλεως, ἐξῆλθε Λέων ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ Ἰωάννης ὁ ἑταιρειάρχης καὶ Νικόλαος ὁ υἱὸς τοῦ δουκὸς εἰς χῶρον Θρακῶν οὕτω λεγόμενον Κατασύρτας ἅμα πλείστω λαῷ κατὰ Βουλγάρων. τῇ δὲ νυκτὶ ἀδοικῆτως ἐπιπεσόντων αὐτοῖς τῶν Βουλγάρων, καὶ τοῦ δομεστικού φυγόντος, ἐσφάγη Νικόλαος ὁ υἱὸς τοῦ δουκὸς καὶ πολλοὶ ἕτεροι μετ' αὐτοῦ.

LIB. VI. ROMANI LACAPENI IMPERIUM

s. 401-402; VI 8. Ἐκστρατεύει δὲ πάλιν Συμεὼν κατὰ Ῥωμαίων· καὶ πλῆθος Βουλγάρων ἀποστείλας ἅμα καὶ Χαγάνω καὶ Μηνικῷ καὶ ἑτέροις ἐκέλευσεν κατὰ τῆς πόλεως ὅτι τάχιστα ἐξελαύνειν. διελθόντες οὖν διὰ τῶν ὁρῶν ἦλθον μέχρι τῶν Μαγγλαβᾶ. τὴν αὐτῶν δὲ ἔφοδον μαθὼν ὁ βασιλεὺς Ῥωμανός, λογισάμενος μὴ τὰ τῶν Πηγῶν παλάτια καὶ τὸ Στενὸν κατελθόντες ἐμπρήσωσιν, Ἰωάννην ῥαίκτηρα ἀποστέλλει ἅμα Λέοντι καὶ Πόθω τοῖς Ἀργυροῖς, ἔχοντας μεθ' ἑαυτῶν πλῆθος ἱκανὸν ἐκ τε τῶν βασιλικῶν καὶ τῆς ἑταιρείας καὶ τῶν ταγματικῶν· οἷς συνῆν καὶ Ἀλέξιος πατρῷκιος δρουγγάριος τῶν πλωϊμῶν ὁ Μουσελὲ μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἦν δὲ πέμπτη τῶν νηστειῶν ἑβδομάς. διατάξαντες οὗτοι τὸν λαὸν ἐν τοῖς πεδινοῖς καὶ χθαμαλωτέροις τόποις τῶν Πηγῶν, τῶν Βουλγάρων ἄνωθεν ἀναφανέντων ἐνόπλων, βοῆ χρησαμένων ἀσήμῳ καὶ φοβερᾷ καὶ σφοδροτάτῳ παρελασάντων κατ' αὐτῶν, παρευθὺ μὲν φεύγει Ἰωάννης ὁ ῥαίκτηρ [...]. Οἱ δὲ Βούλγαροι μηδένα τὸν διακωλύοντα ἔχοντες τὰ τε τῶν Πηγῶν παλάτια ἐπυρπόλησαν καὶ τὸ Στενὸν ἅπαν κατέκαυσαν [...].

s. 402-403; VI 10. Τῶν δὲ Βουλγάρων πάλιν ἐκστρατευσάντων καὶ μέχρι τῆς ἁγίας Θεοδώρας ἐλθόντων παλατιῶν καὶ ταῦτα πυρὶ παραδιδόντων, εἰς ἄριστον ὁ βασιλεὺς Ῥωμανός τῶν ταγμάτων ἄρχοντας συνεκάλεσεν, συνόντος αὐτοῖς καὶ τοῦ λεγομένου Σακτική. καὶ παρήνει τούτοις καὶ προὔτρεπετο κατὰ τῶν ἐναντιῶν ἐξελθεῖν καὶ τῆς πατρίδος ὑπεραγωνίσασθαι.

⁴⁴ Klęska Bizancjum pod Katasyrta (miejsce w Tracji niedaleko Termopolis – dzis. Banevo, na zachód od Anchialos, por. A n g e l o v, K a š e v, Č o l p a n o v, s. 275), na trasie do Konstantynopola – w roku 917/918 (por. O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 226; W. S w o b o d a, *Symeon*, SSS, t. 5, s. 505; ODB, s.v. *Katasyrta*).

⁴⁵ Chaganos i Menikos to tytuły protobułgarskie, pierwszy identyfikowany niekiedy z kavchanem, drugi – prawdopodobnie dowódca konnicy bułgarskiej (por. Skylitzes, *Synopsis*, s. 215; por. też D u j - č e v, GIBI t. 5, s. 130, przyp. 8 i 9, za M o r a v c s i k i e m, *Byztur*, t. 2, s. 189, 333-334). Góry, o których tu mowa, to prawdopodobnie Strandža; Manglaba to miejscowość pod Konstantynopolem (dzis. Demirkapi, por. D u j č e v, op. cit., przyp. 10 i 11); Pegai, dzis. Kâsimpaşa na północnym brzegu Złotego Rogu w pobliżu Galaty (por. R. J a n i n, *Constantinople byzantin*, Paris 1964, s. 464; por. też

Bułgarzy zaś dumni ze zwycięstwa wyprawili się aż do stolicy; w pobliżu wsi trackiej zwanej Katasyrtai wyszedł przeciw nim z całym wojskiem Leon domestyk scholi, Jan heteriacha i Mikołaj, syn duksa. Nocą zaś niespodziewanie napadli na nich Bułgarzy, domestyk uciekł, a Mikołaj syn duksa i wielu innych wraz z nim zginęli⁴⁴.

Ks. VI. PANOWANIE ROMANA LAKAPENA

s. 401-402; VI 8. Symeon ponownie występuje zbrojnie przeciwko Romajom. Wysłał więc główne siły Bułgarów i równocześnie polecił Chaganowi, Menikosowi i innym, aby jak najszybciej podążyli ku stolicy. Po przekroczeniu gór dotarli do Manglaba. Cesarz Roman, dowiedziawszy się o ich napadzie, licząc na to, że nie spała pałaców w [dzielnicy] Pegai i Stenonu, wysłał Jana rektora z Argyrosami: Leonem i Pothosem, którzy mieli przy sobie dostateczną ilość wojska złożonego z oddziałów cesarskich, heterii i innych. Przyłączył się do nich Aleksy Musele patrikios i drungarios floty z własnym wojskiem. Był to piąty tydzień [Wielkiego] Postu. Gdy rozstawili oni wojsko na równinie i terenach nizinnych Pegai, na terenach wyżynnych ukazali się uzbrojeni Bułgarzy, którzy z głośnym i strasznym krzykiem gwałtownie na nich napadli, uciekł Jan rektor, a inni zginęli⁴⁵. [Wojsko dostało się w ręce wrogów i jedni zginęli w morzu, inni od miecza, inni wpadli w ręce Bułgarów]. A Bułgarzy, nie natrafiając na żadną przeszkodę, podpaliли pałace Pegai i cały Stenon.

s. 402-403; VI 10. Gdy Bułgarzy ponownie wyruszyli zbrojnie i dotarli do pałaców w pobliżu [kościola] św. Teodory i tam podłożyli ogień, cesarz Roman zwołał zwierzchników oddziałów, a wraz z nimi tak zwanego Saktikesa; zachęcał ich i przynaglał, aby stawili opór nieprzyjaciółom i walczyli w obronie ojczyzny. [Saktikes dostał się do obozu wroga i zabił wszystkich, których tam zastał. Wówczas

G. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodǎžiteljat na Georgi Monach*, GIBI, t. 6, s. 145 przyp. 4 i 5; A n g e l o v, K a š e v, Č o l p a n o v, s. 273; *Prosopographie*, t. 2, s. 521, tam też Symeon stoczył kolejną zwycięską bitwę z wojskami Romana Lakapena w marcu 921 r. (por. *Testimonia*, z. 3, s. 370, przyp. 37 – tam wybrana przez nas identyfikacja Pegai z Baliki – błędna!); Stenon – to Bosfor i Dardanele (por. ODB, s.v. *Bosporos; Hellespont*); Jan rektor – urząd rektora nie miał sprecyzowanych kompetencji, był natomiast sprawowany przez osoby duchowne oraz świeckie: magistrów i patrikiosów (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 308); Leon i Pothos Argyrosi, dowódcy bizantyjscy, przedstawiciele rodu pochodzącego z małoazjatyckiego temu Charsianon (por. ODB, s.v. *Argyros*; J. F e r l u g a, *Argyroi*, LdM, t. 1, kol. 924-925); Aleksy Musele z rodu armeńskiego, który szczególne znaczenie zyskał w X w. (ODB, s.v. *Mosele*).

s. 404-406; VI 13. Τοῦ δὲ πατρικίου τοῦ οὕτως ἐπονομαζομένου Μωρολέοντος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον Θυμολέοντος, Ἀδριανουπόλεως στρατηγούντος, κρατίστου τὰ πολεμικὰ καὶ περιδεξίου τυγχάνοντος, ὃς πλείστας κατὰ Βουλγάρων ἀνδραγαθίας ἐπεδείξατο, ὁ Βούλαρος Συμεὼν τὴν εἰρημένην πόλιν σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι περιεκύκλωσεν, καὶ χάρακα περιβαλὼν ἰσχυρῶς ταύτην ἐπολιόρκει. ἐπεὶ δὲ ὁ τε σίτος τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐπελελοίπει καὶ λιμὸς ἐπίεζε κραταιός (οὐδαμόθεν γὰρ εἶχον ἐπισιτίσασθαι), τῇ ἐνδείᾳ πιεζόμενοι προδεδώκασιν ἑαυτοὺς καὶ τὸν στρατηγὸν τοῖς Βουλγάροις· ὃν χειρωσάμενος Συμεὼν, καὶ δεσμὰ καθ' ὅλου τοῦ σώματος περιβαλὼν καὶ μυρίαὶς αἰκίαις τοῦτον τιμωρησάμενος, τελευταῖον ἀπέκτεινε θανάτῳ πικρῷ ἀξίῳ τῆς ἑαυτοῦ ἀπηνεστάτης καὶ ὠμοτάτης ψυχῆς. Βουλγάροις οὖν τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν παραδοὺς ὑπεχώρησεν· οἱ τὴν κατ' αὐτῶν τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ ἔφοδον ἀκηκοότες, ταύτην καταλιπόντες ἀπῆλθον, καὶ πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίους αὐτῇ ἐγένετο [...].

s. 406-409; VI 15. Σεπτεμβρίῳ δὲ μηνί, ἰνδικτιῶνος δευτέρας, Συμεὼν ἄρχων Βουλγαρίας πανστρατὶ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεύει καὶ ληϊζεται μὲν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐμπυρίζει δὲ πάντα καὶ καταστρέφει καὶ δεινδροτομεῖ. μέχρι δὲ Βλαχερνῶν ἐπιγενόμενος ἐπεζήτησεν ἀποσταλῆναι αὐτῷ τὸν πατριάρχην Νικόλαον καὶ τινὰς τῶν μεγιστάνων ὥστε περὶ εἰρήνης αὐτοῖς συντυχεῖν. ἔλαβον οὖν ὁμήρους παρ' ἀλλήλων ἀμφοτέροι, καὶ ἐξῆλθε πρότερον μὲν ὁ πατριάρχης Νικόλαος, ἔπειτα ὁ Μιχαὴλ πατρικίος προσαγορευόμενος ὁ Στυπιώτης, καὶ Ἰωάννης ὁ μυστικός καὶ παραδυναστεύων [...] οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεὼν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν ἐπεζῆτει θεάσασθαι· παρὰ πολλῶν δὲ πεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φρονήσεως καὶ ἀνδρίας καὶ συνέσεως. ὁ τοίνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἠγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στήναι τὰς γινομένας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις ὁσημέραι [...].

Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ναὸν ἐνέπρησεν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ, ὃν Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐδομήσατο, καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δηλὸς ὧν ἐντεῦθεν μὴ τὴν εἰρήνην ἐθέλων, ἀλλ' ἐλπίσι μετεώροις τοῦτον

⁴⁶ Kolejny atak Bułgarów przypadł na 922 r. (po śmierci cesarzowej Teodory). Kościół św. Teodory oraz pałac musiał znajdować się w pobliżu Blachern (por. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodǎlžiteljat na Georgi Monach...*, s. 146, przyp. 2).

⁴⁷ Powtórne oblężenie Adrianopola w 922 r., pierwsze – w 914 r. (por. W. S w o b o d a, *Symeon*, SSS, t. 5, s. 505; S o u s t a l, *Thrakien*, s. 162) było następnym sukcesem Symeona; na temat tendencyjności przekazu *Kontynuacji Teofanesa* w charakterystyce Symeona por. L e s z k a, s. 117-121.

Bułgarzy wrócili do obozu i gdy rozegrała się bitwa, Saktikes musiał uciekać, wpadł do rzeki, ale ocalał w pobliżu Blachern; potem zmarł⁴⁶.

s. 404-406; VI 13. Gdy patrikios, zwany Moroleonem lub raczej Tymoleonem, niezwykle dzielny i zręczny w sprawach wojennych, który odniósł wiele zwycięstw nad Bułgarami, był strategiem Adrianopola, Bułgar Symeon z całą armią otoczył to miasto, rozbił obóz i je oblegał. Kiedy skończyła się mieszkańcom żywność i zapomniał straszny głód (nie mogli bowiem nigdzie zaopatrzyć się w żywność), zmuszeni jej brakiem poddali Bułgarom siebie i stratega. Symeon go pojmał i związawszy jego ciało, poddał je niezliczonym torturom, a na koniec kazał go uśmiercić w cierpieniach, zgodnie ze swą niezwykle okrutną i dziką duszą. Przekazawszy Bułgarom straż nad miastem, odjechał. Gdy jednak dowiedzieli się oni o wypadzie wojska Romajów przeciwko nim, porzuciwszy miasto odeszli i ponownie znalazło się ono pod władzą Romajów⁴⁷.

s. 406-409; VI 15. We wrześniu, drugiej indykcji, Symeon archont Bułgarii z całym wojskiem wyruszył przeciwko Konstantynopolowi, plądrował Trację i Macedonię, podpalał wszystko, niszczył i ścinał drzewa. Gdy znalazł się pod Blachernami, zażądał wysłania do niego patriarchy Mikołaja i jego dostojników, aby rozmawiać z nimi w sprawie pokoju. Obie strony wymieniły zakładników i najpierw wyszedł patriarcha Mikołaj, następnie patrikios Michał Stypiotos i Jan Mistyk paradynasteon [...], którzy mieli rozmawiać z Symeonem na temat pokoju; on jednak ich odesłał, życząc sobie spotkania z samym cesarzem Romanem. Często był informowany o jego roztropności, dzielności i mądrości; cesarz zaś był z tego bardzo zadowolony, pragnął bowiem pokoju i zaprzestania codziennego rozlewu krwi⁴⁸. [Cesarz polecił zbudować solidną przystań do przycumowania triery cesarskiej na wybrzeżu zwanym Kosmidionem; ona właśnie, obwarowana ze wszystkich stron, miała być miejscem rozmów]⁴⁹.

Symeon tymczasem wysłał [oddział], aby podpalił świątynię Bogarodziecy w [dzielnicy] Pege, którą zbudował Justynian, i wszystko wokół niej, oczywistym

⁴⁸ Sprawę tę obszernie relacjonuje Mikołaj Mistyk; wydarzenia związane były z oblężeniem Konstantynopola w roku 923 lub 924 (po ostatecznej klęsce Leona z Trypolisu przy wyspie Lemnos w 922 r.). Na temat datowania tego spotkania raczej na jesień 924 r. – por. S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 131-132, przyp. 180; por. też komentarz do Mikołaja Mistyka, *Testimonia*, z. 3, s. 375, przyp. 59).

⁴⁹ Przystań ta znajdowała się w zatoce Kosmidion nad Złotym Rogiem, na północ od Blachern (dzis. Eyüp); por. komentarz do *Scriptor Incertus* oraz do Genesiosa (*Testimonia*, z. 3, s. 183-184, przyp. 29; s. 414, przyp. 27).

ἔξαπατῶν. παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολάῳ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ εἰσηλθε σορῶ καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχὴν, εἶτα πρηνῆς πεσὼν δάκρυσι κατέβρεχε τὸ ἅγιον ἔδαφος, τὴν πανύμνητον καὶ ἄχραντον θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμειλικτον τοῦ ὑπερηφάνου Συμεῶν καρδίαν μαλάξαι καὶ πείσαι τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίζαντες ἐν ᾧ τὸ σεπτὸν τῆς ἀγίας θεοτόκου τεθησαύριστο ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὡς περ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ὑπεράμωμον θεοτόκον οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἐξῆι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλῆσι φραζάμενος. τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβεν συνομιλῆσαι τῷ Συμεῶν. πέμπτη δὲ ἦν ἡμέρα ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἐννάτη τοῦ Νοεμβρίου μηνός, τετάρτη δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο δὲ καὶ ὁ Συμεῶν, πλήθος ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον τὰς παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυρασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσης ὅπλων χροιαῖ κεκοσμημένων, πάντων καὶ κατακεκοσμημένων σιδήρων· οἱ μέσον αὐτῶν εἰληφότες Συμεῶν ὡς βασιλέα εὐφήμου τῆ τῶν Ρωμαίων φωνῇ [...].

Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ τῇ ὀρθεῖσῃ καταλαβὼν τὸν Συμεῶν ἐξεδέχετο. ἐπεὶ δὲ ὄμμοι ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μὴ πού τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατῆλθε Συμεῶν τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσηλθεν. ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν. εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεῶν „ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἄνθρωπον καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχοντα ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα τοῖς λόγοις μὴ συμβαίνοντα. ἴδιον μὲν γὰρ ἀνθρώπου θεοσεβοῦς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἶπερ ὁ θεὸς ἀγάπη ἔστι τε καὶ λέγεται· ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἱμασιν ἀδίκως ἐκχεομένων. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς Χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπείσαι μεθ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν εἰρήνην Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰς αἱμασιν ὀμοπίστων Χριστιανῶν. ἄνθρωπος εἶ καὶ αὐτός, θάνατον προσδοκῶν καὶ

⁵⁰ W Pege (dzis. Balikli) za murami Konstantynopola, na zachód od Bramy Sylimbryjskiej (por. GIBI, t. 6, s. 145), była świątynia Bogarodzicy Zoodochos Pege, spalona przez Symeona w 924 r. (później odbudowana), w pobliżu był też pałac (ODB, s.v. Pege); o celowości opisów niszczycielskich działań Symeona przed spotkaniem z Romanem Lakapenem, por. L e s z k a, s. 118, przyp. 136.

⁵¹ Termin *omophorion*, w innych źródłach *maphorion* (por. ODB, s.v. *Maphorion*); na temat roli *maphorionu* w ewolucji kultu Bogarodzicy w Konstantynopolu od kultu relikwii w okresie poikono-

czyniąc to, że nie pragnie pokoju, lecz że zwodzi cesarza złudnymi nadziejami⁵⁰. Wtedy cesarz przebywający z patriarchą Mikołajem w Blachernach, wszedł do świętej kaplicy, wznosił ręce do modlitwy, następnie padł na twarz i łzami zrosił świętą posadzkę, błagając Niepokalaną Bogarodzicę, aby złagodziła nieugięte i bezwzględne serce Symeona i nakłoniła go do zawarcia pokoju. Gdy otworzyli świętą szkatułę, w której przechowywano czcigodne omophorion świętej Bogarodzicy, cesarz podniósł je, a następnie okrył się nim, jakby pancerzem niezniszczalnym, wiarę zaś w Bogarodzicę bez skazy nakładając jak hełm, wyszedł ze świątyni osłonięty niezawodną zbroją. Gdy towarzyszące mu wojsko zaopatrzył w tarcze i broń, udał się na wyznaczone miejsce, gdzie miał rozmawiać z Symeonem⁵¹. Działo się to w czwartek, 9 listopada około godziny 10.00 rano. Zjawił się też Symeon, prowadzący wojsko podzielone na wiele szyków: jedni uzbrojeni byli w złote tarcze i włócznie, drudzy w srebrne tarcze i włócznie, inni wyposażeni we wszelkiego rodzaju broń, a wszyscy – także w miecze. Oni właśnie, wznosząc okrzyki, witali będącego pośrodku nich Symeona jako basileusa w języku Romajów.

[Senatorowie stali przy murach i przyglądali się temu, co się działo; podziwiali dzielność, niewzruszoność i spokój cesarza]⁵².

[Cesarz] zatem pierwszy przyszedł do wspomnianej przystani i powitał Symeona. Gdy zakładnicy z obu stron zostali przekazani, a Bułgarzy dokładnie sprawdzili przystań, czy przypadkiem nie kryje się tam jakiś podstęp lub zasadzka, wówczas Symeon zsiadł z konia i podszedł do cesarza. Wymieniwszy pozdrowienia, rozpoczęli rozmowy pokojowe. Mówi się, iż cesarz powiedział do Symeona: „Dowiedziałem się, że jesteś człowiekiem czczącym Boga i prawdziwym chrześcijaninem. Widzę zaś, że czyny nie zgadzają się ze słowami, cechą bowiem człowieka pobożnego i chrześcijanina jest przywiązanie do pokoju i miłości, jeśli Bóg jest miłością i tak jest nazywany; cechą zaś bezbożnego i niewiernego jest cieszyć się morderstwami i krwią niesłusznie przelaną. Jeśli zatem jesteś prawdziwym chrześcijaninem, jak się dowiedziliśmy, to powstrzymaj niesprawiedliwe zbrodnie i bezbożny przelew krwi i zawrzyj z nami chrześcijanami pokój. Sam chrześcijaninem będąc i za takiego siebie uważając, nie chciej plamić rąk chrześcijan krwią wyznawców tej samej wiary – chrześcijan. Także ty jesteś człowiekiem oczekującym śmierci

klastycznym (od połowy IX do połowy X w.), do kultu ikony od drugiej połowy X w., por. B.V. P e n t c h e v a, *The supernatural protector of Constantinople: the Virgin and her icons in the tradition of the Avar siege*, BMGS 26, 2002, s. 27-29, 34.

⁵² Był to rok 924 (por. ODB, s.v. *Symeon of Bulgaria*); niezależnie od okoliczności scena ta pozostaje świadectwem posługiwania się tytułem basileusa przez Symeona (por. L e s z k a, s. 120) oraz znajomości języka greckiego w jego otoczeniu.

ἀνάστασιν καὶ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Καὶ σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὐριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. εἷς πυρετὸς κατασβέσει τὸ φρύαγμα. τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν; ποιῶ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσεις κριτῆ; εἰ πλούτου ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσῃ· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιάν. ἀσπασαί τὴν εἰρήνην, ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήτησιν εἰρηνικόν καὶ ἀναίμακτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσωνται ποτε τῶν συμφορῶν καὶ στήσωνται τοῦ Χριστιανοῦς ἀναιρεῖν. οὐ θέμις χθάρ αὐτοῦς αἰρεῖν ὄπλα καθ' ὁμοπίστων". Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. αἰδесθεῖς οὖν Συμεῶν τὴν τούτου ταπεινώσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ κατένευσεν τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεῶν.

s. 411-412; VI 20. Μαῖω δὲ μηνί, εἰκάδι ἐβδόμη, ἰνδικτιῶνος ιε', Συμεῶν ἄρχων Βουλγαρίας κατὰ Χρωβάτων ἐκίνησε στράτευμα, καὶ συμβαλὼν μετ' αὐτῶν πόλεμον, ἠττηθεὶς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἅπαντας ἄρδην ἀπώλεσεν.

VI 21. Τὸν δὲ βασιλέα Ῥωμανὸν Ἰωάννης ἀστρονόμος θεασάμενος οὕτως λελάληκεν. „δέσποτα, ἡ στήλη ἢ ἱσταμένη εἰς τὴν καμάραν ἐπάνω τοῦ Ξηρολόφου, ἐπὶ δυσμᾶς βλέπουσα, τοῦ Συμεῶν ἐστὶ καὶ εἰ ταύτης τὴν κεφαλὴν ἐκκόψῃς, τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ὁ Συμεῶν τελευτᾷ". ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς ἀποστείλας τῇ νυκτὶ τὴν κεφαλὴν τῆς στήλης ἐξέκοψεν· καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ Συμεῶν εἰς Βουλγαρίαν ἐτελεύτησεν, ἀνοίᾳ συσχεθεὶς καὶ νόσῳ κατακαρδίᾳ ἀλούς, διέφθαρτο, ἀνομήσας διὰ κενῆς, Πέτρον υἱὸν αὐτοῦ προβαλλόμενος ἄρχοντα, ὃν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς ἔσχεν, τῆς ἀδελφῆς Γεωργίου Σουρσουβούλη, ὃν καὶ ἐπίτροπον τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ὁ Συμεῶν καταλέλοιπεν. Μιχαὴλ δὲ τὸν ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικὸς γενόμενον ἀπέκειρεν μοναχόν· Ἰωάννης δὲ καὶ Βενιαμὶν οἱ τοῦ Πέτρου ἀδελφοὶ ἔτι στολῆ ἐκοσμοῦντο Βουλγαρικῇ.

⁵³ Cesarz miał podnieść w ten sposób swój autorytet, podczas gdy w rzeczywistości przewaga polityczna była po stronie Symeona; pokój zawarto w 924 r.; o powodach, które miały wpływ na decyzję Symeona, por. L e s z k a, s. 119; por. też retorykę Teodora Dafnopatesa/Romana Lakapena w korespondencji z Symeonem oraz komentarze, *Testimonia*, z. 4, s. 160-180.

⁵⁴ Początek konfliktu Bułgarów z Chorwatami (wzmiankowanego przez Konstantyna Porfirogenetę, *O rządzeniu państwem*, rozdz. 32) datuje się ogólnie w latach 924-927 (por. *Testimonia*, z. 4, s. 179, przyp. 26; także z. 3, s. 470), ok. 926 r. (O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 229; por. też T o y n b e e, s. 380) lub na początku 927 r. (por. B. F e r j a n ě í, *Teofanov Nastavljač*, VI, t. 3, 1966, s. 12).

⁵⁵ Symeon zmarł na atak serca 27 maja 927 r. po klęsce jego wojsk w Chorwacji; Kserolofos to nazwa siódmego wzgórza Konstantynopola, w pobliżu forum Arkadiusza; legenda o uśmierceniu Symeona, oparta na przesądzie, jest potwierdzeniem wrazenia, jakie wywarł Symeon na współczesnych (por. R. B r o w n i n g, *Byzantium and Bulgaria*, Berkeley 1975, s. 67; por. też W. S w o b o d a, *Symeon*,

i zmartwychwstania, sądu i odkupienia; dzisiaj jesteś, a jutro w proch się obrócisz. Spiekota spali wszelką pychę. Jaki powód przedstawiś Bogu, odchodząc tam po niesprawiedliwych zabójstwach? Z jak strasznym obliczem chcesz skierować wzrok ku sprawiedliwemu sędziemu? Jeśli postępujesz tak z żądzы bogactwa, ja ponad miarę mogę wypełnić twoje pragnienie, tylko wyciągnij prawicę. Stań się zwolennikiem pokoju, pokochaj zgodę, abyś i ty wiódł życie pokojowe, bezkrwawe i spokojne; skończą się wtedy nieszczęścia chrześcijan i zaprzestaną oni zabijania chrześcijan. Nie godzi się bowiem, aby sami oni występowali zbrojnie przeciwko ludziom tej samej wiary”. Rzekłszy to, cesarz zamilkł. Symeon, uszanowawszy jego pokorę i słowa, zgodził się zawrzeć pokój. Wymieniwszy pozdrowienia, rozeszli się, gdy cesarz uhonorował Symeona wspaniałymi darami⁵³.

s. 411-412; VI 20. [Dnia] 27 maja piętnastej indykcji Symeon władca Bułgarii wyruszył zbrojnie przeciw Chorwatom i rozpoczął z nimi wojnę; pokonany, utracił wszystkie podległe mu wojska⁵⁴.

VI 21. Gdy Jan astronom spostrzegł cesarza Romana, tak rzekł do niego: „Panie, posąg ustawiony w łuku na [wzgórzu] Kserolofos, spoglądający ku zachodowi, to [podobizna] Symeona; jeślibyś odciął mu głowę, to o tej samej godzinie umrze Symeon”. Cesarz Roman polecił nocą odciąć posagowi głowę i o tej samej godzinie Symeon zmarł w Bułgarii; owładnięty demencją i zniszczony atakiem serca stracił rozum i bezpodstawnie naruszył prawo, wysuwając jako archonta swego syna Piotra, którego miał ze swoją drugą żoną, siostrą Jerzego Sursubula; jego też ustanowił opiekunem swoich synów. Michała zaś, syna z pierwszą żoną, kazał ostrzyc na mnicha. Z kolei Jan i Benjamin, bracia Piotra, nosili jeszcze odzież bułgarską⁵⁵.

SSS, t. 5, s. 505). Sądzi się, że Symeon, aby mianować Piotra swoim następcą, zapewne pod naciskiem Sursubula, musiał wcześniej posłać do zakonu Michała – prawowitego następcę (por. G e o r g i e v, *Titlata i funkciite...*, s. 10-11); na temat odstępstwa od zasad dziedziczenia tronu w Bułgarii por. też L e s z k a, s. 126). Jerzy Sursubul należał do dawnej arystokracji bułgarskiej; jako brat drugiej żony Symeona, opiekun jego dzieci, a następnie współrządca Piotra odgrywał ważną rolę polityczną zwłaszcza po śmierci Symeona (por. W. S o b o d a, *Jerzy Sursubul*, SSS, t. 2, s. 332-333). W tekście mówiącym o stroju bułgarskim (στολή Βουλγαρικῆ) młodszych braci Piotra może chodzić o zewnętrzne oznaki przywiązania do obyczajów protobułgarskich, zanim zostali ochrzczeni (por. komentarze S. L i - š e v a do tekstu łacińskiego Liutpranda z Kremony, LIBI, t. 2, 1960, s. 326; por. też komentarz do *Księgi Suda, Testimonia*, z. 4, s. 139, przyp. 1); strój ten mógł być też znakiem protestu przeciwko wprowadzaniu stroju (i zapewne obyczajów) bizantyjskiego (por. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodължителјат на Georgi Monach...*, s. 150, przyp. 6).

s. 412-415; VI 22. Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τοῦ Συμεῶν μαθόντα τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ λοιποὶ, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. Λιμοῦ δὲ μεγίστου σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπιέζοντος, ἐδεδίεσαν μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων ἔφοδον, ἐδεδίεσαν δὲ πλεόν καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν. βουλὴν οὖν ποιησάμενοι κατὰ Ῥωμαίων ἐκστρατεύουσιν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καταλαμβάνουσιν, φόβον, ὡς εἰκός, τοῖς Ῥωμαίοις ἐμπούησοντες. ἔπειτα μαθόντες ὅτι μέλλει κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς ἐκστρατεύειν, ἀποστέλλουσι Πέτρος τε καὶ Γεώργιος κρυφίως τινὰ μοναχὸν Καλοκύριν ὀνομαζόμενον, τῷ γένει Ἀρμενιακόν, χρυσοβούλλιον ἐπιφερόμενον. διηγόρευε δὲ τὰ ἐν αὐτῷ ὡς τὴν μετὰ Ῥωμαίων εἰρήνην ἀσπάζονται καὶ πρόθυμοι ταύτην συνθέσθαι εἰσίν, οὐ μόνον δὲ ἀλλ' εἶγε βούλωνται, καὶ γαμικὸν ποιῆσαι συνάλλαγμα. Τὸν τοιοῦτον οὖν μοναχὸν ὁ βασιλεὺς ἀσμενέστατα ἀποδεξάμενος, παρευθὺ ἀπέστειλεν μετὰ δρόμωνος τὸν μοναχὸν Θεοδοσίον τὸν Ἀβούκην καὶ Κωνσταντῖνον βασιλικὸν κληρικὸν τὸν Ῥόδιον τὰ εἰς εἰρήνην σηλλαλῆσαι τοῖς Βουλγάροις ἐν Μεσημβρίᾳ [...] οἱ δὲ παραγενόμενοι καὶ τὰ εἰκότα συλλαλήσαντες ἐξῆλθον ἄμα Στεφάνῳ Βουλγάρῳ διὰ τῆς ξηρᾶς· καὶ ὀπισθεν αὐτῶν κατέλαβον καὶ Γεώργιος ὁ Σουρσουβούλης καὶ Συμεῶν ὁ Καλουτερκάνος καὶ Οὐσαμψος καὶ Συμεῶν τοῦ ἀρχηγοῦ Βουλγαρίας ἀδελφὸς πρὸς γυναῖκα, πρὸς δὲ τούτοις ὁ ἀγχιστεὺς αὐτοῦ Στέφανος, καὶ μὴν καὶ Μαγοτίνος Κρόνος τε καὶ Μηνικὸς διεκρατύναντο πρὸς τὸν ἄνακτα Ῥωμανόν. Θεασάμενοι δὲ τὴν θυγατέρα βασιλέως Χριστοφόρου Μαρίαν, καὶ μέγਾਲως ἐπ' αὐτῇ ἄρεσθέντες, ἔγραψαν τῷ Πέτρῳ διὰ τάχους παραγενέσθαι, σύμφωνα ποιήσαντες πρότερον περὶ τῆς γεγυνοῦσας εἰρήνης. ἀπεστάλη δὲ Νικήτας ὁ μάγιστρος ὁ συμπενθερὸς Ῥωμανοῦ βασιλέως ὑπαντήσαι καὶ ἀγαγεῖν Πέτρον μέχρι τῆς πόλεως. τοῦ Βουλγάρου οὖν Πέτρου καταλαβόντος, τριῆρι ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς ἐπιβάς ἐν Βλαχέρναις παρεγένετο, καὶ τὸν Πέτρον ὡς αὐτὸν ἀφικνούμενον ἐθεάσατό τε καὶ κατησπάσατο. ἐπεὶ δὲ ἀλλήλοις εἰκότα συνωμίλησαν, ὑπογράφονται τὰ τε σύμβολα τῆς εἰρήνης καὶ τὰ γαμικὰ συναλλάγματα, μεσολαβοῦντος ἐν τούτοις καὶ νουνεχῶς διευθύνοντος μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων πρωτοβεστιαρίου Θεοφάνους.

⁵⁶ Chorwaci znaleźli się w sąsiedztwie Bułgarii po wcieleniu Serbii (pozostającej w strefie wpływów bułgarskich, por. komentarz do Konstantyna Porfirogenety, *Testimonia*, z. 3, s. 470, przyp. 47, 50, 51) do państwa bułgarskiego ok. 924 r.; o znaczeniu Chorwacji w tym okresie por. W. M o l é, *Chorwacja*, SSS, t. 1, s. 251; por. też I. G o l d s t e i n, *Kroatien, Kroaten*, LdM, t. 5, kol. 1538.

⁵⁷ Nie wiadomo, jaki teren zajęli Bułgarzy; można przypuszczać, że wojska Piotra znalazły się niedaleko Mesembrii, która do 971 r. pozostawała w rękach Bułgarów, por. S o u s t a l i, *Thrakien*, s. 356; o znaczeniu negocjacji podjętych przez Piotra, poprzedzających podpisanie układu pokojowego z Bizan-

s. 412-415; VI 22. Narody wokół [mieszkające], a mianowicie Chorwaci, Turcy i inne, gdy dowiedziały się o śmierci Symeona, zamierzały napaść na Bułgarię⁵⁶. Ponieważ straszny głód, [spowodowany inwazją] szarańczy nękał naród bułgarski, z jednej strony obawiano się uderzenia innych narodów, bardziej zaś – ataku ze strony Romajów. Powzięto zatem postanowienie wyprawy przeciwko Romajom i zajęto Macedonię, aby wzbudzić strach wśród Romajów. Następnie dowiedziawszy się, że cesarz Roman zamierza wyprawić się przeciw nim, Piotr i Jerzy wysłali potajemnie pewnego mnicha z rodu armeńskiego, zwanego Kalokyrise, ze złotą bullą. Zawiadamiali w niej o tym, że zgadzają się na pokój z Romajami i gotowi są go zawrzeć, ale nie tylko o tym, lecz także, że [gotowi są] omówić związki małżeńskie, jeśliby [Romajowie] się na to zgodzili. Mnicha tego cesarz przyjął z wielką radością, zaraz też wysłał statkiem mnicha Teodozjusza Abukesa i Konstantyna Rodyjczyka, duchownego cesarskiego do Mesembrii w celu przeprowadzenia rozmów z Bułgarami na temat pokoju⁵⁷. [...] Gdy przybyli i omówili najważniejsze sprawy, wyruszyli łądem wraz ze Stefanem Bułgarem. Za nimi szli Jerzy Sursubul i Symeon kaluterkanos usampsos, poprzez żonę brat przywódcy Bułgarii, oprócz nich krewny jego Stefan, następnie Kronos Magotinos i Menikos także byli uczestnikami poselstwa do cesarza Romana. Kiedy zobaczyli Marię, córkę cesarza Christofora, i bardzo im się spodobała, po wcześniejszych uzgodnieniach dotyczących zawarcia pokoju, napisali do Piotra, aby przybył jak najszybciej⁵⁸. Z kolei wysłano krewnego cesarza Romana, Niketasa magistra, aby powitał Piotra i sprowadził go do stolicy. Po przybyciu Piotra Bułgara cesarz Roman wsiadł na trybę i przybył do Blachern, tam ujrzał podążającego ku niemu Piotra i powitał go. Wkrótce uzgodnili między sobą najważniejsze sprawy i podpisali traktat pokojowy oraz związki

cjum, 8 października 927 r. – por. L e s z k a, s. 134-135; por. też W. S w o b o d a, *Piotr*, SSS, t. 4, s. 108-109; G. P r i n z i n g, *Peter (Petär) I*, LdM, t. 6, kol. 1928.

⁵⁸ Wszystkie wymienione w tym fragmencie osoby brały udział w rokowaniach pokojowych. O Teodozjuszu Abukesie nic nie wiadomo. Konstantyn Rodyjczyk (z wyspy Rodos) był poetą, autorem opisu kościoła św. Apostołów w Konstantynopolu oraz zbioru epigramów o tematyce religijnej, od 908 r. związany z dworem cesarskim Leona VI i Konstantyna VII (por. ODB, s.v. *Constantine of Rhodes*; E. T r a p p, *K[onstantinos] Rhodios*, LdM, t. 5, 1991, kol. 1398). Stefan Bułgar to jedna z najwybitniejszych postaci w Bułgarii X w., blisko spokrewniony z rodziną panującą (por. W. S w o b o d a, *Stefan Bulgar*, SSS, t. 5, s. 414). Symeon z tytułami *kalutarchan* i *usampsos (sampses)* – to można bułgarski, może tożsamy z mężem siostry cara Symeona, Anny (por. W. S w o b o d a, *Symeon*, SSS, t. 5, s. 506). Nie wiadomo, czy określenia tego Symeona są imionami własnymi, czy też godnościami (por. M o r a v e s i k, *Byztur*, t. 2, s. 166, 238), podobnie jak w wypadku wspomnianego w tym fragmencie Kronosa i Magotinos (por. tamże, s. 174, 179); Menikos to tytuł protobułgarski (por. przyp. 45). Christoforos, najstarszy syn Romana Lakapena, koronowany na drugiego współcesarza w 921 r. (ODB, s.v. *Christopher Lekapenos*), w 922 r. (O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 232, przyp. 159).

VI 23. Ογδόη δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐξῆλθεν ὁ πατριάρχης Στέφανος ἅμα Θεοφάνει πρωτοβεστιάριῳ καὶ Μαρίᾳ τῇ τοῦ βασιλέως Χριστοφόρου θυγατρὶ καὶ πάσῃ τῇ συγκλήτῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῆς Πηγῆς, καὶ εὐλόγησεν Πέτρον τε καὶ Μαρίαν, καὶ τοὺς νυμφικούς στεφάνους ταῖς αὐτῶν ἐπέθηκε κεφαλαῖς, παρὰ νυμφεόντων Θεοφάνους πρωτοβεστιάριου καὶ Γεωργίου Σουρσουβούλη. Λαμπρᾶς δὲ καὶ πολυτελοῦς γεγυμνασίας τραπέζης, καὶ πάντων τῶν εἰθισμένων τοῖς γάμοις φαιδρῶς ἐπιτελεσθέντων, εἰσῆλθεν Θεοφάνης πρωτοβεστιάριος ἅμα Μαρίᾳ τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πόλει. τῇ τρίτῃ δὲ τοῦ γάμου ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς εὐωχίαν λαμπρὰν ἐν τῶν Πηγῶν ἀποβάθρᾳ, περικοσμήσας αὐτὴν ὑφασμάσι σηρικῶις, παρ' αὐτῇ τῇ ἀποβάθρᾳ τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος ἐστηκότος· ἔνθα συνέστη Ῥωμανὸς Πέτρον Βουλγάρῳ ἅμα Κωνσταντίνῳ γαμβρῶ καὶ Χριστοφόρῳ υἱῶ. τῶν δὲ Βουλγάρων ἔνστασιν οὐ μικρὰν ποιησαμένων πρότερον εὐφημισθῆναι Χριστοφόρον, εἰθ' οὕτω τὸν Κωνσταντῖνον, ὑπέιξε τῇ ἐνστάσει τούτων Ῥωμανὸς ὁ βασιλεὺς, καὶ γέγονεν ὅπερ ἠτήσαντο. ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ ἐν γάμοις συνετελέθησαν, ἔμελλε ἡ Μαρία ἤδη τὴν πρὸς Βουλγαρίαν σὺν τῷ ἀνδρὶ Πέτρῳ ὁδεύειν, οἱ ταύτης γονεῖς μέχρι τοῦ Ἐβδόμου συνεξῆλθον αὐτῇ ἅμα Θεοφάνει πρωτοβεστιάριῳ. ἐπειδὴ ἀπαίρειν ἔμελλεν, περιχυθέντες τῇ θυγατρὶ καὶ πυκνὰ καταχέοντες δάκρυα, καὶ ὅσα εἰκὸς ἐπὶ στερήσει σπλαγχνου περιποθήτου, τὸν τε αὐτῶν γαμβρὸν ἀσπασάμενοι καὶ ταύτην ταῖς τούτου χερσὶν παραθέμενοι ἐν τοῖς βασιλείοις ὑπέστρεψαν. Μαρία δὲ Βουλγαρικαῖς παραδοθεῖσα χερσὶ τὴν ἐπὶ Βουλγαρίαν ἀπῆι, χαίρουσά τε ἅμα καὶ λυπουμένη, λυπουμένη μὲν ἐν οἷς γονέων φιλάτων ἐστέρητο καὶ βασιλείων οἰκῶν καὶ συνηθείας τῶν γένει προσηκόντων, χαίρουσα δὲ ἐν οἷς βασιλεῖ προσήρμοστο ἀνδρὶ καὶ δέσποινα Βουλγάρων προσηγορεύθη. ἀπῆι τοίνυν πλοῦτον κομιζομένη παντοδαπῇ καὶ ἀποσκευῇ ἀναρίθμητον.

⁵⁹ Niketas magister – teść Christofora, syna Romana I Lakapena, w 928 r. oskarżony o spisek przeciw Romanowi i skazany na wygnanie (por. T o y n b e e, s. 10, 649, przyp. 3; ODB, s.v. *Niketas Magistros*), bywa też identyfikowany z Niketasem Rentakisem, który ok. 920 r. był w randze patrikiosa (por. *Testimonia*, s. 2, s. 330, przyp. 2; W. S w o b o d a, *Niketas Rentakis*, SSS, t. 3, s. 397); protovestiarusz to osobisty strażnik garderoby cesarskiej i skarbcza, w zakresie jego kompetencji w IX-XI w. były także negocjacje pokojowe (ODB, s.v. *Protovestiarios*), pełniący tę funkcję Teofanes to doradca Romana Lakapena, a w negocjacjach z Piotrem w 927 r. odegrał decydującą rolę (por. ODB, s.v. *Theophanes*, por. też O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 305). Na temat warunków pokoju, których autor *Kontynuacji* nie wymienia, por. ODB, s.v. *Peter of Bulgaria*; L e s z k a, s. 127, przyp. 9).

małżeńskie, a pośredniczył w tym i kierował [rozmowami] między Romajami a Bułgarami protovestiarusz Teofanes⁵⁹.

VI 23. Ósmego października wyruszył patriarcha Stefan z protovestiaruszem Teofanesem i Marią, córką cesarza Christofora, oraz całym senatem do świątyni Bogarodzicy w Pege, pobłogosławił Piotra i Marię, nałożył im na głowy wieńce ślubne, czego świadkami byli Teofanes protovestiarusz i Jerzy Sursubul. Po wspólnie i wystawnej ceremonii i po uroczystym spełnieniu wszystkich zwyczajów właściwych zaślubinom, Teofanes protovestiarusz wraz z Marią, córką cesarza, udał się do stolicy. Trzeciego zaś dnia po zaślubinach cesarz Roman wydał wspólną ucztę na przystani w [dzielnicy] Pegai, udekorowanej jedwabnymi tkaninami; w samej przystani przycumowany był dromon cesarski; tam właśnie Roman spotkał się z Piotrem Bułgarem, zięciem Konstantynem i synem Christoforem. Bułgarzy zaś wnieśli poważny protest, aby najpierw triumfalnie powitać Christofora, a potem Konstantyna, wówczas cesarz uległ ich żądaniu i stało się tak, jak się tego domagali. Skoro więc wszystkie ceremonie weselne zostały spełnione, a Maria miała już udać się z mężem Piotrem w podróż do Bułgarii, jej rodzice przybyli wraz z nią i Teofanesem, protovestiaruszem, do Hebdomonu. Kiedy miała się oddalić, zapłakali nad córką, obficie lejąc łzy, jak przy stracie ukochanego dziecka, a następnie ucałowali swego zięcia i przekazując ją w jego ręce, wrócili do pałacu. Maria oddana w ręce Bułgarów odjeżdżała do Bułgarii, ciesząc się i smucąc zarazem; zasmucona była tym, że oddalała się od ukochanych rodziców, cesarskich siedzib i zwyczajów, które przystoją rodowi, radowała się zaś tym, że znalazła się u boku męża basileusa i ogłoszona została władczynią Bułgarów. Odjeżdżała więc, wioząc ze sobą różnorakie bogactwo i niezliczone sprzęty⁶⁰.

⁶⁰ Patriarchą sprawującym ceremonię ślubną 8 października 927 r. był Stefan z Amasei (925-928) jako Stefan II (wraz z nim patronował Kościołowi Tryfon (927-931), por. D a g r o n, *Kościół i państwo*, s. 169); kościół Bogarodzicy w Pege, por. przyp. 50 w niniejszym opracowaniu; na temat wyboru miejsc przeznaczonych na uroczystości i znaczenia nadanego im w źródłach, por. J. S h e p a r d, *Marriage too far? Maria Lakapena and Peter of Bulgaria*, [w:] *The Empress Theophano. Byzantium and the West at the turn of the first millennium*, ed. A. Davids, Cambridge 1995; przekład bułgarski: *Edin twarde neobyčæn brak? Maria Lakapina i bǎlgarskij car Petăr*, [w:] *Dž. Š e p a r d, Neskopojni sāsedi*, Sofija 2007, s. 140-162,szcz. 146-152; por. też L e s z k a, s. 135; W. S w o b o d a, *Maria*, SSS, t. 8, s. 430; zdanie tego fragmentu *Kontynuacji*, mówiące o „Marii... u boku męża basileusa”, określające status władcy bułgarskiego, zdaje się współbrzmieć z wymową pieczęci nr 91 zawierającej wyobrażenie Piotra z Marią oraz inskrypcję (por. *Testimonia*, z. 4, s. 13 i s. 18-19, przyp. 42); termin *δέσποινα*, zarezerwowany w Bizancjum dla córki cesarza (por. S o p h o c l e s, s.v.), w przypadku Marii – dla cesarskiej wnuczki (Romana Lakapena), określał jej pozycję na dworze bizantyjskim, natomiast na pieczęciach Maria ukazana jest razem z Piotrem jako równoprawna osoba panująca (por. S h e p a r d, *Marriage...*, s. 157-162).

s. 419; VI 28. Πέτρος δὲ τῷ Βουλγάρῳ ἐπέθετο Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μετὰ καὶ ἐτέρων μεγιστάνων τοῦ Συμεῶν· καὶ φωραθέντων αὐτῶν ὁ μὲν Ἰωάννης τύπτεται καὶ ἐγκλείεται φυλακῇ, οἱ δὲ λοιποὶ τιμωρίαις οὐ ταῖς τυχούσαις ὑποβάλλονται. Ταῦτα δὲ δηλαδὴ Πέτρου ποιήσαντος τῷ βασιλεῖ Ῥωμανῷ, ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς τὸν μοναχὸν Ἰωάννην, ὃς ἐγεγόνει ῥαίκτηρ, προφάσει μὲν τοῦ ποιῆσαι τὸ ἀλλάγιον τῶν κρατουμένων αἰχμαλώτων, τῇ ἀληθείᾳ δὲ Ἰωάννην κατασχεῖν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγαγεῖν. ὁ δὲ καὶ γέγονεν· εἰσελθὼν γὰρ ἅμα Ἰωάννη εἰς πλοῖον ἀπὸ Μεσημβρίας ἦλθεν ἐν τῇ πόλει. καὶ μετ' οὐ πολὺ τούτου τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀπορρίψαντος καὶ γυναῖκα ἐπιζητήσαντος, δέδωκεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς οἶκον καὶ κτήματα πάμπολλα καὶ γυναῖκα ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος τῆς τῶν Ἀρμενιακῶν ὀρμωμένην, γάμον τε λαμπρὸν ἐν τῇ τοῦ Καίσαρος οἰκίᾳ πεποιήκεν, Χριστοφόρου βασιλέως καὶ Ἰωάννου μοναχοῦ γεγονότος ῥαίκτηρος παρανυμφευσάντων.

s. 420; VI 29. Ἀλλὰ καὶ Μιχαὴλ μοναχὸς, αὐτὸς ὁ ἀδελφὸς Πέτρου, κατὰ σπουδῆς ἔχων τῆς βουλγαρικῆς ἐξουσίας ἐπιλαβέσθαι, ἰδιοσασίασεν ἐν τινὶ Βουλγαρικῷ κάστρῳ· καὶ τούτῳ προσερχύθησαν οἱ τῆς Πέτρου ἀρχῆς διεστηκότες Σκύθαι. οὐ μετὰ τὴν τοῦ βίου καταστροφὴν ἐπῆλθον οὗτοι ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χώραις, ὥστε συμβῆναι τούτους ἀπὸ Μακέτιδος διὰ Στρυμόνος πρὸς Ἑλλάδα καὶ τὴν Νικόπολιν προσχωρῆσαι καὶ τὰ ἐκεῖσε πάντα ληϊσασθαι [...].

s. 422; VI 35. Ἡ εἰρημένη βασιλείως Ῥωμανοῦ ἐγγόνῃ ἡ Μαρία, γυνὴ Πέτρου Βουλγάρου, πολλάκις ἀπὸ Βουλγαρίας ἐν τῇ πόλει εἰσῆλθεν τοῦ τὸν ἴδιον πατέρα καὶ τὸν πάππον αὐτῆς ἐπισκέψασθαι. τελευταῖον δὲ μετὰ παίδων εἰσῆλθεν τριῶν, ἥδη Χριστοφόρου τοῦ πατρὸς αὐτῆς τελευτήσαντος. πλοῦτον οὖν πολλὴν παρὰ τοῦ πάππου λαβοῦσα ἐντίμως ὑπέστρεψεν.

s. 423-425; VI 39. Δεκάτης καὶ τετάρτης ἰνδικτιῶνος, Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ἑνδεκάτῃ, κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα, οἱ καὶ Δρομίται λεγόμενοι, οἱ ἐκ γένους τῶν Φράγγων καθίστανται. ἀπεστάλη οὖν

⁶¹ Bunt wywołany przez Jana, brata Piotra, wspierany przez zwolenników polityki Symeona wybuchł w 928 lub 929 r. (por. B o Ź i l o v, *Bългарite...*, s. 308); była to próba osadzenia Jana na tronie bułgarskim, rezultat niezadowolnienia skierowanego przeciwko probizantyjskiej polityce Piotra (por. W. S w o b o d a, *Piotr*, SSS, t. 4, s. 108), jak też przeciwko Jerzemu Sursubulowi (por. G e o r g i e v, *Titlata i funkciiite*, s. 11, tam też rekonstrukcja zdarzeń.

⁶² Jan rektor wspomniany już wcześniej, obok Leona i Pothosa Argyrosów (por. przyp. 45).

⁶³ Z informacji o porzuceniu stanu duchownego przez Jana wnioskuje się, że mnichem został on w Bułgarii, przed przeniesieniem do Konstantynopola (por. G e o r g i e v, *Titlata i funkciiite*, s. 11); niektórzy uważają, że cesarz swoim postępowaniem wobec Jana spowodował zmniejszenie zagrożenia z jego strony (por. S o u s t a l, *Thrakien*, s. 91 przyp. 243; I. B o Ź i l o v, *Bългарite...*, s. 308); na temat tej sytuacji por. też L e s z k a, s. 127.

s. 419; VI 28. Piotra Bułgara próbowali zaatakować jego brat Jan wraz z innymi dostojnikami Symeona. Kiedy to ujawniono, Jan został wychłostany i zamknięty w więzieniu, a pozostałych poddano niespotykanym torturom⁶¹. Gdy Piotr powiadomił o tym cesarza Romana, cesarz wysłał mnicha Jana rektora, pod pretekstem wymiany jeńców wziętych do niewoli, a w rzeczywistości celem schwywania Jana [brata Piotra] i sprowadzenia go do Konstantynopola; tak się też stało; wszedł on wraz z Janem na statek w Mesembrii i przybył do stolicy⁶². Ponieważ wkrótce [Jan, brat Piotra] zrzucił habit mnicha i zamierzał wziąć sobie żonę, cesarz przyznał mu posiadłość, znaczny majątek i żonę pochodzącą z jego [cesarza] ojczyźnego Armeniakonu, urządził mu uroczysty ślub w pałacu cesarskim, a świadkami byli cesarz Christofor i mnich Jan rektor⁶³.

s. 420; VI 29. Lecz także mnich Michał, brat Piotra, starając się usilnie zdobyć władzę nad Bułgarami, rozpoczął bunt w pewnej twierdzy bułgarskiej. Do niego zbiegli Scytowie, którzy odmówili posłuszeństwa władzy Piotra. Po jego [tj. Michała] śmierci napadli oni na tereny romajskie, to znaczy przeszli od Maketydy przez Strymon do Hellady, wkroczyli do Nikopola i tam wszystko splądrowali⁶⁴.

s. 422; VI 35. Wspomniana już wnuczka cesarza Romana, Maria, żona Piotra Bułgara, wielokrotnie przybywała z Bułgarii do Konstantynopola, aby odwiedzić swego ojca i dziadka. Wreszcie przybyła z trzema synami, gdy ojciec jej Christofor już nie żył. Obdarowana hojnie przez dziadka, z honorami wróciła [do Bułgarii]⁶⁵.

s. 423-425; VI 39. [Dnia] 11 czerwca cztertnastej indykcji wypłynęli przeciwko Konstantynopolowi Rusowie, zwani także Dromitami, którzy pochodzą z plemienia

⁶⁴ Michał, pierwotny syn Symeona, mnichem został prawdopodobnie przed 927 r. (por. G e o r g i e v, *Titlata i funkcite*, s. 11); spiszek poparty przez opozycję bojarską, po nieudanym spisku Jana, miał miejsce w 930 r. na terenach macedońskich państwa bułgarskiego. Scytowie to ludność słowiańska z tego obszaru, utożsamiana niekiedy ze Sklawizjanami u Konstantyna Porfirogenety (por. W. S w o b o d a, *Sklawizjanie*, SSS, t. 5, s. 225). Śmierć Michała nastąpiła wkrótce po zawiązaniu spisku, zapewne w 930 r. Zwolennicy Michała uciekli do Bizancjum i osiedlili się w Epirze, w temie Nikopol (por. T. W a s i l e w s k i, *Michał Symeonowic*, SSS, t. 3, s. 244; W. S w o b o d a, *Nikopol*, SSS, t. 3, s. 399-400; ODB, s.v. *Nikopolis, Theme of Nikopolis*; S o u s t a l, *Nikopolis*, s. 213, 243). Na temat dalszych losów ludności bułgarskiej osiedlonej w Epirze, por. B o Ź i l o v, *Bългарite...*, s. 16-17.

⁶⁵ Ostatnia wizyta Marii w Konstantynopolu przypadła po śmierci Christofora, czyli po 931 r. oraz przed obaleniem Romana Lakapena, czyli przed 944 r. (por. W. S w o b o d a, *Maria*, SSS, t. 8, s. 430); synowie Piotra i Marii to Borys, Roman i prawdopodobnie Plenimir (por. GIBI, t. 5, s. 138, przyp. 5).

κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος· καὶ τὸν τε στόλον προευτρεπίσας τε καὶ ἐτοιμασάμενος, καὶ νηστεία καὶ δάκρυσιν αὐτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ῥῶς προσδέχεται καταναυμαχῆσαι μέλλων αὐτοῦς. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνον κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο (Φάρος δὲ καλεῖται ἀφίδρουμα τι, ᾧ πυρσὸς ἐπιτίθεται εἰς ὄδηγιαν τοῖς ἐν νυκτὶ παροδίταις), οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου πόντου στόματι παρεδρεύων [...]. Ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἀθρόον τούτοις ἐπέθετο, ὃ τὴν ἐπωνυμίαν εἴληφεν διὰ τὸ τῆς Ἀργοῦς πλωτῆρων ἐκεῖσε διερχομένων αὐτόθεν ἀνίδρυσαν ἱερὸν. καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκείῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύναξιν τῶν Ῥουσικῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἐσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξεν, τὰ δὲ λοιπὰ τούτων ἐτρέψατο εἰς πληγὴν καὶ φυγὴν· ᾧ ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμῳνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλοὺς δὲ κατέστρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. οἱ περιλειφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγόρα λεγόμενα καταπλέουσιν. ἀπεστάλη δὲ τότε καὶ Βάρδας πατρίκιος ἀπὸ στρατηγῶν ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἵππέων καὶ ἐκκρίτων ἀνδρῶν τοῦ παρατρέχειν αὐτοῦς. καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ ἄλλην χρεῖαν πορίσασθαι, περιτυχῶν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκεν, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτοῦς. κατῆλθε δὲ καὶ ὁ συνετώτατος καὶ ἐχέφρων Ἰωάννης ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν ὁ Κουρκούας μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ πολλοὺς τούτων διέφθειρεν ἀποσπάδας τῆδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τὰ οἰκεία πλοῖα καὶ μηδαμοῦ παρεκτρέχειν κατατολμᾶν. πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. τὸ τε γὰρ Στενὸν ἅπαν λεγόμενον ἐνέπηρσαν, καὶ οὐς συνελάμβανον αἰχμαλώτους, τοὺς μὲν ἐσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῇ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστάντες

⁶⁶ Chodzi o rok 941 i wyprawę księcia kijowskiego Igora, znaną z *Powieści minionych lat* (PVL, t. 1, s. 33; por. też *Kontynuacje Jerzego Monachosa*, s. 914-916; M.V. L e v č e n k o, *Očerki po istorii rusko-vizantijskich otnošenij*, Moskva 1956. s. 138; T o l o č k o, T o l o č k o, op. cit., s. 66-67); na temat innych zapisów kronikarskich dotyczących tej wyprawy por. Š r a j n e r, *Miscellanea...*, s. 154; W. S w o b o d a, *Dromici*, SSS, t. 8, s. 78-79; określenie Franków jako wskazówki germańskiego, czyli normańskiego pochodzenia „Rusi” por. Ł o w m i a ń s k i, *Zagadnienie...*, s. 167; por. też P a s z - k i e w i c z, *Początki Rusi*, s. 139 oraz przyp. 19.

⁶⁷ Bitwą morską, która rozegrała się pod Hieronem (miasto portowe na małoazjatyckim brzegu Bosforu, dzis. Anatolu Kavak, od 801 r. – komora celna, wraz z miejscowością na drugim brzegu Bosforu – Rumeli Kavak, strzegło wyjścia z Bosforu na Morze Czarne, por. Z a k y t h i n o s, s. 114) dowodził Teofanes patrikios; Sgora – miejscowość w Bitynii, trudna do zidentyfikowania, u Pseudo-Symeona – to Rhogoi.

Franków, z 10 tysiącami okrętów⁶⁶; wysłano zatem przeciw nim patrikiosa [Teofanesa] z trierami i dromonami, jakie były w stolicy. On też przygotował wcześniej i wyposażywszy flotę, jak też postem i łzami zapewniwszy jej jak najlepszą obronę, oczekiwał Rusów, zamierzając stoczyć z nimi bitwę morską. Gdy zaś się zbliżyli i byli niedaleko Faros (Faros to nazwa pewnej budowli, na której znajduje się pochodnia, wskazująca drogę podróżującym nocą), wówczas ten zajmując miejsce przy ujściu zatoki do Morza Euksyńskiego [...], w miejscu zwanym Hieron, którego nazwa pochodzi od świątyni wzniesionej przez przepływających tamtędy Argonautów, gwałtownie na nich napadł. Gdy tylko pierwszy przepłynął na własnym dromonie, zaraz przełamał linię okrętów ruskich i większość ich spalił za pomocą sztucznego ognia, a pozostałe zmusił do ucieczki. W ślad za nim ruszyły pozostałe dromony i triery i spowodowały ostateczną ucieczkę, wiele okrętów zatopiły wraz z załogami, wielu położyły trupem, licznych też wzięto żywcem do niewoli. Ci Rusowie, którzy ocalili, popłynęli ku rejonom Wschodu zwanym Sgora⁶⁷. Wysłano tam wówczas Bardasa Fokasa patrikiosa, byłego stratega, aby z pomocą konnicy i wojsk doborowych odciął im drogę na lądzie. Gdy zaś potężny ich oddział został rozesłany po obszarze Bitynii celem zdobycia żywności i innych niezbędnych środków, natknął się na ten oddział wspomniany Bardas Fokas, dotkliwie ich pobił, zmuszając do ucieczki i mordując. Przybył także domestyk scholi Jan Kourkouas, człowiek bardzo mądry i roztropny, z całym wojskiem Wschodu, wielu z nich wyniszczył dopadając to tu, to tam ich niedobitki, aby ci, skrepowani strachem przed jego napadem, pozostali w tym samym miejscu, na własnych okrętach i nie odważyli się wyruszyć. Oni właśnie wyrządzili wiele znacznych szkód przed nadejściem wojsk Romajów. Cały tak zwany Stenon podpalili, a spośród ludzi, których wzięli do niewoli jako jeńców, jednych krzyżowali, innych przykuwali kołkami do ziemi, jeszcze innych ustawivszy jako cel, ugodzili strzałami. Tym zaś ze stanu duchownego, których schwytali, ręce z tyłu wiązali i w głowę wbijali im żelazne kołki. Wiele świątyń puścili z dymem⁶⁸.

⁶⁶ Jan Kourkouas, z rodu armeńskiego, od 921 r. domestyk scholi, wybitny dowódca bizantyjski, nazwany drugim Trajanem i Belizariuszem (*Kontynuacja Teofanesa*, s. 427), wykorzystując przerwę w działaniach na froncie arabskim przeniósł się nad Bosfor i odniósł zwycięstwo nad Rusami w 941 r., w 944 r. zdymisjonowany (por. V a s i l' e v', *Vizantija i Araby...*, t. 2, s. 248; O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 232, 236-237; por. też ODB, s.v. *Kourkouas, John*; W h i t t o w, s. 321-322, 344-347); opisane tu tortury stosowane przez Rusów oraz niszczenie kościołów – zdaniem niektórych badaczy mogą wynikać z przekonania autora tekstu, że w 941 r., czyli przed chrztem Olgi, Rusowie byli poganami, choć żywa była w Bizancjum tradycja ich chrztu z r. 860 (por. B o n a r e k, *Romajowie...*, s. 158, przyp. 345); ofiarami byli także duchowni, być może z klasztorów rozlokowanych wzdłuż Bosforu (por. D a g r o n, *Ekonomia*, s. 223-225 oraz mapa).

βέλεσι κατετόξευον. ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου κατελάμβανον, ὄπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυον. πολλοὺς δὲ ἁγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παρέδωκαν.

Χειμῶνος δὲ ἐνισταμένου καὶ τροφῶν ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα τοῦ δομestίκοι τῶν σχολῶν τοῦ Κουρκούα καὶ αὐτὸν τὸν ἐχέφρονα καὶ νουνεχῆ εὐβουλον δεδιότες, τὰς τε ναυμαχίας καὶ τὰ ἐσχηματισμένα πολέμια τοῦ πατρικίου Θεοφάνους, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν. καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνὶ ἰνδικτιῶνος πέμπτης καὶ δεκάτης νυκτὸς ἀντιπλευσαι ὠρηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μέρη, παρὰ τοῦ ῥηθέντος πατρικίου Θεοφάνους ὑπηντήθησαν· οὐδὲ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν. εὐθὺς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐβύθισεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. ὀλίγοι δὲ μετὰ πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κύλης παραπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης διέφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρικίος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ μεγίστων ὑποστρέψας τροπαίων ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος ἐτιμήθη.

Ponieważ zbliżała się zima i brakowało im żywności, obawiali się też atakujących wojsk Kourkouasa oraz bitwy morskiej i uformowanych oddziałów nieprzyjaciela pod dowództwem patrikiosa Teofanesa, postanowili odejść do swoich siedzib. Starając się zatem ukryć [to] przed flotą, gdy nocą pospiesznie odpływali ku wybrzeżom Tracji, we wrześniu 15 indykcji, stawili im opór wspomniany patrikios Teofanes. Nie zdołali bowiem uniknąć jego czujnego i mężnego ducha. Natychmiast więc doszło do drugiej bitwy morskiej, w której wspomniany mąż zatopił wiele okrętów i wielu z nich zabił. Nieliczni uratowali się wraz z łodziami i gdy dotarli do zatoki Kyle, zdołali uciec dzięki zapadającej nocy. Natomiast Teofanes patrikios, po powrocie ze wspaniałym zwycięstwem i wielkimi trofeami, przyjęty został dostojnie i uhonorowany tytułem parakoimomena⁶⁹.

⁶⁹ Zgodnie z podaną tu chronologią, 1 września 15 indykcji rozpoczynał się rok 942; Teofanes protovestiariusz otrzymał godność parakoimomena, czyli szambelana cesarskiego (por. ODB, s.v. *Parakoimomenos*); źródła greckie nie informują o drugiej wyprawie Igora w 944 r., znanej z *Powieści minionych lat* (PVL, t. 1, s. 33-34; na ten temat zob. Ł o w m i a ń s k i, *Początki*, t. 5, s. 201-202; T o l o ń c k o, *T o l o ń c k o*, op. cit., s. 66-67).

KRONIKI Z KRĘGU SYMEONA LOGOTETY

Symeon Logoteta i Magister zajmują ważne miejsce w chronografii wieku X. O autorze tym wiadomo jedynie, że był związany z dworem Konstantyna VII Porfirogenety, a następnie Romana I Lakapena (919-944). Prawdopodobnie od Konstantyna VII otrzymał tytuły magistra i logotety (Každan). Utożsamianie Symeona Logotety z Symeonem Metafrastesem, znanym hagiografem zmarłym około roku 1000, pozostaje sprawą niepewną i otwartą (por. Každan, Hunger, Karayannopoulos–Weiss, Markopoulos, ODB). W przeciwieństwie do grupy źródeł obejmującej *Kontynuację Teofanesa* oraz dzieła Genesiosa i Skylitzesa, kronika Logotety reprezentuje krytyczny wobec dynastii macedońskiej nurt historiografii bizantyjskiej. Symeon Logoteta jest też autorem poematów i listów (ODB).

Symeonowi Logotecie przypisuje się autorstwo *Kroniki świata* (*Chronografia*), kronikarskiej kompilacji o skomplikowanej strukturze i genezie. Przyjmuje się, że trzon dzieła Logotety stanowiła anonimowa kronika, zwana umownie *Epitome*, sięgająca w pierwotnej formie roku 842, później doprowadzona do roku 948. Uchodzi ona za domniemaną podstawę wszystkich zachowanych redakcji i przeróbek (Swoboda, Hunger, Karayannopoulos–Weiss, *Prosopographie*). Wśród nich wyróżnia się ostatnio dwie grupy redakcyjne tekstu. Pierwotną (A), relacjonującą wydarzenia do roku 948, powstałą przed rokiem 963, reprezentują zapisy Leona Gramatyka (zakończył swoje dzieło w 1013 r.) i Pseudo-Teodozjusza Melissenosa (chodzi o tekst z XI-wiecznego rękopisu Monac. gr. 218, błędnie przypisany przez XV-wiecznego skrybę Teodozjuszowi Melissenosowi – Kresten, Sotiroudis) oraz kronika zwana *Kontynuacją Jerzego Monachosa* (A), przypisywana w niektórych rękopisach właśnie Symeonowi Logotecie (Sotiroudis, Howard-Johnston). Do tej grupy zalicza się także przekład słowiański kroniki Logotety (wyd. V.I. Sreznevskij). Natomiast redakcja B *Kroniki* Symeona Logotety to wersja rozszerzona, doprowadzona do roku 963 i sporządzona po tym roku. Charakteryzuje się pokrewieństwem z *Kontynuacją Jerzego Monachosa*, w jej redakcji B, szczególnie dla okresu 842-948 (Markopoulos). Reprezentuje ją także przekład słowiański kroniki Jerzego Monachosa (wyd. V.M. Istrin). Z tej redakcji najprawdopodobniej korzystał autor części pierwszej księgi VI *Kontynuacji Teofanesa* (zob. Wasilewski, Hunger, Moravcsik, *Prosopographie*).

Odrębnego rozpatrzenia wymaga inna anonimowa *Kronika świata* doprowadzona do roku 963 (i napisana po tej dacie), nazywana *Pseudo-Symeonem*, wcześniej

przypisywana Symeonowi Logotecie i pod jego imieniem wydana w korpusie bońskim (Cankova-Petkova, Hunger, Karayannopulos–Weiss, Markopoulos). Tekst oparty jest na jedynym rękopisie – Paris. gr. 1712. Tę kompilację źródeł (Teofanes, Jerzy Monachos, *Scriptor Incertus*, *Kontynuacja Jerzego Monachosa* – red. B, *Kontynuacja Teofanesa*), w części obejmującej lata 813-963, zgodnie z ustaleniami A.P. Každana, traktuje się jako redakcję trzecią kroniki Symeona Logotety.

Wartość poszczególnych części kroniki Symeona Logotety jest zróżnicowana. Tekst odnoszący się do lat 813-867, w porównaniu z *Kontynuacją Teofanesa* i Genesiosem, ocenia się krytycznie z powodu ubogich informacji oraz nieścisłości chronologicznych. W obrębie tego tekstu znajdujemy fragmenty pokrywające się z *Kontynuacją Jerzego Monachosa* i z Pseudo-Symeonem, a także z księgami I-IV *Kontynuacji Teofanesa*. Za właściwe dzieło Logotety uważa się część opisującą wydarzenia okresu 867-948 (Karayannopulos–Weiss) lub od roku 842 (wg ODB). Autor prawdopodobnie korzystał z wielu źródeł zaginionych, wybierał też takie, które reprezentowały antymacedoński nurt historiografii bizantyjskiej (np. biografia Michała III czy nieprzychylna cesarzowi biografia Bazylego I – Wasilewski, Hunger). Niektórzy badacze (Jenkins, Karayannopulos–Weiss) uważają, że w przedstawieniu wydarzeń z lat 886-913 anonimowy autor mógł wykorzystać także roczniki klasztorne. Największą wartość przypisuje się (np. Hunger, Každan) ostatniej części kroniki (913-948), opartej na własnych spostrzeżeniach Symeona oraz współczesnych mu informatorów. W ostatnich latach jednak poglądy te podważa Howard-Johnston, przesuwając też powstanie kompilacji Symeona Logotety na początek panowania Bazylego II (976-989).

Kronika Logotety, odmiennie niż w dziełach promacedońskich przedstawiająca niektóre wydarzenia, jest cennym źródłem do dziejów IX i X w. Krytyczny stosunek Symeona Logotety do dworu macedońskiego wyraża się przede wszystkim w zdecydowanie negatywnym nastawieniu do Bazylego I (od okoliczności przejęcia przez niego władzy począwszy). Pełną życzliwością darzy natomiast cesarza Romana I Lakapena i jego stronnictwo, jak też poprzedników dynastii macedońskiej.

Zamieszczamy fragmenty tekstu Leona Gramatyka poświęcone konfliktom bizantyjsko-bułgarskim, jak też bizantyjsko-ruskim (powtórzone w tekście Pseudo-Symeona). Natomiast z *Kontynuacji Jerzego Monachosa* (A) uwzględniamy relacje: o chrzcie Borysa oraz o sytuacji w Bułgarii po śmierci Symeona.

Historia omawianych tekstów jest skomplikowana i pozostaje przedmiotem dalszych badań. Wśród dostępnych dotychczas rękopisów wskazać należy starsze z XI w.: G – Paris. gr. 1711 oraz T – Monac. gr. 218, będące podstawą redakcji: Leona Gramatyka i Pseudo-Teodozjusza Melissenosa, następnie z XII w.: Paris. gr.

1712 – podstawa *Pseudo-Symeona* (Snipes), a z późniejszych – S – Paris. gr. 1708 z XVI w., będący podstawa *Kontynuacji Jerzego Monachosa*. Bierze się pod uwagę także kodeksy późniejsze (uznane za odpisy nieznanymi dotąd rękopisów starszych): F1 – cod. Vindob. hist. gr. 37 (XIV w.), zawierający także fragmenty *Kontynuacji Jerzego Monachosa*; H – cod. Vatic. gr. 1807 (XIV w.); P – cod. Paris. gr. 854 (XIII w.) oraz K – cod. Constantinop. gr. 37 (XIV w.). Badania potwierdziły, że H, K i P noszą ślady bliskiego pokrewieństwa i ścisłej zależności. Poza prawdopodobnym ich powiązaniem z archetypem greckim, stwierdza się też, szczególnie w rękopisach H i P, najwięcej zbieżności z przekładem słowiańskim Symeona Logotety (XIV/XV w., wyd. V.I. Sreznenskij). Ponadto uwzględnia się rękopisy: Vatic. gr. 153 z XIII w.; Holkhamensis gr. 296 z XVI w., oraz przekład słowiański (wyd. V.M. Istrin), reprezentujące redakcję B kroniki Logotety (Moravcsik). Wersje słowiańskie w historii tekstu zajmują miejsce wyjątkowe, ponieważ – jak się zgodnie przyjmuje (Ostrogorski, Moravcsik 1967, Swoboda, Hunger) – prezentują tekst lepszy i bliższy pierwotnej kronice niż dostępne wersje greckie oraz wymienione wyżej rękopisy.

Wykorzystane wydania:

Leonis Grammatici Chronographia, ed. I. Bekkeri, Bonnae 1842; *Symeonis Magistri ac Logothetae Annales*, [w:] *Theophanes Continuatus...*, ed. I. Bekkeri, Bonnae 1838, s. 603-760; *Georgii Monachi Vitae recentiorum imperatorum* (= *Georgius Monachus Continuatus*), [w:] *Theophanes Continuatus...*, s. 761-924. *Georgii monachi dicti Hamartoli Chronicon*, ed. E. Murlat, Petropoli 1859.

Ważniejsza literatura:

Krumbacher, s. 358; V.M. Istrin, *Chronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode*, Petrograd, t. 1 -2, 1920, 1922; V.I. Sreznenskij, *Chronika Simeona Logotheta. Slavjanskij perevod...*, St. Petersburg 1905 (Variorum Reprint, London 1971); G. Ostrogorsky, *Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta*, [w:] Seminarium Kondakovianum, Prague 1932 (Variorum Reprint, London 1971); Moravcsik, *Byzjur*, t. 1, s. 515-518; A. Každan, *Kronika Simeona Logofeta*, *Viz. Vrem.* 15, 1959, s. 125-143; G. Cankova-Petkova, *Psevdo-Simeon, Chronografija*, GIBI, t. 5, s. 169, tekst i przekład, s. 169-182; V. Tăpkova-Zaimova, *Lav Gramatik, Chronografija*, tamże, s. 140, tekst i przekład, s. 141-168; G. Cankova-Petkova, *Prodълžiteljat na Georgi Monach*, [w:] GIBI, t. 6, s. 133, tekst i przekład, s. 133-158; R.J.H. Jenkins, *The Chronological Accuracy of the „Logothete” for the Years A.D. 867-913*, *DOP* 19, 1965, s. 91-112 (Variorum Reprints, Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries, London 1970); B. Ferjančić, *Simeon Logotet*, *Viz. Izv.*, t. 3, 1966, s. 5-9; W. Swoboda, *Kontynuacja Georgiosa*, *SSS*, t. 2, 1966, s. 468; Gy. Moravcsik, *Sagen und Legenden über Kaiser Basileios I*, [w:] *tegož, Studia Byzantina*, Budapest 1967, s. 147-220; T. Wasilewski, *Macedońska historiografia dynastyczna X wieku*

jako źródło do dziejów Bizancjum w latach 813-867, St. Žt. 16, 1971, s. 59-61; tegoż, *Bizancjum i Słowianie w IX wieku*, Warszawa 1972, s. 84-87, 98-101, 108-111, 114-116, 127-131, 138; W. S w o b o d a, *Symeon Logothetes*, SSS, t. 5, s. 506-507; O. K r e s t e n, *Phantomgestalten in der byzantinischen Literaturgeschichte*, JÖB, 25, 1976, s. 208-212; H u n g e r, t. 1, s. 354-357; W. T r e a d g o l d, *The Chronological Accuracy of the Chronicle of Symeon the Logothete*, DOP 33, 1979, s. 157-197; K a r a y a n n o p u l o s – W e i s s, t. 2, s. 369-372; A. M a r k o p u l o s, *Sur les deux versions de la Chronographie de S. Logothète*, BZ 76, 1983, s. 279-284; J u r e w i c z, *Zarys*, s. 185-187; A. S o t i r o u d i s, *Die handschriftliche Überlieferung des „Georgius Continuatus“ (Redaktion A)*, Thessaloniki 1989; K. S n i p e s, *Notes on Parisinus Graecus 1712*, JÖB 41, 1991, s. 141-161, szczególnie s. 141, 143, 147, 150; ODB, s.v.*Symeon Logothete*; A. M a r k o p u l o s, *S.[ymeon] Magistros (Logothetes)*, LdM, t. 8, 1996, kol. 363-364; *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*, Abt. 1 [641-867], *Prolegomena*, Berlin 1998, s. 20-23; J. H o w a r d - J o h n s t o n, *Byzantium, Bulgaria and Peoples of Ukraine in the 890s*, „Materialy po archeologii, istorii i etnografii Tavrii”, vyp. 7, Symferopol 2000.

LEONIS GRAMMATICI CHRONOGRAPHIA

Justinianus iterum naso truncatus

s. 168. Ιουστινιανός τὴν βασιλείαν τὸ δεύτερον ἀπολαβὼν ἐβασίλευεν ἔτη ἕξ, δῶρα πολλὰ τῷ Τέρβελι δούς, καὶ χώραν τῶν Ῥωμαίων ἐκκόψας δίδωσιν αὐτῷ τὰ λεγόμενα νῦν Ζαγόρια.

Michael [III]

s. 231-233. Ἀναγκαῖον δὲ ἠγησάμην διηγήσασθαι περὶ τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου τὴν τε ἀνατροφήν καὶ ὅθεν ἐστίν. ὁ αὐτὸς γεννᾶται ἐν Μακεδονία ἐν τοῖς χωρίοις Ἀδριανουπόλεως ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκάβε, πατρὸς Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου. ἐπὶ τούτου ἐξῆλθεν ὁ Κροῦμμος ἄρχων Βουλγαρίας κατὰ τῶν Χριστιανῶν· καὶ τραπείς Μιχαὴλ καὶ Λέων Ἀρμένης τυραννήσας αὐτὸν καὶ βασιλεύσας, ἐλθὼν Κροῦμμος περιεκύκλωσεν τὴν πόλιν· λογχευθεὶς δὲ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀρμένη καὶ ὑποστρέφων ἐν τῇ Βουλγαρία ἔπεμψεν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ἀφελόμενος τὰ ἐκεῖσε χαλκᾶ ζῶδα. ἀπελθὼν δὲ καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει περιέλαβεν αὐτὴν καὶ μετέστησεν ἀνδρῶν χιλιάδας δώδεκα χωρὶς γυναικῶν, καὶ τούτους κατάρκισεν μέχρι τοῦ Δανουβίου.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις Θεοφίλου τοῦ βασιλέως ἦν στρατηλάτης ἐν Μακεδονία ὁ Κορδύλης προσαγορευόμενος· εἶχεν δὲ καὶ υἱὸν Βάρδαν ὀνόματι, ἠνδρομένον πάνυ, ὃν κατέλιπεν ἀντ' αὐτοῦ ἄρχειν τῶν Μακεδόνων τῶν ὄντων πέραν τοῦ ποταμοῦ τοῦ Δανουβίου. αὐτὸς δὲ μετὰ μηχανῆς τινὸς εἰσηλθὼν εἰς Θεόφιλον. ὃν δεξάμενος χαίρων, καὶ γνοὺς ὃ θέλει, ἀπέστειλεν πλοῖα ἀναλαβέσθαι αὐτοὺς καὶ ἐλθεῖν ἐν τῇ πόλει. ἦν δὲ ἄρχων Βουλγαρίας Βαλδίμερ, ἕγγονος Κρούμμου, πατῆρ Συμεῶνος. ἐποίησαν δὲ βουλήν ὁ λαὸς σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐξελεθῆν

¹ Justinian II zdobył władzę powtórnie w 705 r.; wiarygodność tego przekazu, jak też jemu podobnych podaje się w wątpliwość (por. *Testimonia*, z. 3, s. 276, przyp. 17); ziemie te dla Bułgarii miał otrzymać dopiero ok. 815 r. Omurtag od Leona V (por. W. S w o b o d a, SSS, t. 7, s. 42-43; W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 43, 95).

² Datę urodzenia Bazylego, zgodnie z tym przekazem przypadającą na 812/813 r., przesuwają raczej na lata 830-836 (por. ODB, s.v. *Basil I*; por. też S w o b o d a, *Bazyli I Macedoński*, SSS, t. 8, s. 417, tam wcześniejsza literatura). Przekaz ten informuje o macedońskim pochodzeniu Bazylego (na temat pochodzenia armeńskiego por. *Kontynuacja Teofanesa V 12* oraz przyp. 19; S p e c k, *Basileios*, LdM t. 1, kol. 1721).

³ Oblężenie Konstantynopola przez Kruma – 813 r.; zrabowane rzeźby zdobyły hipodrom i pałac w dzielnicy św. Mamasa, na zachodnim brzegu Bosforu w sąsiedztwie Galaty, dzis. Beşiktaş (por. ODB, s.v. *Bosporos*, por. też komentarz do *Scriptor Incertus*, *Testimonia*, z. 3, s. 184; por. też G. P r i n z i n g, *Bizantyńscy wobec obcych*, Poznań 1998, s. 18, przyp. 21), zdobycie Adrianopola przez Kruma

KRONIKA LEONA GRAMATYKA

Justynian II

s. 168. Justynian po raz drugi przejąwszy władzę, panował 6 lat. Ofiarował on Terbelowi wiele darów oraz przekazał część terytorium Romajów, zwanego obecnie Zagoria¹.

Michał [III]

s. 231-233. Uznałem za konieczne opowiedzieć o samym Bazylim, o jego wychowaniu i o tym, skąd pochodził. Urodził się on w Macedonii w okolicach Adrianopola, za panowania cesarza Michała Rangabe, ojca patriarchy Ignacego². Za jego panowania Krum, archont Bułgarii, wyruszył przeciwko chrześcijanom. Kiedy Michał [I Rangabe] został zmuszony do ucieczki, a Leon Armeńczyk jako jedynowładca rozpoczął panowanie, wtedy właśnie przybył Krum i przystąpił do oblegania miasta. Krum jednak, ścigany przez Leona Armeńczyka, w drodze powrotnej do Bułgarii, wysłał poselstwo aż do św. Mamasa, aby zabrano stamtąd spżowze wizerunki zwierząt. Sam zaś udał się w kierunku Adrianopola i gdy go zdobył, kazał przesiedlić 12 tysięcy mężczyzn, niezależnie od kobiet, i osiedlić ich aż nad Dunajem³.

Za panowania cesarza Teofila stratelatesem w Macedonii był Kordyles. Miał on syna Bardasa, bardzo dzielnego, którego też pozostawił jako swego zastępcę, aby sprawował władzę nad Macedończykami będącymi po drugiej stronie Dunaju⁴, sam zaś pod jakimś pretekstem udał się do Teofila. [Ten] przyjął go z radością, a gdy dowiedział się [od niego], czego pragnie, wydelegował statki, aby ich [Macedończyków] stamtąd zabrały i przywiozły do stolicy. Archontem Bułgarii był wtedy

– 813 r. Ludność macedońska została osiedlona na północ od Dunaju – *πέραν τοῦ Δανουβίου* (prawdopodobna lokalizacja między Prutem a Seretem – por. W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 84), o czym mówi także red. A – *Kontynuacji Jerzego Monachosa* (V 2,8), uznana za odpis przytoczonego tu tekstu Leona Gramatyka (M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 203); we fragmencie tej redakcji znajduje się informacja, iż wśród przesiedlonych był także Bazyl (ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Βασίλειος – tekst za M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 206; ten tekst również w przekładzie słowiańskim Symeona Logotety, (V.I. S r e z n e v s k i j, *Slavjanskij perevod...*, s. 101; por na ten temat M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 164; E. K i s l i n g e r, *Der junge Basileios...*, s. 143-145).

⁴ Teofil panował w latach 829-842. Kordyles, strateg Macedonii, przywódca buntu kolonistów greckich przeciwko zwierzchności bułgarskiej, poświadczony jest w inskrypcjach prabułgarskich (nr 47); na temat utożsamiania go z innym dowódcą o tym samym imieniu (por. *Kordyles, Prosopographie*, t. 2, s. 600-601; por. też W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 57-60); o pochodzeniu tej relacji z wcześniejszej niż w *Kontynuacji Teofanesa*, anonimowej *Vita Basilii*, por. M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 204-210; W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 57; E. K i s l i n g e r, op. cit., s. 143.

ἐν Ῥωμανίᾳ. ἐξεληθόντος δὲ Μιχαὴλ Βουλγάρου ἐν Θεσσαλονίκη, ἤρξαντο διαπερᾶν σὺν ταῖς ὑποστάσεσιν αὐτῶν. μαθὼν δὲ ὁ κόμης τοῦτο ἀντεπέρασεν πολεμῆσων αὐτούς. ἀπογνόντες οὖν οἱ Μακεδόνες ἐποίησαν τὴν κεφαλὴν τόν τε Τζάντζην καὶ τὸν Κορδύλην, καὶ συμβαλόντες πόλεμον ἀπέκτειναν πολλούς, τινὰς δὲ καὶ ἐκράτησαν. οἱ δὲ μὴ δυνεθέντες περᾶσαι Βούλγαροι περιερρῆσαν τοῖς Οὐγγροις, ἀναγγειλάντες αὐτοῖς πάντα τὰ τῶν Μακεδόνων. ἤλθον δὲ καὶ τὰ πλοῖα τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ ἀναλαβέσθαι αὐτούς καὶ ἀναγαγεῖν ἐν τῇ πόλει. παρευθὺ οὖν ἀνεφάνησαν Οὐννοι τῷ πλήθει ἄπειροι. οἱ δὲ ἰδόντες αὐτούς μετὰ δακρῶν ἐβόων λέγοντες „ὁ θεὸς τοῦ ἀγίου Ἀδριανοῦ, βοήθει ἡμῖν,” καὶ παρετάσσοντο πρὸς συμβολὴν πολέμου. οἱ δὲ Τοῦρκοι εἶπον πρὸς αὐτούς „δοτε ἡμῖν τὴν ὑπαρξιν ὑμῶν πᾶσαν καὶ ἀπέλθετε ὅπου βούλεσθε.” οἱ δὲ τοῦτο οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ παρατεταγμένοι ὑπῆρχον ἐν τρισὶν ἡμέραις, καὶ τῇ τετάρτῃ ἤρξαντο εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν εἰσερχεσθαι. Θεασάμενοι δὲ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι συνέβαλλον πόλεμον ἀπὸ χώραν πέμπτην μέχρις ἐσπέρας· καὶ τραπὲν τὸ ἔθνος κατεδίδωκον αὐτούς οἱ Μακεδόνες. καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ βουλομένων αὐτῶν ἀναχωρῆσαι, ἀνεφάνησαν πάλιν Οὐννοι πρὸς τὸ πολεμῆσαι αὐτούς. ἀναστὰς δὲ Μακεδόνων ἕτερος, Λέων ὀνόματι, ἐκ γένους τῶν Γημοστῶν, ὃς μετὰ ταῦτα γέγονεν ἑταιριάρχης, καὶ ἕτεροι ὀνομαστοὶ τῶν Μακεδόνων ἔτρεψαν αὐτούς καὶ ἐξήλασαν, καὶ ὑποστρέψαντες εἰσήλθον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἀπεσώθησαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ φιλοτιμηθέντες παρ’ αὐτοῦ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν ἰδίαν χώραν. ἦν δὲ τότε Βασίλειος νεανίας ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλθὼν ἐποίησε δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπὶ Λέοντος τοῦ βασιλέως, καὶ Μιχαὴλ τοῦ Ἀμορραίου, καὶ εἰσήλθεν ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, ὡς εἶναι τὰ ἔτη αὐτοῦ ἔτη

⁵ Włodzimierz (Βαλδίμερ) błędnie (podobnie w *Kontynuacji Monachosa*, ed. Bonnae, s. 818) wzmiankowany jako wnuk Kruma, prawdopodobnie zamiast Malamira, który rzeczywiście był wnukiem Kruma, Włodzimierz zaś był synem Borysa i bratem Symeona, co potwierdza Teofylakt Ochrydzki w *Μεγείστω 15 μεγιστῶν Τυβεριόπολα*, 36, 47 (por. T. G. I l i e v, GIBI t. 9, s. 69, 75; *Krum, Prosopographie*, t. 2, s. 632; por. też W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 84-85; M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 161; L e s z k a, s. 70-71).

⁶ Przekaz o ataku Bułgarów na Tesalonikę w tym czasie (837 r.) jest przedmiotem dyskusji także z uwagi na wymienionego tu Michała Bułgara. Według Wasilewskiego, wydarzenia te datowane przez Zlatarskiego na rok 837, miały miejsce wcześniej, w latach 831-832, a sprawcą był kauchan Isbul (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 85-87), według Georgieva (*Titlata i funkciite*, s. 8) – to Michał Borys, jeszcze jako następca tronu; zdaniem innych badaczy, atak bułgarski w 837 r. nie był skierowany przeciwko Tesalonice, lecz przeciw Filipi i Serdice (por. K i s l i n g e r, *Der junge Basileios...*, s. 145, przyp. 53; A n g e l o v, K a š e v, Č o l p a n o v, s. 247-248); komesem zwany jest zapewne Malamir, z którym niekiedy Michała Bułgara się identyfikuje (por. M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 161; T ä p k o v a - Z a i m o v a, GIBI, t. 5, s. 156, przyp. 2); na temat zastosowania terminu ‘comes’ na Słowiańszczyźnie por. W. S w o b o d a, *Comes*, SSS, t. 8, s. 291-292; ODB, s.v. *Comes*.

Baldimer, wnuk Kruma, ojciec Symeona⁵. Lud zaś z kobietami i dziećmi podjął plan wyruszenia [stamtąd i powrotu] do cesarstwa; podczas wyprawy Michała Bułgara na Tesalonikę, zaczęli oni przeprować się ze swoim dobytkiem. Gdy komes⁶ się o tym dowiedział, przeprowił się na przeciwny brzeg rzeki, zamierzając z nimi walczyć. Zdesperowani Macedończycy przywódcą swoim uczynili Tzantesa i Kordylesa i po rozpoczęciu walki wielu zabili, a niektórych wzięli do niewoli. Bułgarzy, którzy nie zdołali się przeprowić, popłynęli do Ungrów i poinformowali ich o wszystkim, co się tyczy Macedończyków. Tymczasem przybyły okręty cesarskie, aby ich zabrać i zawieźć do stolicy. Wtedy niespodziewanie pojawili się Hunowie w nieprzeliczonej gromadzie. Oni zatem [Macedończycy] zobaczywszy ich, ze łzami wołali: „Boże św. Adriana, pomóż nam” i zaczęli przygotowywać się do walki⁷. Turcy zaś rzekli do nich: „dajcie nam cały wasz dobytek i odejdźcie dokąd chcecie”. Oni się na to nie zgodzili, lecz trzy dni trwali gotowi do walki; czwartego dnia zaczęli wsiadać na okręty. Turcy, widząc to, wszczęli bitwę, [która trwała] od godziny piątej aż do wieczora; ale Macedończycy zmusili ten naród do odwrotu, a następnie rzucili się w pościg za nimi. O świcie, kiedy zamierzali oni odstać, ponownie pojawili się Hunowie, aby z nimi walczyć. Stał wówczas do walki [z nimi] kolejny z Macedończyków, imieniem Leon z rodu Gomostów, który później został heteriarchą, oraz inni znaczący Macedończycy, którzy zmusili ich do ucieczki, przepędzili, a po powrocie wsiedli na okręty i bezpiecznie zostali przewiezieni do cesarza. Życzliwie przez niego przyjęci, wrócili do Macedonii, do własnego kraju⁸. Po powrocie z niewoli Bazyla był już młodzieńcem. W niewoli przebywał za panowania cesarza Leona i Michała z Amorion, a wrócił za panowania Teofila i miał wówczas 25 lat⁹. Po powrocie do własnej ojczyzny przystał do stratega Macedonii zwanego Tzantesem, aby odbyć u niego służbę. Ale ponieważ niewiele

⁷ Tzantes – to pierwszy znany strateg Macedonii, bunt ludności macedońskiej – lata 831-832 (por. W a s i e w s k i, *Bizancjum*, s. 75, przyp. 113, s. 86-87); Ungri, jak też wymienieni później Unnoi i Tourkoi – to określenia Węgrów, którzy po 830 r. zajmowali tereny między Donem a Dunajem lub Dnieprem, Dniestrem, Prutem i Seretem, por. W. S w o b o d a, *Węgrzy*, SSS, t. 6, s. 397; M o r a v c - s i k, *Sagen*, s. 162; Adrian – oficer rzymski, zamęczony ok. 304 r. (lub ok. 312 r.) w Nikomedii za popieranie chrześcijaństwa, uważany jest za patrona Adrianopola (Ἀδριανός, Glossar B, z. 8, s. 288; BHG, t. 1, s. 7; EK, t. 6, kol. 459-460)

⁸ Leon Gomostos, heteriarcha – oficer, dowódca oddziału gwardii pałacowej, funkcja ta istniała już w IX w., wymieniona w *Kletorologionie Filotheosa* (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 35, 107, 225, 327; ODB, s.v. *Hetaireiarches*).

⁹ Wobec przesunięcia daty urodzin Bazylego na ok. 830 r., wiek ten osiągnąłby on ok. 855 r., w tym też czasie rozpoczął karierę polityczną. Na temat wątków dotyczących niewoli bułgarskiej Bazylego (por. W. S w o b o d a, *Bazyli I*, SSS, t. 8, s. 417; por. też P. S p e c k, *Basileios I*, LdM t. 1, kol. 1521; por. też H u n g e r, t. 1, s. 264-265).

εἴκοσι πέντε. ἀποκατασταθεὶς δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ προσεκολλήθη δουλεύειν στρατηγῷ Μακεδονίας τῷ ἐπιλεγομένῳ Τζάντζη, καὶ μηδὲν παρ' αὐτοῦ ὠφελῆθεις μέχρι τῆς Χρυσῆς πόρτης [...].

s. 235. Ἐτελεύτησεν δὲ ὁ ἐν ἀγίοις πατριάρχης Μεθόδιος, καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰγνάτιος υἱὸς Μιχαῖλ τοῦ κουροπαλάτου. τῶν δὲ Βουλγάρων ἐπιδρομὰς ποιοῦντων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, καὶ ληϊζομένων τὰ τοιαῦτα θέματα, ἡ Θεοδώρα ταξατιῶνα ἐποιήσατο, οἱ ἐκ τῶν κάστρων Βουλγαρίας ἐπιτιθέμενοι σποράδην καὶ κατ' ὀλίγους κουρσεύοντες ἐφόνευον τοὺτους καὶ ἤχμαλότευον, ὥστε ὑποταγῆναι τοὺς Βουλγάρους ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ [...].

s. 238. Ἐξῆλθεν δὲ καὶ ὁ Ἄμερ καὶ κατῆλθεν μέχρι Σινώπης, Ληϊσάμενος πάντα τὰ τῶν Ῥωμαίων. ἐκστρατεύσας δὲ Μιχαῖλ ἅμα Βάρδα Καίσαρι κίνησιν ποιεῖ κατὰ Μιχαῖλ ἄρχοντος Βουλγαρίας διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης, μαθὼν τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος λιμῷ τήκεσθαι. οἱ δὲ Βούλγαροι τοῦτο μαθόντες ὡς ἤχω βροντῆς ὑπεκλίθησαν, καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων, καὶ τῆς μάχης περὶ τῆς νίκης ἀπέγνωσαν, καὶ Χριστιανοὶ γενέσθαι καὶ ὑποτάττεσθαι τῷ βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις ἠτήσαντο. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἄρχοντα αὐτὸν βαπτίσας καὶ δεξάμενος ἐπιτέθεικεν αὐτῷ τὸ ὄνομα, τοὺς δὲ μεγιστάνους αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει εἰσαγαγὼν ἐβάπτισεν πάντας [...].

s. 240-241. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν, καταλιπὼν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φυλάττειν Ὡροῦφαν ὑπαρχον ὄντα, ὅστις τοῦ βασιλέως οὐδὲν ἐξ ὧν ἐμελέτα καὶ κατὰ νοῦν εἶχεν κατεργασαμένου, τὴν τῶν ἀθῶν Ῥῶς ἐμήνυσεν ἄφιξιν, γεγηνημένους ἤδη κατὰ τὸν μαῦρον ποταμόν. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ τῆς ἐχομένης ἐπεσχέθη ὁδοῦ, καὶ δι' ἣν ταύτην ἀφήκεν, οὐδὲν βασιλικὸν καὶ γενναῖον εἰργάσατο· οἱ δὲ Ῥῶς φθάσαντες ἔνδον τοῦ Ἱεροῦ πολὺν εἰργάσαντο φθόρον Χριστιανῶν καὶ ἀθῶν αἶμα ἐξέχεον. ὑπῆρχον δὲ πλοῖα διακόσια. ἃ περιεκύκλωσαν τὴν πόλιν καὶ πολὺν φόβον τοῖς ἔνδοθεν ἐνεποίησαν. ὁ δὲ βασιλεὺς καταλαβὼν μόλις ἴσχυσεν διαπερᾶναι, καὶ δὴ σὺν τῷ πατριάρχῃ

¹⁰ Prawdopodobnie również wątek legendarny (por. H u n g e r, t. 1, s. 265); całe to opowiadanie (zawarte także w *Kontynuacji Jerzego Monachosa*, ed. Bonnae, s. 817-820), zdaniem Moravcsika może mieć swoje źródło w jakimś przekazie ludowym (por. M o r a v c s i k, *Sagen*, s. 163); równocześnie mogło stanowić podstawę tekstu *Kontynuacji Jerzego Monachosa* (por. tamże, s. 203).

¹¹ Śmierć Metodego i wybór Ignacego na patriarchę –847 r.; *kouropalates* – dowódca gwardii pałacowej, por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 11-12, przyp. 1; wydarzenia z czasów Teodory, która sprawowała władzę w latach 842-856 wraz z Teoktystem w imieniu małoletniego Michała III (842-867), przypadły na lata 849-850 (W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 99). Wysylając garnizon, Teodora kontynuowała

przy nim zyskał, [postanowił udać się] do Złotej Bramy. [Dalej relacja z pobytu w klasztorze św. Diomedesa w Konstantynopolu, gdzie powierzono mu funkcję koniuszego]¹⁰.

s. 235. Zmarł święty patriarcha Metody i na jego miejsce wybrano Ignacego, syna Michała kuropalatesa. Ponieważ Bułgarzy dokonywali napadów na Trację i Macedonię, płądrując wspomniane temy, Teodora wyznaczyła garnizon i rozkazała, aby [jego żołnierze] z twierdz napadali na Bułgarię; urządzając wypadki w rozproszeniu albo w małych grupach, jednych zabijali, innych brali do niewoli, aby Bułgarzy poddali się na ich własnym terenie¹¹ [...].

s. 238. Amer wyruszył zbrojnie i dotarł aż do Synopy, płądrując cały region romański. Michał bowiem wraz z Bardasem Kesarem wyprawił się łądem i morzem przeciwko Michałowi, archontowi Bułgarii, wiedząc, że narodowi Bułgarii dokuca głód. Dowiedziawszy się o tym, Bułgarzy załamali się jak na odgłos pioruna i jeszcze przed starciem bitewnym, zrezygnowali z walki o zwycięstwo; poprosili wówczas o ochrzczenie i [obiecali, że] będą poddanymi cesarza i Romajów. Cesarz ochrzcił samego archonta i jako ojciec chrzestny nadał mu [swoje] imię. Dostojników jego zaś sprowadził do stolicy i tam wszystkich ochrzcił [Amer ponownie wyprawił się przeciwko Bizancjum, ale został schwytyany i zamordowany, co przyniosło pokój na Wschodzie]¹².

s. 240-241. Cesarz wyruszył przeciwko Agarenom, powierzając obronę stolicy prefektowi Ooryfasowi. On powiadomił cesarza, który nie dokonał jeszcze niczego z tego, co zamierzał – o nadejściu Rusów, znajdujących się już nad Mauropotamos. Cesarz wstrzymał się z dalszą wyprawą, nie uzyskawszy dotychczas żadnych istotnych rezultatów. Rusowie tymczasem wtargnęli do Hieronu, dokonali wielkiej rzezi

umacnianie granicy bizantyjsko-bułgarskiej (W a s i l e w s k i, s. 93, przyp. 36). Z tekstu *Kontynuacji Jerzego Monachosa*: „...aby Bułgarzy wycofali się (ὕποσταλῆναι) na ich własny teren...” (ed. Bonnae, s. 821), sądzić można, że walki trwały po stronie bizantyjskiej (por. przekład G. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodǎžiteljat na Georgi Monach*, GIBI, t. 6, s. 137; por. też W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 99). Z przekazu Leona Gramatyka wynika, że wydarzenia te miały miejsce głównie na terenie Bułgarii (por. przekład bułgarski, G. T ā p k o v a - Z a i m o v a, *Lav Gramatik, Chronografia*, GIBI, t. 5, s. 157).

¹² Amer to al-Amr, emir Meliteny, wróg Bizancjum, atak ten nastąpił w 854/855 r. (por. T. W a s i l e w s k i, *Studia nad dziejami panowania Michala III (842-867)* PH 61, 1970, s. 377). W niniejszym przekazie, podobnie jak w *Kontynuacji Teofanesa* (s. 163), Borys został ochrzczony w Bułgarii, prawdopodobnie przez duchownego greckiego (por. H a n n i c k, *Nowe chrześcijaństwo*, s. 743), a jego dostojnicy – w Konstantynopolu, natomiast u Pseudo-Symeona (zob.) – wszyscy w Konstantynopolu; na temat politycznego znaczenia chrztu przywódców i elit obcych ludów w Bizancjum lub pod patronatem cesarza por. D a g r o n, *Kościół i państwo*, s. 187; por. też znaczenie czasownika δέχομαι – ‘być ojcem chrzestnym’ (S o p h o c l e s, s.v.); śmierć Amora we wrześniu 863 r. – umieszczono po chrzcie Borysa.

Φωτίω εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς τοῦ θεοῦ μητρὸς παρέγενοντο κάκει τὸ θεῖον ἐξιλεοῦνται. εἶτα μεθ' ὑμνωδίας τὸ ἅγιον ἐξαγαγόντες τῆς θεοτόκου ὠμοφόριον τῇ θαλάσῃ ἄκρῳ προσέβαλον. καὶ νηνεμίας οὔσης εὐθύς ἀνέμων ἐπιφορὰ καὶ τῆς θαλάσσης ἡρεμούσης κυμάτων ἐπαναστάσεις ἀλλεπάλληλοι ἐγεγόνεισαν, καὶ τὰ τῶν ἀθέων Ῥῶς πλοῖα κατεάγησαν, ὀλίγων ἐκπεφυγῶτων κίνδυνον [...].

Leo [VI]

s. 266-268. Ἦλθε δὲ ἀγγελία παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Μακεδονίας ὡς ὁ ἄρχων Βουλγαρίας Συμεὼν βούλεται ἐκστρατεῦσαι κατὰ Ῥωμανίας. ἡ δὲ αἰτία δι' ἣν ὠργίζετο. Συμεὼν ἦν αὕτη Ζαούτζας ὁ βασιλεσπάτωρ εἶχεν εὐνοῦχον δούλον ὀνόματι Μουσικόν. οὗτος ἐφιλιώθη Σταυρακίῳ καὶ Κοσμᾷ, Ἑλλαδικοῖς φιλοχρῦσοις καὶ πραγματεῖς, οἵτινες πρὸς αἰσχροκέρδειαν ἀφορῶντες μεσιτεία καὶ δυνάμει τοῦ Μουσικοῦ διέστησαν τὴν ἐν τῇ πόλει πραγματείαν τῶν Βουλγάρων ἐν Θεσσαλονίκῃ, κακῶς τοὺς Βουλγάρους διοικοῦντες ἐν τῷ κουμερκεύειν. οἱ δὲ Βούλγαροι τῷ Συμεὼν ταῦτα ἀγγήγειλαν· ὁ δὲ δηλα πεποίκην τῷ βασιλεῖ Λέοντι. ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ βασιλεσπάτορος κωλυόμενος, προσπαθοῦντος Μουσικῷ, πάντα ὡς λήρον ἤκουσεν. μανεῖς οὖν ὁ Βούλγαρος ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Ῥωμαίων. καὶ μαθὼν ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλει τὸν Κρινίτην στρατηλάτην κατὰ τῶν Βουλγάρων μετὰ ὄπλων καὶ ἀρχόντων πολλῶν τῆς πόλεως. καὶ συμβολῆς γενομένης ἐν Ῥωμανία τρέπονται οἱ Ῥωμαῖοι σφαγέντος τοῦ Κρινίτου καὶ τοῦ Ἀρμηῆν τοῦ Κορτίκη καὶ τῶν λοιπῶν πάντων. ἐκ δὲ τῶν Χαζάρων οἱ ἦσαν εἰς τὴν ἔταιρίαν Λέοντος, κρατηθέντες καὶ τὰς ῥίνας αὐτῶν κοπέντες εἰς αἰσχύνην Ῥωμαίων ἐν τῇ πόλει παρὰ Συμεὼν ἀπεστάλησαν· οὗς ἰδὼν ὁ

¹³ Ooryfas – prefekt Konstantynopola w 860 r., to najprawdopodobniej Niketas Ooryfas, równocześnie dowódca floty bizantyjskiej (por. Z a k y t h i n o s, s. 142, 313, przyp. 71), na ten sam rok przypa-dły opisywane tu wydarzenia; rzeka Mauropotamos trudna do ustalenia; zdaniami O s t r o g o r s k i e - g o w pada do Bosforu (*Dzieje*, s. 197); jednak według A.A. V a s i l' e v a jest to dopływ rzeki Halys (dzis. Kizil Irmağ) zwany Karasu, czyli rzeka Czarna, lub dopływ Sangariou (*Vizantija i Araby*, t. 1, St. Petersburg 1902, s. 155-156, przyp. 2); Hieron – port na wschodnim (małozajatyckim) brzegu Bosforu, por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 67.

¹⁴ Symeon Logoteta mówi o klęsce Rusów w 860 r., inne źródła – tylko o ich odwrocie (*Kontynuacja Teofanesa* IV 33; Focjusz w homiliach – por. komentarz do Focjusza, *Testimonia*, z. 3, s. 247-248, przyp. 6); na temat *omophorion* (mafors, maforte), por. komentarz do Genesiosa, *Testimonia*, z. 3, s. 414, przyp. 28 oraz *Kontynuacja Teofanesa*, s. 407, przyp. 51; por. też opis w *Kontynuacji Jerzego Monachosa*, ed. Bonnae, s. 826-827.

chrześcijan i przelali krew niewinnych¹³. Przybyło 200 okrętów, które otoczyły stolicę i wywołały wielką trwogę wśród jej mieszkańców. Cesarz po powrocie, gdy tylko zdołał się przeprawić, wraz z patriarchą Focuszem udał się do świątyni Matki Bożej w Blachernach i tam starali się [Ją] przebłagać w boskim wizerunku. Następnie przy śpiewie hymnu wynieśli święte omophorion Bogarodzicy i złożyli je na odległym brzegu morskim. Zaraz też mimo bezwietrznej pogody zerwał się gwałtowny wicher, a na spokojnym morzu podnosiły się fale jedne po drugich, które zatopiły statki bezbożnych Rusów i tylko nieliczne uniknęły niebezpieczeństwa¹⁴.

Leon [VI]

s. 266-268. Dotarła [do cesarza] wiadomość od stratega Macedonii, że Symeon, archont Bułgarii, zamierza wyruszyć zbrojnie przeciwko Romanii¹⁵. Przyczyna, która rozniewała Symeona była następująca. Zautzas, ojciec cesarza, miał sługę – eunucha o imieniu Musikos. Ten zaprzyjaźnił się ze Staurakiosem i Kosmasem, chciwymi pieniędzy kupcami greckimi, którzy dla haniebnego zysku, wykorzystując pośrednictwo i wpływy Musikosa przenieśli do Tesaloniki targ Bułgarów [odbywający się dotąd] w stolicy, aby za pomocą podatków doprowadzić Bułgarów do zguby¹⁶. Bułgarzy poinformowali o tym Symeona, a on wyjawił to cesarzowi Leonowi. Cesarz zaś, powstrzymywany przez basielopatora, wykazującego nadmierne przywiązanie do Musikosa, potraktował to jako błahostkę. Bułgar zatem, ogarnięty szaleem, wyruszył przeciwko Romajom. Wówczas cesarz wysłał przeciwko Bułgarom stratelatesa Krinitesa z wojskami i wielu archontami stolicy. Doszło do bitwy na terenie Romanii i gdy polegli Krinites, Armeńczyk Kortikes i wielu innych, Romajowie zostali zmuszeni do ucieczki. Chazarowie zaś, którzy należeli do heterii Leona, zostali przez Symeona schwytni i z obciążeniami nosami na hańbę Romajów odesłani do stolicy. Cesarz, zobaczywszy ich, rozniewany, polecił Nikeasowi Sklerosowi udać się z dromonami nad Dunaj i przekazać Turkom dary, aby

¹³ Strategiem Macedonii ok. 880 r. był Leon Apostypes (por. W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 75, przyp. 116); Romania oznacza europejskie prowincje cesarstwa (por. *Testimonia*, z. 3, s. 106-107, przyp. 75; por. też Lj. M a k s i m o v i ć, *Romania*, LdM, t. 7, kol. 996-997) lub ogólnie – terytorium cesarstwa (ODB, s.v. *Romania*).

¹⁶ O przeniesieniu targu bułgarskiego do Tesaloniki, por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 357-359, przyp. 32; na podstawie *Annales Fuldenses* (MGH SS t. 1, s. 412) i *Leonis Tactica* (XVIII, 42) uważa się, że przyczyna konfliktu leżała w sojuszu bizantyjsko-węgierskim zawartym przed walkami na Bałkanach, a nie w czasie ich trwania (G. C a n k o v a - P e t k o v a, *Pārvata vojna mežu Bālgarija i Vizantija pri car Simeon i vazstanavianeto na bālgarskata targovla s Carigrad*, III 20, 1968, s. 179-180; por. też K r i s t ó, *Hungarian History...*, s. 182-183); na temat zagmatwanej chronologii wydarzeń w przekazach Logotety por. H o w a r d - J o h n s t o n, s. 348-350.

βασιλεὺς καὶ θυμωθεὶς ἀπέστειλεν Νικητᾶν τὸν λεγόμενον Σκληρὸν μετὰ δρομῶνων ἐν τῷ ποταμῷ τοῦ Δανουβίου δοῦναι δῶρα τοῖς Τούρκοις καὶ πρὸς πόλεμον κινήσαι μετὰ Συμεῶν. ὁ δὲ ἀπελθὼν καὶ συντυχὼν καὶ ταῖς κεφαλαῖς Ἀρπάδῃ καὶ Κουσάνῃ, καὶ συνθεμένων πολεμῆσαι, ὁμήρους λαβὼν ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα. ὁ δὲ βασιλεὺς πάλιν διὰ τῆς θαλάσσης ἀπέστειλεν Εὐστάθιον πατρικίον δρουγγάριον τῶν πλοῖμων, Νικηφόρον δὲ πατρικίον τὸν Φωκᾶν καὶ δομέστικον μετὰ τῶν θεμάτων ἀπέστειλεν διὰ γῆς, καὶ ἦλθεν μέχρι Βουλγαρίας. ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν εἰρήνην ἀσπαζόμενος μετὰ τοῦτο ἀπέστειλε καὶ Κωνσταντινάκην κοιαιστῶρα πρὸς Συμεῶνα τὰ περὶ εἰρήνης συμβουλευόντα.

s. 268-269. Συμεῶν δὲ τὴν κατ' αὐτοῦ κίνησιν διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης ἰδὼν ἐν φρουρᾷ κατακλείει τὸν κοιαιστῶρα ὡς ἐπὶ δόλῳ ἐλθόντα. περάσαντες δὲ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Συμεῶν ἐπὶ τὸ στράτευμα Φωκᾶ ἀσχολουμένου, ἠχημαλῶτευσαν πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν. ταῦτα μαθὼν Συμεῶν κινεῖται κατὰ τῶν Τούρκων. οἱ δὲ ἀντιπεράσαντες συμβάλλουσι πόλεμον κατὰ Βουλγάρων, καὶ τρέπεται Συμεῶν, μόλις διασωθεὶς ἐν τῇ Δίστρα. οἱ δὲ Τοῦρκοι ἠτήσαντο βασιλέα ἀποστείλαι καὶ ἀγοράσαι τὴν αἰχημαλωσίαν τῶν Βουλγάρων· ὁ δὲ καὶ πεποίηκεν ὁ βασιλεὺς, τοὺς πολίτας ἀποστείλας τοῦ ἀγοράσαι αὐτούς. ὁ δὲ Συμεῶν δι' Εὐσταθίου δρουγγαρίου ἐδεήθη τὰ περὶ τῆς εἰρήνης, πρὸς ἣν ὑπέβλεπε ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέστειλεν τὸν Λέοντα τὸν Χοιρόσφακτον πρὸς τὸ γενέσθαι εἰρήνην. ἐδέξατο Νικηφόρος ὑποστρέψαι μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ δρουγγάριος Εὐστάθιος ὁμοίως. Λέοντα δὲ οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν Συμεῶν, ἀλλ' ἠσφαλίσατο ἐν εἰρκτῇ. ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τῶν Τούρκων, ἐκείνων ὀχύρωμα βοήθειας μὴ ἐχόντων παρὰ Ῥωμαίων ἀλλ' ἀπρονοήτων ἐαθέντων, πάντας κατέσφαξεν, αὐξήσας τὴν μεγαλοψυχίαν αὐτοῦ. καὶ ὑποστρέψας εὗρεν Λέοντα ἐν τῇ Μουλδάγρα, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν „οὐ ποιῶ εἰρήνην, ἐὰν μὴ πᾶσαν τὴν αἰχημαλωσίαν λάβω.” διωρίσατο οὖν ὁ βασιλεὺς ταύτην ἀποδοῦναι, καὶ ἦλθεν μετὰ Λέοντος Θεόδωρος Βούλγαρος οἰκείος τοῦ Συμεῶν, καὶ παρέλαβεν αὐτούς. Νικηφόρου δὲ τοῦ Φωκᾶ τελευτήσαντος ἀφορμὰς ἐζήτει Συμεῶν τοῦ εἰρήνην διαλύσαι· ἐπιζητῶν γὰρ καὶ

¹⁷ Wyprawa Symeona w głąb cesarstwa i kłęska Bizancjum w Tracji lub Macedonii – 894 r. (C a n - k o v a - P e t k o v a, *Pārvata vojna*, s. 178, 183), sojusz bizantyjsko-węgierski przypadł na rok 894, prawdopodobnie na panowanie Arpada, syna Almosza (por. W a s i l e w s k i, *Bizancjum*, s. 225; W. S w o b o d a, *Arpad**, SSS, t. 7, s. 380-381) lub wcześniej (H o w a r d - J o h n s t o n, op. cit., s. 350); Kusān (Kurszan, Kursan) – to współrządca Arpada (M o r a v c s i k, *Byztur*, t. 2, s. 170; K r i s t ó, op. cit., s. 183).

¹⁸ Symeon Logoteta przedstawia najprawdopodobniej skrót wydarzeń (por. też *Kontynuacja Teofanosa*, s. 357-359), według innych źródeł Węgrzy stoczyli z Bułgarami dwie (*Annales Fuldenses*) lub trzy (*Leonis Tactica*) zwycięskie bitwy (pierwsza mogła mieć miejsce nad Dunajem, na co wskazuje wzmianka o Distrze [Drster/Dorostolon/Silistra] nad dolnym Dunajem, por. K r i s t o, op. cit., s. 185).

wszczęli wojnę przeciwko Symeonowi. On więc wyruszył, a kiedy spotkał się z ich przywódcami, z Arpadem i Kusanem, a ci zgodzili się na udział w wojnie, wziął zakładników i wrócił do cesarza. On z kolei wysłał morzem Eustatiosa patrikiosa i drungariosa floty, łądem zaś Nikefora Fokasa patrikiosa i domestyka wraz z oddziałami temowymi do Bułgarii. Cesarz też, uważając pokój za korzystne wydarzenie, wysłał kwestora Konstantinakesa do Symeona, aby przeprowadził rozmowy na temat pokoju¹⁷.

s. 268-269. Symeon zaś, dowiedziawszy się o wyprawie lądowej i morskiej przeciwko niemu, uwięził kwestora pod zarzutem przygotowywania podstępu. Turcy natomiast przepawili się, gdy Symeon był zaabsorbowany wojskami Fokasa, i ujarzmili całą Bułgarię. Wówczas Symeon wyprawił się zbrojnie przeciwko Turkom. Oni wszczęli wojnę z Bułgarami, a Symeon, zmuszony do ucieczki, z ledwością ocalał w Distrze¹⁸. Turcy zażądali od cesarza przysłania poselstwa celem wykupienia jeńców bułgarskich i cesarz to uczynił. Symeon natomiast za pośrednictwem drungariosa Eustathiosa poprosił o zawarcie pokoju, do którego dążył także cesarz, wysłał więc w tym celu Leona Choirosfaktesa, tymczasem Nikefor otrzymał nakaz powrotu wraz z wojskami, podobnie jak drungarios Eustathios. Symeon nie raczył nawet rozmawiać z Leonem, lecz osadził go w więzieniu, sam zaś wyprawił się na Turków, którzy nie mając gwarancji pomocy ze strony Romajów, pozostawali bez zabezpieczenia, wszystkich też wybił, wzmagając swoją pychę. W drodze powrotnej trafił na Leona w Muldagrze i rzekł do niego: „nie zgodzę się na pokój, jeśli nie otrzymam wszystkich jeńców”. Cesarz polecił więc ich oddać; wraz z Leonem przybył Teodor Bułgar, zaufany Symeona, i ich zabrał¹⁹. Gdy zmarł Nikefor Fokas, Symeon poszukiwał pretekstu, by pokój zerwać. Domagając się bowiem [oddania] innych jeszcze jeńców, wyruszył na Romajów. Wówczas cesarz Leon polecił Leonowi Katalalonowi, który w Rabdos miał posiadłość, aby

¹⁹ W kwestii jeńców, zdaniem H o w a r d a - J o h n s t o n a (op. cit., s. 350-351) chodziło o jeńców bizantyjskich w rękach Bułgarów, wziętych prawdopodobnie przez Bułgarów w dwóch wyprawach na terytorium bizantyjskie, a nie bułgarskich wziętych przez Węgrów i sprzedanych Bizancjum (por. H o w a r d - J o h n s t o n, op. cit., s. 349-351); Muldagra – miejsce uwięzienia Choirosfaktesa, identyfikowana z Mundragą wymienioną w rozdz. 40 *O rządzeniu państwem* Konstantyna Porfirogenety (według którego tam właśnie Symeon był więziony i oblegany przez Węgrów), a następnie z Madarą (por. *Testimonia* z. 4, s. 157, przyp. 1; *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 35), chociaż według badaczy bułgarskich, to Tutranken (por. C a n o v a - P e t k o v a, *Pārvata vojna...*, s. 182-183, przyp. 81) lub twierdza na wyspie Ploska na Dunaju – Păciuil lui Soare (A n g e l o v, K a š e v, Č o l p a n o v, s. 257), obie miejscowości leżą niedaleko Dorostolonu.

ἄλλους αἰχμαλώτους ἔρχεται κατὰ Ῥωμαίων. Λέων δὲ ὁ βασιλεὺς δομέστικον τῶν σχολῶν προβάλλεται Λέοντα τὸν Κατακαλῶν, ἐν τῇ Ῥάβδῳ τὴν οἰκῆσιν ἔχοντα, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀποστέλλει Θεοδόσιον πατρικίον καὶ πρωτοβεστιάριον. καὶ περῶσιν ὅλα τὰ θέματα καὶ τὰ τάγματα. καὶ γενομένης συμβολῆς μετὰ Συμεῶν εἰς τὸ Βουλγαρόφυγον ἐγένετο τροπὴ δημοσία, καὶ πάντες ἀπώλοντο, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Θεοδόσιος, δι' ὃν ὁ Βασιλεὺς οὐ μερτίως ἠνιάθη. [...].

Alexander

s. 286-287. Ὅθεν παρευθὺ Ἰαννὴν παπᾶν, τὸν ἐπίκλην Λαζάρην, ῥαϊκτωρα πεποιήκεν, ὃς καὶ κακὰ τὸ ζῆν ἀπέρρηξεν μετὰ θάνατον Αλεξάνδρου. ὡσαύτως οὖν φασιν καὶ Γαβριλόπουλον καὶ Βασιλίτζην ἀπὸ τοῦ Σκλαβίνων ἔθνους σφοδρῶς κατεπλούτισεν ἐκ τῶν τοῦ παλατίου χρημάτων. ὥς φασιν δέ, αὐτὸν Βασίλειον καὶ βασιλέα ἠβούλετο ποιῆσαι ὡς ἅπαις αὐτὸς ὦν, καὶ Κωνσταντῖνον υἱὸν Λέοντος εὐνοῦχον ποιῆσαι [...].

Ἀπέστειλεν δὲ Συμεῶν ὁ ἄρχων Βουλγαρίας μηνύων Αλεξάνδρῳ τὰ περὶ εἰρήνης. Συμεῶν παρεσκευάζετο κινήσαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὄπλα. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ βασιλεὺς ἀριστήσας καὶ οἰνωθεὶς ἐν τοῖς ὑπὸ κῦνα καύμασι κατῆλθεν σφαιρίσαι [...].

Constantinus [VII]

s. 291-292. Αὐγούστῳ δὲ μηνὶ Συμεῶν ὁ Βουλγαρίας ἄρχων ἐκστρατεύσας κατὰ Ῥωμαίων σὺν ὄχλῳ βαρεῖ κατέλαβεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ δὲ περικαθίσας αὐτὴν χάρακα περιέβαλλεν ἀπὸ τε Βλαχερνῶν καὶ μέχρι τῆς λεγομένης πόρτης Χρυσῆς, καὶ ἐλπίσι μετέωρος ὦν ἀπονητὶ πάντως ἐλείν. ἐπεὶ δὲ τὴν τε τῶν τευχῶν κατέμαθεν ὀχρῶτητα τὴν τε ἐκ τοῦ πλήθους καὶ τῶν πετροβόλων ἀσφάλειαν, τῶν ἐλπίδων σφαλεῖς ἐν τῷ λεγομένῳ Ἐβδόμῳ ὑπέστρεψεν, εἰρηνικὰς σπονδὰς αἰτησάμενος. τῶν δὲ ἐπιτρόπων τὴν εἰρήνην ἀσμενέστατα ἀποδεξαμένων, ἀποστέλλει Συμεῶν Θεόδωρον μάγιστρον αὐτοῦ συλλαλῆσαι τὰ τῆς εἰρήνης. ἀναλαβόμενος δὲ ὁ τε πατριάρχης Νικόλαος καὶ Στέφανος καὶ

²⁰ Śmierć Nikefora Fokasa – przed 896 lub ok. 900 r. (por. D j u r i c, s. 235-6; ODB, s.v. *Phokas*); na temat prawdopodobnego wówczas zawieszenia broni, a nie pokoju, przed następną wyprawą Symeona oraz „innych jeńców”, których Symeon miał zamiar poszukiwać por. C a n k o v a - P e t k o v a, *Pārvata vojna...*, s. 187, przyp. 99 i 101, s. 188; S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria...*, s. 103-104; bitwa pod Bulgarofygon pod koniec 896 r. (por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 36) lub 893 r. (por. H o w a r d - J o h n s t o n, op. cit., s. 351).

²¹ Gabrilopoulos i Basilitzes należeli do najbliższego otoczenia Aleksandra, zwani *oikeiosami*, mianowani przez niego także opiekunami młodego Konstantyna, następnie usunięci z pałacu przez cesarzo-

przygotował się do obrony i wraz z nim wysłał Teodozjusza patrikiosa i protovestiarisza. Oni właśnie przerzucili wszystkie oddziały temowe i garnizony. Pod Bułgarofygon doszło do bitwy z Symeonem, wskutek której w ogólnej ucieczce wszyscy zginęli, także protovestiarisza Teodozjusz, nad którym cesarz bolał niemało²⁰ [...].

Aleksander

s. 286-287. [Aleksander] mianował rektorem Jana mnicha z przydomkiem Łazarz, który po śmierci Aleksandra nędznie zakończył życie. Podobno także Gabrilopouloza i Basilitzesa pochodzących z narodu Sklabinów hojnie wyposażył z pieniędzy pałacowych. Mówi się też, że sam będąc bezdzietnym, Bazylego chciał uczynić cesarzem, a Konstantyna syna Leona – eunuchem²¹.

[Od strony zachodniej ukazała się kometa widoczna na niebie przez 15 dni].

Archont Bułgarów Symeon wysłał poselstwo do Aleksandra, zawiadamiając go o zamiarze zawarcia pokoju. Symeon przygotowywał się do zbrojnego uderzenia na chrześcijan. Aleksander zaś po śniadaniu opity winem, w upale w porze Psiej gwiazdy wybrał się na grę w piłkę. [Zmarł wskutek krwotoku]²².

Konstantyn [VII]

s. 291-292. W sierpniu archont Bułgarii Symeon wyruszył przeciwko Romajom z wielką armią i dotarł do Konstantynopola; otoczywszy go wałem od Blachern aż do Złotej Bramy, oblegał stolicę, unoszony nadziejami, że bez trudu wszystko zdobędzie. Kiedy jednak dowiedział się o umocnieniu murów oraz zabezpieczeniu ze strony wojsk i machin wojennych, straciwszy nadzieję, wycofał się do Hebdomonu i zwrócił się z prośbą o zawarcie pokoju. Gdy regenci przystali na [propozycję] pokojową z największą radością, Symeon wydelegował Teodora magistra do rozmów na temat warunków pokoju. Patriarcha Mikołaj, a ponadto Stefan oraz Jan magister w towarzystwie cesarza przybyli do Blachern; wprowadzili oni także dwóch synów Symeona, którzy uctowali wraz z cesarzem w pałacu. Mikołaj wy-

wą Zoe Karbonopsinę (*Leonis Grammatici Chronographia*, s. 288, 292); w przekładzie słowiańskim uznani za Bułgarów (S r e z n e v s k i j, *Slavjanskij perevod...*, s. 124, 192, 193); w *Kontynuacji Jerzego Monachosa* (ed. E. Murałt, V 8, 2, zob.) nie Bazyli, lecz Basilitzes miał być kandydatem na cesarza.

²² Kometa Ksifias (zwana później kometą Halley'a) ukazała się 19 lipca 912 r. (por. ODB, s.v. *Comets*); poselstwo Symeona przypadło między listopadem 912 r. a śmiercią Aleksandra w czerwcu 913 r. (por. R.J.H. J e n k i n s, *The Chronological Accuracy...*, s. 111-112); ekscepcja ten przedstawia skróconą wersję wydarzeń, więcej – por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 380 oraz przyp. 38.

Ἰωάννης μάγιστρος τὸν βασιλέα ἤλθον μέχρι τῶν Βλαχερνῶν, καὶ εἰσήγαγον τοὺς δύο υἱοὺς Συμεῶν, καὶ συνειστιάθησαν τῷ βασιλεῖ ἐν τοῖς παλατίοις. Νικόλαος δὲ ὁ πατριάρχης ἤλθε πρὸς Συμεῶν· ᾧ τινὶ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλιεν Συμεῶν. εὐχὴν οὖν ὁ πατριάρχης ποιήσας, ἀντὶ στέμματος τὸ ἑαυτοῦ ἐπιρριπτᾶριον τῇ ἑαυτοῦ ἐπέθηκεν κεφαλῇ. Δώροις οὖν ἀμέτροις καὶ μεγίστοις φιλοφρονηθέντες ὁ τε Συμεῶν καὶ οἱ τούτου υἱοὶ εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ὑπέστρεψαν, ἀσύμφοροι ἐπὶ τῇ εἰρημενῇ εἰρήνῃ διαλυθέντες. [...].

s. 293-294. Τοῦ δὲ Βουλγάρου Συμεῶν τὴν Θράκην πάλιν ληϊζομένου, ἐν φροντίδι οὔσης Αὐγουστής καὶ τῶν ἐν τέλει ὅπως αὐτὸν τῆς ἀλαζονείας παύσωσιν, ἠτήσατο Ἰωάννης ὁ Βαγᾶς γενέσθαι πατρίκιος, ὑποσχόμενος ἀγαγεῖν Πατζινάκους. τῆς αἰτήσεως τυχὼν δῶρά τε πολλὰ λαβὼν εἰς τὴν τῶν Πατζινάκων χώραν ἀπήει, καὶ δὴ ὀμήρους ἐκεῖθεν λαβὼν ἤγαγεν ἐν τῇ πόλει, συνθεμένων τῶν Πατζινάκων διαπερᾶσαι καὶ τὸν Συμεῶν καταπολεμῆσαι. παρεγένετο δὲ ἐν τῇ πόλει καὶ Ἀσώτιος ἀνὴρ ἐμπειρία ὀνομαστότατος, υἱὸς ὧν τοῦ ἄρχοντος τῶν ἀρχόντων, ὃν φασὶ σιδηρᾶν ῥάβδον ἐκ τῶν ἄκρων ἐκατέραις χερσὶ κρατοῦντα τῇ ὑπερβαλλούσῃ ἀλκῇ διακάμπειν καὶ πρὸς τὸ κυκλικὸν σχῆμα μετάγειν, τῆς ἀντιτύπου τοῦ σιδήρου φύσεως τῇ βίᾳ τῶν χειρῶν ὑπείκουσῆς· ὃν παραγινόμενον μετὰ πολλῆς τιμῆς ὑπέδεξαντο καὶ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐξέπεμψαν.

Σεπτεμβρίῳ μηνὶ ἰνδικτιῶνος τρίτης Πανκρουτούκας ὁ Ἀρμένης τὴν Ἀδριανούπολιν τῷ Συμεῶν προδεδῶκεν. μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεστάλησαν Βασίλειος πατρίκιος καὶ κανίκλης καὶ Νικήτας πρωτοσπαθάριος ὁ Ἑλλαδικὸς παρὰ Ζωῆς μετὰ δώρων πολλῶν, καὶ ἀντιπαρέλαβεν πάλιν αὐτὴν [...].

Βλέπουσα δὲ Ζωὴ ἡ βασίλισσα τὴν ἔπαρσιν Συμεῶν καὶ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν αὐτοῦ ἐπίθεσιν, βουλήν μετὰ τῶν ἐν τέλει βουλευέται ἀλλάγιον καὶ εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀγαρηνῶν διαπραξασθαι, διαπερᾶσαι δὲ πάντα τὸν τῆς ἀνατολῆς στρατὸν πρὸς τὸ καταπλεμῆσαι καὶ ἀφανίσαι τὸν Συμεῶν. ἀπεστάλη οὖν ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τὸ ποιῆσαι ἀλλάγιον Ἰωάννης πατρίκιος ὁ Ῥαδηνὸς καὶ Μιχαὴλ

²³ Na temat obrzędu dokonanego przez patriarchę Mikołaja nad Symeonem w 913 r. por. komentarz do *Kontynuacji Teofanesa*, przyp. 40; por. też G. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodǎžiteljat na Georgi Monach*, GIBI, t. 6, s. 142, przyp. 2; L e s z k a, s. 120-121, przyp. 153; wersja Logotety potwierdza omawianie warunków pokoju, nie informuje natomiast o zawarciu układu pokojowego w 913 r. (por. S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 110-111).

²⁴ Logoteta umieszcza misję Jana Bogasa (lub Bagasa) u Pieczyngów w kontekście roku 914, ale przypada ona raczej w roku 917 (J. S h e p a r d, *Symeon of Bulgaria*, s. 120-121; por. też komentarz do *Kontynuacji Teofanesa*, przyp. 41); Asotios, Aszot z dynastii Bagratydów, wnuk Aszota I, w 914 r. zbiegł do Konstantynopola w celu uzyskania wsparcia; uznano jego tytuł *archon ton archonton* (por. Z a k y - t h i n o s, s. 140-141; ODB, s.v. *Asot II Erkat*); Pankratoukas Armeńczyk, wyznaczony do sprawowania pieczy nad miastem, poddał je we wrześniu 914 r. (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 162); według Skylytizesa

szedł Symeonowi naprzeciw, wówczas Symeon pochylił przed nim głowę. Patriarcha zatem odmówił modlitwę i zamiast korony położył na jego głowie swoje epiritarion. Po wzajemnym obdarowaniu licznymi i znacznymi darami Symeon i jego synowie wrócili do swego kraju, pozostając w niezgodzie odnośnie do wspomnianego pokoju²³ [...].

s. 293-294. Ponieważ Symeon Bułgar ponownie plądrował Trację, cesarzowa i dostojnicy zamierzali położyć kres jego zuchwałości, wówczas Jan Bagas poprosił o mianowanie patrikiusem, obiecując sprowadzić [na pomoc] Pieczyngów. Gdy prośbę jego spełniono, on zabrawszy ze sobą liczne dary udał się do kraju Pieczyngów. Przeprowadził stamtąd do stolicy zakładników [na dowód], że Pieczyngowie zobowiązują się przeprosić i walczyć z Symeonem. W stolicy zaś przebywał także Asotios, mąż znany z doświadczenia, syn archonta archontów, o którym mówi się, że trzymając obiema rękami pręt żelazny na dwóch jego końcach, zgina [go] dzięki niezwyklej sile i czyni z niego koło, gdyż oporna natura żelaza poddaje się sile jego rąk. Jego właśnie przyjęto z wielkimi honorami, a następnie odesłano do jego własnego kraju.

We wrześniu trzeciej indykcji Pankratoukas Armeńczyk wydał Adrianopol Symeonowi. Wkrótce Bazyli patrikios i kanikles oraz Niketas Helladikos protospatariusz wysłani zostali przez Zoe [do Symeona] z licznymi darami i ponownie przejęli miasto²⁴ [...].

Cesarzowa Zoe, widząc pychę Symeona oraz jego próby zawładnięcia chrześcijanami, zwołała dostojników na naradę, na której uchwalono najpierw negocjacje w sprawie wymiany jeńców i pokoju z Agarenami, a następnie przerzucenie całej armii ze Wschodu do walki z Symeonem, aby go zniszczyć. W celu wymiany jeńców wysłano do Syrii patrikiosa Jana Radenosa, a Michał Toksaras przeprowadził się do Tracji, gdy domestykiem scholi był magister Leon Fokas²⁵. Po wyprowadzeniu

(*Synopsis*, s. 202) został przekupiony; Bazyli patrikios był *chartoulariosem tou kanikleiou*, czyli jednym z tajnych sekretarzy cesarskich, odpowiedzialnym m.in. za redagowanie oficjalnych dokumentów (O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 311; por też R. G u i l l a n d, *Contribution à l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le chartulaire et le grand chartulaire*, RESEE 9, 1971, s. 417; ODB, s.v. *Kanikleios*); Niketas Helladik, hipotetycznie łączony z Niketasem Magistrem (ODB, s.v. *Niketas Magister*); zdaniem S h e p a r d a, Adrianopol został wówczas wykupiony od Pankratoukasa, a nie z rąk Bułgarów (*Symeon of Bulgaria*, s. 121-122, przyp. 140)

²⁵ Pokój z Arabami zawarty w lecie 917 r. (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 90), a wymiana jeńców – wrzesień/październik 917 r. (por. V a s i l' e v, *Vizantija i Araby*, t. 2, s. 208-212; O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 223).

ὁ Τοξαράς πρὸς τὴν Θράκην διεπέρασεν, μαγίστρου Λέοντος τοῦ Φωκᾶ δομεστίκου τῶν σχολῶν τυγχάνοντος. ἐξαγαγόντων δὲ δὴ σεβάσμια καὶ ζωοποιᾶ ξύλα Κωνσταντίνου τοῦ πρωτοπαπᾶ τοῦ παλατίου, τοῦ Κεφαλᾶ λεγομένου, καὶ Κωνσταντίνου τῆς Μαλελίας ἐν τῇ Θράκῃ, ἅπαντες προσκυνέσαντες καὶ ἐπομοσάμενοι συναποθνήσκειν ἀλλήλοις πανστρατὶ κατὰ Βουλγάρων ἐξώρμησαν [...].

s. 295. Μηνὶ δὲ Αὐγούστῳ εἰκάδι, ἰνδικτιῶνος πέμπτης, ὁ πόλεμος μεταξὺ Βουλγάρων τε καὶ Ῥωμαίων πρὸς τὸ Ἀχελῷω συγκεκρότητο ποταμῷ, καὶ οἷα τοῦ θεοῦ κρίματα, ὡς ἀνεξερευνήτα καὶ ἀνεξιχνίαστα, τρέπονται Ῥωμαῖοι πανστρατὶ, καὶ γέγονε φυγὴ καὶ φορικῶδης ὄλολυγῆ, τῶν μὲν ὑπ' ἀλλήλων συμπατουμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τῶν πολεμιῶν ἀναιρουμένων, αἱματὸς τε χύσις οἷα ἐξ αἰῶνος οὐ γέγονεν. Λέων δὲ ὁ δομεστικός ἐν Μεσημβρίᾳ διεσώθη φυγῶν· ἐσφάγη δὲ Κωνσταντίνος ὁ Λιψ καὶ Ἰωάννης ὁ Γράψων καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχόντων ἱκανοί. ἀπεστάλη δὲ τότε καὶ Ῥωμανὸς πατρίκιος καὶ δρουγάριος τοῦ πλωΐμου μετὰ παντὸς τοῦ στόλου ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ βοηθήσων Λέοντι τῷ Φωκᾶ [...].

s. 296. Τῶν δὲ Βουλγάρων τῇ νίκῃ κατεπαρθέντων καὶ ἐκστρατευσαμένων μέχρι τῆς πόλεως ἐξῆλθε Λέων δομεστικός τῶν σχολῶν καὶ Ἰωάννης ἐταιριάρχης καὶ Νικόλαος υἱὸς τοῦ δουκὸς εἰς χώρον Θρακῶν, οὕτω λεγόμενον Κατασύρτας, ἅμα πλείστῳ λαῷ κατὰ Βουλγάρων. τῇ δὲ νυκτὶ ἀδοκῆτως ἐπιπεσόντων αὐτοῖς τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ δομεστικοῦ φυγόντος ἐσφάγη ὁ Νικόλαος ὁ υἱὸς τοῦ δουκὸς καὶ πολλοὶ ἕτεροι μετ' αὐτοῦ [...].

s. 305. Τῶν δὲ Βουλγάρων πάλιν ἐξελασάντων μέχρι Κατασύρτων μετὰ τὴν τοῦ δομεστικοῦ Αδραλέτου τελευταίαν προεβλήθη Πόθος ὁ τοῦ Ἀργυροῦ δομεστικός τῶν σχολῶν· καὶ μέχρι Θερμοπόλεως μετὰ τῶν ταγματῶν ἐξελθὼν ἀπέστειλεν Μιχαὴλ τὸν τοῦ Μωρολέοντος υἱὸν τοποτηρητὴν ὄντα τοὺς Βουλγάρους κατασκοπήσοντα. ὁ δὲ ἀπροόπτως τῷ λόχῳ αὐτῶν ἐμπεσὼν πολλοὺς μὲν τῶν Βουλγάρων ἀνεῖλεν, πληγεῖς δὲ αὐτὸς ἐν τῇ πόλει ἐτελεύτησεν [...].

s. 306-307. Ἐκστρατεύει δὲ πάλιν Συμεὼν κατὰ Ῥωμαίων, καὶ πληθος Βουλγάρων ἀποστείλας ἐκέλευσεν κατὰ τῆς πόλεως ὡς τάχιστα ἐξελαύνειν. διελθόντων οὖν διὰ τῶν ὄρων, ἤλθον μέχρι τῶν Μαγλαβᾶ. τὴν αὐτὴν δὲ ἔφοδον μαθὼν ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς, μὴ τὰ τῶν Πηγῶν παλάτια καὶ τὸ Στενὸν κατελθόντες ἐμπρήσωσιν, Ἰωάννην ραίκτορα ἀποστέλλει ἅμα Λέοντι καὶ Πόθῳ, τοῖς

²⁶ Drzewo Krzyża Świętego, por. komentarz do Genesisiosa, *Testimonia*, z. 3, s. 414, przyp. 28.

²⁷ Kłeska Bizancjum pod Anchialos – 917 r.; pomocy udzielili Leonowi Roman Lakapen, późniejszy cesarz; Leon Fokas – brat Bardasa, por. ODB, s.v. *Phokas*; *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 42.

czcigodnego i życiodajnego drzewa [Krzyża Św.] przez Konstantyna zwanego Kefalasem, głównego kapłana cesarskiego, oraz Konstantyna z Malelii trackiej, gdy wszyscy oddali cześć [Krzyżowi] i przyrzekli, że raczej zginą razem, wyruszyli z całym wojskiem na Bułgarów²⁶ [...].

s. 295. 20 sierpnia piątej indykcji doszło do bitwy nad Acheloosem między Romajami a Bułgarami. Zgodnie z wyrokami Boskimi, które są niezbadane, Romajowie z całym wojskiem zmuszeni zostali do odwrotu; ucieczka stała się faktem i zapanowała straszna rozpacz; jedni wzajemnie się podeptali, inni zginęli z rąk nieprzyjaciół, a rozlew krwi – taki, jakiego dawno nie było. Leon domestyk, uciekając, schronił się w Mesembrii; zginęli natomiast Konstantyn Lips, Jan Grapson i inni znaczący archonci. Wysłano wówczas Romanosa patrikiosa i drungariosa floty z całą flotą nad Dunaj, aby udzielił pomocy Leonowi Fokasowi²⁷ [...].

s. 296. Ponieważ zaś Bułgarzy podbudowani zwycięstwem dotarli z wojskami aż do stolicy, wyruszyli przeciwko nim z całą armią Leon domestyk scholi, Jan heteriarcha oraz Mikołaj syn duksa i dotarli aż do wsi trackiej, zwanej Katasyrtai. Niespodziewanie nocą zaatakowali ich Bułgarzy, domestyk uciekł, a Mikołaj, syn duksa, i wielu innych zginęli wraz z nimi²⁸ [...].

s. 305. Gdy Bułgarzy ponownie dotarli aż do Katasyrt, po śmierci domestyka Adraleta na domestyka scholi wyznaczono Pothosa Argyrosa. On to polecił topoteretesowi Michałowi, synowi Moroleona udać się z oddziałami doborowymi aż do Termopolis, aby tam pilnie wyczekiwał Bułgarów. Nieoczekiwanie natrafił na ich oddział i wielu Bułgarów zabił, sam zaś ranny zmarł w stolicy²⁹ [...].

s. 306-307. Symeon ponownie wyruszył przeciwko Romajom i polecił wojsku Bułgarów jak najszybciej dotrzeć do stolicy. Kiedy przeszli przez góry, dotarli do Manglaby. Roman, dowiedziawszy się o tym ataku, wysłał Jana rektora razem z Leonem i Pothosem, zwanymi Argyrosami, mającymi przy sobie znaczną armię zło-

²⁸ Klęska Bizancjum pod Katasyrtai 917/918 r. – por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 44.

²⁹ Wydarzenia te miały miejsce po objęciu władzy przez Romana Lakapena w 920 r. (W. S w o b o d a, *Roman I Lakapen*, SSS, t. 4, s. 357; ODB, s.v. *Romanos I Lekapenos*); *topoteretes* to w IX i X w. – zastępca głównego dowódcy poszczególnych oddziałów *tagma*, także oddziałów temowych lub floty (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 110, przyp. 69; s. 329; ODB, s.v. *Topoteretes*), w tym wypadku – domestyka scholi.

Ἀργυροῖς λεγομένοις, ἔχοντας μεθ' ἑαυτῶν πληθος ἰκανὸν ἕκ τε τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν τῆς ἑταιρίας καὶ τῶν ταγματικῶν, οἷς συνῆν καὶ Ἀλέξιος πατριίκιος καὶ δρουγγάριος τῶν πλωτῶν Μουσελὲ μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἦν δὲ τῶν νησιῶν ἑβδομάς Πέμπτη. διατάξαντες οὗτοι τὸν λαόν, τῶν Βουλγάρων ἄνωθεν ἀναφανέντων ἐνόπλων καὶ βοῆι χρησαμένων ἀσῆμω καὶ φοβερᾷ παρευθὺ μὲν φεύγει Ἰωάννης ὁ ῥαϊκτωρ, σφάττεται δε ὑπὲρ τούτου ἀγωνιζόμενος Φωτεινὸς ὁ τοῦ Πλατυπόδη υἱὸς καὶ πολλοὶ ἕτεροι. Μόλις οὖν διασωθεὶς εἰσῆλθεν εἰς δρόμωνα. ἦλθεν δὲ φεύγων ἔνοπλος καὶ Ἀλέξιος ὁ Μουσελὲ δρουγγάριος, καὶ μὴ ἰσχύσας τέλειον ἀνελεθεῖν ἐν τῇ τοῦ δρόμονος ἀποβάθρᾳ, πεσὼν ἐν τῇ θαλάσῃ σὺν τῷ αὐτοῦ πρωτομανδάτῳ ἀπεπνίγη. Οἱ Ἀργυροὶ δὲ ἐν τῷ καστελλίῳ διεσώθησαν φεύγοντες. οἱ δὲ Βούλγαροι μηδένα ἔχοντες κωλύοντα τὰ τε παλάτια τῶν Πηγῶν ἐπυρπόλησαν καὶ τὸ Στενὸν ἅπαν κατέκαυσαν [...].

s. 307-308. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ τῶν Βουλγάρων πάλιν ἐκστρατευσάντων καὶ μέχρι τῆς ἀγίας Θεοδώρας παλατιῶν ἐλθόντων καὶ ταῦτα πυρὶ παραδόντων, ἔξανιστάμενος ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τοὺς τῶν ταγμάτων ἄρχοντας συνεκάλεσεν, συνόντος αὐτῷ καὶ τοῦ λεγομένου Σακτίκη, καὶ παρήνει τούτοις καὶ προτρέπετο κατὰ τῶν ἐναντίων ἐξελεθεῖν καὶ τῆς πατρίδος ὑπεραγωνίσασθαι. οἱ δὲ συνέθεντο ἐτοιμῶς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀποθνήσκειν. τῇ οὖν ἐπαύριον καθοπλιστεῖς ὁ εἰρημένος Σακτίκης ἀληθῆ οὖσαν τὴν ἑαυτοῦ πίστιν τε καὶ ἀνδρίαν ἀπέδειξεν· ὄπισθεν γὰρ τῶν Βουλγάρων γενόμενος καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἐμπεσὼν πάντας τοὺς ἐκεῖ εὐρεθέντας κατέσφαξεν [...].

s. 309. Τοῦ δὲ πατριίκιου τοῦ ὄντος ἐπονομαζομένου Μωρολέοντος Ἀδριανουπόλεως στρατηγούντος, κρατίστου τὰ πολεμικὰ καὶ περιδεξίου τυγχάνοντος, ὅς πλείστας κατὰ Βουλγαρίας ἀνδραγαθίας ἐπεδείξατο, ὁ Βούλγαρος Συμεὼν σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι τὴν εἰρημένην πόλιν περιεκύκλωσεν, καὶ χάρακα περιβαλὼν ἰσχυρῶς ταύτην ἐπολιόρκει. ἐπεὶ δὲ ὁ τε σῖτος δὲ ἐν τῇ πόλει ἐπιλελοίπει καὶ λιμὸς ἐπέιξε χαλεπὸς (οὐδαμόθεν γὰρ εἶχον ἐπισιτίσασθαι), τῇ ἐνδείᾳ πιεζόμενοι προδεδώκασιν ἑαυτοὺς τε καὶ τὸν στρατηγὸν τοῖς Βουλγαροῖς, ὃν χειρωσάμενος Συμεὼν, καὶ δεσμὰ καθ' ὅλου τοῦ σώματος περιβαλὼν, ἀπέκτεινεν θανάτῳ πικρῷ. Βουλγαροῖς οὖν τὴν τῆς πόλεως παραδοῦς φυλακὴν ὑπεχώρησεν [...].

s. 310-311. Σεμπτεμβρίῳ δὲ μηνὶ ἰνδικτιῶνος δευτέρας, Συμεὼν ὁ ἄρχων Βουλγαρίας πανστρατὶ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεύει, καὶ λῆζεται μὲν Θράκην τε καὶ Μακεδονίαν, ἐμπυρίζει δὲ πάντα, καταστρέφει καὶ δένδρο-

³⁰ Na temat wymienionych tu gór, miejscowości i osób związanych z bitwą pod Pegai (Kâsimpaşa nad Złotym Rogiem) por. komentarz do *Kontynuacji Teofanesa*, przyp. 45.

³¹ Kolejną próbę zdobycia Konstantynopola podjął Symeon w 922 r., po śmierci żony cesarza Romana – Teodory, czyli po 20 lutego 922 r. (por. T o y n b e e, s. 149, przyp. 3); pałac i kościół św. Teo-

żoną z gwardii cesarskich, heterii i oddziałów doborowych, aby Bułgarzy, kiedy się zjawią, nie podpalili Stenonu i pałaców w dzielnicy Pegai. Był z nimi także Aleksy Musele patrikios i drugarios floty ze swoim wojskiem. Był to piąty tydzień Wielkiego Postu. Oni więc ustawili wojsko, a gdy Bułgarzy pojawili się od północy, uzbrojeni i strasznie krzyczący, Jan rektor zaraz uciekł, a Foteinos, syn Platypodesa, i wielu innych przystąpili do walki i zginęli. Ci, którzy ocalili, wsiadali na statek. Uciekał także drugarios Aleksy Musele, a nie mogąc wejść po trapie na statek wpadł do morza i utonął. Argyrosi zaś ratowali się ucieczką do niewielkiej twierdzy. Wówczas Bułgarzy nie mając przeszkód, rzucili ogień pod pałace Pegai i spalili cały Stenon³⁰ [...].

s. 307-308. W czerwcu, gdy Bułgarzy znowu wyprawili się zbrojnie i dotarli do pałacu św. Teodory i go spalili, cesarz Roman wezwał do siebie dowódców oddziałów doborowych i razem z Saktikesem, jemu towarzyszącym, zachęcał ich i namawiał, by wyszli przeciwko nieprzyjaciołom i podjęli walkę za ojczyznę. Oni oznajmili, że gotowi są umrzeć w obronie chrześcijan. Nazajutrz wspomniany Saktikes, uzbrojony, dowiódł, że wiara jego i odwaga są prawdziwe. Znalazł się na tyłach Bułgarów, a następnie wpadłszy do ich obozu, zabił wszystkich, których tam napotkał.

[Zmuszony do ucieczki przez Bułgarów, raniony uratował się w pobliżu Blachern, ale zmarł wskutek rany śmiertelnej]³¹.

s. 309. Kiedy strategiem w Adrianopolu był patrikios Moroleon, dzielny w bojach i zębny, który dokonał wielu czynów bohaterskich przeciwko Bułgarom, wtedy Bułgar Symeon z całym wojskiem otoczył wspomniane miasto, rozbił obóz i zaczął je oblegać. Gdy miastu zaczęło brakować żywności i głód doskwierał boleśnie (z żadnej strony nie można było zaopatrzyć się w żywność), zmuszeni niedostatkiem, mieszkańcy poddali siebie i stratega Bułgarom. Symeon pojmał go [stratega] i skępowawszy całe jego ciało, uśmiercił go w sposób okrutny. Straż nad miastem powierzył Bułgarom i odjechał³² [...].

s. 310-311. We wrześniu drugiej indykcji Symeon, archont Bułgarii, wyruszył zbrojnie na Konstantynopol, płądrował Trację i Macedonię, wszystko podpalał i niszczył, nawet drzewa. Gdy dotarł do Blachern, zażądał przysłania do siebie pa-

dory znajdował się w głębi Złotego Rogu w pobliżu Blachern (por. C a n k o v a - P e t k o v a, *Prodǎl-žiteljat...*, s. 146, przyp. 2); o Saktikesie, jego waleczności i śmierci por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 402-403; Skylitzes, *Synopsis*, s. 216-217.

³² O drugim oblężeniu Adrianopola przez Symeona w 922 r. (por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 47).

τομει. μέχρι δὲ Βλαχερνῶν γενόμενος ἐπεζήτησεν ἐπισταλῆναι αὐτῷ τὸν πατρι-
 ἀρχην Νικόλαον καὶ τινας τῶν μεγιστάνων ὥστε περὶ εἰρήνης αὐτοῖς συντυχεῖν.
 ἔλαβον οὖν ὁμήρους ἀμφοτέροι, καὶ ἐξήλθον πρότερον μὲν ὁ πατριάρχης Νικό-
 λαος, ἔπειτα Μιχαὴλ πατρίκιος ὁ Στουπιώτης καὶ Ἰωάννης ὁ μυστικός παραδυ-
 ναστεύων· ἦδη γὰρ Ἰωάννης ὁ ῥαϊκτωρ διαβληθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα, ἀσθένεια
 προφασισάμενος, τοῦ παλατιοῦ κατεληλύθει καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ μονῇ πλεσίον τῶν
 Γαλακρινῶν ἀπεκάρη. οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεῶν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ
 αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν ἐπεζήτηε θεάσασθαι·
 παρὰ πολλῶν γὰρ πεμπληροφόρητο περὶ τῆς αὐτοῦ φρονήσεως καὶ ἀνδρίας καὶ
 συνέσεως. ὁ δὲ βασιλεὺς σφόδρα ἐπὶ τούτῳ ἠγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν
 εἰρήνην, καὶ τὰς γενομένας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις ὀσημέραι. ἀποστείλας οὖν ἐν
 τῷ τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλῷ κατεσκευάσεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν
 ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρη διεκπλέουσαν αὐτῇ προσορμιζέσθαι. περιφράξας
 οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις
 ἔμελλον ὀμιλεῖν. ἀποστείλας οὖν Συμεῶν τὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ναὸν
 ἐνέπηρσεν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δηλὸς ὢν ἐντεῦθεν μὴ
 τὴν εἰρήνην ἔλῶν ἀλλ' ἐλπῖσι μετεώροις τοῦτον ἐξαπατῶν. [...]

s. 311-312. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἐννάτη τοῦ Νοεμβρίου
 μηνός, τετάρτη τῆς ἡμέρας ὥρα, παρεγένετο Συμεῶν πλῆθος ἄπειρον
 ἐπαγόμενος, τῶν μὲν χρυσοσπιδῶν καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροσπιδῶν
 καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὄπλων χρεῖα κεκοσμημῆνων, πάντων κατα-
 πεφραγμένων σιδήρῳ· οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεῶν ὡς βασιλέα
 εὐφῆμουν τῇ Ῥωμαίων φωνῇ [...].

Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἀποβάθρᾳ καταλαβὼν τὸν Συμεῶν ἐξεδέχετο·
 ἐπεὶ δὲ ὁμοῖοι ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διη-
 ρευνήσαντο ἀκριβῶς μὴ πῶς τις δόλος ἢ ἔνεδρα τυγχάνη, κατήλθεν Συμεῶν τοῦ
 ἵππου, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους εἰρήνης
 λόγους ἐκίνησαν [...].

³³ Negocjacje datuje się na rok 923 lub 924 (por. na ten temat komentarz do *Listów* Mikołaja Mistyka, *Testimonia*, z. 3, s. 375, przyp. 59; por. też *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 48).

³⁴ Klasztor Jana Rektora w Galakrinai (Galakrenai) – miejscowość na małoazjatyckim brzegu Bosforu niedaleko Chalcedonu (por. ODB, v. *Galakrenai*; por. też D a g r o n, *Ekonomia*, s. 225); Kosmidion – na północ od Blachern, dzis. Eyüp; Pege – to dzis. Balikli na zachód od Bramy Sylimbryjskiej

triarchy Mikołaja i kilku jego dostojników celem omówienia z nimi pokoju³³. Po wzięciu zakładników po obu stronach, przybył najpierw patriarcha Mikołaj, następnie patrikiós Michał Stypiotēs i Jan mistyk [wyznaczony na] współrzędzącego. Jan rektor bowiem oczerniony przed cesarzem, wymawiając się chorobą, opuścił pałac i ostrzygł się na mnicha w jego własnym klasztorze w pobliżu Galakrinon. Tak więc prowadzono rozmowy z Symeonem w sprawie pokoju, on sam jednak polecił przekazać, że życzy sobie widzieć się z samym cesarzem Romanem. Od wielu osób bowiem słyszał o jego roztropności, męstwie i bystrości umysłu. Cesarz bardzo się z tego ucieszył, pragnął bowiem pokoju i zaprzestania codziennego rozlewu krwi. Polecił więc zbudować w zatoce Kosmidion na morzu solidną przystań, aby można było przycumować w niej przepływającą trierę cesarską. Polecił też umocnić ją ze wszystkich stron tak, aby w środku znalazło się miejsce obwarowane, na którym mieli ze sobą rozmawiać. Ale Symeon wysłał wojsko, by podpaliło świątynię Bogarodzicy w Pege i wszystko wokół niej, oczywistym czyniąc to, że od tej pory nie dąży do pokoju, lecz zwodzi go próżnymi nadziejami.

[Do Blachern przybył cesarz z patriarchą Mikołajem na modły, które miałyby odwrócić zagrożenie ze strony Symeona; jak zwykle w takich sytuacjach, wyniesiono *maphorion* Bogarodzicy przechowywane w tej świątyni]³⁴.

s. 311-312. Podczas tych wydarzeń, w czwartek 9 listopada, o czwartej godzinie dnia, przybył Symeon prowadzący nieprzeliczoną armię. Jedni zaopatrzeni byli w złote włócznie i złote tarcze, inni w srebrne tarcze i włócznie, jeszcze inni we wszelkiego rodzaju broń, wszystkich chroniła zbroja. Otoczyli oni Symeona i w języku Romajów wznosili okrzyki na jego cześć, jako basileusa.

[Senat obserwował wszystko z murów; podziwiano cesarza, który niewzruszony wyszedł na spotkanie z nieprzyjaciółmi].

[Cesarz] pierwszy więc przybył na wspomnianą przystań, aby przyjąć Symeona. Kiedy z obu stron wzięto zakładników, a Bułgarzy dokładnie sprawdzili, czy na przystani nie ma podstępu lub zasadzki, wówczas Symeon zsiadł z konia i podszedł do cesarza. Po wymianie pozdrowień przystąpiono do omawiania [warunków] pokoju.

[Przemowa cesarza odwołującego się do wiary chrześcijańskiej Symeona]³⁵.

(por. na ten temat *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 49 i 50; na temat *maphorionu* – szaty Bogarodzicy, por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 51).

³⁵ Aklamacja Symeona przez jego wojowników, spotkanie z cesarzem i jego wypowiedź, por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 407-408 oraz przyp. 52 i 53; por. też *Kontynuacja Jerzego Monachosa*, ed. Bonnae, s. 900-901.

s. 313-314. Αίδεσθεις οὖν Συμεῶν τὴν τούτου ταπεινώσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπένευσεν τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δάροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεῶνα [...].

Συμεῶν δὲ τὸ ἑαυτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλεν σύνεσιν καὶ ταπεινώσιν.

s. 315-316. Μαῖῳ δὲ μηνί, εἰκάδι ἐβδόμη, δεκάτης πέμπτης ἰνδικτιῶνος, Συμεῶν ὁ ἄρχων Βουλγαρίας ἐτελεύτα, Πέτρον υἱὸν αὐτοῦ προβαλόμενος ἄρχοντα, ὃν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ ἔσχεν γυναικός, τῆς ἀδελφῆς Γεωργίου τοῦ Σουρσουβούλη, ὃν καὶ ἐπίτροπον τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ὁ Συμεῶν καταλέλοιπεν. Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεῶν μαθόντα τελευτὴν ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ σὺν ἀκρίσιν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἐκπιέζοντος ἐδεδίδεσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν. βουλήν οὖν ποιησάμενοι κατὰ Ῥωμαίων ἐκστρατεύουσιν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καταλαμβάνουσιν [...].

s. 323-324. Ἰουνίου δὲ μηνί ἑνδεκάτη, δεκατετάρτης ἰνδικτιῶνος, κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως, χιλιάδες δέκα. ἀπεστάλη δὲ μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων ὁ πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης, καὶ τὸν δὲ στόλον προευνεπίσας καὶ κατοχυρώρας ὡς μάλιστα τοὺς Ῥῶς ἐξεδέχετο. ἐπεὶ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου πόντου στόματι παρεδρεῦεν ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ, καὶ δὴ πρῶτος ἐν τῷ οἰκίῳ δρόμῳ διεκπλεύσας, τὴν τε σύνταξιν τῶν Ῥωσικῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἐσκευασμένῳ πυρὶ πλεῖστα κατέφλεξεν, τὰ λοιπὰ δὲ ἐτρέψαντο εἰς φυγὴν ᾧ ἀκολουθῶς οἱ λοιποὶ δρόμωνες ἐπεκδραμόντες τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν ἀντανδρα, πολλοὺς δὲ κατέστρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. κατῆλθε δὲ τῆνικαῦτα Ἰωάννης ὁ δομέστικος ὁ Κουρκούας μετὰ παντός τοῦ τῆς ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ πολλοὺς τούτων διέφθειρεν ἀποσπάδας τῆδε κάκεισε καταλαμβάνων. πολλὰ γὰρ κακὰ οὗτοι διεπράξαντο. τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἐνέπρησαν, καὶ οὗς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῆ προσεπατάλευσαν, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστάντες βέλεσι κατετόξευον. ὄσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροὺς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυσαν, πολλοὺς τε ἀγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παρέδωκαν. χεμιῶνος δὲ ἦδε ἐνισταμένου καὶ τροφῶν ἀποροῦντες ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεία καταλαβεῖν, καὶ

³⁶ Pokój zawarto za życia patriarchy Mikołaja (zm. 925), najprawdopodobniej w roku 924.

³⁷ O śmierci Symeona i Jerzym Sursubulu, por. komentarz do *Kontynuacji Teofanesa*, przyp. 55); Logoteta pomija innych dostojników bułgarskich wymienionych w *Kontynuacji Teofanesa*, s. 412-413; autor mówi ogólnie o niebezpieczeństwie ze strony ludów okolicznych; o Chorwatach wspomina Teodozjusz z Meliteny (por. B. F e r j a n ĩ ć, *Simeon Logotet*, VV, t. 3, s. 7, 9, przyp. 17), przekład słowiań-

s. 313-314. Symeon, ujęty pokorą i słowami cesarza, zgodził się zawrzeć pokój. Po wymianie pozdrowień rozeszli się, gdy cesarz uhonorował Symeona wspaniałymi darami [...].

Symeon zaś zwoławszy swą armię, opowiedział swoim dostojnikom o mądrości i pokorze cesarza³⁶.

s. 315-316. W dniu 27 maja piętnastej indykcji zmarł Symeon, archont Bułgarii. Wcześniej władcą mianował on swego syna Piotra, którego miał z drugą żoną, siostrą Jerzego Sursubula i którego wyznaczył na opiekuna swoich synów. Gdy okoliczne ludy dowiedziały się o śmierci Symeona, zamierzały wyruszyć zbrojnie przeciwko Bułgarom. Naród bułgarski tymczasem cierpiał głód i obawiał się napaści Romajów. Bułgarzy podjęli więc decyzję, żeby wyruszyć przeciwko Romajom i znaleźli się w Macedonii³⁷ [...].

s. 323-324. Dnia 11 czerwca czternastej indykcji 10 tysięcy Rusów wypłynęło przeciwko Konstantynopolowi. Wysłano [do nich] protovestiariusza Teofanesa, który z przygotowaną wcześniej i jak najlepiej wyposażoną flotą wyczekiwał Rusów. Kiedy tamci przybyli i znajdowali się w pobliżu Faros, on usadowił się przy ujściu do Morza Czarnego w tzw. Hieronie. Pierwszy też wypłynął na własnym dromonie, rozbił szyk statków ruskich, wiele z nich zniszczył za pomocą sztucznego ognia [greckiego], a pozostałe zmusił do ucieczki. W ślad za nim uderzyły inne dromony i dokonały ostatecznego pogromu. Wiele ich statków utonęło wraz z ludźmi, wielu zginęło, a liczni zostali wzięci żywcem. Nadszedł wówczas Jan Kourkouas domestyk z wielką armią Wschodu i wielu z nich pokonał, schwytawszy tam jeszcze niedobitki. Wyrządzili oni bowiem wiele zła. Podpalili cały Stenon, a spośród wziętych do niewoli, jednych krzyżowali, innych przykuwali do ziemi, jeszcze innych postawili jako cel i zabijali, strzelając z łuku. Wszystkim zaś duchownym, których schwytali wzięli ręce z tyłu, wbijali im w głowy żelazne gwoździe; spalili też wiele świątyń. Ponieważ zbliżała się zima i brakowało im żywności, zamierzali wrócić do siebie, ale starali się to ukryć przed flotą [cesarską]³⁸. Jednak we wrześ-

ski (S r e z n e v s k i j, *Slavjanskij perevod...*, s. 136) oraz Pseudo-Symeon (por dalej); na temat rozmów w sprawie pokoju bułgarsko-bizantyjskiego i małżeństwa Piotra z Marią w opuszczonym tutaj fragmencie (s. 316-317), por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 412-415, przyp. 60.

³⁸ Chodzi o rok 941; Faros – dzis. Rumeli Fener (Fanar) na trackim wybrzeżu Morza Czarnego, atak musiał zatem nastąpić od tej strony (por. V.D. N i k o l a e v, *Svidetel'stvo chroniki Psevdo-Simeona o Rusi-Dromitach i pochod Olega na Konstantinopol 'v 907 g.*, VV 42, 1981, s. 148), zaś zdaniem L e v - ċ e n k i (op. cit., s. 141) Rusowie wylądowali przy ujściu rzeki Riwy w Bitynii; o Teofanesie protovestiariuszu por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 59; o Janie Kourkouasie i zniszczeniach w rejonie Bosforu por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 423-425 oraz przyp. 68.

δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνὶ ἰνδικτιῶνος δεκαπέμπτης νυκτὸς ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θράκῳα μέρη ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος Θεοφάνους ὑπηγήθησαν· οὐδὲ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην ψυχὴν. Εὐθὺς οὖν δευτέρα ναυμαχία ἐγένετο, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐβύθισεν· ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περισωθέντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης διέφυγον. Θεοφάνης δὲ μετὰ νίκης ὑποστρέψας λαμπρᾶς ἐντίμως ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος ἐτιμήθη.

niu 15 indykcji, gdy nocą wyruszyli, aby odpłynąć do Tracji, stanął im na drodze wspomniany Teofanes. Nie pozostali bowiem niezauważeni dla jego czujnej natury. Natychmiast doszło do drugiej bitwy morskiej i wiele statków zatонуło. Nieliczni zaś, którzy ocalili, wraz z łódkami schronili się na przylądku Koile, a z nastaniem nocy uciekli. Teofanes zaś po powrocie ze wspaniałym zwycięstwem został przyjęty z honorami i mianowany parakoimomenem³⁹.

KRONIKA PSEUDO-SYMEONA

Anonimowa kronika świata doprowadzona do roku 963, nazywana umownie także *Pseudo-Symeonem*, powstała pod koniec X w. za panowania Bazylego II. Jest to kompilacja wielu źródeł, głównie kronik Teofanesa i Jerzego Monachosa, dzieła zwanego *Scriptor Incertus* oraz *Kontynuacji Jerzego Monachosa A*, *Genesisiosa* i *Kontynuacji Teofanesa* (Hunger). Anonimowy autor jedne z nich wykorzystał dosłownie, inne skrócił lub sparafrazował. A. Každan uważa tę kronikę za trzecią redakcję kroniki Symeona Logotety, a A. Markopoulos za kronikę dla okresu 813-963, zależną od drugiej redakcji Symeona (związanej także z redakcją B *Kontynuacji Jerzego Monachosa*). Owa zależność zaznacza się szczególnie w opisie panowania Michała III (*Prosopographie, Prolegomena*, s. 23). Omawiana kronika zachowała się w jednym rękopisie cod. Paris. gr. 1712, datowanym na drugą połowę XII w. (Snipes). Ponieważ rękopis ten zawiera teksty trzech ważnych dzieł historycznych: Pseudo-Symeona, Leona Diakona (zob.) oraz Michała Psellosa, uważany jest niekiedy za rodzaj kompendium historycznego.

Przytaczamy fragmenty kroniki mówiące o chrzcie Borysa, inwazji Rusów-Dromitów oraz sytuacji w Bułgarii po śmierci Symeona.

Wykorzystane wydanie:

Symeonis Magistri ac Logothetae Annales, [w:] *Theophanes Continuatus...*, rec. I. Bekkeri, Bonnae 1838, s. 603-760.

³⁹ Por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 423-425, przyp. 69.

SYMEONIS MAGISTRI AC LOGOTHETAE ANNALES

s. 665-666. [...] Τῷ δ' αὐτοῦ ἔτει ἐκστρατεύει Μιχαὴλ ἄμα Καίσαρι διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης κατὰ Γόβορι ἄρχοντι Βουλγάρων. τοῦτο μάθοντες οἱ Βούλγαροι, ἄμα δὲ καὶ λιμῶν τηκόμενοι, ὡς ἤχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν καὶ πρὸ τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς μάχης περὶ τὴν νίκην κατέγνωσαν, Χριστιανοὶ τε γενέσθαι καὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἠτήσαντο. ὁ δὲ βασιλεὺς τούτους ἐν τῇ πόλει ἀγαγὼν ἐβάπτισεν πάντας καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν Μιχαὴλ ἐπωνόμασεν. ὃς εἰς τὸ ἴδιον ὑποστρέψας διὰ ζωγράφου Μεθοδίου λεγομένου τὴν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ γραφῆναι πεποιήκεν· διὸ καὶ μᾶλλον τὴν ἐκ παντὸς τοῦ γένους αὐτοῦ καθυφίσταται ἐπανάστασιν, οὓς μετὰ τινων ὀλίγων καταπολεμήσας, τὸν τοῦ θεοῦ σταυροῦ τύπον ἐγκόλπιον περιάγων, πάντας ἀναφανδὸν ἐποίησε Χριστιανούς. δηλοῖ καὶ τῷ βασιλεῖ περὶ γῆς διὰ τὸ στενοῦσθαι ἐν τοῖς ἰδίοις τὸ πλῆθος τὸ ἑαυτοῦ, πρὸς τῷ καὶ ἐν τῇ πίστει ὁμονοεῖν αἰδίδως καὶ τῇ ἀγάπῃν ἄλυτον εἰς αἰῶνας φυλάττειν. ὁ δὲ εὐμενῶς ἤκουσε, καὶ δέδωκεν ἐρήμην οὖσαν τηνικαῦτα τὴν ἀπὸ τῆς Σιδηρᾶς, ταύτης δὲ τότε ὄριον τυχανούσης Ῥωμαίων τε καὶ αὐτῶν, ἄχρι τῆς Δεβελτόν, ἣτις οὕτω καλεῖται Ζαγόρια παρ' αὐτοῖς.

s. 707. [...] Ῥῶς δέ, οἱ καὶ Δρομίται, φερώνυμοι ἀπὸ Ῥῶς τινὸς σφοδροῦ διαδραμόντες ἀπ' ἠχῆματα τῶν χρησαμένων ἐξ ὑποθήκης ἢ θεοκλυτίας τινὸς καὶ ὑπερσχόντων αὐτούς, ἐπικέκληνται. Δρομίται δὲ ἀπὸ τοῦ ὀξέως τρέχειν αὐτοῖς προσεγένετο. ἐκ γένους δὲ τῶν Φράγγων καθίστανται. [...]

⁴⁰ Cztery rok panowania Michała III to rok 855/856, liczony nie od jego koronacji w roku 838/839. lecz od śmierci Teoktysta w 851 r. (o systemie datowania w kronice Pseudo-Symeona por. T. Wasilewski, *Studia nad dziejami panowania Michała III (842-867)*, PH, 61, 1970, z. 2, s. 181; z. 3, s. 367-368, 376). Dalszy tekst natomiast odpowiada wydarzeniom roku 863, kiedy Bułgarzy pod presją wojny i głodu zawarli z Bizancjum układ w sprawie przyjęcia chrztu (Scherer, *Die byzantinische Missionierung...*, s. 531), o możliwym katechumenacie Borysa (por. Wasilewski, *Bizancjum*, s. 146). Przekaz ten jest świadectwem chrztu Borysa i jego ludzi w Konstantynopolu.

⁴¹ W *Kontynuacji Teofanesa* malarz Metody sam wybrał tematykę Sądu Ostatecznego (IV 15); określony tu teren przekazał Bułgarom Michał III (samodzielnie panował od 856 r.), a według *Kontynuacji Teofanesa* – Teodora, w zamian za przyrzeczenie przyjęcia chrztu przez Borysa, złożone ok. 863 r. (por. W. Soboda, *Zagora*, SSS, t. 7, s. 42-43; tegoż, *Borys-Michał*, tamże, s. 510; na temat identyfikacji Siedry i Zagory, por. też komentarz do *Kontynuacji Teofanesa*, przyp. 15).

⁴² Ekskurs ten następuje po informacji o wyprawie floty Leona z Trypolisu z 904 r.; wzmianka o Rusach może nie być przypadkowa, gdyż wiele z wymienionych tu miejscowości znajdowało się prawdopodobnie na trasie ich przemarszu (hipotezy na ten temat por. Nikolaev, op. cit., s. 147-152); wymieniony po Rusach przylądek i wzgórze Trikefalos, położony prawdopodobnie na południe od Hieronu, w temie Opsikion na terenie Bitynii (tamże, s. 148-149), zdaniem Jenkinsa mógł być miejscem

KRONIKA PSEUDO-SYMEONA

s. 665-666. W czwartym roku swego [panowania] Michał [III] wraz z Kesarem wyruszył z lądu i morza przeciwko archontowi Bułgarów Goborisowi. Dowiedziawszy się o tym Bułgarzy wyniszczeni głodem, jakby na dźwięk pioruna ugięli się i jeszcze przed walką zlekceważywszy zwycięstwo, dążyli do przyjęcia chrztu i podporządkowania cesarzowi Romajów. Cesarz zaś po sprowadzeniu ich do stolicy wszystkich kazał ochrzcić, a ich archonta nazwał imieniem Michał⁴⁰. Ten też po powrocie do swego kraju polecił malarzowi zwanemu Metodym namalować Sąd Ostateczny i odkupienie. To spowodowało bunt całego jego plemienia. Pokonał go niewielkimi siłami i obnosząc na piersi znak krzyża Bożego, wszystkich publicznie uczynił chrześcijanami. Wyjaśnił też cesarzowi [konieczność uzyskania dodatkowego] terenu, gdyż lud jego jest zbyt ścieśniony we własnych siedzibach, oraz że uczynił to dlatego, aby żyć stale zgodnie w wierze i strzec na wieki nierozzerwalnej przyjaźni. Cesarz wysłuchał tego życzliwie i przekazał [teren] będący w tym czasie pustkowiem, od Sidery stanowiącej wtedy granicę między nimi a Romajami aż do Debeltu, nazywany przez nich Zagoria⁴¹.

[Ekskurs geograficzny, w części końcowej poświęcony Rusom⁴²].

s. 707. Rusowie zwani także Dromitami, wywodzący swe imię od pewnego krzepkiego Rusa, przybyli na wezwanie tych, którzy posłużyli się nimi wskutek mądrości lub z Bożego natchnienia i sprawują nad nimi władzę⁴³. Nazwa Dromici pochodzi od tego, że szybko biegają; pochodzą zaś z rodu Franków⁴⁴.

bitwy floty bizantyjskiej z Rusami (R.J.H. Jenkinson, *The Supposed Russian Attack on Constantinople in 907: Evidence of the Pseudo-Symeon*, [w:] *teg o z, Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries*, London 1970, Variorum Reprints XII, s. 404).

⁴³ Zdaniem H. Łowmiańskiego przedstawione tu pochodzenie nazwy Rusów/Rhos jest fikcją historyograficzną (por. Ł o w m i a ń s k i, *Początki*, t. 5, s. 154-155, przyp. 492); całe to zdanie jest niezrozumiałe i niejednoznaczne; wynikać to może z prawdopodobnego zapożyczenia przez Pseudo-Symeona tekstu wraz z materiałem topograficznym z jakiegoś źródła, może wspólnego także dla *Kontynuacji Teofanesa*, s. 367 (por. J e n k i n s, op. cit., s. 403-404; A. M a r k o p o u l o s, *Encore les Rôs – Dromitai el le Pseudo-Syméon*, JÖB 23, 1974, s. 95, 99); przekład nasz opieramy na zaproponowanej przez badaczy emendacji: ἀπὸ ἡγεμῶτος, a następnie ἀπὸ ἡγεμῶτος (zamiast ἀπὸ ἡγεμῶτα, tamże, s. 95-96), która ułatwia jego zrozumienie; możliwa jest także wersja mówiąca o tych, „...którzy z przestrogi lub Bożego natchnienia radzili się wyroczeni” (por. też J e n k i n s, op. cit., s. 405); różnica tkwi w terminie χρησαμένων, pochodzącym od χρᾶματ (m.in. ‘korzystać’, ‘posługiwać się’) lub od χρᾶω (w stronie medialnej – ‘radzić się wyroczeni’).

⁴⁴ W toku badań nad tym przekazem rozpatruje się możliwość łączenia go ze znaną z *Powieści minionych lat* wyprawą Olega w 907 r., której historyczność jest przedmiotem dyskusji (por. J e n k i n s, op. cit. s. 404-406; ODB, s.v. *Treaties, Russo-Byzantine*; por. też T o l o c k o, T o l o c k o, op. cit., s. 59-74) lub z wcześniejszymi o 3 lata łupieżczymi gromadami słowiańsko-wareckimi znad ujścia Dnie-

s. 740. [...] Αποστείλας οὖν ὁ βασιλεὺς τῆ νυκτὶ τὴν κεφαλὴν τῆς στήλης ἐξέκοψε· καὶ τῆ αὐτῆ ὥρᾳ ὁ Συμεὼν εἰς Βουλγαρίαν ἐτελεύτησε, Πέτρον τὸν υἱὸν αὐτοῦ προβαλόμενος ἄρχοντα, ὃν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς εἶχεν· Μιχαὴλ δὲ τὸν ἐκ τῆς προτέρας αὐτῷ γενόμενον γυναικὸς ἀπέκειρε μοναχόν. Ἰωάννης δὲ καὶ Βενιαμὴν οἱ τοῦ Πέτρου ἀδελφοὶ ἐπιστολὴν ἐκομίσαντο Βουλγαρικὴν. τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντες τελευτῆν, οἳ τε Χροβάτοι καὶ οἱ λοιποὶ, κατὰ Βουλγάρων κινεῖν ἐβούλοντο·

s. 746-747. Τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς οἱ καὶ Δρομίται λεγόμενοι, οἱ ἐκ γένους τῶν Φράγγων ὄντες, κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ πλοίων χιλιάδες δέκα. πέμπεται οὖν πρὸς αὐτοὺς ὁ πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης μετὰ πλοίων. καὶ τὸν στόλον εὐτρεπίσας αὐτοὺς ἐξεδέχετο. ἐπεὶ δὲ πλησίον τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ φάρου ἐγένοντο [...], ἐν τῷ Ἰερῷ λεγομένῳ, ὃ τὴν ἐπαυσιμὴν εἴληφε διὰ τῶν τῆς Ἀργεῶς πλωτῆρων ἐκεῖσε διερχομένων αὐτόθι ἀνιδρῦσαι μὲν ἱερὸν, αὐτὸς ἀθρόον τούτοις ἐπέθετο, καὶ τὰ μὲν πλείστα πλοῖα κατέφλεξεν, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς φυγὴν ἐτράπησαν. ὅθεν καὶ τελείας τροπῆς γενομένης τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτῶν αὐτανδρα κατέδυσαν, πλείστους δὲ ζώντας συνέλαβον. Οἱ δὲ περιλειφθέντες εἰς τὸ τῆς ἀνατολῆς μέρος, εἰς τὰς Ῥογὰς λεγομένας, κατέπλευσαν. Καὶ ἐπεὶ σύνταγμα πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ἀπέστειλαν χρειῶν ἕνεκα, ἐντυγχάνει τούτοις Βάρδας ὁ Φωκάς· καὶ γὰρ ἀποσταλεῖς ἦν ἐπὶ τούτῳ μετὰ ἰππέων ἐκκρίτων, παρατρέχων αὐτοὺς, καὶ κατέσφαξεν ἅπαντας. ἀλλὰ καὶ ὁ Κουρκοῦας μετὰ παντός τοῦ τῆς ἀνατολῆς στρατεύματος κατηλθὼν τοὺς ὑπολειφθέντας εὐρίσκων ἀπέκτεινεν. πολλοὺς δὲ τόπους καὶ ναοὺς ἐνέπρησαν, καὶ τοὺς συλλαμβανομένους Ῥωμαίους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν τοὺς δὲ τῆ γῆ προσεπήγνυον, τοὺς δὲ τοῦ κλήρου, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες, ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἐπήγνυσαν. χεμιῶνος δὲ ἤδη καταλαμβάνοντος, καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα βουλόμενοι ἀπελθεῖν, τὸν στόλον λαθεῖν ἐσπούδαζον. νυκτὸς οὖν ἐκπλεύσαντας ὁ πατριίκιος Θεοφάνης τούτους

pru, na co wskazywałoby umieszczenie tego wydarzenia przez Pseudo-Symeona w kontekście chronologicznym wyprawy Leona z Trypolisu w 904 r. (por. N i k o l a e v, op. cit., s. 152); poparcie zyskuje także hipoteza A. M a r k o p o u l o s a (*Encore les Rôles...*, s. 99), iż chodzi tu raczej o Rusów wezwanych przez cesarza Bazylego II w 988 r. na pomoc przed bitwą pod Chrysopolis (por. P o p p e, *Rus i Bizancjum*, s. 14, oraz t e g o ż, *The Political Background...*, s. 243-244, przyp. 158).

⁴⁵ To rok 927; ostatnie słowa tego fragmentu są pozbawione sensu; najbardziej prawdopodobny jest błąd tekstowy, polegający na zastosowaniu określenia ἐπιστολῆ zamiast ἐτι στολῆ (tak w *Kontynuacji Teofanosa*, s. 411-412; por. też C a n k o v a - P e t k o v a, *Psevd-Simeon*, GIBI, t. 5, s. 182, przyp. 1);

[Dnia 27 maja piętnastej indykcji Jan astronom cesarza Romana orzekł, że Symeon umrze, jeśli poleci on ścięcie głowy z posągu Symeona].

s. 740. Cesarz zatem polecił, aby ścięto głowę posągowi; o tej samej godzinie zmarł Symeon w Bułgarii; syna swego Piotra mianował uprzednio archontem, a miał go z drugą swą żoną. Michał zaś, syn z pierwszą żoną, został ostrzyżony na mnicha. Jan natomiast i Benjamin, bracia Piotra, dostarczali list bułgarski (!)⁴⁵. Mieszkające wokół narody, czyli Chorwaci i inne, na wieść o śmierci Symeona postanowiły wyruszyć przeciwko Bułgarom⁴⁶.

s. 746-747. W owym roku Rusowie zwani Dromitami, pochodzący z rodu Franków, wypłynęli przeciwko Konstantynopolowi wraz z 10 tysiącami okrętów. Wyślano przeciw nim protovestiariusza Teofanesa z flotą⁴⁷. On wyczekiwał ich, trzymając flotę w pogotowiu. Kiedy [Rusowie] znaleźli się w pobliżu Faros nad Morzem Czarnym [...], w miejscu zwanym Hieronem, które nazwę swą zawdzięcza Argonautom, którzy tamtędy przepływali i wzniesli tam świątynię, gwałtownie na nich napadł, większość ich okrętów spalił, a pozostałe rzuciły się do ucieczki. Ponieważ nastąpił ostateczny odwrót, część ich okrętów zatonała wraz z załogami, wielu zaś schwytano żywcem. Ci zaś, którzy ocalili, popłynęli w kierunku wschodnim do tak zwanych Rhogoi⁴⁸. A kiedy wysłali oddział żołnierzy na tereny Bitynii z powodu braku żywności, napotkał ich Bardas Fokas. Wysłany tam z doborową konnicą, pokonał ich i wszystkich wymordował. Nadszedł także Kourkouas z całą armią Wschodu i wymordował pozostałych, których napotkał. Oni bowiem wiele miejsc i świątyni spalili, a schwytanych Romajów jednych wieszali na krzyżu, innych przytwierdzali do ziemi, duchownym zaś wiązali z tyłu ręce i w głowę wbijali żelazne kołki. Ponieważ zbliżała się zima i zamierzali wrócić do swego kraju, starali się ukryć to przed flotą [Romajów]. Gdy nocą próbowali odpłynąć, zaatakował ich patrikios Teofanes; doszło do drugiej bitwy morskiej i wiele statków zatonało. Nieliczni ocalili i na statkach dotarli do przylądka Koile, a nocą uciekli. [Teofanes po tym wielkim zwycięstwie został uhonorowany godnością parakoimomena].

chodzi zapewne o odzież bułgarską, o której mówi także przekład słowiański kroniki Symeona Logotety (S r e z n e v s k i j, op. cit., s. 136).

⁴⁶ O Chorwatach, Turkach (Węgrach) i innych ludach informuje *Kontynuacja Teofanesa*, s. 412.

⁴⁷ Na temat wyprawy z 941 r. – por. *Kontynuacja Teofanesa*, przyp. 66; N i k o l a e v, op. cit., s. 148; por. też S w o b o d a, *Dromici...*, s. 79; uważa się, iż opis ten powstał na podstawie relacji *Kontynuacji Jerzego* oraz *Żywotu Bazylego Młodszego* (por. L e v č e n k o, op. cit., s. 138).

⁴⁸ Rhogoi w Bitynii – trudne do zidentyfikowania, w *Kontynuacji Teofanesa* i u Skylitzesa – to Sgora.

ὑπήντησε. καὶ εὐθὺς δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται καὶ πλεῖστα πλοῖα βυθίζονται. ὀλίγων δὲ μετὰ πλοίων περισωθέντων καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντων ἀκτῇ, νυκτὸς ἐπελθούσης διέφυγον. [...]

KONTYNUACJA JERZEGO MONACHOSA

Kronika ta zachowała się w dwóch redakcjach. Starsza (A), sięgająca roku 948, powstała w X w. i opublikowana została jako tekst Jerzego Monachosa w wydaniach: I. Bekkera (*Georgii Monachi vitae recentiorum imperatorum*, [w:] *Theophanes Continuatus...*, Bonnae 1838, s. 761-924) oraz E. Muralta (*Georgii monachi dicti Hamartoli Chronicon*, Petropoli 1859). W tej ostatniej edycji znajdują się relacje wykraczające poza rok 948 i doprowadzone do roku 1078 (w niektórych rękopisach – do roku 1143), dodane później, prawdopodobnie przez anonimowego skrybę (Cankova – Petkova). Wersję A *Kontynuacji Jerzego Monachosa* przekazują zarówno rękopisy Jerzego Monachosa, jak i Symeona Logotety oraz przekłady słowiańskie, tzw. *Letovnik* z XIV w. oraz *Slavjanskij perevod chroniki Symeona Logotheta* (wyd. V.I. Sreznevskij). Natomiast redakcja B znana jest jedynie z przekładu słowiańskiego, zwanego *Vremennik*, wydanego przez V. Istrina (*Chronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode*, Petrograd 1920) oraz kilku rękopisów: B – Vind. hist. gr. 40 z XI w.; V – Vatic. gr. 153 z XIII w.; C – Vatic. gr. 163 z XIII w.; W – Hohlkamensis 296 z XVI w.

Zamieszczamy trzy fragmenty z informacjami różniącymi się od innych relacji Symeona Logotety.

Wykorzystane wydanie:

E. Muralt, *Georgii monachi dicti Hamartoli Chronicon*, Petropoli 1859.

GEORGIUS MONACHUS CONTINUATUS

V 3, 16. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν μὲν ἄρχοντα αὐτῶν βαπτίσας καὶ δεξάμενος ἐπέθηκεν αὐτῷ τὸ αὐτοῦ ὄνομα· τοὺς δὲ μεγαστᾶνας αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ἀγαγὼν ἐβάπτισεν αὐτοὺς, ἔκτοτε γενομένης εἰρήνης βαθείας.

V 8, 2. Ὡσαύτως καὶ Γαβριηλόπουλον καὶ Βασιλίτζην (ἀπὸ Σκλαβίνων ἔθνους) σφοδρῶς κατεπλούτησεν ἐκ τῶν τοῦ παλατίου χρημάτων· ὡς φασὶ δέ, τὸν αὐτὸν Βασιλίτζην καὶ βασιλέα ἠβούλετο ποιῆσαι, (ὡς ἄπαις αὐτὸς ὦν) καὶ Κωνσταντῖνον υἱὸν Λέοντος εὐνουχίσαι·

V 10, 28. Μαίω δὲ μηνὶ κζ', ἰνδικτιῶνος ιε', Συμεῶν (ὁ) ἄρχων Βουλγαρίας ἐτελεύτησε, Πέτρον υἱὸν αὐτοῦ προβαλόμενος ἄρχοντα, ὃν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ ἔσχε γυναικὸς, τῆς ἀδελφῆς Γεωργίου (τοῦ) Σουρσουβούλη, ὃν καὶ ἐπίτροπον τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ὁ Συμεῶν καταλέλοιπε· Μιχαήλ δὲ ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γενόμενον γυναικὸς ἀπέκειρε μοναχόν· Ἰωάννης δὲ καὶ Βενιαμῆν, οἱ τοῦ Πέτρου ἀδελφοί, ἔτι στολῆ ἐκοσμοῦντο Βουλγαρικῇ.

KONTYNUACJA JERZEGO MONACHOSA

[Chrzest Borysa poprzedzony informacją o klęsce głodu].

s. 732-733; V 3, 16. Cesarz po ochrzczeniu ich archonta, jako jego ojciec chrzestny nadał mu swoje imię. Jego dostojników zaś sprowadził do stolicy [Konstantynopola] i tam kazał ich ochrzcić; odtąd nastał trwały pokój⁴⁹.

s. 796; V 8, 2. Podobnie [Aleksander] znacznie uposażył z pieniędzy pałacowych Gabrielopulosa i Basilitzesa (z rodu Sklawinów). Mówi się, że samego Basilitzesa zamierzał uczynić cesarzem (ponieważ sam był bezdzietny), a Konstantyna, syna Leona – wykastrować⁵⁰.

s. 830; V 10, 28. W dniu 27 maja piętnastej indykcji zmarł Symeon archont Bułgarii, wyznaczony uprzednio na archonta, syna swego Piotra, którego miał ze swą drugą żoną, siostrą Jerzego Sursubula; jego też mianował opiekunem swoich synów. Michała zaś, [syna] z pierwszą żoną, kazał ostrzyć na mnicha; Jan zaś i Beniamin, bracia Piotra, ubierali się jeszcze w strój bułgarski⁵¹.

⁴⁹ Źródło to potwierdza chrzest Borysa w Bułgarii pod patronatem cesarza, natomiast ludzi z jego otoczenia – w Konstantynopolu (por. u Pseudo Symeona – wszyscy w Konstantynopolu); na ten temat por. W. S w o b o d a, Borys–Michał, SSS, t. 7, s. 510.

⁵⁰ Por. tekst Symeona Logotety u Leona Gramatyka, s. 286-287 – kandydatem do tronu miał być Bazyl (zob.)

⁵¹ Por. tekst Symeona Logotety u Leona Gramatyka, s. 315-316.

LEON DIAKON (ΛΕΩ ΔΙΑΚΟΝΟΣ)

Leon Diakon to przedstawiciel bizantyjskiej historiografii drugiej połowy wieku X. O jego życiu wiadomo tylko to, co napisał o sobie w swoim dziele. Urodził się około 950 r. w Kaloe, niewielkiej miejscowości położonej w dolinie rzeki Kais-tros, u stóp pasma górskiego Tmolos, w małoazjatyckim temie Trakesion, jako syn nieznanego bliżej Bazylego (Hunger, Karayannopulos–Weiss). Około 967/968 r. udał się do Konstantynopola, gdzie zdobył prawdopodobnie tradycyjne wykształcenie klasyczne, o czym mogą świadczyć rozproszone po całym jego dziele cytaty z dzieł autorów starożytnych. Z kolei na chrześcijańskie wychowanie Leona Diakona wskazują aluzje biblijne oraz nawiązania do pism Ojców Kościoła. Od początku panowania Bazylego II (976) przebywał na dworze cesarskim, gdzie został przyjęty do grona duchownych pałacowych jako diakon cesarski (βασιλικός διάκονος). Pełniąc tę funkcję, w 986 r. brał udział w wyprawie Bazylego II przeciwko Bułgarom, zakończonej klęską Bizancjum w Bramie Trajana. Udało mu się stamtąd uciec i uniknąć niewoli lub śmierci z rąk nieprzyjaciół. Twierdzenie niektórych badaczy (np. Colonna, Jurewicz), iż Leon Diakon dostał się wówczas do niewoli bułgarskiej, przyjmuje się raczej za wątpliwe (por. Hunger, Karayannopulos–Weiss, Schreiner). Jako duchowny mógł także należeć do bliskiego otoczenia patriarchów: Polyuktosa (956-970), Bazylego Skamandrenosa (970-974) i Antoniego III Studyty (974-979), których wspomina i charakteryzuje w swoim dziele. Na tej podstawie, jak też na podstawie wzmianki Kedrenosa o Leonie z Karii, metropolicie Aphrodisias-Staurupolis w Karii, niektórzy dopuszczają utożsamienie tego ostatniego z Leonem Diakonem, który pod koniec życia mógł być tym metropolitą (Karayannopulos–Weiss, Schreiner), inni jednak tę identyfikację odrzucają, jak też przesunięcie ostatnich lat życia autora poza rok 1000 (Talbot i in.). Leon Diakon zmarł po 992 r. (Karayannopulos–Weiss), po 994 r. (ODB), po 995 r. (Talbot i in.).

Działalność Leona Diakona przypadła na okres rozkwitu cesarstwa bizantyjskiego, jaki nastąpił za sprawą cesarzy Nikefora II Fokasa, Jana Tzimiskesa i Bazylego II. Epokę tę autor przedstawił w dziele historycznym *Dzieje*, zachowanym w dziesięciu księgach. Narrację swoją rozpoczął od śmierci Konstantyna Porfirogenety w 959 r., a zakończył wprowadzając informację o chorobie i śmierci Jana Tzymiskesa w 976 r., ale w księdze X znalazły się wzmianki o kilku wydarzeniach z początku panowania Bazylego II, szczególnie dotyczące wyprawy przeciwko Bułgarii w 986 r. oraz odbudowy kościoła Hagia Sophia po trzęsieniu ziemi, w 995 r. Mogą

to być późniejsze uzupełnienia skryby lub samego Leona Diakona (Sjuzjumov, Ivanov i Schreiner). Stanowią one *terminus post quem* dla ukończenia dzieła i ostatnich lat życia Leona Diakona. Przyjmuje się bowiem za prawdopodobne, że autor zamierzał przedstawić w sposób szczegółowy panowanie Bazylego II, ale zmarł krótko po zredagowaniu księgi X (Talbot i in.).

Dzieło swe Leon Diakon ukończył prawdopodobnie w latach 989-991 (Každan) lub przed 992 r. (Moravcsik), w 994 r. (Sjuzjumov), po 995 r. (Talbot i in.). Obok *Przeglądu dziejów* Jana Skylitzesa jest ono głównym źródłem informacji do historii X w. Utwór, określony przez autora mianem historii współczesnej (ἱστορία), nie jest wolny od cech znamionujących kroniki średniowieczne, np. takich jak opisy i objaśnienia zjawisk astrologicznych czy proroctw. Dlatego też charakter utworu Leona Diakona określa się jako pośredni między kroniką a dziejami współczesnymi (pamiętnikiem; por. Hunger). Będąc już diakonem, napisał i wygłosił enkomion dla Bazylego II.

W *Dziejach* autor opisał wojny prowadzone przez wymienionych cesarzy na trzech frontach: z Arabami na Krecie (ks. I) i w Azji Mniejszej (ks. II) oraz na Bałkanach (ks. IV-X) – z Bułgarami i Rusami. Obok opisów wydarzeń zamieścił charakterystykę ważniejszych postaci oraz naświetlił polityczne znaczenie niektórych rodów bizantyjskich (Fokasów, Argyrosów i Maleinosów). Źródłem wiadomości były dla Leona, jak sam podkreśla, własne obserwacje i notatki oraz przekazy ustne naocznych świadków. Przyjmuje się także, iż podstawą relacji Diakona mogły być oficjalne dokumenty, może dziennik wojenny (Hunger, Karayannopoulos–Weiss, Schreiner), a nawet traktaty bizantyjsko-ruskie (Karyškovskij, Každan). Ponadto analiza źródłoznawcza wykazała zbieżności *Dziejów* Leona Diakona z *Przeglądem dziejów* Jana Skylitzesa. W pierwszej części dzieła Diakona zgodności prowadzą do najprawdopodobniej wspólnego dla obu autorów źródła (B), zwanego *Historią Fokasów* powstałego około 969 r. (Každan). Natomiast w opisie panowania Jana Tzymiskesa Leon oparł się na innym zaginionym źródle (A) z około 985 r., związanym z otoczeniem patriarchy Polyeuktosa i cesarza Jana Tzymiskesa, charakteryzującym się wrogim nastawieniem do Nikefora Fokasa. Znane było ono także Skylitzesowi, ale między tekstami obu autorów więcej jest różnic niż podobieństw (Každan) i trudno ustalić wzajemny związek między nimi. Dlatego też obu utworom przyznaje się znaczenie równorzędne (Karayannopoulos–Weiss).

Stwierdza się także zależność *Dziejów* Diakona od innych źródeł jemu współczesnych (*Opowiadanie o zabójstwie Nikefora Fokasa* i *Żywoć Bazylego Młodszego*), jak też od antycznej i wczesnobizantyjskiej tradycji literackiej

(szczególnie Agatiasza, Teofylakta Simokatty, Priskosa i Prokopa z Cezarei). Niektóre fragmenty narracji oparte są na anegdotach lub inwencji autora. Poza tym dzieło Leona nacechowane jest tendencyjnością przekazów (przyjaznych wobec Nikefora Fokasa i Jana Tzymiskesa, niechętnych Bazylemu II), co podważa ich wiarygodność.

Leon Diakon unikał języka potocznego i chętnie posługiwał się archaizmami, zaczerpniętymi szczególnie z eposów Homera. Pozostawał pod wpływem wzorców antycznych i wczesnobizantyjskich, np. w przytaczanych mowach lub opisach, które były wyrazem jego retorycznego wykształcenia.

Mimo różnych uwag krytycznych na temat omawianego źródła, podkreśla się doniosłość przekazów Leona Diakona o Bułgarach i Rusach, o konfliktach bizantyjsko-bułgarskich i bizantyjsko-bułgarsko-ruskich. Zamieszczamy ważne dla slawistów informacje o zwycięskiej wyprawie Jana Tzymiskesa przeciwko Bułgarom i Rusom w 971 r., o traktacie pokojowym ze Światosławem, o jego najbliższych doradcach Sfenkelosie/Swenaldzie i Ikmorze, jak też o upadku pierwszego państwa bułgarskiego oraz o klęsce Bazylego II w 986 r. Są też wzmianki o Węgrach i Pieczyngach.

Tekst *Dziejów* Leona Diakona zachował się w jednym rękopisie – cod. Parisinus gr. 1712 z XII w., który zawiera także teksty Pseudo-Symeona (zob.) oraz *Kronikę* Michała Psellosa.

Wykorzystane wydanie:

Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decem, ed. C.B. Hase, Bonnae 1828 (CSHB, t. 5)

Ważniejsza literatura:

Krumbacher, GBL, s. 266-268; M.E. Colonna, *Gli storici bizantini dal IV al XV secolo. I. Storici profani*. Napel [1956], s. 68-69; P.O. Karyškovskij, *Khronologii russko-vizantijskoj vojny pri Svjatoslave*, VV, t. 5, 1952, s. 127-138; Moravcsik, s. 398-400; P.O. Karyškovskij, *Lev Diakon o Tmutarakanskoj Rusi*, VV 17, 1960, s. 39-51; A.P. Každan, *Iz istorii vizantijskoj chronografii Xv*, VV 20, 1961, s. 106-128; G. Cankova-Petkova, *Lav Diakon, Istorija*, GIBI, t. 5, s. 245-276; W. Swoboda, *Leon Diakon*, SSS, t. 3, s. 44-45; Zakythinos, *Geschichte*, s. 222-226, 237, 344; Hunger, t. 1, s. 367-371; Karayannopoulos-Weiss, s. 368-369; Jurewicz, *Zarys*, s. 181, 189-191; Lev Diakon, *Istorija*, perevod M.M. Kopylenko, stat'ja M. Ja. Sjuzumova, kommentarii M. Ja. Sjuzumova, C.A. Ivanova, red. G.G. Litavrin, Moskva 1988 [dalej cyt.: Sjuzumov, Ivanov]; P. Schreiner, *L. Diakonos*, LdM, Bd. 5, kol. 1892; K. Snipes, *Notes on Parisinus Graecus 1712**, JÖB 41, 1991, s. 141-161; J. Bonarek, *Przyczyny i cele bułgarskich wypraw Światosława a polityka Bizancjum w latach sześćdziesiątych X wieku*, Studia Historyczne 39,

1996, s. 287-302 [dalej cyt.: B o n a r e k, *Przyczyny*]; A. P o p p e, *Nie mieczem a piórem: Świętosław Igorewicz i Leon Diakon*, [w:] *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*, Warszawa 1997, s. 341-346; *The History of Leo the Deacon. Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*. Introduction, translation and annotations by A.M. T a l b o t and D.F. S u l l i v a n with the assistance of G.T. D e n n i s and S. M c G r a t h, Washington 2005 [dalej cyt.: T a l b o t i n.]; A. P o p p e, *Svjatoslav the Glorious and the Byzantine Empire*, BSC, 5, Cracow 2007, s. 133-138.

LEONIS DIAKONI HISTORIAE

s. 61-63; IV 5. Ἄρτι δὲ περὶ ταῦτα σχολάζοντι ἄγγελοι τῶν Μυσῶν, πρὸς αὐτὸν ἀφιγμένοι, τοὺς εἰθισμένους ἀπαιτεῖν ἔλεγον φόρους τὸν ἀρχηγὸν ἑαυτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα στείλαι τὰ νῦν. ὁ δὲ θυμῶν παρὰ τὸ εἰωθὸς πληρωθεὶς (ἰσχυρογνώμων γάρ τις ἦν, καὶ μὴ εὐείκτως ὀργῇ ἀλίσκόμενος), καὶ ἀνοιδήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον, γεγωνοτέρω τε χρησάμενος, ἤπερ εἶθιστο, τῇ φωνῇ, „δεινὰ Ῥωμαίοις“, ἔφη, „περιέστηκε νῦν, εἰ τοῖς ὅπλοις τὸ ἀντίξουν ἅπαν καταστρεφόμενοι, ἔθνη Σκυθικῶ, πενιχρῶ τε τὴν ἄλλως καὶ μισρῶ, δίκην ἀνδραπόδων φόρους ἐκτίσουσι“. Βάρδαν δὲ τὸν αὐτοῦ γενέτην ἐπιστραφεὶς (ἔτυχε γὰρ συνεδριάζων αὐτῶ, Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς), ἤρετο διαπορούμενος, „ὄ, τι βούλοιο τοῖς Μυσοῖς ἢ τῶν φόρων, ἢ τῶν Ῥωμαίων αἰτοῦσιν, εἴσπραξις; οἰκέτην ἄρᾳ με γεγεννηκῶς λέληθας; καὶ ὁ τῶν Ῥωμαίων σεβάσιμος βασιλεὺς ἔθνη πενεστάτω καὶ μισρῶ φόρους τελῶν ὑποκείσομαι“; ῥαπίζειν οὖν κατὰ κόρῃς θάπτον τοὺς ἀγγέλους προσέταττε, καὶ, „ἄπιτε“, ἔφη, καὶ τῶ σκυτοτρῶτικῇ καὶ διφθερίᾳ ὑμῶν ἄρχοντι ἀπαγγεῖλατε, ὡς ὁ τῶν Ῥωμαίων κράτιστος καὶ μέγιστος βασιλεὺς ἐξαυτῆς τὴν σὴν μετελεύσεται χώραν, ἐντελεῖς σοι τοὺς φόρους ἀποδιδούς· ὡς μάθης, τριδουλος ὢν ἐκ προγόνων, δεσπότης τοὺς Ῥωμαίων ἡγεμόνας ἀνακηρύττειν, οὐχ ὡς ἀνδράποδα τούτους φόρους αἰτεῖν“. ταῦτα εἰπὼν τοὺς μὲν εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν ἀνατρέχειν ἐξέπεμπεν· αὐτὸς δὲ στρατιᾶν ἀξιόμαχον συναγηχῶς, ἐχώρει κατὰ Μυσῶν· καὶ φρούρια μὲν, ὅσα Ῥωμαίοις ὄμορα ἦν, εἶλεν ἐξ ἐπιδρομῆς. τὴν δὲ χώραν περισκεψάμενος, καὶ ταύτης τὸ ἀμφιλαφὲς καὶ κρημνώδες ἰδὼν (ποιητικῶς γὰρ εἰπεῖν, τῇ τῶν Μυσῶν χώρα πάντῃ κακὸν κακῶ ἐστήρικται, καὶ τὴν ἀμφιλαφῆ καὶ λοχμῶδη χώραν σφραγγώδης καὶ κρημνώδης ἐκδέχεται, εἴτ' αὐθις ἐκείνην τελεματώδης τε καὶ σμφώδης. ὑδρογῆ γὰρ ἐκτόπως ἢ χώρα, καὶ λίαν ἀλσώδης, καὶ ὄρεσι δυσβάτοις ἐκασταχοῦ περικλείεται, παρὰ τὸν Αἴμον καὶ τὴν Ῥοδόπην κατρωκισμένη καὶ ποταμῶν τοῖς μεγίστοις περιζόμενη)· ταύτην Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς

¹ Poselstwo bułgarskie przybyło do Konstantynopola na przełomie 965 i 966 r., w imieniu panującego wówczas w Bułgarii Piotra (B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 288; t e g o ż, *Romajowie*, s. 147, przyp. 269; na temat wizerunku Piotra jako samodzielnego władcy – por. też L e s z k a, s. 138, 142; T a l - b o t i n., s. 109, przyp. 32). Leon Diakon jest pierwszym autorem bizantyjskim nazywającym Bułgarów starożytnym mianem Myzów (Moravcsik datuje stosowanie tej nazwy etnicznej dla Bułgarów w źródłach bizantyjskich dopiero od XI w. – por. *Byztur*, t. 2, s. 207-208; S o u s t a l, *Moesia*, LdM, t. 6, kol. 714-715); zdaniem Sjużjumova i Ivanova (s. 181) chodzi tu o słowiańską ludność bułgarską. W kwestii trybutu (φόρος) autor mógł nawiązać do zobowiązań Bizancjum wobec Bułgarii, wynikających z układu kończącego wojny bizantyjsko-bułgarskie po śmierci Symeona (*tributum pacis*) i gwa-

LEON DIAKON DZIEJE

[Opis zdobycia Tarsu przez Nikefora Fokasa i odzyskania dóbr utraconych przez Romana I].

s. 61-63; IV 5. Kiedy [cesarz] tym właśnie był zajęty, przybyli do niego posłowie Myzów. Mówili oni, że ich przywódca oczekuje zwyczajowego trybutu i właśnie w tej sprawie teraz ich do cesarza przysyła¹. On zaś pełen gniewu, wbrew swej naturze (był człowiekiem o silnym charakterze i niełatwo ulegał złości), wzburzony nadmiernie, głosem bardziej donośnym niż zwykle rzekł: „To dla Romajów niebezpieczne, jeśli oni, którzy zbrojnie odpierali każdego wroga, teraz jak niewolnicy mają płacić daniny narodowi scytyjskiemu, nędznemu i pod każdym innym względem podłemu”. Zwróciwszy się do swego ojca Bardasa (współdziałał bowiem z nim, ogłoszony kesarem), pytał zakłopotany: „Co oznacza uiszczenie opłat Myzom, których żądają oni od Romajów? Czy zrodziłeś mnie potajemnie jako sługę? Czy będąc dostojnym cesarzem Romajów mam się podporządkować nędznemu i podłemu narodowi, płacąc mu trybut?” Rozkazał więc zaraz spoliczkować posłów i rzekł im: „Odejdźcie, a waszemu archontowi gryzącemu skórę i w skórę zwierzęcą odzianemu oznajmijcie: najpotężniejszy i największy cesarz Romajów wkrótce przybędzie do twego kraju, aby opłacić trybut, a ty, będąc od przodków po trzykroć niewolnikiem, naucz się traktować hegemonów Romajów jak panów, a nie żądać od nich zapłaty, jak od niewolników”. To powiedziawszy, kazał im wrócić do siebie, sam zaś zgromadził dobrze przygotowaną armię i wyruszył przeciwko Myzom i szturmem zdobył twierdże graniczące z Romajami². Kiedy przyjrzał się tej krainie, zobaczył jej gęstwiny i urwiste skały (mówiąc poetycko, w kraju Myzów *zawsząd piętrzą się zagrożenia*, a więc do krainy pokrytej gęstwunami i zaroślami przylegają tereny pełne jaskiń i stromizn, do nich z kolei – bagna i moczary. Kraj ten bogaty w wodę i bardzo zalesiony, ze wszystkich stron otoczony jest nieprzebytymi góra-

rantującego pokój (por. W. S w o b o d a, *Trybut*, SSS, t. 6, s. 181 oraz G. Wirth, P. Schreiner, *Tribut*, LdM, t. 8, kol. 986); zobowiązania związane były także z utrzymaniem Marii Lakapeny, żony Piotra, na dworze bułgarskim (por. T a l b o t i n., s. 109, przy. 32, tam wcześniejsza literatura); przewanie wpłat po śmierci Marii (zmarła ok. 963 r. – ODB, s.v. *Peter of Bulgaria*; 965 lub 968/969) mogło także doprowadzić do pogorszenia stosunków bizantyjsko-bułgarskich, ale uważa się to jedynie za pretekst do wywołania konfliktu (por. B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 291).

² Wyrazy pogardy dla władcy bułgarskiego przypominają niechętnie Bułgarom późniejsze wypowiedzi Teofylakta Ochrydzkiego zawarte w listach (por. *Testimonia*, z. 4, s.186-187, *Listy*: 4 i 5; por. też L e s z k a, s. 137). Bardas Fokas – to ojciec Nikefora II, mianowany kesarem w 963 r., po objęciu tronu przez Nikefora (ODB, s.v. *Phokas*).

θεασάμενος, οὐκ ᾤετο δεῖν δύναμιν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀσύντακτον δι' ἐπισφαλῶν χωρίων ἐξάγοντα, ὡσανεὶ βοσκήματα παρασκευάσαι κατακοπῆναι πρὸς τῶν Μυσῶν. λέγεται γάρ, πολλάκις πταῖσαι Ῥωμαίους ταῖς δυχωραῖς Μυσίας, πανολεθρία περικτεσεῖν.

IV 6. Ἐγὼ οὖν, μὴ διὰ δυσεμβόλων καὶ περισφαλῶν χωρίων διακινδυνεύειν. ὄθεν ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἤλαυνε, καὶ Καλοκύρην ἐκείνῳ τῷ τῶν πατρικίων τιμήσας ἀξιῶματι, ἄνδρα ὀρηγίαν τὴν ἄλλως καὶ θερμοουργόν, ἐς τοὺς Ταυροσκύθας ἐξέπεμψεν, οὗς ἡ κοινὴ διάλεκτος Ῥῶς εἴωθεν ὀνομάζειν, ἐφ' ᾧ διανείμαντα τούτοις χρυσόν, ὃν αὐτῷ ἐνεχείρισεν, εἰς κεντηνάρια πεντεκαίδεκα συγκεφαλαιούμενον, ἐς τὴν χώραν καταγαγεῖν τῶν Μυσῶν, ταύτην αἰρήσοντας. ἀλλ' ὁ μὲν Καλοκύρης ἐς τοὺς Ταυροσκύθας ἠπείγετο [...].

s. 77-80; V 1. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα κατὰ τε τὴν Συρίαν καὶ τὸ Βυζάντιον τῷ βασιλεῖ διεπράττετο, ὁ πρὸς τοὺς Ταυροσκύθας σταλεῖς βασιλικῷ νεύματι Καλοκύρης ὁ Πατρικίος, κατὰ τὴν Σκυθίαν γενόμενος, καὶ τῷ τῶν Ταύρων κατάρχοντι φιλωθεῖς, δώροις τε τοῦτον διαφθείρας καὶ λόγοις καταγοητεύσας ἐπαγωγῶς (φιλοκερδὲς δὲ ἅπαν ἐκτόπως τὸ Σκυθικόν, καὶ λίχον ὅτι μάλιστα, καὶ ἐπιρῶρες πρὸς λημμάτων ὑπόσχεσιν καὶ ἀνάληψιν) ἐπέπεισε στρατιὰν συναγροχότα βαρεῖαν, ἐλαύνειν κατὰ Μυσῶν· τούτους δὲ καταγωνισάμενον ὑποποιήσασθαι μὲν τὴν χώραν καὶ ταύτην παρακατέχειν εἰς ἴδιον ἐνδιαίτημα·

³ Autor posługuje się zwrotem poetyckim zaczerpniętym z *Iliady* (ks. XVI w. 111); wyprawa Nikefora mogła nastąpić w 966/967 r., ale była to ekspedycja próbna, jak przedstawia ją Skylitzes (*Synopsis*, s. 276-277) wzdłuż granicy z Bułgarią, której Nikefor nie odważył się przekroczyć; uważa się ją także za demonstrację militarną (por. S w o b o d a, *Piotr*, SSS, t. 4, s. 108; B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 290; W h i t t o w, s. 294; T a l b o t i n., s. 110, przyp. 39); według S j u z j u m o v a, I v a n o v a (s. 182) jest to aluzja do klęski Nikefora I w 811 r., a zdaniem innych badaczy – do porażki Bizancjum pod Anchialos w 917 r. oraz pod Katasyrtai (918 r. – por. T a l b o t i n., s. 111, przyp. 42, tam wcześniejsza literatura).

⁴ Kalokyres/Kalokir, syn proteuona Chersonesu, pochodzący najprawdopodobniej z rodu arystokratycznego, udał się do Kijowa pod koniec 966 r. lub na początku 967 r. (L e v č e n k o, op. cit., s. 255; S w o b o d a, *Kalokir*, SSS, t. 2, s. 356; T a l b o t i n., s. 111, przyp. 44). Miano Tauroscytów dla Rusów to, zdaniem Łowmiańskiego, ogólne określenie Słowiańszczyzny Wschodniej, ale może tu chodzić o znaczenie specyficzne 'Ros', odnoszące się do możnych z otoczenia księcia kijowskiego i zapewne ich

mi; rozciąga się wzdłuż Haemusu i Rodope i obfituje w wielkie rzeki). Gdy cesarz Nikefor to zobaczył, uznał, że nie należy prowadzić armii bizantyjskiej nieprzystosowanej do tych trudnych miejsc, aby nie narażać jej na sytuację, w której Myzowie mogliby ją wybić jak barany. Mówi się bowiem, że wiele razy przydarzyło się Romajom ponieść całkowitą klęskę w bezdrożach Myzji³.

IV 6. Postanowił zatem nie narażać wojsk na niebezpieczeństwo w miejscach niedostępnych i niebezpiecznych. Dlatego zabrał ze sobą wojsko i wrócił do Bizancjum. Kalokyresa zaś, męża gotowego do działania jak też odważnego, zaszczycił godnością patrikiosa i wysłał do Tauroscytów, w języku potocznym zwykle nazywanych Rusami; miał on rozdzielić między nich złoto, które o wadze około 15 kentenariów wręczył mu [cesarz], a następnie przyprowadzić ich do kraju Myzów, aby nim zawładnąć. Kalokyr wyruszył zatem do Tauroscytów. [Nikefor zaś w tym czasie urządził paradę wojskową na Hipodromie; informacje o ekspedycjach Nikefora Fokasa przeciwko Arabom na Sycylię i do Syrii; informacja o trzęsieniu ziemi (IV 9), a następnie o zaćmieniu słońca IV 11]⁴.

[Po zwycięstwach Nikefora w Syrii].

s. 77-80; V 1. W tym czasie gdy cesarz działał w Syrii i Bizancjum, wysłany z cesarskiego rozkazu do Tauroscytów Kalokyres patrikios, po przybyciu do Scytii zaprzyjaźnił się z przywódcą Taurów. Pozyskał go darami, omamił miłymi słowami (cały naród scytyjski jest niezwykle żądny zysku, szczególnie chciwy i podatny na obietnice i przyjmowanie korzyści) i nakłonił go do zebrania wielkiego wojska i podążenia przeciwko Myzom. Po pokonaniu ich miałby on [przywódca Tauroscytów] pozyskać sobie ten kraj i zatrzymać go jako własną siedzibę, jemu zaś [Kalokyresowi] pomógłby powstać przeciwko Romajom w celu zdobycia tronu cesar-

cesarz starał się pozyskać (por. H. Ł o w m i a ń s k i, *Zagadnienie roli Normanów w genezie państw słowiańskich*, Warszawa 1957, s. 171; por. też Ch. L o v m j a n ' s k i j, *Rus' i normanny*, Moskwa 1985, s. 287 – komentarz V. Ja Petruchin); wymieniona tu kwota (równa 455 kg złota lub 1500 funtom, por. T a l b o t i n., s. 112, przyp. 46) przekazana Rusom może świadczyć o wykorzystaniu ich przez cesarza jako najemników przeciwko Bułgarom (por. B o n a r e k, *Romajowie*, s. 160, przyp. 357; G.G. L i t a v r i n, *Vizantia, Bułgaria, Drevniana Rus' (IX – naćalo XII v.)*, Sankt Petersburg 2000, s. 87-98; rzeczywistych przyczyn zabiegów Bizancjum wobec Rusów upatruje się w stosunkach bułgarsko-niemieckich i bułgarsko-węgierskich (por. B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 292; L e s z k a, s. 128, przyp. 16; s. 138); na temat propozycji terytorialnych złożonych Rusom, por. też B o n a r k a (*Przyczyny*, s. 297, 299, 301) o północnej części Bułgarii (Dobrudża) oraz – hipotezę tegoż autora o zamiarze osłabienia Bułgarii przez jej podział na północną – ruską i południową – bułgarską (*Przyczyny*, s. 293); trzęsienie ziemi datowane przez Skylitzesa (*Synopsis*, s. 277) miało miejsce 2 września 967 r., a zaćmienie słońca 22 grudnia 968 r. (ODB, s.v. *Eclipses*; S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 185, 187).

αὐτῷ δὲ κατὰ Ῥωμαίων συνάρασθαι, ὅπως κατάσχοι τὴν βασιλείαν, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας ἐπιτεύξοιτο. μεγάλας δὲ καὶ ἀνεκδιηγῆτους τὰς ὠφελείας αὐτῷ πράξειν καθυπισχεῖτο, ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων συνεκφορήσαντα.

V 2. Τούτων τῶν λόγων ὁ Σφενδοσλάβος ἀκουτισθεὶς (τοῦτο γὰρ πρὸς τῶν Ταύρων κατωνομάζετο) οὐχ οἷός τε ἦν ἐπισχεῖν τὴν ὁρμὴν· ἀλλὰ, μετέωρος ταῖς ἐλπίσι τοῦ πλοῦτου γενόμενος, ὄνειροπολῶν τε τὴν τῆς χώρας κατάσχεσιν τῶν Μυσῶν, καὶ ἄλλως δὲ θερμουργός τε ὢν καὶ θρασύς, ἀλκιμός τε καὶ ῥέκτης ἀνὴρ, πᾶσαν ἡβηδὸν ἡλικίαν τῶν Ταύρων πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν κατήπειγεν. ἐξήκοντα τοιγαροῦν χιλιαδῶν ἀκμαίων ἀνδρῶν στρατιὰν συναγείρας, ἐκτὸς τοῦ θητικοῦ, ἅμα τῷ Πατρικίῳ Καλοκύρη, ὄν καὶ ὁμαίμονα προσήκατο φιλίας θεσμοῖς, ἐχώρει κατὰ Μυσῶν. ἄρτι δὲ παραπλέοντος τὸν Ἰστρον, καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἠπείρου ἀπόβασιν ἐπειγομένου, αἰσθόμενοι τὸ δρῶμενον οἱ Μυσοὶ, εἰς τρισμυρίων ἀνδρῶν συναγομένην φάλαγγα συνασπίσαντες ὑπηντίαζον. ἀλλ' ἐξῶμενέστατα τῶν πορθμείων ἀποβάντες οἱ Ταῦροι, τὰ τε σάκη προβαλόντες, καὶ τὰ ξίφη σπασάμενοι, ἐπιστροφάδην ἐπληττον τοὺς Μυσοὺς. οἱ δὲ, μῆδὲ τὴν πρώτην ῥοπὴν ἐνεγκόντες, εἰς φυγαδεῖαν ἐτρέποντο καὶ πρὸς τὸ Δορύστολον (ἐχυρὸν δὲ φρούριον τοῦτο Μυσῶν) ἀγεννῶς συνεκλείοντο. τῆνικαῦτα δὴ λέγεται καὶ Πέτρον, τὸν ἡγήτορα τῶν Μυσῶν, ἄνδρα θεοφιλῆ καὶ σεβάσιμιον, τῷ ἀπροσοδικῆτῷ τῆς τροπῆς περιαλήσαντα, ἐπιληψίας πάθος περιπεσεῖν, καὶ ὀλίγον ἐπιβίωσαντα, τῶν τῆδε ὑπαπελθεῖν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν Μυσίαν ἐπράττετο ὕστερον· ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Νικηφόρος, τὰ περὶ τῶν Ταύρων διαγνοὺς, καὶ ἄλλως δὲ παρὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν βιοτήν μεμεριμημένους τις ὢν, καὶ ἐργηγορῶς, καὶ μὴ νευστάζων, μῆδὲ τισιν ἡδοναῖς ὅλως δουλούμενος (οὐδὲ γὰρ ἔχοι τις λέγειν, ὡς ἴδοι τοῦτον κωμάσαντα κἂν ἐν νεότητι), τότε παντοδαπὸς τις ἦν, καὶ τὴν πεζικὴν στρατιὰν ἐξήρτυε, καὶ τοὺς λόχους καθώπιζε,

⁵ Charakterystyka Rusów to topos literacki; jest ona częścią przedstawianej w źródłach bizantyjskich charakterystyki barbarzyńców. Dążenia Kalokira oraz obietnice złożone Światosławowi uważa się za wyolbrzymione; zdaniem A. Poppego są one wymysłem Leona Diakona, a uzurpatorem, którego poparł Światosław był Bardas Fokas, syn Leona Kouropalatesa (A. P o p p e, *Svjatoslav the Glorious and the Byzantine Empire*, BSC, t. 5, s. 135-137; por. też t e g o ż, *Nie mieczem a piórem*, s. 344-345; na temat Kalokira por. t e g o ż, *The Political Background*, s. 222-223, przyp. 89.

⁶ Światosław (Sfendosthlabos), syn Igora i Olgi, książę kijowski w latach 945-972, samodzielne działania militarne prowadził w 960 r. przeciwko Chazarom (por. ODB, s.v. *Svjatoslav*; A. N a z a r e n k o, *LdM*, t. 8, kol. 347-348); pozyskanie Światosława do wojny z Bułgarami mogło zapobiec jego uderzeniu na bizantyjskie posiadłości na Krymie (por. W. S w o b o d a, *Światosław*, SSS, t. 5, s. 573; B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 292-293); na temat wielkości armii Rusów – por. spostrzeżenie J. B o n a r k a (*Przyczyny*, s. 296), iż chodzi tu raczej o tak znaczną rzeszę osadników z rodzinami, a nie tylko wojowników; termin ὁμαίμων oznacza zwykle osobę spokrewnioną, także brata (por. M e n g e, s.v.),

skiego i osiągnięcia najwyższej władzy rzymskiej. [Kalokyr] obiecał mu za to wielkie i niewysłowione korzyści pochodzące ze skarbcza cesarskiego⁵.

V 2. Światosław (tak bowiem nazywany był u Taurów), usłyszawszy te słowa, nie zamierzał zwlekać z wyprawą, ale unoszony nadziejami bogactwa, marząc o zdobyciu kraju Myzów, jak też będąc człowiekiem zuchwałym i śmiałym, wojowniczym i zdolnym do szybkiego działania, zmobilizował do wyprawy całą młodzież Taurów. Zgromadził armię składającą się z 60 tysięcy krzepkich mężczyzn, nie licząc wojsk najemnych i wraz z patrikiusem Kalokyresem, którego więzami przyjaźni pozyskał do pobratymstwa, wyruszył przeciwko Myzom⁶. Kiedy właśnie przepływał wzdłuż brzegu Istru i pospieszenie zmierzał do wyjścia na ląd, Myzowie spostrzegli, co się dzieje i uzbroiwszy wojsko złożone z 30 tysięcy ludzi, stawili im czoło. A Taurowie energicznie wysiedli z łodzi, trzymając przed sobą tarcze, z obnażonymi mieczami atakowali Myzów na wszystkie strony. Oni zaś, nie mogąc wytrzymać nawet pierwszego uderzenia, rzucili się do ucieczki i w Dorostolonie (to silna twierdza Myzów) haniebnie się zamknęli⁷. Mówi się, że wówczas Piotr przywódca Myzów, człowiek miły Bogu i czcigodny, ubolewając nad niespodziewaną [ich] ucieczką, doznał ataku epilepsji i tylko krótki czas pozostając przy życiu, opuścił ten świat. Lecz to w Myzji wydarzyło się później⁸. Kiedy o ataku Taurów dowiedział się Nikefor, cesarz Romajów, który w ogóle w całym swoim życiu był człowiekiem zapracowanym, szybkim w działaniu, odpoczywał niewiele i nie ulegał żadnym rozkoszom (nie mógłby nikt powiedzieć, że widział go rozbawionego nawet w młodości), zajął się wówczas różnorodnymi sprawami: przygotował piechotę, uzbroił oddziały, dokonał gruntownego przeglądu kawalerii i wystawił jeźdźców ciężkozbrojnych. Kazał zbudować maszyny miotające i umieścić je na murach miejskich. Następnie ciężki łańcuch żelazny kazał przywiązać na wieży

ale tutaj odnosi się do obcej, niespokrewnionej, zobowiązanej do współdziałania na zasadach pobratymstwa; na wyjątkowość tej praktyki stosowanej przez Bizancjum wobec Rusów wskazują S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 189, przyp.11; por. też T a l b o t i n., s. 129, przyp. 17.

⁷ Światosław przekroczył Dunaj w sierpniu 967 r. (por. Skylitzes, *Synopsis*, s. 277) lub 968 r. (ODB, s.v. *Svjatoslav*; por. też T a l b o t i n., s. 128, przyp.16 – tam wcześniejsza literatura); łodzie Rusów, zwane tu *πορθμεία*, to ‘promy’, ‘łodzie przewozowe’ (A b r a m o w i c z ó w n a, s.v.; S o p h o c l e s, s.v.) prawdopodobnie stosowane niezależnie od monoksyli (por. *Żegluga*, SSS, t. 7, s. 234); może chodzić tu o typ łodzi zwanych nasadami (por. W. K o w a l e n k o, *Łodzie*, SSS, t. 3, s. 124). Dorostolon, Drster (dzis. Silistra) nad dolnym Dunajem (por. W. S w o b o d a, *Drster**, SSS, t. 8, s. 79-82; ODB, s.v. *Dorostolon*).

⁸ Zdanie to jest dygresją uprzedzającą dalsze wydarzenia – Piotr zmarł 30 stycznia 969 r. (ODB, s.v. *Peter of Bulgaria*); określenie *ἡγήτωρ τῶν Μυσῶν* jest wyrazem skłonności Leona Diakona do archaizowania, ale w tym miejscu zastosowane prawdopodobnie celem uniknięcia terminu *βασιλεύς* dla władcy bułgarskiego (por. L e s z k a, s. 137; por. t e g o ż, *Car Piotr w opinii Bizantytyczków*, SA 42, 2001, s. 103).

καὶ τὴν ἵππικὴν φάλαγγα ἐς βάθος διέταττε, καὶ πανσιδήρους ἵππότας ἀπέφαινε. Τὰς μηχανὰς τὰς ἐφετηρίους τεκταινόμενος ἐπὶ τῶν τῆς πόλεως πυργωμάτων καθίδρυε, καὶ σειρὰν βαρυτάλαντον ἐκ σιδήρου πεποιημένην ἐπὶ τὸν πύργον ἐνδησάμενος, ὃν Κεντηνάριον κικλήσκουν εἰώθασιν, ἐπὶ φιτρῶν τε μεγίστων ἐφαρμοσάμενος, κατὰ τὸ Βόσπορον ἔτεινε, καὶ πρὸς τὸ τοῦ καταντιπέρας Καστελλίου πύργωμα ἀνήψε. δραστήριος δὲ ὢν, καὶ βαθυγνώμων, εἰ καὶ τις ἄλλος, ὢν ἴσμεν, ἀνὴρ, ἀξύμφορον εἶναι οἱ διελογίζετο, εἰ πρὸς ἀμφότερα τὰ ἔθνη τὴν διαμάχην ἄροιτο. Ξυνοῖσον οὖν ἐδόκει εἶναι αὐτῷ, εἰ τὸ ἐν ὑποποιήσῃ τῶν ἐθνῶν. οὕτω γὰρ ἐδόκει ῥᾶστα περιέσεσθαι τοῦ ἐνός, καὶ αὐτὸ θάττον καταγωνίσασθαι.

V 3. Εντεῦθεν, ἐπεὶ τὸ παρὰ τῶν Ταύρων ἀπεγνώκει διακηρικεῦεσθαι (ἦδει γὰρ τὸν Πατρίκιον Καλοκύρην ἄπαξ τῆς εὐθείας ἐκκλίναντα καὶ τῆς τούτου κυρίας ἀφηνιάσαντα, καὶ μέγα παρὰ τῷ Σφενδοσλάβῳ δυνηθέντα, μὴ εὐεϊκτως τῷ τούτου θελήματι στείλασθαι), πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους Μυσοὺς ἐβουλεύσατο μᾶλλον πρεσβείαν στείλασθαι. καὶ δῆτα πρέσβεις ὡς αὐτοὺς ἔστελλε, τὸν τε Πατρίκιον Νικηφόρον, ᾧ τὸ ἐπώνυμον Ἑρωτικός, καὶ Φιλόθεον, τὸν τῶν Εὐχαϊτῶν πρόεδρον, καὶ τῆς τε θρησκείας αὐτοὺς ὑπεμίμνησκε (τὰ Χριστιανῶν γὰρ ἀναντιρρήτως πρεσβεύουσιν οἱ Μυσοὶ), καὶ παρθένους τοῦ βασιλικοῦ γένους ἐξήτει, ὡς συνάψῃ ταύτας τοῖς τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ παισὶ, καὶ ἀδιάρρηκτος ἐκ κήδους ἢ τε πρὸς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Μυσοὺς καταλλαγὴ καὶ φιλία ἐμπεδωθῇ. Οἱ δὲ Μυσοὶ ἄσμενοι τὴν πρεσβείαν ἐδέχοντο, καὶ κόρας ἐξ αἵματος τοῦ βασιλικοῦ ἐπὶ ἀμαξῶν ἀναβιβάσαντες (εἰθισμένον δὲ γυναιξὶ Μυσῶν, ἐφ' ἀμαξῶν ὀχεῖσθαι), τῷ αὐτοκράτορι Νικηφόρῳ ἐξέπεμπον, ἀπαμῦναι σφίσιν ὅτι τάχιστα ποτνιώμενοι, καὶ τὸν τοῖς αὐχέσιν αὐτῶν ἐπικείμενον πέλεκυν τῶν Ταύρων ἀποτρέψαι καὶ κενὸν ἀπεργάσασθαι. Καὶ κἂν ἐπήμυνε τούτοις, καὶ τρόπαια κατὰ τῶν Ταύρων ἐστήσατο, ἐπεὶ καὶ κατὰ πάντων, πρὸς οὓς ἂν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀντεπήνεγκε δύναμιν [...].

⁹ Wieża Kantenarion znajdowała się u stóp Akropolu (północno-wschodnia część Konstantynopola), a Kastellion w Galacie (na drugim brzegu Złotego Rogu), żelazny łańcuch blokował zatem wejście do Złotego Rogu, o czym wyraźnie pisze Genesios (*Księgi cesarskie*, II 5, por. *Testimonia*, z. 3, s. 393, 413; por. też R. J a n i n, *Constantinople byzantine*, Paris 1964, s. 275, 420; na ten temat oraz o przeciaganiu łańcucha także przez Bosfor w XII w., por. T a l b o t i n., s. 129-130, przyp. 22 – tam wcześniejsza literatura). Przygotowania wojenne Nikefora skierowane są przeciwko Rusom, natomiast pozyskać zamierzał Bułgarów (por. na ten temat B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 298-299).

¹⁰ Pertraktacje z Bułgarami przypadły na lato 968 r. (B o n a r e k, *Przyczyny*, s. 298) lub 969 r. (T a l b o t i n., s. 131, przyp. 27; S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 190) i zdaniem Levčenki były reakcją

nazywanej zwykle Kentenarion i zamontowany na wielkich pniach kazał przeciągnąć blisko Bosforu i przemocować na fortyfikacjach Kastellionu na drugim brzegu. Jako człowiek doświadczony i odznaczający się głęboką mądrością, chociaż inny niż znani nam ludzie, rozważał, że byłoby niewłaściwe wypowiedanie wojny jednemu i drugiemu narodowi. Wydało mu się zatem, że korzystne byłoby pozyskanie jednego z [tych] narodów. Uważał bowiem, że w ten sposób łatwiej będzie nad jednym z nich uzyskać przewagę i szybciej go pokonać⁹.

V 3. Ponieważ [cesarz Nikefor] zwątpił w możliwość porozumienia z Taurami (wiedział bowiem, że patrikios Kalokyris, skoro raz zszedł z prostej drogi i wyknął się spod jego władzy, mając wielki wpływ na Światosława, nie będzie skory do zawarcia układu zgodnego z jego wolą), postanowił raczej wysłać poselstwo do Myzów, będących wyznawcami tej samej religii. Wysłał więc do nich posłów, a z nimi Nikefora patrikiosa z przydomkiem Erotikos, Filotheosa – przywódcę euchaistów, przypominając im także o ich religii (Myzowie bowiem wyznają niezaprzeczalnie wiarę Chrystusową). Poprosił też o panny z rodu królewskiego, które zamierzał połączyć z synami cesarza Romana, by powinowactwo podtrzymało nierozzerwalność pojednania i przyjaźni między Romajami a Myzami. Myzowie z radością przyjęli poselstwo, posadzili na wozach dziewczyny krwi królewskiej (kobiety Myzów mają zwyczaj podróżować wozami) i wysłali [je] do cesarza Nikefora. Błagali go też, aby ich jak najszybciej obronił, oddalił spoczywający na ich szyjach topór wojenny Taurów i uczynił go nieskutecznym. [Dodali również, że] gdyby im udzielił pomocy, to odniósłby zwycięstwo nad Taurami i nad wszystkimi, wobec których skierowałby wojska romajskie¹⁰ [...].

na domniemane porozumienie bułgarsko-ruskie (L e v č e n k o, op. cit. s. 261); według *Powieści minionych lat* w tym samym czasie Światosław wrócił do Kijowa (PVL, t. 1, s. 48). Nikefor Erotikos, basilikos protospatharios, pochodził ze znanego rodu w Konstantynopolu, był synem Teofila Erotikosa, prefekta za panowania Konstantyna VII; Filotheos, arcybiskup Euchaity, był doświadczonym dyplomata, wielokrotnie przewodniczył różnym misjom; w rezultacie planowanych wówczas powiązań matrymonialnych miało dojść do przeksztalcenia dotychczasowego sojuszu bizantyjsko-ruskiego przeciwko Bułgarii, w bizantyjsko-bułgarski przeciwko Rusom (L e v č e n k o, op. cit., s. 262). Panny bułgarskie z królewskim rodowodem (βασιλικὸν γένος) to księżniczki bułgarskie: albo córki Michała, starszego brata Piotra (S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 190), albo raczej córki Piotra i Marii (por. W. S w o b o d a, *Maria*, SSS, t. 8, s. 430); synowie Romana II to Bazyli (II) i Konstantyn (VIII).

s. 81; V 4. Οί μὲν δὴ Μυσοὶ χεῖρας ἰκέτιδας ἐφήπλουν, ἐπαμῦναι σφίσι δυσωποῦντες τὸν αὐτοκράτορα. ἐν ᾧ δὲ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν διεσκευάζετο, ἡ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας ἄλωσις ἐπηγγέλλετο.

s. 102-104; VI 8. [...] Ἡ τε γὰρ σπάνις τῶν ἀναγκαίων καὶ ὁ λιμὸς ἐκβαθύνας, ἐπὶ τριετῆ καιρὸν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ἐπεβόσκετο· ἐπέκειτο δὲ καὶ Ῥωσσοκὴ κίνησις οὐ χρηστὰς ὑποτιθεμένη ἐλπίδας, καὶ ἡ τῶν Καρχηδονίων καὶ Ἀράβων κατὰ τῆς ἐπὶ Συρίαν Ἀντιοχείας, ἄρτι προσκτηθείσης Ῥωμαίοις, καταδρομὴ [...].

Πρὸς μέντοι τὸν Σφενδοσλάβον, τὸν τῆς Ῥωσσοκῆς πανοπλίας κατάρχοντα, ἔγνω διακηρυκεῦσθαι. καὶ δὴ πρέσβεις ὡς αὐτὸν ἐκπέμπει, παραγγέλλων αὐτῷ, τὸν πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου ἐπὶ τῆ καταδρομῆ τῶν Μυσῶν ὑπεσχημένον ἀνειληφότα μισθὸν, ἐπὶ τὰ σφῶν ἦθη καὶ τὸν Κιμμέριον μετανίστασθαι Βόσπορον, τὴν δὲ Μυσίαν παραλιπεῖν, Ῥωμαίοις προσήκουσαν, καὶ ἀπόμοιραν τελοῦσαν Μακεδονίας ἀνέκαθεν. λέγεται γὰρ Μυσοὺς ἀποίκους τῶν ὑπερβορέων Κοτράγων, Χαζάρων τε καὶ Χουμάνων ὄντας, τῶν οἰκείων μεταστῆναι ἡθῶν. ἀλωμένους δὲ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ταύτην κατελιφέναι καὶ κατοικῆσαι, Κωνσταντίνου, ᾧ Πωγωνάτος ἐπίκλησις, τότε Ῥωμαίων ἡγεμονεύοντος· ὁμωνύμως δὲ τὴν χώραν ἀπὸ Βουλγάρου (τοῦ σφῶν φυλάρχου) Βουλγαρίαν καλέσαι.

VI 9. Ἴδεται καὶ ἕτερος περὶ τούτων λόγος, ὧδέ πη ἔχων Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος, ὑπὸ Λεοντίου ἐκτμηθέντος τὴν ρίνα καὶ κατὰ τὴν Χερσῶνα περιορισθέντος, ἐπιτίπερ ἐκεῖθεν αὐτῷ διαδράναι πολυτρόπως ἐγένετο, ἐς τὴν Μαιῶτιν τε ἀφικέσθαι, καὶ τὸ Μυσῶν ἔθνος προσεταιρίζασθαι, ἐφ' ᾧ, τὴν τε βασιλείαν αὐτῷ ἀνασώσασθαι, καὶ μισθοὺς μεγάλους ἐναπολήψασθαι. τοὺς δὲ ἔψασθαι τε αὐτῷ, καὶ πρὸς αὐτοῦ, τῆς βασιλείας αὐθις ἐπειλημμένους, εἰληφέναι τὴν χώραν, ὅσην ὁ Ἴστρος ἐντὸς Μακεδόνων περιορίζει. καὶ τὴν μετόικησιν ταύτῃ ποιέσασθαι καὶ πολλὰ πολέμων ἔργα καὶ

¹¹ Antiochię zdobyli w 969 r. Piotr patrikios i Michał Burtzes. Piotr mianowany został stratopedarchą, odpowiadającym wówczas funkcji naczelnego dowódcy, w tym wypadku armii Wschodu; przypuszcza się, że rangę tę utworzył cesarz Nikefor Fokas w 967 (968) r. właśnie dla Piotra, który jako eunuch nie mógł być domestykiem scholi (ODB, s.v. *Stratopedarches*); Michał Burtzes – w 968 r. patrikios, a w 976 r. duks Antiochii (por. ODB, s.v. *Bourtzes, Michael*; por. też *O i k o n o m i d e s, Listes*, s. 334; *S e i b t, Skleroi*, s. 36; *T a l b o t i in.*, s. 132-133, przyp. 41-42); cesarz Nikefor II zmarł bezpotomnie w grudniu 969 r.

¹² Opis wydarzeń po objęciu władzy przez Jana Tzymiskesa 11 grudnia 969 r.; Rusowie mogli ponownie przebywać w Bułgarii, od lata 969 r., ale wtedy już jako przeciwnicy Bizancjum (*L e v e n k o*, op. cit., s. 264; *S w o b o d a, Światosław*, SSS, t. 5, s. 574); być może jest to nawiązanie do następnych ataków już po zdobyciu Presławia Wielkiego przez Światosława w 969 r. (por. *T a l b o t i in.*, s. 152, przyp. 75); Mikołaj patrikios to jeden z oikeiosów Tzymiskesa i wódz naczelny (por. *Skylitzes, Synopsis*, s. 287).

s. 81; V 4. Myzowie więc błagalnie wyciągali ręce, prosząc cesarza, aby ich ocalił. W tym samym czasie, gdy on przygotowywał się do wyprawy, nadeszła wiadomość o odbiciu wielkiej Antiochii z rąk Arabów¹¹ [...].

s. 102-104; VI 8. [...] Niedostatek środków do życia i szerzący się głód już trzeci rok nękał cesarstwo Romajów. Zagroził atak Rusów nie przynoszący dobrych nadziei, jak też wyprawa Kartagenów i Arabów na Antiochię syryjską, niedawno zdobytą przez Romajów. [Klęska głodu została zażegnana z zapasów żywności, a Arabów zatrzymały wojska Wschodu pod dowództwem Mikołaja patrikiosa]¹².

Ze Światosławem zaś, dowódcą wojsk ruskich, postanowił przeprowadzić pertraktacje. Wysłał do niego poselstwo, nakazując mu, by za otrzymaną, obiecaną przez cesarza Nikefora zapłatę za atak przeciwko Myzom, wrócił do swoich siedzib i do Bosforu Kimeryjskiego, a Myzję pozostawił, gdyż przynależy ona od dawna Romajom, stanowiąc część Macedonii. Mówi się, że Myzowie, będący osadnikami hiperborejskich Kotragów, Chazarów i Kumanów, przenieśli się ze swoich siedzib. Błąkając się po Europie, opanowali ją i osiedlili się za panowania ówczesnego cesarza Romajów Konstantyna z przydomkiem Pogonat. Kraj nazwano Bułgarią od imienia Bułgara (naczelnika ich plemienia)¹³.

VI 9. Znane jest też inne o nich opowiadanie, następującej treści: kiedy Justynian, cesarz Romajów, któremu Leontios kazał obciąć nos i wypędzić do Chersonu, zdołał stamtąd uciec dzięki przebiegłości, przybył do Meotydy i zapewnił sobie poparcie ludu Myzów, którzy, jeśliby przywrócili mu władzę, mieli otrzymać ogromną rekompensatę. Oni też przyłączyli się do niego, a gdy ponownie objął władzę, otrzymali od niego obszar, którego granicę wyznacza Ister [przeptywający] pośród Macedończyków. Tam się przenieśli i jako naród wojowniczy przyczyniali Romajom wielu strat wojennych i uprowadzeń ludności do niewoli, jak też najeżdżali [tzw.] klimaty trackie. Romajowie ich atakowali, a ponieważ tamci nie mogli zatrzymać ich siły, chowali się w gęsto zarośniętych miejscach i pokonywali ich

¹³ Zgodnie z *Powieścią minionych lat* (PVL, t. 1, s. 47) Światosław obozował na Bałkanach w Perejasławcu/Presławcu, czyli w Presławiu Małym w Dobrudży (por. Swoboda, *Presławiec*, [w:] *Wczesna Słowiańszczyzna*, t. 1, s. 483; ODB, s.v. *Preslav*, *Little*); na temat bazy w Dorostolonie lub Presławiu Wielkim zob. O.P. Toločko, P.P. Toločko, *Kiivs'ka Rus'*, Kiïv 1998, s. 92, o lokalizacji ojczyzny Rusów w drugiej połowie X w. – nad dolnym Dnieprem por. P.O. Karýškovskij (*Lev Diakon o Tmutorokanskoj Rusi*, VV 17, 1960, s. 46-47, 51), nad Dnieprem środkowym, por. Toločko, Toločko, op. cit., s. 73-74; zdaniem Zakythinos (s. 223) chodzi tu o część temu Macedonii, utworzonego w latach 797-801, w zachodniej części Tracji ze stolicą w Adrianopolu (por. też *Testimonia*, z. 3, s. 492; Ostrogorski, s. 175). Diakon powtarza tu, prawdopodobnie przerobioną przez Genesisosa (IV 7), relację Teofanosa o pochodzeniu Bułgarów (por. *Testimonia*, z. 3, s. 417).

ἀνδραποδισμῶν προξενήσαι Ῥωμαίοις, πολεμησεῖοντας ἀεὶ καὶ τὰ Θρακῶα κατατρέχοντας κλίματα. Ῥωμαίους δὲ ἀντεπιέναι τούτοις· τοὺς δὲ τὴν ἐκείνων οὐχ ὑφισταμένους ἀλκὴν, ἐπ' ἀμφιλαφῶν χωρίων λόχμας καταδύεσθαι, καὶ ταῖς δυσχωρίαις τούτους καταγωνίζεσθαι [...]. οὐχ ἰσθόρηται δὲ τις Ῥωμαίων ἕτερος, τούτους ἐπὶ τῆς σφετέρας γῆς καταγωνισάμενος.

s. 105-107; VI 10. Ὁ δὲ Σφενδοσλάβος, ταῖς κατὰ τῶν Μυσῶν νίκαις ἐπὶ μέγα αἰρόμενος, καὶ τῇ βαρβαρικῇ αὐθαδεῖα ὑπέροπλα βρενθυόμενος (ἤδη γὰρ τὴν χώραν βεβαίως ἐκέκτητο), περιδεῖς καὶ καταπλήγας Μυσοὺς τῇ ἐμφύτῳ ἀπηνείᾳ κατεργασάμενος (φασὶ γὰρ τὴν Φιλίππου πόλιν τῷ πολεμῆν ἐξελῶν, δισμυρίους τῶν ἐν τῷ ἄστει ληφθέντων ὠμῶς καὶ ἀπανθρώπως ἀνασκολοπίσαι, καὶ ταύτη τὸ ἀντίξουν ἅπαν ἐκδειματῶσαι καὶ θεῖναι ὑπόσπονδον), ὑπεραύχους καὶ αὐθάδεις τὰς ἀποκρίσεις τοῖς πρέσβεσι Ῥωμαίων ἐξέφερε· „μὴ γὰρ ἀφέξεσθαι τῆς χώρας, εὐδαίμονος οὐσης, εἰ μὴ ἐπὶ χρημάτων πολυτάλαντων καταβολῇ, καὶ ἀπεμπολήσει τῶν τε πόλεων καὶ τῶν ἀνδραπόδων, ὅσα τῷ πολεμῆν ἐπεκτήσαντο. Εἰ δ' οὐ βούλεσθαι Ῥωμαίους ταῦτα καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῆς Εὐρώπης θάπτον ἀφίστασθαι, ὡς μὴ προσηκούσης αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν Ἀσίαν μετασκευάζεσθαι· ἄλλως γὰρ μὴ οἶεσθαι, Ταυροσκύθας εἰς σπονδὰς Ῥωμαίων ξυμβήσεσθαι". Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, τὰς τοιαύτας ἀποκρίσεις τοῦ Σκύθου δεξάμενος, καὶ αὐτὶς τοῖς προαπεσταλμένοις ἀμείβεται τάδε· „τὴν ἐκ πατέρων ἐς ἡμᾶς διαβᾶσαν εἰρήνην ἀλώβητον καθ' ἣν Θεὸς ἐμεσίτευσεν, οὐ δεῖν οἰόμεθα λύειν αὐτοῖ· ἅτε πρόνοιαν εἶναι πιστεύοντες τὴν τὸ πᾶν διευθύνουσαν, καὶ τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύοντες ἔθιμα. διὰ ταῦτα εἰσηγοῦμεθὰ τε ὑμῖν ὡς φίλοις, καὶ συμβουλεύομεν, ἐξαυτῆς ἀπαίρειν τῆς μηδὲν τι προσηκούσης χώρας ὑμῖν, καὶ μὴ διαμέλλειν, μηδ' ἀναδύεσθαι, εἰδότες, ὡς εἰ μὴ καταπειθεῖς ταύτη τῇ ὄνησιφόρῳ ξυμβουλῇ γένοισθε, οὐχ ἡμᾶς, αὐτοὺς δὲ, λύειν τὰς ἀνέκαθεν συντεθείσας σπονδὰς. καὶ μὴ γε δόξωμεν μεγαλαύχους ταύτας τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖν. ἐν Χριστῷ γὰρ θαρρόομεν τῷ ἀθανάτῳ Θεῷ, ὡς, εἰ μὴ τῆς χώρας ἀπέλθοιτε, καὶ ἄκοντες παρ' ἡμῶν ταύτης ἀπελαθήσεσθε. Οἶμαι γὰρ σε μὴ λελθῆναι τὸ τοῦ σου πταισμα πατρὸς Ἰγγορος, ὅστε τὰς ἐνόρκους σπονδὰς παρὰ

¹⁴ To Justynian II (685-695), zdetronizowany przez Leontiosa, stratega temu Hellada (panował w latach 695-698); jego z kolei zdetronizował Apsimar (698-705, por. *Testimonia*, z. 3, komentarz do Nikefora Patriarchy, s. 141); Justynian odzyskał tron po 10 latach w 705 r., jednak nie wiadomo, jakie tereny Bułgarzy mieli otrzymać (dyskusja na ten temat por. *Testimonia*, z. 3, s. 100, 276; por. też W. S w o b o d a, *Zagora*, SSS, t. 7, s. 42-43); najprawdopodobniej Leon Diakon utożsamia Macedonię z Bułgarią – na temat tej identyfikacji por. W. S w o b o d a, *Macedonia*, SSS, t. 3, s. 141-143; *Cesarstwo zachodniobułgarskie*, SSS, t. 1, s. 235-236; w X-XII w. w terminologii bizantyjskiej termin „Macedonia” stosowano na określenie Tracji (ODB, s.v. *Macedonia*); „klimaty trackie” (κλίματα Θρακῶα), podobnie jak inne *klimata*, może oznaczać terytorium poza organizacją temową, jak też w jej obrębie (por. *Testi-*

w miejscach trudno dostępnych. [Wzmianka o wielu strategach poległych w wielu bitwach, także o cesarzu Nikeforze, który padł z ręki Myzów; jedyny Konstantyn Kopronim pokonał ich, a następnie Konstantyn, syn cesarzowej Ireny; obecnie zaś cesarz Jan podbił miasta Myzów]. Nie ma natomiast przekazów o tym, że jakiś inny z Romajów pokonał ich na ich własnej ziemi¹⁴.

s. 105-107; VI 10. Światosław, dumny ze zwycięstw nad Myzami i pyszniąc się znacznie, powodowany swym barbarzyńskim zuchwalstwem (on bowiem z pewnością kraj ten już podbił), z wrodzonym okrucieństwem zabijał pełnych strachu i przerażonych Myzów (mówi się, że gdy zdobył w bitwie Filippopol, schwytanych wówczas 20 tysięcy mieszkańców okrutnie i nieludzko kazał ukrzyżować i udaremniając wszelki opór, miasto trzymał w uległości), a posłom Romajów przekazał chępliwe i zuchwałe słowa, iż: „nie opuści tego bogatego kraju, chyba że w zamian za znaczną sumę pieniędzy i po wykupieniu miast i niewolników, które zdobył podczas wojny. Jeśli Romajowie nie zechcą tego uścić, to niech jak najszybciej opuszczają Europę, która im się nie należy i przenoszą się do Azji; w innym wypadku niech nie sądzą, że Tauroscytowie podejmą układy z Romajami”¹⁵. Cesarz Jan po otrzymaniu takiej odpowiedzi Scyty, polecił posłom ponownie wysłanym przekazać następujące słowa: „Sądzimy, że sięgającego do naszych czasów pokoju zawartego przez ojców, niezakłóconego dzięki pośrednictwu Boga sami zerwać nie możemy; wierzymy też, że Opatrzność wszystkim kieruje i wyznajemy prawa chrześcijan. Dlatego proponujemy wam jak przyjaciółom i radzimy natychmiast oddalić się z kraju, który w żadnym stopniu się wam nie należy, i byście nie zwlekali ani się przed tym uchylali; wiecie, że jeśli się nie poddacie tej dobrej radzie, to nie my, lecz wy sami zerwiecie przymierze z dawną zawarte. Nie pragniemy, by wypowiedź ta wydała się chępliwa. W Chrystusie bowiem ufamy Bogu nieśmiertelnemu, że jeśli tego kraju nie opuścicie, to zostaniecie wbrew waszej woli przez nas przepędzeni. Sądzę bowiem, że nie zapomniełeś klęski twego ojca Igora, gdy zlekceważył zaprzysiężone układy i z wielką armią oraz 10 tysiącami łodzi wypłynął przeciwko cesarskiej stolicy, a z 10 zaledwie łodziami przybył do Bosforu Ki-

monia, z. 3, s. 523); na temat wypraw Nikefora I, Konstantyna V i Konstantyna VI, por. teksty Teofanosa, Nikefora patriarchy oraz *Scriptor incertus (Testimonia, z. 3)*.

¹⁵ Autor wraca do przerwanej wątku wydarzeń z 969 r. Zdobyć Filippopola przez Światosława miało miejsce ok. 970 r.; była to od czasów Małamira (831-836) główna twierdza bułgarska w Tracji wschodniej (W. S o b o d a, *Plowdiw*, SSS, t. 4, s. 158; S o u s t a l, *Thrakien*, s. 399-400); termin *ἀνασκολοπιζω* w grece średniowiecznej oznaczał raczej ‘powieszenie na krzyżu rozwidlonym’ (łac. *furca*) lub na szubienicy’ (por. LbG, s.v., T a l b o t i n., s. 155, przyp. 93); podważając wiarygodność liczby 20 tysięcy straconych mieszkańców Filippopola, przyjmuje się natomiast za prawdopodobne wyludnienie miasta (S o u s t a l, *Thrakien*, s. 400).

φαῦλον θέμενος, σὺν μεγάλῳ κινήματι καὶ μυρίοις σκάφεσι κατὰ τῆς βασιλευούσης ἐκπλεύσας, μόλις σὺν δέκα λέμβοις ἐς τὸν Κιμμέριον ἀφίκετο Βόσπορον, αὐτάγγελος τῶν οἰκείων γεγονῶς συμφορῶν. καὶ παρήμι τὸν αὐθις οἰκτιστον μόρον ἐκείνου, παρὰ τοὺς Γερμανοὺς ἐκστρατεύσαντος, καὶ πρὸς ἐκείνων ληφθέντος, καὶ φυτῶν στελέχεσι προσδεθέντος, καὶ εἰς δύο διαμερισθέντος τμήματα. καὶ σὲ γοῦν οὐκ οἶμαι πρὸς τὴν σὴν ἐπαναζευθεῖσαι πατρίδα, εἴ γε τὴν Ῥωμαϊκὴν παντευχίαν κατὰ σοῦ χωρεῖν ἀναγκάσειας, ἀλλ' αὐτόθι διαφθαρήσασθαι πανσυδεῖ, ὡς μηδὲ πυρφόρον ἐς Σκυθίαν ἀφικέσθαι, τὰς κατασχούσας ὑμᾶς ἀπευκταίους ἀπαγγελοῦντα τύχας." ὁ δὲ Σφενδοσλάβος, ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀποκρίσεσι σχετλιάσας, τῇ τε βαρβαρικῇ μανίᾳ καὶ ἀπονοίᾳ παραφερόμενος, ἀντέλεξε τοιαῦτα: „οὐδεμίαν ἀνάγκην τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ὡς ἡμᾶς ἀφικέσθαι ὁρῶ κατεπειγούσαν· διὸ μὴ κάμη, μέχρι τῆσδε τῆς γῆς ἀφικόμενος· αὐτοὶ γὰρ ὅσον οὐπω πρὸ τῶν τοῦ Βυζαντίου πυλῶν πηξόμεθα τὰς σκιγὰς, καὶ καρτερὸν χάρακα ταύτη περιβαλοῦμεν, ἔξιόντα τε τοῦτον, εἴ γε καὶ καρτερήσει πρὸς τοσοῦτων πόνων διαγωνίσασθαι, γενναίως ὑποδεξόμεθα, διδάξομέν τε τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὡς οὐ βάνασοί τινες ἀποχειροβίωτοι, ἀλλ' αἰμάτων ἄνδρες τυγχάνομεν, τοῖς ὅπλοις τὸ δυσμενὲς καταγωνιζόμενοι. εἰ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας κατὰ τὰ σκιατραφούντα γύναια τὴν Ῥωσικὴν ἠγείται ἀλκήν, καὶ, ὡς τινα νήπια ὑπομάζια μορμολυκείους τισί, ταύταις ταῖς ἀπειλαῖς ἡμᾶς πειρᾶται δεδίττεσθαι". [...].

s. 108–110; VI 11. [...] Τούτοις τοῖς στρατηγοῖς παρήγγειλεν ὁ βασιλεὺς, τὰς δυνάμεις ἀνειληφῶτας ἐπὶ τὴν ὄμορον καὶ ἀγχιτέρμονα τῆς Μυσίας διαβαίνειν· ἐκεῖ τε διαχειμάζειν, καὶ γυμνάζειν τὴν στρατιάν, καὶ τὸν χῶρον περιέπειν, ὡς μὴ τις εἴη τούτῳ λώβῃ ταῖς ἐκδρομαῖς τῶν Σχυθῶν. ἐς τε τὰς ἐπαύλεις καὶ τὰ ἦθη τῶν δυσμενῶν διγλώσσους ἄνδρας ἐκπέμπειν Σκυθικὸν ἠμπισχημένους ἰματισμὸν, ὡς τὰ σφῶν διαβούλια γνοίεν, καὶ βασιλεῖ ταῦτα κατάφωρα γίγνοιτο. τὴν τοιαύτην οὖν φάσιν πρὸς τοῦ βασιλέως εἰληφότες, τὴν Εὐρώπην καταλαμβάνουσιν.

¹⁶ W mowie Tzymiskesa Leon Diakon zamieszcza aluzje do traktatów rusko-bizantyjskich, których treść zachowała się w *Powieści minionych lat*: najpierw w słowach εἰρήνην ἀλώβητον do – jak się wydaje – układu pokojowego z 944 r., zawartego przez Igora (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 200, przyp. 65; O s t r o g o r s k i, *Bizancjum*, s. 237; ODB, s.v. *Igor*), a w słowach ἐνόρκους σπονδάς, które miał naruszyć Igor w 941 r., – do układów z 907 i 911 r. (P a š u t o, *Vnešnjaia politika drevnej Rusi*, Moskva 1968, s. 62, 315, przyp. 38; ODB, s.v. *Treaties, Russo-Byzantine* oraz fragmenty kronik Symeona Logoteity i Pseudo-Symeona (zob.); co się tyczy wymienionych tu Germanów, badacze są zgodni, iż jest to zniekształcona nazwa Drewlan/Derevlan, łączona z grecką wersją Βερβιανοί/Δερβιανοί (S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 200, przyp. 69; T a l b o t i n., s. 156, przyp. 99), z rąk których (PVL, t. 1, s. 237) Igor zginął pod Iskorostieniem w 944/45 r. (por. Ch. L o v m' j a n s k i j, *Rus' i normanny*, Moskva 1985, s. 156, przyp. 1; t e g o ż, *Zagadnienie roli Normanów...*, Warszawa 1957, s. 118, przyp. 446; por. też H. G r a -

meryjskiego jako zwiastun własnego nieszczęścia. Pominę wreszcie jego żalną śmierć, gdy wyruszył na wyprawę wojenną z Germanami, pojmany przez nich, przywiązany został do pni drzew i na dwie części rozerwany. A ty, nie sądzę, że zdołasz wrócić do swej ojczyzny, jeśli byś zmusił armię Romajów do wyruszenia przeciwko tobie, lecz raczej zginiesz z całym wojskiem i nawet kapłan strzegący ognia nie wróci do Scytii, aby oznajmić o nieszczęsnym losie, jaki was dotknął¹⁶. Światosław oburzony tą odpowiedzią, porwany barbarzyńskim szaleństwem i głupotą odpowiedział: „Nie widzę żadnego powodu zmuszającego cesarza Romajów, aby do nas przybywał, dlatego niech się nie trudzi drogą aż na te tereny; my bowiem rozbijemy namioty niedaleko bram Bizancjum i otoczmy miasto potężnymi umocnieniami, a [cesarz], gdyby nawet sam ośmielił się stanąć do walki wobec takich trudności, my go powitamy i samymi działaniami wojennymi dowiedziemy, że nie jesteśmy rzemieślnikami żyjącymi z pracy rąk, lecz mężami krwi, bronią pokonującymi nieprzyjaciela. On sam zaś nieświadomie traktuje potęgę Rusów jak wychowane w bezczynności kobiety i próbuje nas przestraszyć takimi groźbami, jakimi [straszy się] niemowlęta¹⁷”.

[Cesarz powołał do walki z Rusami Bardasa Sklerosa i Piotra Patrikiosa stratopedarchę].

s. 108-110; VI 11. Tym strategom cesarz polecił przeprowadzić zebrane oddziały na tereny przygraniczne sąsiadujące z Myzją, tam też nakazał wojsku przezimować i prowadzić ćwiczenia, jak też obchodzić teren, żeby nie doznał jakiegokolwiek szkody wskutek napadów Scytów; [polecił] też do obozów i osiedli w miejscach trudno dostępnych posłać mężów dwujęzycznych przebranych w szaty scytyjskie, aby poznali zamysły wrogów i zawiadomili o nich cesarza. Po odebraniu poleceń od cesarza [dowódcy] udali się do Europy¹⁸.

1 a, *Derewlanie*, SSS, t. 8, s. 24-25; P a s z k i e w i c z, *Początki Rusi*, s. 152); *pyrphoros* – por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 24 oraz przyp. 5.

¹⁷ Światosław odrzucił ostrzeżenia Tzymiskesa pewny swych zdobyczy w Bułgarii (por. T o l o ć k o, T o l o ć k o, op. cit., s. 93). Nazwanie wojowników ruskich przez Światosława „mężami krwawymi” (αἰμάτων ἀνδρες) zaczerpnięte jest ze Starego Testamentu (*Druga Księga Samuela*, 16, 7-8; por. też *Psalmy*: 5, 25, 54) i podobnie jak tam, także tu oznacza ludzi, którzy nie cofną się przed przelaniem krwi.

¹⁸ Na temat Piotra stratopedarchy – por. przyp. 11 w niniejszym opracowaniu; Bardas Skleros – najważniejszy przedstawiciel rodu Sklerosów (por. S e i b t, *Skleroi*, s. 29-58). Chodzi prawdopodobnie o koniec zimy 969/970 r.; co się tyczy żołnierzy bizantyjskich przebranych za Bułgarów, to mogli nimi być zhellenizowani Bułgarzy służący w armii bizantyjskiej, znający język grecki i słowiański, mogący więc porozumieć się w języku słowiańskim zarówno z Bułgarami, jak i z Rusami (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 201); Europa oznacza tu tereny bałkańskie w pobliżu Konstantynopola, dokąd wymienieni dowódcy przeprowadzili się ze swoimi wojskami z Azji Mniejszej.

VI 12. Ταυροσκύθαι δὲ, τὴν τούτων ἐνωτισθέντες διάβασιν, ἀπόμοιραν τῆς σφετέρως στρατιᾶς διαίρεσαντες, Οὐννων τε καὶ Μυσῶν πλῆθος ταύτη προσεταιρίσαντες, κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν ἔκπετόμφεσαν. ἄρτι δὲ τὴν τούτων ἐπήλυσιν ὁ Μάγιστρος Βάρδας αἰσθόμενος, καὶ ἄλλως γενναῖός τε καὶ ῥέκτης τυγχάνων ἀνῆρ, τότε δὲ σφαδάζων θυμῷ καὶ ῥώμης ὄρμη, τοὺς ἀμφ' αὐτὸν λογάδας συνειληφώς, πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων ἠπέιγετο συμπλοκὴν. καὶ δὴ Ἰωάννην τὸν Αλακᾶ εἰσκαλέσας, εἰς κατασκοπὴν ἀπέστειλεν, ἀθρησαί τε τοὺς Σκύθας, καὶ τὸ τοῦ πλῆθους εἰκάσαι ποσόν, καὶ καθ' ὃν ἀυλίζοντο τόπον, καὶ ὅ, τι πράττειεν· πέμπειν τε τὴν ταχίστην ὡς αὐτὸν, καὶ πάντα διαγγέλλειν, ὡς συσκευάσοι, καὶ ἐκτάξοι τὴν στρατιάν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἰωάννης δὲ, τοὺς ἐπομένους λογάδας ἀνειληφώς, κατὰ τάχος ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἰππάσατο· τῆ δὲ ὑστεραία παρὰ τὸν Μάγιστρον στέλλει, ἐπισπεύδων τοῦτον ἰκέσθαι μετὰ τοῦ πλῆθους· μὴ πόρρω γὰρ, ἀλλ' ἐγγύθεν, τοὺς Σκύθας ἀυλίξασθαι. ὁ δὲ, τῶν τοιούτων λόγων διακούσας, τριχῆ διατάξας τὴν φάλαγγα, τῆ μὲν ἐφέπεσθαι παρήγγειλε κατὰ μέτωπον, ταῖς δὲ κατὰ τοὺς ἐγκαρσίους προλοχίζειν δρυμοῦς· τηνικαῦτα δὲ τῆς ἐνέδρας διεκθέειν, ὀπηνίκα τῆς σάλπιγγος, τὸ ἐνυάλιον ἐπηχούσης, διακούσαιεν. ταῦτα τοῖς λοχαγοῖς παρακελευσάμενος, κατὰ στόμα τοῖς Σκύθαις ἀντεπήει, κραταιῶς διαγωνιζόμενος. ἐπλεονέκει δὲ πλῆθει τὸ στράτευμα τῶν ἐναντίων, ὑπὲρ τοὺς τρισμυρίους τελοῦν. οἱ γὰρ τῷ Μάγιστρῳ συνεφεπόμενοι, μετὰ τῶν λόχων, οὐ πλέονες τῶν μυρίων ἐτύγχανον. τῆς δὲ συμπλοκῆς γενομένης παρ' ἀμφοτέρων, ἔπιπτον οἱ νεανικώτεροι. ἐνταῦθα δὴ λέγεται τῶν τινα Σκυθῶν, ἀλκῆ καὶ σώματος ὄγκῳ γαυρούμενον, τῆς ἀμφ' αὐτὸν ἀποκριθέντα φάλαγγος ἔξιππεῦσαί τε καὶ τῷ Βάρδῃ ἐπιδραμεῖν, καὶ ξίφει τοῦτον πλήξαι κατὰ τῆς κόρουθος· κενὴν δὲ γενέσθαι τὴν τοῦ ξίφους καταφορὰν, τοῦ ἀθέρος ἀναγναμφθέντος τῆ κυνῆ, καὶ ἀλλαχόσε τῆ ταύτης στεγανότητι περιολισθῆσαντος. Κωνσταντῖνος δὲ ὁ πατριίκιος, σύναιμιος τῷ Βάρδῃ τελῶν, ἄρτι τῷ ἰούλῳ τὴν γένυν ἐπιχνοάζων, πελώριός τε πεφυκῶς τῷ σώματι, καὶ τὴν ἰσχὺν δυσεκβίαστος καὶ ἀκαταγώνιστος, τὸ ξίφος σπασάμενος ἵεται τὸν Σκύθην βαλεῖν· ὁ δὲ, τὴν φορὰν αὐτοῦ ὑπειδόμενος, ἐκκλίνει τὴν πλπγὴν, κατ' ἰσχίον ὑπτιάσας τοῦ ἵππου. δέχεται δὲ ταύτην παρὰ τὸν αὐχένα ὁ ἵππος, ὃν διαμπερὲς ἀποτέμενεται· ὁ δὲ Σκύθης, ἅμα τῷ ἵππῳ κατενεχθεὶς, πρὸς τοῦ Κωνσταντίου ἐναποσφάττεται.

¹⁹ Wznowienie wojny nastąpiło wiosną 970 r.; fragment ten zawiera informacje o Bułgarach włączonych, obok Węgrów, do specjalnego oddziału utworzonego przez Światosława (por. Seibt, *Skleroi*, s. 31).

²⁰ Bardas magister – Skleros, por. przyp. 18; ród Alakasów, zdnaniem Každana, miał swe korzenie u Pieczyngów (A.P. K a ž d a n, *Social'nyj sostav gosподstvujuščego klassa Vizantii XI-XII vv.*, Moskva

VI 12. Kiedy Tauroscytwowie dowiedzieli się o ich wyprawie, wydzielili część swojej armii i po przyłączeniu do niej znacznej liczby Hunów i Myzów wysłali ich przeciwko Romajom¹⁹. Ponieważ Bardas magister właśnie dowiedział się o ich nadejściu, jako człowiek zacny i zdecydowany, wówczas miotając się w gniewie, w przypływie męstwa, zebrawszy wokół siebie oddział doborowych żołnierzy, pospiesznie przystąpił do walki z nieprzyjaciółmi. Wezwał też Jana Alakasa, aby udał się na zwiady, celem obserwowania Scytów, określenia ilości ich wojska oraz miejsca, w jakim obozują, i co robią, a następnie by jak najszybciej posłał mu wszystkie te informacje, tak aby mógł on wojsko zaopatrzyć i ustawić w szyku bojowym gotowe do wojny. Jan zaś zebrawszy doborowych jeźdźców, szybko przejechał konno do Scytów. Następnego dnia powiadomił magistra, żeby pospiesznie przybył z wojskiem, gdyż Scytowie obozują niedaleko. On więc po tych słowach podzielił wojsko na trzy części, pierwszej polecił iść w linii bojowej, a pozostałym – obsadzić leśne gęstwiny, celem przygotowania zasadzki. W tych okolicznościach mieli by wyjść z zasadzki, gdy usłyszą dźwięk trąbki, wzywający do walki. Wydał więc rozkazy dowódcom oddziałów i ruszył prosto na Scytów, gwałtownie ich atakując. Wojsko przeciwników było znacznie większe i wynosiło ponad 30 tysięcy, a ci którzy byli wraz z magistrem liczyli nie więcej niż 10 tysięcy razem z tymi, którzy byli w zasadzkach. W czasie trwającej bitwy po obu stronach zginęli najdzielniejsi²⁰. Wtedy to, jak mówią, pewien Scyta chępiący się odwagą i wielkością ciała, wyjechał konno oddalwszy się od swego oddziału, aby zaatakować Bardasa i miecz wymierzył w jego hełm. Uderzenie okazało się próżne, gdyż ostrze wygięło się na hełmie i ześlizgnęło w bok po jego osłonie. Wówczas Konstantyn patrikios, brat Bardasa, którego policzki niedawno pokrył pierwszy zarost, będący młodzieńcem ogromnej postury i dzięki swej sile nie do pokonania, ruszył z obnażonym mieczem, aby uderzyć Scytę. Ten zaś przewidując jego ruch, uniknął ciosu, odchylając się jak najbardziej ku tyłowi na grzbiecie konia. [Cios] spadł na szyję konia i przeciął ją na wskroś. Scyta runął razem z koniem i został zabity przez Konstantyna²¹.

1974, s. 126, 139; por. też T a l b o t i n., s. 159, przyp. 112). Według Skylitzesa, Jan Alakas otrzymał dodatkowe zadanie – sfingować ucieczkę, aby ściągnąć Rusów do zasadzki (*Synopsis*, s. 289); o miejscu tej bitwy – pod Arkadiopolem (dzis. Lüleburgaz), informuje Skylitzes, był to rok 970 (*Synopsis*, s. 288); podane tu liczby uważa się za bliższe prawdzie niż u Skylitzesa i Zonarasa (por. S e i b t, *Skleroi*, s. 31, przyp. 54).

²¹ Walka Bardasa Sklerosa z jednym z Rusów opisana także przez Skylitzesa. Konstantyn Skleros, brat Bardasa, w randze patrikiosa, prawdopodobnie towarzyszył bratu w wyprawie przeciwko uzurpatorowi Bardasowi Fokasowi w 970 r. (zmarł w 991 r. – S e i b t, *Skleroi*, s. 58-60).

s. 110-111; VI 13. Τῆς δὲ μάχης τῆδε κάκεισε μετακλινομένης, καὶ συχνὰς καὶ ἀμφιταλάντους μεταβαλλούσης ῥοπὰς ἐφ' ἑκάτερα, τὸ ἐνυάλιον ὁ Βάρδας ἐνηχεῖν ἐγκελεύεται, τὰ τε τύμπανα θαμινὰ παταγεῖν· τῆς δὲ φάλαγγος ἐκ τῶν λόχων ἔξαναστάσης κατὰ τὸ σύνθημα, καὶ κατὰ νότου τῶν Σκυθῶν γενομένης, δέος τε αὐτοῖς εἰσῆι καὶ πρὸς φυγαδεῖαν ἀπέκλιναν. Μῆπω δὲ γεγενημένης λαμπρᾶς τῆς διώξεως, τῶν ἐπιφανῶν τις Σκυθῶν, μεγέθει σώματος καὶ ὄπλων λαμπρότητι πεφυκῶς τῶν ἄλλων ἀριπρεπῆς, κατὰ τὸ μεταίχιμιον περιῆι, ἐπ' ἀλικὴν τοὺς ἑταίρους ἐπιρῶωννύς. τοῦτον Βάρδας ὁ Σκληρὸς ἐξίππασάμενος παίει κατὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ μέχρι τοῦ ζωστήρος τὸ ξίφος διήλασε, μήτε τοῦ κράνουσ αὐτῷ ἐπαρκέσαντος, μήτε τοῦ θώρακος τὴν τῆς χειρὸς ἐπισχόντος ἰσχύν, ἢ τὴν τοῦ ξίφους τομὴν. διχῆ δὲ τούτου διατμηθέντος καὶ προσαραχθέντος τῆ γῆ, Ῥωμαῖοι μὲν ὑφ' ἡδονῆς ἐπὶλάλαξαν, καὶ πρὸς ἀλικὴν ἐπερῶσθησαν. Σκύθαι δὲ, τῷ καινῷ καὶ ἀλλοκότῳ τῆς πληγῆς ἀποδειλιάσαντες, σὺν οἰμωγῇ τὸν συνασπισμὸν διαλύσαντες, εἰς φυγαδεῖαν ἐτρέποντο. οὓς ἐπιστόμενοι Ῥωμαῖοι μέχρι βαθείας ἐσπέρας ἀνήρουν ἀνηλεῶς. κατὰ τοῦτον δὲ λέγεται τὸν ἀγῶνα πενήτηκοντα καὶ πέντε Ῥωμαίων ἄνδρας τεθάναι, τραυματίας δὲ γενέσθαι συχνούς, καὶ ἵππων κατακοντισθῆναι τοὺς πλέονας· Σκυθῶν τε ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους διαφθαρεῖν. ἀλλ' ἢ μὲν πρὸς τοὺς Σκύθας γεγενημένη τότε Ῥωμαίων διαμάχη εἰς τοιοῦτον ἔτελεύτα τὸ τέλος. Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τὰς Ἀσίας δυνάμεις εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου περαιουῖσθαι κατήπειγεν, ἐς τὰ πῖ Θράκης τε καὶ Μακεδονίας διαχειμάζειν χωρία, καὶ τοῖς ὅπλοις ὀσημέραι γυμνάζεσθαι, ὡς μὴ ἀπόμαχοι εἶεν ἐπὶ τὸν τῶν ἀγῶνων καιρὸν, μειονεκτοῦντες ἐν τῇ μάχῃ τῶν δυσμενῶν· περιμένειν δὲ τὸν τοῦ ἥρους καιρὸν. ἐκείνου γὰρ ἤδη ἐκ τῆς χειμερινῆς κατηφείας προκύπτοντος, καὶ εἰς σταθρὰν αἰθριαν τὸ κοσμικὸν κατάστημα μεταβάλλοντος, αὐτὸν τε βασιλέα ὡς αὐτοὺς ἀφικέσθαι, τὰς ἀμφ' αὐτὸν δυνάμεις ἐπαγόμενον, καὶ πανσυδεῖ τοῖς Ταυροσκύθαις συμπλέκεσθαι [...].

s. 122-124; VII 7. Ἄρτι τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος φθινάδι νόσῳ τῶν ἔνθεν μεταναστάντος, καὶ Ἀλεξάνδρου, τοῦ αὐτοῦ συναίμου, κατόπιν ἐκείνῳ συναπελθόντος, τῆς δὲ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς πρὸς τε Κωνσταντίνου, τοῦ τιθηνουμένου παιδὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς Αὐγουστής Ζωῆς, ἐπισφαλῶς φερομένης, Συμεῶν, ὁ τῶν Μυσῶν ἀρχηγός, ἀνὴρ τολμητίας καὶ θερμοουργός τὰ πολεμικά, πάλαι σφαδάζων, καὶ τὴν κατὰ Ῥωμαίων μάχην ὠδίνων, εὐκαιρίας δραξάμενος, λεηλατῶν οὐκ ἀνὴρ Μακεδονίαν καὶ Θράκην· εἰς ἀπόνοιάν τε τὴν Σκυθικὴν καὶ συνήθη ἐπαρθεῖς, αὐτοκράτορα ἑαυτὸν ἀνακηρύττειν Ῥωμαίοις ἐκέλευεν. οἱ δὲ, τὴν ὑπαιθρον ἀλαζονεῖαν καὶ ὕβριν τοῦ Σκύθου μὴ φέροντες, τὰ ὄπλα κινεῖν κατ' αὐτοῦ ἔγνωσαν. Καὶ δὴ Λέοντα τὸν Φωκᾶν, ἀνδρεία καὶ τροπαίοις τῆνικαῦτα τῶν λοιπῶν στρατηγῶν ὑπερφέροντα, ἀρχηγὸν τῆς στρατιᾶς προστησάμενοι

s. 110-111; VI 13. Ponieważ losy bitwy przechylały się raz na jedną, raz na drugą stronę i wielokrotnie raz jedna, raz druga strona znajdowała się w sytuacji krytycznej, Bardas polecił dać sygnał wojenny i często bić w bębny; wojsko na dany znak wydostało się z zasadzek i gdy znalazło się na tyłach Scytów, wywołało u nich strach i zmusiło do ucieczki. A ponieważ pościg nie był zdecydowany, pewien godny uwagi Scyta wyróżniający się okazałym wzrostem, blaskiem zbroi i pod innymi względami wybitny, obszedł wkoło pole między dwoma wojskami, aby wzbudzić w towarzyszach chęć walki. Na niego to Bardas Skleros natarł z konia i taki cios w głowę mu wymierzył, że miecz przeniknął aż do pasa i ani hełm go nie ochronił, ani pancerz nie wytrzymał siły ręki, ani ostrza miecza. Gdy rozcięty na dwie części runął na ziemię, Romajowie krzyknęli z radości i poczuli przypływ męstwa. Scytwie zaś, przerażeni niezwykłym i niespodziewanym uderzeniem, z jękiem zerwali zwarty szereg i rzucili się do ucieczki. Romajowie, podążając za nimi, aż do późnego wieczora bezlitośnie ich wybijali. Mówi się, że podczas tego starcia zginęło 55 Romajów, bardzo wielu było rannych i padło bardzo wiele koni; Scytów zginęło ponad 20 tysięcy. Tak zakończyła się wówczas bitwa Romajów ze Scytami²². Cesarz Jan spieszył się z przeprawą wojsk azjatyckich do Europy przez Hellespont, aby te przetrzymały w Tracji i Macedonii. Miały one prowadzić codzienne ćwiczenia z bronią, aby nie okazały się niezdadne do służby wówczas, gdy nadejdzie pora walki i nie poniosły strat w bitwie z rąk nieprzyjaciół; w ten sposób miały wyczekać wiosny. A gdy ona wysunie się już z ponurego czasu zimowego i przemieni pogodę na ziemi w stabilną, wtedy sam cesarz do nich przybędzie, prowadząc swoje wojska, aby całą armią zmierzyć się z Tauroscytami [...].

s. 122-124; VII 7. Niedawno cesarz Leon zszedł z tego świata po wyniszczającej chorobie, a po nim odszedł jego syn Aleksander. Gdy państwo Romajów pod władzą Konstantyna, będącego jeszcze pod opieką piastunek i cesarzowej Zoe, znajdowało się w niebezpieczeństwie, wówczas Symeon, przywódca Myzów, mąż śmiały i zdecydowany w sprawach wojennych, niegdyś podburzony, gwałtownie dążąc do bitwy z Romajami, wykorzystał okazję i nie przestawał płądrować Macedonii i Tracji. Ogarnięty właściwym sobie scytyjskim obłędem, nakazał Romajom ogłosić siebie autokraterem. Nie mogąc znieść publicznej zuchwałości i pychy

²² Podkreśla się, że bitwa ta powstrzymała dalszą ekspansję Rusów, ale nie była ich klęską (por. P o p p e, *Svjatoslav the Glorious...*, s. 136, przyp. 13; t e g o Ź, *Nie mieczem a piórem...*, s. 344, przyp. 12).

καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν ἀνειπόντες· Ῥωμανὸν δὲ, τῶν ἐμπύρων νεῶν προχειρισάμενοι ναύαρχον (δρουγγάριον τῶν πλωϊμῶν τὸν εἰς τὴν τοιαύτην ἀφιγμένον ἀρχὴν ὀνομάζουσι). τὸν μὲν ἐκ γῆς, τὸν δὲ ἐκ θαλάσσης, Μυσοῖς ἐπιτίθεσθαι προὔπεμφαν. περαιωθέντα δὲ τὸν Λέοντα καὶ τὴν Μυσίαν κατελιηφότα φασὶ ἐκτόπως διαγωνίσασθαι, καὶ ἀναρίθμητα πλήθη κατακόψαι τῶν δυσμενῶν, ὡς τὸν Συμεῶν εἰς ἀπορίαν συναλαθῆναι δεινὴν, καὶ ἀμηχανεῖν ὅ, τι καὶ δράση, καὶ ὅπως ἐκφύγη οὕτω θρασὺν ἄνδρα καὶ ἀκαταγώνιστον. ἤδη δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπειρηκότων Μυσῶν καὶ πρὸς φυγαδεῖαν τρεπομένων, ἀγγελίαν πρὸς τινος λέγεται τῶν ὑπασπιστῶν ἀνερχθῆναι τῷ Λέοντι, ὡς ὁ δρουγγάριος Ῥωμανὸς αὐτοῖς ἰστίοις ἀπάρας, κατὰ πρύμναν ἰσταμένου τοῦ πνεύματος, ἔρωτι τυραννίδος ἀποπλέει εἰς τὸ Βυζάντιον. Τὸν δὲ, τῷ ἀπαισίῳ τῆς ἀγγελίας περιαλήσαντα, διαλύσαι τε τὸν συνασπισμὸν, καὶ νῶτα τοῖς Μυσοῖς δόντα, ἐπιείεσθαι πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, εἴ πως τὸν τοῦ Ῥωμανοῦ προτερήσοι ἐπίπλουν, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας ἐγκρατῆς γένοιτο. τὸν δὲ Συμεῶν, τὴν ἀπροφάσιστον καὶ ἀλλόκοτον ἰδόντα Ῥωμαίων φυγὴν, ἐνδοιάσαι μὲν ἐς τὸ παραυτίκα, μὴ τι σκαιωρούμενον εἶη, καὶ ὄλεθρος Μυσοῖς ἐπισπομένοις ἐγγένηται μαθόντα δὲ ἀνὰ κράτος φεύγειν αὐτούς, ἔπεσθαι τε, καὶ ἄπειρα πλήθη συγκόψαι ἀνηλεῶς. καὶ νῦν ἐστὶν ὄρα ἡ εἰσέτι σωρείας ὀστών παρὰ τὴν Ἀγχίαλον, καθ' ἣν ἀκλεῶς συνεκόπη τότε φεύγον τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατεύμα [...].

s. 126-127; VII 9. Οὗτοι γὰρ, τὴν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης τοῦ στρατηλάτου Βάρδα διαγόντες ἄπαρσι, ἐς τὴν Ἀσίαν παρὰ βασιλέως σταλέντος διὰ τὸν ἔναγχος ἀναρῶριπισθέντα πρὸς τοῦ Φωκᾶ Βάρδα νεωτερισμὸν, καθάπερ μοι ἤδη ἐξήρηθη, τὰ μέγιστα Ῥωμαίους ἐσίνοντο, αἰφνιδίους ἐπεξελάσεις ποιούμενοι, καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων ληϊζόμενοι καὶ δηρῶντες ἀφειδῶς· τοῦ τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐνταῦθα στρατιᾶς ἐγχειρισθέντος Ἰωάννου Μαγίστρου, ᾧ Κουρκοῦας ἐπάνυμον, ἐς ῥαστώνην καὶ πότους, παρὰ τὸ εἰκὸς, ἀποκλίναντος, ἀπείρωσ τε καὶ ἀμαθῶς κεχημένον τοῖς πράγμασι τῷ τοι καὶ ἐς αὐθάδειαν θράσος τὰ Ῥωσικὰ ἐπήρηθη φρονήματα. τὴν ὑπέραυχον τοιγαροῦν ἀλαζονεῖαν αὐτῶν, καὶ τὸν ἀντικρὺς προσηλακισμὸν μὴ στέγων ὁ βασιλεὺς, παντὶ σθένει κολουεῖν καὶ κατασπᾶν ἠπιέετο ἐκ τοῦ συστάδην τούτοις συμπλέκεσθαι ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἐμπύρους

Scyty, [Romajowie] postanowili ruszyć zbrojnie przeciwko niemu. Na czele armii postawili Leona Fokasa, męstwem i zwycięstwami wówczas przewyższającego innych strategów i ogłosili go domestykiem scholi; na dowódcę statków wysyłających ogień wybrano Romana (funkcję tę nazywa się drungariosem floty); pierwszy miał przeciwstawić się Myzom na lądzie, drugi na morzu. Mówi się, że Leon po przepłynięciu się, gdy dotarł do Myzji niezwykle zdecydowanie przystąpił do walki i wyciął niezliczone tłumy nieprzyjaciół, a Symeona doprowadził do skrajnego niepowodzenia, że nie wiedział, co czynić i w jaki sposób uniknąć męża tak zaciepłego i niepokonanego. Gdy pozostali Myzowie także znaleźli się w trudnej sytuacji i rzucili się do ucieczki, wówczas – mówi się – jeden ze straży przyniósł Leonowi wiadomość, że drungarios Roman rozwinął żagle, statek postawił rufą do wiatru i opanowany żądzą jedynowładztwa odpłynął do Bizancjum. [Leon] zaś, bardzo zmartwiony złowieszczą wiadomością, rozwiązał szyk bojowy, Myzom pokazał tyły [armii] i pospiesznie udał się do stolicy, aby w miarę możliwości wyprzedzić Romana i opanować władzę w cesarstwie Romajów. Symeon zaś, widząc jawną i niezwykłą ucieczkę Romajów, początkowo wahał się, czy nie jest to jakiś podstęp i nie przyniesie zguby Myzom idącym w ślad za nimi. Gdy się przekonał, że uciekają ze wszystkich sił, podążył za nimi i bezlitośnie wybił ich niezliczone mnóstwo. Jeszcze teraz można zobaczyć stopy kości pod Anchialos, gdzie wybito haniebnie uciekające wówczas wojsko Romajów. [Leon nie zdołał przybyć na czas, Romana ogłoszono basileopatorem; wówczas Leon przepłynął się przez Abydos do Azji i stamtąd kierował spiskiem, sprawiając wiele kłopotu Romanowi i cesarstwu. Ostatecznie spisek został rozbity, a Leona Fokasa oślepieno]²³.

[Po pokonaniu Bardasa Fokasa cesarz polecił Bardasowi Sklerosowi przeprowadzić się przez Hellespont do Europy i tam przezimować w związku z zamiarem kontynuowania wojny wiosną].

s. 126-127; VII 9. Gdy oni [Rusowie] dowiedzieli się o wyjeździe stratelatesa Bardasa [Sklerosa] z Europy do Azji, wysłanego tam przez cesarza z powodu buntu roznieconego przez Fokasa Bardasa, jak już mówiłem, wymordowali wielu Romajów, dokonując niespodziewanych ataków, plądrowali tereny Macedończyków i bezlitośnie je niszczyli. Na czele tamtejszego wojska postawiono Jana Magistra z przydomkiem Kourkouas, który nadmiernie skłaniając się ku bezczynności i pi-

²³ Autor przerywa narrację i przypomina wydarzenia wcześniejsze, gdy Symeon kontynuował próby zdobycia Konstantynopola i tronu bizantyjskiego (w tym miejscu Diakon używa terminu *autokrator*); klęska Bizancjum pod Anchialos w 917 r. (por. *Kontynuacja Teofanesa*, s. 389 oraz przyp. 42; Roman Lakapen ogłoszony basileopatorem w 919 r., w tym samym roku Leon Fokas został oślepiony (ODB, s.v. *Phokas*).

τριήρεις ἐρματίζειν προσέταττε, καὶ σίτου πλῆθος ἐς τὴν τοῦ Ἀδριανοῦ πόλιν διὰ τῶν σιτηγῶν πλοίων κομίζειν, καὶ χορτάσματα τῶν ὑποζυγίων, καὶ ἀποχρῶντα ὄπλα τῇ στρατιᾷ, ὡς μήτινος τούτων κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ἀγῶνων οἱ Ῥωμαῖοι σπανίζοιεν [...].

s. 128-129; VIII 1. Τῆς δὲ χειμερινῆς κατηφείας εἰς ἑαρινὴν αἰθρίαν μεταβαλοῦσης, τὸ σταυρικὸν σημεῖον εὐθὺς ἄρας ὁ βασιλεὺς, κατὰ τῶν Ταυροσκυθῶν ἠπειέγετο [...]. τὴν γοῦν μετ' ἐμπειρίας καὶ κόσμου τῶν τριηρῶν εἰρεσίαν καὶ ἄμιλλαν ὁ βασιλεὺς θεασάμενος (ἐτύγχανον δὲ ὑπὲρ τὰς τριακοσίας, συνάμα λέμβοις καὶ ἀκατίοις, ἃ νῦν γαλέας καὶ μονέρια κοινῶς ὀνομάζουσι), φιλοφρονησάμενός τε τοὺς ἐρέτας καὶ τὸ περὶ αὐτὰς στρατιωτικὸν ἀργυρίου διανομῆ, ἐς τὸν Ἰστρον ἐκπέμπει, τὸν τούτου πόρον φρουρήσοντα, ὡς μὴ ἐνὸν εἴη τοῖς Σκύθαις, ἐς τὴν σφῶν πατρίδα ἐκπλεῖν καὶ τὸν Κιμμέριον Βόσπορον, εἶγε πρὸς φυγὴν ἀποκλίνοιεν [...].

s. 130-131; VIII 2. Ἄλλ' αἱ μὲν τριήρεις τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἀνήχθησαν. Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, τοῦ Βυζαντίου ἀπάρας, ἐς τὴν Ἀδριανοῦ σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι παραγίνεται [...]. ἐνταῦθα δὲ ὁ βασιλεὺς ἀφικόμενος, ἀναμαθῶν τε πρὸς τῶν σκοπῶν, ὡς ἐπάγουσαι εἰς τὴν τῶν Μυσῶν δυσέμβολοι καὶ ἐστενωμένοι ἀταρπιτοὶ, ἅς καὶ κλεισοῦρας, διὰ τὸ οἰοεὶ κατακεκλείσθαι, κατανομάζουσι, παρὰ τῶν Σκυθῶν οὐ παραφυλάττονται, τοὺς λοχαγούς καὶ ταξίαρχους συναγροχῶς, ἔλεξε τοιάδε· „Ὡμιμη μὲν, ὦ συστρατιῶται, Σκύθας τὴν ἡμετέραν ὡς αὐτοὺς ἐκ πολλοῦ προσδοκῶντας ἄφιξιν, παντὶ σθένει τὰ ἐπικαιρότατα καὶ στενώτατα, δυσπρόσοδά τε, τῶν ἀταρπιτῶν, θριγκοῖς τισι καὶ ἐρκίοις συγκλείσαι, ὡς μὴ εὐπετῶς ἡμῖν εἴη εἰς τὰ πρόσω εἰσιτητέα. ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ θεοῦ Πάσχα ἐπέλευσις ἔσφηλε τούτους, προκατασφάλισασθαι τὰς ὁδοὺς καὶ ἀπειρῆσαι τὴν ἡμῶν πάροδον, μὴ πεισθέντας, ὡς καταλιπόντες ἡμεῖς τὰ τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ ἐφεπόμενα, λαμπροφορίας, καὶ προόδους, καὶ τρυφάς, καὶ θέατρα, περὶ πόνους καὶ τάλαιπωρίας πολέμων ἐναποκλίνομεν, δοκεῖ μοι ἄριστα πράξειν, εἰ ἐξαυτῆς ἀρπάσωμεν τὸν καιρὸν, καὶ ὡς ἔχομεν τάχους

jaństwu, bez doświadczenia i znajomości rzeczy traktował sprawy państwowe. Z jego powodu umysły Rusów pobudzała samowola i bezczelność. Cesarz, nie wytrzymując nadmiernej ich samowoli i jawnego znieważania, wszelkimi siłami dążył pospiesznie do otwartej z nimi walki, obezwładnienia ich i zniszczenia. Dlatego polecił obciążyć balastem triery ognionośne, na statkach zbożowych przewieźć do Adrianopola duży zapas zboża, paszę dla zwierząt jucznych oraz uzbrojenie potrzebne dla wojska, aby Romajowie nie odczuwali braku jakiegokolwiek z tych rzeczy podczas walki²⁴ [...].

s. 128-129; VIII 1. Kiedy tylko zima przeszła w porę wiosenną, cesarz Jan podniósł godło [symbol] krzyża i pospieszył przeciwko Tauroscytom²⁵.

[Wyprawę poprzedziły modlitwy w świątyni Chalke, Mądrości Bożej i w świątyni Bogarodzicy w Blachernach].

Cesarz po obejrzeniu próbnego i w naturalnym porządku utrzymanego wiosłowania oraz walki trier (było ich ponad 300 razem z czółnami i łodziami, które teraz ogólnie nazywają się galee i monerie), wioślarzy oraz załogi nagroził pieniędzmi i wysłał ich nad Dunaj, aby strzegli szlaków rzecznych i uniemożliwili Scytom wypłynięcie do ich ojczyzny, a nawet do Bosforu Kimeryjskiego, gdyby zamierzali oni uciekać²⁶.

s. 130-131; VIII 2. I tak, triery pozęgłowały ku Dunajowi, a cesarz Jan wyruszył z Bizancjum i z całą armią zjawił się w mieście Hadriana. [...] Gdy cesarz [Jan] tam przybył i dowiedział się od zwiadowców, że prowadzące do kraju Myzów trudno dostępne i wąskie szlaki, które nazywają się klisurami, ponieważ są takie, jakby były zamknięte, nie są przez Scytów strzeżone, zwołał dowódców kompanii oraz taksjarchów i powiedział do nich: „Żołnierze! Sądziłem, że Scytowie od dłuższego czasu oczekując naszego na nich najścia, wszystkimi siłami zamknęli miejsca na szlakach bardzo ważne i bardzo wąskie, jak też trudne do przejścia, jakimiś ogrodzeniami i płotami, aby przejście do przodu nie było dla nas łatwe. Jednak zbliżanie się Świętej Paschy zwiodło ich w sprawie wcześniejszego zabezpieczenia dróg i powstrzymania naszego przemarszu; nie wierzyli bowiem w to, że my porzuciw-

²⁴ Bardas Fokas to syn Leona Kouropalatesa (por. przyp. 5 niniejszego opracowania); Jan Kourkouas, z wybitnej rodziny wojskowej pochodzenia armeńskiego, znanej od IX do XII w., syn Romana Kourkouasa, domestyk scholi Wschodu (zginął w 971 r. w walce z Rusami, ODB s.v. *Kourkouas*; T a l b o t i in., s. 173-174, przyp. 75); nie należy go mylić z Janem Kourkouasem Starszym, znanym z *Kontynuacji Teofanesa* (s. 426) i kroniki Symeona Logotety (zob.); w 971 r. Adrianopol stał się bazą Jana Tzymiskesa do dalszych walk z Rusami, a transport odbywał się Maricą (por. S o u s t a l, *Thrakien*, s. 163).

²⁵ Był to kwiecień 971 r. (T a l b o t i in., s. 175, przyp. 2).

²⁶ Na temat ojczyzny Rusów, por. przyp. 13 niniejszego opracowania.

ἐνσκευασάμενοι, τὴν ἐστενωμένην ὁδὸν παροδεύσωμεν, πρὸ τοῦ Ταυροσκύθας αἰσθέσθαι τὴν ἡμῶν ἔφοδον, καὶ εἰς ἀλκὴν κατὰ τὰς δυσχωρίας ὀρμηῆσαι. εἰ γὰρ προτερήσομεν τὴν τῶν ἐπισφαλῶν χωρίων διάβασιν, καὶ ἀπροσδόκητοι τούτοις προσβάλωμεν, οἶμαι (σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω), αὐτοβοεῖ καὶ τὴν πόλιν Πραιοσθλάβαν αἰρήσειν, ἣ Μυσοῖς ἐστὶ τὰ βασιλεία· κἀκεῖθεν ὀρμώμενοι, ῥᾶστα τὴν Ῥωσικὴν ἀπόνοιαν καταγωνισόμεθα". [...].

s. 132-134; VIII 4. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἀριπρεπεῖ παντευχία καθοπλισθεὶς, ἐφ' ἵππου τε γαύρου καὶ σοβαροῦ ἐπιβάς, καὶ δόρυ ἐπωμισάμενος μήκιστον, ἀπήρχετο τῆς ὁδοῦ, προπορευομένην ἔχων τὴν τῶν λεγομένων ἀθανάτων φάλαγγα, τεθωρακισμένην ἐπιεικῶς· εἶποντο δὲ αὐτῷ ὀπλίται μὲν τῶν ἀλκιμωτάτων πρὸς τοῖς μυρίοις πεντακισχίλιοι, ἵππεις δὲ μύριοι καὶ τρισχίλιοι. τὸ δὲ λοιπὸν στρατιωτικὸν μετὰ τοῦ θητικῆς, φέρον τὰς ἐλεπόλεις καὶ τὰς παντοδαπὰς μηχανὰς, βάδην ἐξόπισθεν εἶπετο, ἅμα τῷ προέδρῳ Βασιλείῳ, ᾧ τὴν τούτων ὀ βασιλεὺς ἐπέτρεψε πρόνοιαν. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἐπισφαλεῖς καὶ κρημνῶδεις τόπους διώδευε παρὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν, τὸ σύντονον ἐπισχῶν τῆς πορείας, ἐπὶ τινος ἐχυροῦ γηλόφου ἐκ τοῦ θατέρου μέρους παραρῥέοντα ἔχοντας ποταμὸν, ὑδάτων πληθῶραν ἐπαγγελλόμενον, τὴν τε ἵππον καὶ τὸν στρατὸν διανέπαυσεν. ἄρτι δὲ σταθηρᾶς ἡμέρας ἀπαυγαζούσης, διαναστάς, καὶ ἐς βαθείας φάλαγγας διατάξας τὸ στρατεύμα, τὴν ἐπὶ Πραιοσθλάβας ἦει, θαμινὰ τὰς σάλπιγγας τὸ ἐνυάλιον ἐγκελευσάμενος ἐπηχεῖν, ἀλαλάζειν τε τὰ κύμβαλα, καὶ τὰ τύμπανα παταγεῖν. ἐντεῦθεν βοή τις ἄρῥητος ἀνεδίδοτο, συνεπηχούντων τοῖς τυμπάνοις τῶν ἐκεῖσε ὀρέων, καὶ ἀντικτυπούντων τῶν ὄπλων, καὶ τῶν ἵππων χρεμετιζόντων, τῶν τε ἀνδρῶν ἀλλήλοισ ἐκβοώντων καὶ πρὸς τὴν μάχην ἐπιρῶννύντων, ὡς τὸ εἰκός. Ταυροσκύθας δὲ, τὴν τοῦ στρατοπέδου μετ' ἐμπειρίας ὡς αὐτοὺς ἀθρήσαντας ἐπεξέλασιν, ἀμηχανία καὶ δέος ἦρει, τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπλαγέντας τοῦ πράγματος. ἀλλὰ καὶ ὡς σπουδῆ τὰ ὄπλα ἀρπάσαντες, καὶ τοὺς θυρεοὺς ἐπωμισάμενοι (ἐρυμνοὶ δὲ οὗτοι, καὶ ἐς τὸ ἀσφαλὲς ποδηρεῖς ἐξειργασμένοι πεποίηται), ἐς καρτερὸν ἀντικαταστάντες συνασπισμὸν, ἐπὶ τὸ πρὸ τοῦ ἄστεος ἱππήλατον πεδῖον Ῥωμαίοις ἀντεπήσαν, δίκην θηρίων βρυχώμενοι, καὶ καινὴν καὶ ἀλλόκοτον προίεμενοι ὠρυγῆν. Ῥωμαῖοι δὲ, συμβαλόντες αὐτοῖς, ἐρῳμένως ἐμάχοντο, καὶ ἄξια πολέμων ἔργα εἰργάζοντο, τῆς μάχης ἰσπαλοὺς ἀμφοτέροις γεγεννημένης. ἐνταῦθα τοῖς ἀθανάτοις ὀ βασιλεὺς κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Σκυθῶν κέρας μετὰ ῥύμης εἰσβάλλειν ἐγκελεύεται. οἱ δὲ, προβαλόντες τοὺς ἄκοντας, καὶ σφοδρῶς τοῖς

szy uroczystości związane z wielkim świętem, jak: wnoszenie światła, procesje, zabawy i widowiska, oddamy się trudom i udrekom wojennym; toteż wydaje mi się, że najlepiej uczynimy, jeśli zaraz wykorzystamy okazję i wyekwipowani jak najszybciej pokonamy wąski szlak, zanim Tauroscytowie zauważą nasze nadejście i ruszą do walki w miejscach trudno dostępnych. Jeśli bowiem wcześniej pokonamy przejścia w niebezpiecznych miejscach i napadniemy ich nieoczekiwanie, sądząc (i niech to będzie wypowiedziane z pomocą Boga), że w pierwszym szturmie zdobędziemy Presław, w którym Myzowie mają siedzibę królestwa. Gdy stamtąd wyruszymy, łatwo pokonamy szaleństwo Rusów²⁷ [...].

s. 132-134; VIII 4. To rzekłszy, znakomicie uzbrojony dosiadł wspaniałego i ognistego konia i trzymając na ramieniu długą włócznię, ruszył w drogę, mając przed sobą, jako straż przednią, oddział zwany nieśmiertelnymi, należycie opancerzony. Za nim szli ciężkozbrojni, z których najwaleczniejszych było około 15 tysięcy, a konnicy – 13 tysięcy. Pozostała część wojska wraz z oddziałami najemnymi, ciągnąc wieże i maszyny oblężnicze, szła z tyłu z Bazylim na czele, któremu pieczę nad nimi powierzył cesarz. Kiedy zaś wbrew wszelkim przewidywaniom przebył miejsca trudne i urwiste, po forsownym marszu zatrzymał konie i wojsko na odpoczynek na potężnym wzgórzu, po drugiej stronie którego płynie rzeka tocząca obfite wody. Następnego dnia, gdy było już jasno, kazał wojsku się podnieść i podzieliwszy je na duże oddziały, podążył w kierunku Presławia; polecił im, by trąbiąc, nadawali nieprzerwanie sygnał wojenny, potrząsali cymbałami i uderzali w bębny. Powstał tak niewysłowiony hałas, że tamtejsze góry bębnom echem odpowiadały, rozbrzmiewały dźwiękiem zbroje, konie rżały, mężowie nawoływali się, jak zwykle, dodając sobie wzajemnie odwagi do walki. Tauroscytów zaś, przerażonych nieoczekiwanym wydarzeniem, ogarnął strach i poczucie bezsilności, gdy spostrzegli oni sprawnie atakujące ich wojsko. Ale pospiesznie chwycili za broń, wzięli na ramiona tarcze podłużne (były one mocne i wykonane tak, aby sięgając do stóp, stanowiły zabezpieczenie) i w zwartym szyku bojowym stanęli naprzeciwko Romajów, na równinie podmiejskiej przeznaczonej do jazdy konnej, rycząc jak dzikie zwierzęta i straszliwie zawodząc. Romajowie zaś, gdy ich zaatakowali, dzielnie

²⁷ Klisury – przełęcz górskie, a także jednostki administracji wojskowej (LbG, s.v.) na pograniczu cesarstwa, których zadaniem była obrona przejść górskich (por. *Testimonia*, z. 3, s. 181 przyp. 18); sądzi się, że Tzymiskes próbował przedostać się przełęczą Sidera (dzis. Riškijska czy Riška lub Čalakavaška, por. *S o u s t a l, Thrakien*, s. 441; *S j u z j u m o v, I v a n o v*, s. 205), którą wiodła droga na północ ku centrum państwa bułgarskiego (*Testimonia*, z. 2, s. 96 i 180). Presthlaba/Presław – nazwana tu stolicą (τά βασίλεια – ‘siedziba królestwa’, ‘rezydencja’, ‘stolica’, por. *S o p h o c l e s*, s.v. βασίλειον) Bułgarów (przeniesiona z Pliski przez Symeona w 893 r., położona 20 km na południowy zachód od Šumenu), rezydencja władców bułgarskich, do najazdu Światosława w 969 r. (ODB, s.v. *Preslav*).

μύωψι τοὺς ἵππους κεντρίσαντες, κατὰ τούτων ἤλαυνον. Σκύθαι δὲ, ἅτε πεζέταιροι χρηματίζοντες· οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἵππων εἰθισμένον ἐστὶν αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι, ὅτι μὴδὲ πρὸς τοῦτο γυμνάζονται· οὐχ ὑπήνεγκαν τὸν τῶν Ῥωμαίων δορατισμὸν, ἀλλ' ἐκκλίναντες εἰς φυγὴν, ἐπὶ τὸν τοῦ ἄστεος περίβολον συνεκλείοντο· οὐς ἐπισπόμενοι Ῥωμαῖοι ἀνηλεῶς ἔκτεινον. φασὶ γὰρ παρὰ ταύτην τὴν προσβολὴν ὀκτακισχιλίους πρὸς τοῖς πεντακοσίοις ἀναιρεθῆναι Σκυθῶν.

s. 134-135; VIII 5. Οἱ δὲ περιλειφθέντες, ἐπεὶ πρὸς τὸ ἄστρῳ συνεκλείσθησαν, ἐκ τῶν ἐπάλλεων ἄνωθεν ἐρόωμένως ἠεροβολίζοντο. τῆνικαῦτα λέγεται καὶ τὸν Πατρικίον Καλοκύρη, τῆ Πρῆρισθλάβα ἐπιχωριάζοντα, ὅσπερ τὴν Ῥωσικὴν πανοπλίαν κατὰ τῶν Μυσῶν τὸ πρόσθεν, ἠπέρ μοι ἤδη ἐρόήθη, κείνηκεν, αἰσθόμενον τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἄφιξιν (οὐδὲ γὰρ ἐνὴν λανθάνειν, τῶν βασιλικῶν παρασημῶν τῆ στυλινότητι τοῦ χρυσοῦ ἀρόρητον ἐκπεμπόντων μαρμαρυγῆν), λαθραίως ὑπὸ νύκτα βαθεῖαν ὑπεξελθεῖν τε τοῦ ἄστεος καὶ ὡς τὸν Σφενδοσθλάβον ἀφικέσθαι, αὐτοῦ που παρὰ τὸ Δορύστολον (ὃ τὰ νῦν Δρίστα καλεῖται) πανσυδὶ διατρίβοντα. ἀλλ' οὕτω μὲν ὁ Καλοκύρης ἀπέδρασε, Ῥωμαίους δὲ ἡ νύξ ἐπελθοῦσα τῆς μάχης ἐπέσχεν. ἄρτι δὲ κατὰ τὴν ὑστεραίαν καὶ τῆς λοιπῆς στρατιάς μετὰ τῶν ἐλεπόλεων ἀφιγμένης (ἡμέρα δὲ ἦν ἡ καλουμένη μεγάλη πέμπτη, καθ' ἣν ἐπὶ τὸ πάθος μολῶν ὁ Σωτήρ τὰ σωτήρια τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον διδάγματα ἐξεπαίδευσεν), πρῶτ' ἔθεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἑξαναστάς καὶ εἰς ἀρόραγῆ συνασπισμὸν διατάξας τὰς φάλαγγας, παιωνίσας τε τὸ ἐνούλιον, τῶν τεῖχει προσέβαλεν, ὡς αὐτοβοεῖ αἰρήσιων τὴν πόλιν. Ῥῶς δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς τοῦ σφῶν παρακροτούμενοι στρατηγοῦ (Σφέγκελος δὲ ἦν οὗτος, ὁ τρίτην ἔχων τιμὴν παρὰ Σκύθαις μετὰ γε Σφενδοσθλάβον· ἐκεῖνος γὰρ ἀπάντων κατήρχεν), ἐκ τῶν ἐπάλλεων

²⁸ Oddziały *athanatoi* (nieśmiertelnych) wprowadził Jan Tzymiskes w 970 r. dla wzmocnienia gwardii osobistej, jako jeden z elitarnych oddziałów *tagma* (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 332-333; ODB, s.v.); według Skylitzesa wojsko było znacznie mniejsze: piechota – 5 tys., konnica – 4 tys.; oddziały najemne prowadził Bazyl (naturalny syn Romana I Lakapena i Scytyjki, por. Leon Diakon III 7), za poparcie udzielone Konstantynowi Porfirogenecie mianowany patrikiusem i parakoimomenem, a przez Nikefora VII Fokasa – proedrosem (ODB, s.v. *Basil the Nothos*; por. też K. B e l k e, *B[asilios] Parakoimomenos*, *LdM.*, t. 1, kol. 1523); O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 299, 241, 244-245; por. też *Testimonia*, z. 4, s. 93-94); *θηρεός* – tarcza podłużna, łac. *scutum* – informacja ta dowodzi, że Rusowie już w X w. zastosowali nowy typ tarczy, zamiast okrągłych, chociaż te ostatnie nie zostały całkiem wyparte (por. A.N. K i r p i č n i k o v, *Drevnerusskoe orużje*, vyp. 3: *Dospech, kompleks boevych sredstv X-XIII vv.*, Leningrad 1971, s. 34, 35, 37, 39); wzmianka dotycząca walki konnej Rusów może w tym miejscu oznaczać jej unikanie, a nie całkowity brak konnicy (o jej wykorzystaniu por. dalej IX, 1); znaleziska archeologiczne przemawiają za tym, że Rusowie wykorzystywali konnicę jeszcze przed bałkańskimi wyprawami Światosława (por. A.N. K i r p i č n i k o v, *Snariażenie vsadnika i verhovnogo konja na Rusi*

walczyli i dokonali wielkich czynów zbrojnych w bitwie, której przebieg dla obu stron był wyrównany. Cesarz polecił wówczas nieśmiertelnym uderzyć gwałtownie na lewe skrzydło Scytów. Oni pospieszili przeciwko nim z wysuniętymi do przodu włóczniami i ostro pobudzili konie ostrogami. Scytowie zaś, ponieważ posługują się pieszymi – nie mają bowiem zwyczaju walczyć z konia, gdyż nie są do tego zaprawieni – nie wytrzymali walki na włócznie z Romajami, lecz rzuciwszy się do ucieczki, zamknęli się w murach miasta. Romajowie podążyli za nimi i bezlitośnie ich wybili. Mówi się, że w tym szturmie zginęło 8500 Scytów²⁸.

s. 134-135; VIII 5. Ci, którzy ocaleli, zamknęli się w mieście i z góry na szanicach ostro ostrzeliwali. W tej sytuacji – mówi się – patrikios Kalokyres, który przebywał w Presławiu, ten sam, który wcześniej oręż ruski skierował przeciwko Myzom, o czym już mówiłem, gdy dowiedział się o przybyciu cesarza (nie można było bowiem tego ukryć z powodu niezwykłego blasku złota, jakim jaśniały insygnia cesarskie), uciekł z miasta ukradkiem głęboką nocą i przybył do Światosława, który z całym wojskiem przebywał pod Dorystolonem (teraz nazywa się Drista). W taki sposób zbiegł Kalokyres²⁹. Romajów zaś nadchodząca noc wstrzymała od walki. Następnego dnia przybyła reszta wojsk z wieżami oblężniczymi (dzień ten nazywany jest Wielkim Czwartkiem, kiedy to Zbawiciel, oczekując Męki po mistycznej uczcie, przekazał uczniom zbawczą naukę). Rano wyszedł cesarz Jan i kazał ustawić oddziały w zwartym szyku, a po nadaniu sygnału wojennego ruszył na mury, aby jednym uderzeniem zdobyć miasto. Sami zaś Rusowie zachęceni przez swego stratega (był to Sfenkelos, który zajmował u Scytów trzecie pod względem godności miejsce po Światosławie; on to nad wszystkimi panował) stanęli w szyku na szanicach i bronili się przed nacierającymi Romajami wszelkimi sposobami, miotając z góry oszczepy, strzały i kamienie, jakie mogli w ręce utrzymać³⁰. Romajowie zaś, z dołu strzelając z łuków, urządzeń miotających kamienie, [ciskając] też deszcz

IX-XIII vv., Leningrad 1973, s. 5-8, 34-42; S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 206; por. też A. N a d o l s k i, *Uzbrojenie*, SSS, t. 7, s. 280-282).

²⁹ Fragment ten potwierdza opisane wcześniej zamiary Kalokira (por. V 1) oraz jego przymierze z Rusami przeciwko Bułgarom (V 2) i Bizancjum; Dorystolon-Dorostolon (por. przyp. 7).

³⁰ Oblężenie Presławia przez Tzymiskesa – wiosną 971 r. (por. P.O. K a r y ŝ k o v s k i j, *O chronologii rusko-wizantijskiej wojny pri Sviatoslave*, VV, t. 5, 1952, s. 138); Wielki Czwartek przypadł 13 kwietnia (T a l b o t i n., s. 181, przyp. 36); Sfenkelos utożsamiany ze Sveneldem/Svenaldem, według Diakona był strategiem, według *Powieści minionych lat*, (PVL, s. 40) – wojewodą; dowodził garnizonek ruskim (rusko-bułgarskim według P a ŝ u t o, op. cit., s. 70-71) osadzonym w Presławiu; Sweneld był w latach 940-977 doradcą książąt ruskich: Igora, Olgi, Światosława i Jaropelka, co wynika z przekazów ruskich, które wymieniają go po 971 r., tymczasem Leon Diakon (por. dalej – IX, 2) zdaje się mówić o jego śmierci pod Dorostolonem w 971 r. (por. A. P o p p e, *Sweneld*, SSS, t. 5, s. 498-499).

ἀντετάξαντο, καὶ Ῥωμαίους ἐπιόντας κατὰ τὸ ἐνὸν ἡμύνοντο, ἀκόντια, καὶ βέλη, καὶ λίθους χειροπλήθεις ἐπαφιέντες ἄνωθεν. Ῥωμαῖοι δὲ, τοῖς τε τόξοις καὶ πετροβόλοις ὄργανοις, σφενδόνας τε καὶ ἀκοντίοις θαμινώτερον κάτωθεν βάλλοντες, ἀνεῖργον τοὺς Σκύθας, βιαζόμενοι, καὶ μὴ ἔωντες ἀδεῶς προκύπτειν ἐκ τῶν ἐπάλλεων. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, γεγωνότερον ἐμβοήσας καὶ τῷ περιβόλῳ τὰς κλίμακας προσερείδειν ἐγκελευσάμενος, ἐπέρρωσε τῇ βοῇ τὴν πολιορκίαν, ἐκθύμως ἐπ' ὄψει βασιλέως ἀπάντων διαγωνιζομένων, καὶ τιμὰς ἀναλόγους τοῖς πόνοις τοπαραυτικά πρὸς αὐτοῦ προσδοκάντων ἀποίσεσθαι.

s. 135-136; VIII 6. Ῥωμαίων δὲ ἐπιβρισάντων καὶ τοῖς τείχεσι προσπελασάντων τὰς κλίμακας, ἐνταυθὰ τις γενναῖος νεανίσκος, ἄρτι πυρσαῖς θριξίν ἐπιχνοάζων τὴν γέννυ, ἐκ τῆς τῶν Ἀνατολικῶν ὀρμώμενος γῆς, ᾧ Θεοδόσιος ὄνομα, Μεσονύκτης ἐπικλήσις, θατέρᾳ μὲν τὸ ξίφος σπασάμενος, τῇ λαϊᾷ δὲ τὴν ἀσπίδα ὑπὲρ κεφαλὴν ἀνατείνας, ὡς μὴ βάλλοιτο ἄνωθεν παρὰ τῶν Σκυθῶν, διὰ τῆς κλίμακος ἄνευσιν ἀγχοῦ δὲ γενόμενος τῆς ἐπάλλεως, καταστοχῆσας τοῦ προκύπτοντος Σκύθου καὶ τοῦτον ἀμυνομένου τῷ δόρατι, παίει κατὰ τοῦ τένοντος ἀπαραχθεῖσα δὲ ἡ κεφαλὴ σὺν τῇ κόρυθι ἔξω τειχῶν πρὸς ἔδαφος ἐσφαιρίζετο. Ῥωμαῖοι δὲ τῷ καινῷ τοῦ δράματος ἐπηλάλαξαν, καὶ συχνοὶ τοῦ πρώτως ἀνελθόντος τόλμαν ζηλώσαντες, διὰ τῶν κλιμάκων ἀνέθεον. ὁ δὲ Μεσονύκτης, ἐπεὶ τοῦ τείχους ἐπέβη, καὶ τῆς ἐπάλλεως ἐγκρατῆς ἐξεγένετο, πλείστους τῶν ἀμυνομένων Ῥῶς ἐπιστροφάδην πλήττων τῶν τειχῶν κατεκρήμιζε. θᾶπτον δὲ συχνῶν ἕκασταχοῦ τῶν περιβόλων ἀνελθόντων, καὶ παντὶ σθένει τοὺς ἐναντίους ἀποσφαττόντων, τὰς ἐπάλλεις καταλιπόντες οἱ Σκυθαί, ἐς τὴν βασιλείον αὐλήν, τειχίον ἐχυρὸν κεκτημένην, ἐν ἣ καὶ ὁ πλοῦτος Μυσοῖς ἐναπέκειτο, ἀκλεῶς συνώσθησαν, πυλῖδα μίαν ἠνεωγμένην παραλίπόντες. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐδράτο, ἡ ἔξω τειχῶν ὀρμωμένη τῶν Ῥωμαίων πληθὺς, τοὺς θαιροὺς τῶν πυλῶν καὶ μοχλοὺς διακόψασα καὶ συντροῖψασα ἔνδον εἰσῆει τοῦ ἄστεος, ἀμύθητον φόνον αὐτουργήσασα τῶν Σκυθῶν. τότε δὴ καὶ Βορῆν συλληφθῆναι λέγεται, τῶν Μυσῶν βασιλέα, σὺν γυναικὶ καὶ δυσὶ νηπίοις, οὕτω πυρσοῖς τὴν γέννυ περιπτυκάζοντα, καὶ προσαχθῆναι τῷ βασιλεῖ. ὁ δὲ, τοῦτον δεξάμενος, διὰ τιμῆς ἤγε, κοίρανον Βουλγάρων ἀποκαλῶν, φάσκων τε, ἦκειν Μυσοῖς τιμωρήσων, δεινὰ πεπονθόσι πρὸς τῶν Σκυθῶν.

³¹ Teodozjusz Mesonyktes to ten sam, który później (989 r.) brał udział w spisku Bardasa Fokasa (osłepiony w 1040 r., por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 206). Na podstawie opisu Diakona oraz badań archeologicznych wyróżnia się w Presławiu gród zewnętrzny i wewnętrzny z siedzibą władcy bułgarskiego (W. S w o b o d a, *Preslaw Wielki*, SSS, t. 4, s. 335-343; por też G. P r i n z i n g, *Preslav*, LdM, kol. 189); uważa się, że Romajowie weszli do miasta przez bramę południową (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 206).

kamieni z proc i oszczepów, odpierali [ataki] Scytów, powodując, że nie mogli oni bez szkody wychylać się poza szańce. Cesarz zaś głośno nakazał przystawić do murów drabiny, a gdy krzykiem zachęcił do oblegania, wówczas wszyscy z zapamiętaniem przystąpili do walki przed oczyma cesarza, spodziewając się, że zaraz otrzymają od niego zapłatę stosowną do trudów.

s. 135-136; VIII 6. Gdy Romajowie rozpoczęli uderzenie i przystawili do murów drabiny, tam też pewien zany młodzieniec, którego policzki niedawno pokryły się rudym zarostem, pochodzący z rejonu Anatoliku, imieniem Teodozjusz z przydomkiem Mesonyktes, w jednej ręce trzymając miecz obnażony, w drugiej tarczę wysuniętą ponad głowę, aby nie został trafiony z góry przez Scytów, wszedł po drabinie. Kiedy znalazł się na szańcu, wycelował w wynurzającego się Scytę, mierzącego w niego włócznią i siekł go po grzbiecie. Odcięta głowa wraz z hełmem potoczyła się poza mury na ziemię. Romajowie krzykiem powitali to nowe wydarzenie i pozazdrościwszy odwagi pierwszemu, który wszedł, wdarli się po drabinach oblężniczych. Mesonyktes od momentu, gdy wszedł na mury i zawładnął szanccem, zepchnął z murów bardzo wielu broniących się Rusów, atakując ich na wszystkie strony. Ponieważ na każdą część murów miejskich szybko weszło wielu [Romajów] i ze wszystkich sił mordowali nieprzyjaciół, Scytowie porzucili szańce i wdarli się haniebnie do pałacu królewskiego otoczonego grubym murem, w którym Myzowie ukrywali swój majątek; jednak nieopatrznie pozostawili otwartą małą furtkę. W tym samym czasie wielka ilość Romajów atakujących mury z zewnątrz po zerwaniu i zniszczeniu zawiasów i zasuw przy bramach weszła do miasta i dokonała niewypowiedzianego wielkiego mordu Scytów³¹. Wtedy, jak się podaje, zatrzymano także króla Myzów Borysa, który miał brodę pokrytą gęstym rudym zarostem, i przyprowadzono go z żoną i dwoma niemowlętami do cesarza. On przyjął go z szacunkiem, nazywając władcą Bułgarów i mówiąc, że przybywa, aby pomóc Myzów, którzy wiele wycierpieli ze strony Scytów³².

³² Władca Bułgarów – Borys II (969-971), syn Piotra, nazwany basileusem prawdopodobnie tylko dlatego, że występuje tu jako władca pokonany, zmuszony do poddania się cesarzowi bizantyjskiemu; od 968 r. przebywał w Bizancjum jako zakładnik; po śmierci Piotra w 969 r. wrócił do Presławia i objął władzę; na temat jego ewentualnego sojuszu ze Światosławem – por. L e s z k a, s. 139; W. S w o b o d a, *Borys II*, [w:] *Wczesna Słowiańszczyzna*, s. 52-53); jest to jedyne miejsce, w którym Leon Diakon nazywa Bułgarów ich własnym imieniem, Borysa natomiast, w słowach przypisanych Tzymiskesowi, określa homeryckim terminem – κοίρανος (por. L e s z k a, s. 139-140).

s. 136-137; VIII 7. Ῥωμαῖοι δὲ ἅπαξ ἐμπελασθέντες τῷ ἄστει, ἐχώρουν διὰ τῶν στενωπῶν, τοὺς μὲν δυσμενεῖς ἀποκτείνοντες, τὰ δὲ χρήματα διαρπάζοντες. τῆνικαῦτα καὶ τῆ βασιλείῳ αὐτῇ προσέβαλλον, ἐν ἡ τῆς Ῥωσικῆς πληθὺς συνώση τὸ μάχιμον. ἀλλ' εὐσθενῶς ἔνδον ἀντικαταστάντες οἱ Σκύθαι τούτους ἀνήρουν, διὰ τῆς πυλίδος ἐξολισθαίνοντας, καὶ μέχρι τῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἀνδρας ἀνεῖλον νεανικοὺς. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τοιοῦτον σύμπτωμα γνοὺς, θάπτον ἐξιπασάμενος, παντὶ σθένει πρὸς τὴν μάχην χωρεῖν τοῖς ἐπομένοις προὔτρεπετο. ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶχε τι γενναῖον ἀνύττειν (διὰ γὰρ τῆς ἐστενωμένης πυλίδος τοὺς εἰσιόντας Ταυροσκύθαι δεχόμενοι εὐπετῶς κατειργάζοντο, πλείστους κατασπαθίζοντες), τὴν μὲν πρόσω τῶν Ῥωμαίων ἀλόγιστον ὀρμὴν ἀνεχαίτισε, πῦρ δὲ τῆ αὐτῆ ἑκασταχοῦ διὰ τῶν περιβόλων ἐνίεναι προσέταξε. τῆς δὲ πυρκαϊᾶς σφοδρᾶς ἀναρρίπισθεισης, καὶ ἐκτεφρούσης θάπτον τὰ ὑποκείμενα, τῶν δόμων ὑπεξελλθόντες οἱ Ῥῶς, ὑπὲρ τοὺς ἑπτακισχιλίους τυγχάνοντες, ἔς τε τὸ ὑπαιθρον τῆς αὐλαίας συσπειραθέντες, ἀμύνεσθαι τοῖς ἐπιούσι παρεσκευάζοντο. τούτοις ὁ βασιλεὺς Βάρδαν Μάγιστρον τὸν Σκληρὸν μετὰ νεανικοῦ συντάγματος ἀντέταξεν· οὐς κυκλωσάμενος τῆ συνεπομένη φάλαγγι τῶν ἀλκιμωτάτων ἀνδρῶν ὁ Σκληρὸς, ἔργου εἶχετο. καὶ τῆς συμπλοκῆς γενομένης καρτερῶς οἱ Ῥῶς διεμάχοντο, μὴ δόντες νῶτα τοῖς ἐχθροῖς, Ῥωμαῖοι δὲ τῆ σφῶν ἀρετῇ καὶ τῆ τῶν πολέμων πείρᾳ κατηκόντισαν ἅπαντας, πλείστων ὅτι καὶ Μυσῶν κατὰ ταύτην πεσόντων τὴν μάχην· οἷγε συνεπήμυνον Σκύθαις, Ῥωμαῖοις δυσμεναιίνοντες, ὡς γεγονόσιν αἰτίοις τῆς ὡς αὐτοὺς γεγενημένης ἀφίξεως τῶν Σκυθῶν. Σφέγκελος δὲ παρὰ τὸν Σφενδοσθλάβον ᾤχετο, φυγῇ μετ' ὀλίγων κλέψας τὴν σωτηριάν. αὐθις δὲ ἀνηρέθη, ὥσγε μοι ἤδη εἰρήσεται. ἀλλ' οὕτω μὲν ἡ Πραισθλάββα, ἐν δυσὶν ἡλίοις ἀλοῦσα, ὑπὸ Ῥωμαῖοις ἐγένετο.

s. 138-139; VIII 8. Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, τὴν στρατιάν, ὡς τὸ εἶκος, φιλοφρονησάμενος, διανέπαυε, καὶ τὴν θεῖαν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος αὐτόθι ἐώρταζεν. ἔκ τε τῶν δορυαλώτων Ταυροσκυθῶν τινὰς ἀποκρίνας ὡς τὸν Σφενδοσθλάβον ἐξέπεμπε, τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν ἀπαγγελοῦντας αὐτῷ καὶ τὴν ἑταίρων ἀναίρεσιν, φράζειν τε, μὴ διαμέλλειν, ἀλλ' αἰρεῖσθαι τὴν ταχίστην δυοῖν θάτερον· ἢ τὰ ὄπλα καταθέσθαι καὶ τοῖς κρεῖττοσι πειθαρχεῖν, καὶ τῶν τετολημμένων συγγνώμην αἰτεῖν, ἀφιστάμενον ἐξαυτῆς χώρας τῆς τῶν Μυσῶν· ἢ, τοῦτο μὴ βουλομένου, ἀλλ' εἰς τὴν σύντροφον αὐθάδειαν ἀποκλίναντος, παντὶ σθένει ἐπιούσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀμύνεσθαι δύναμιν. ταῦτα μὲν

³³ Z opisu tego wnosi się, że za murami wewnętrznymi między budynkami były ulice; ponadto wielkość garnizonu ruskiego, oprócz dworu i garnizonu bułgarskiego pozwala sądzić o wielkości zabudowań (por. W. S w o b o d a, *Preslaw Wielki*, SSS, t. 4, s. 336; G. P r i n z i n g, *Preslav*, LdM, t. 7, kol. 189).

s. 136-137; VIII 7. Romajowie zaś, gdy tylko zbliżyli się do miasta, przedostawali się wąskimi ścieżkami, zabijając nieprzyjaciół i rozgrabiając dobytek. Przy tej okazji wdarli się także do pałacu królewskiego, w którym ukrywały się główne siły wojsk ruskich. Ale Scytowie wewnątrz dzielnie się broniąc, zgładzili tych, którzy próbowali wymknąć się przez furtkę i zabili około 150 dzielnych mężów. Cesarz zaś dowiedziawszy się o tym nieszczęściu, szybko dosiadł konia i polecił swoim przybocznym co sił ruszyć do walki. Ale ponieważ nie mógł dokonać nic wielkiego (Tauroscyctowie bowiem, stawiając opór wchodzącym przez wąską furtkę z łatwością ich pokonali, a bardzo wielu zabili), powstrzymał nierozważną wyprawę Romajów, polecił natomiast podłożyć ogień, tak aby ze wszystkich stron przez umocnienia dostał się do pałacu. Pożar wybuchł gwałtownie i szybko pochłaniał wszystko, dlatego Rusowie liczący ponad 7 tysięcy opuścili zabudowania i uformowani w zwartej kolumnie na dziedzińcu pałacowym, przygotowywali się do obrony przed atakującymi³³. Cesarz wystawił przeciwko nim Bardasa Sklerosa z silnym oddziałem. Skleros, otoczywszy ich postępującą za nim falangą najdzielniejszych mężów, przystąpił do działania. Gdy doszło do starcia, Rusowie walczyli zdecydowanie, nie unikając wrogów, a Romajowie dzięki swemu męstwu i doświadczeniu wojennemu wszystkich powalili; w bitwie tej poległo także wielu Myzów, oni właśnie wspierali Scytów w walce, stawiając opór Romajom, jako tym, którzy byli odpowiedzialni za najście Scytów przeciwko nim. Sfenkelos przybył do Światosława, ratując się ucieczką wraz z niewielu [wojownikami]. Wkrótce jednak został zabity, o czym już mówiłem. W ten sposób Presław zdobyty w ciągu 2 dni znalazł się pod władzą Romajów³⁴.

s. 138-139; VIII 8. Cesarz Jan zgodnie ze zwyczajem nagrodził wojsko, nakazał odpoczynek i w tym samym miejscu świętował uroczystość Zmartwychwstania Zbawiciela. Wybrał spośród Tauroscyctów kilku jeńców i wysłał do Światosława, aby mu donieśli o zajęciu miasta i zabiciu jego towarzyszy; polecił też powiedzieć, żeby niezwłocznie wybrał jedno z dwóch [wyjść]: albo złożyć broń i poddać się silniejszemu, prosić o wybaczenie za zuchwalstwa i natychmiast opuścić kraj Myzów, albo – gdyby nie zamierzał tego uczynić, lecz skłaniałby się ku przyrodzonej mu samowoli, to niech się broni wszystkimi siłami przed nacierającym wojskiem

³⁴ Informacja o Myzach/Bułgarach poległych po stronie Rusów może nawiązywać do wcześniejszej – o wcieleniu ich do oddziału Światosława (por. s. 108, VI 12); Sfenkelos po ucieczce z Presławia przybył do Dorostolonu; zdobycie Presławia przez Jana Tzymiskesa 14 kwietnia 971 r. (Z a k y t h i n o s, s. 223; P a š u t o, op. cit., s. 71; 13 kwietnia – Skylitzes, *Synopsis*, s. 297), 5 kwietnia 972 r. (S w o b o d a, *Presław Wielki...*, s. 335).

ἀπαγγέλλειν Σφενδοσθλάβῳ παρήγγειλιν· αὐτὸς δὲ, ὀλίγων ἡμερῶν ἐνδια-
 τρίας τῇ πόλει, καὶ ταύτης τὰ πεπονηκότα ὄχρωσάμενος, καὶ φρουρὰν
 ἀποχρῶσαν καταλιπὼν, Ἰωαννοῦπολὶν τε ταύτην ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ καλέσας
 ὀνόματι, πανστρατὶ τὴν ἐπὶ τὸ Δορύστολον ἴετο. ὅπερ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐν
 βασιλεῦσιν ἀοιδίμος, ἐκ βάρθρων ἐδείματο, καὶ εἰς ὃ νῦν ὁρᾶται κάλλος καὶ μέγε-
 θος ἤγειρεν, ὀπηνίκα τὸ σταυρικὸν σημεῖον κατηστερισμένον ἐν οὐρανῷ θεασά-
 μενος, Σκύθας δυσμενῶς ἀντιτεταγμένους αὐτῷ καὶ μανικῶς ὁρμῶντας κατε-
 πολέμησε. παρέργον δὲ τῆς ὁδοῦ τὴν τε καλουμένην Πλίσκουβαν καὶ Δίνειαν
 εἶλεν ὁ βασιλεὺς, καὶ συχνὰς τῶν πόλεων, αἱ τῶν Σκυθῶν ἀφηνιάσασαι
 Ῥωμαίοις προσέθεντο. Σφενδοσθλάβος δὲ, τὸ κατὰ τὴν Πραισθλάβαν πάθος
 γνοὺς, ἤσχαλλε μὲν καὶ ἤχθετο, οὐκ ἀγαθὸν οἰωνὸν τοῦ μέλλοντος τοῦτο τιθέ-
 μενος· τῇ δὲ Σκυθικῇ ἀπονοίᾳ παρακροτούμενος, καὶ ταῖς κατὰ Μυσῶν νίκαις
 γαυρούμενος, εὐπετῶς ᾤετο καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν καταγωνίσασθαι δύναμιν.

s. 139-140; VIII 9. Ὅρων δὲ Μυσοὺς τῆς ἐκείνου μὲν ἑταιρείας ἀφηνιάζοντας,
 τῷ δὲ βασιλεῖ προσχωροῦντας, πολλὰ γνωσιμαχίῃσας, καὶ ἀνασκοπήσας, ὥς, εἰ
 πρὸς Ῥωμαίους οἱ Μυσοὶ ἀποκλίνειαν, οὐκ εἰς καλὸν αὐτῷ τελευτήσει τὰ πράγ-
 ματα, τοὺς γένει καὶ δυναστείᾳ διαφέροντας συνειλοχῶς τῶν Μυσῶν, εἰς τρια-
 κοσίους ἀριθμουμένους, ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον κατ' αὐτῶν ἐμελέτησε τόλμη-
 μα. δειροτομήσας γὰρ πάντας ἀπέκτεινε· τὴν δ' ἄλλην πληθὺν πεδήσας
 συνέκλεισεν ἐν εἰρκταῖς. αὐτὸς δὲ τὴν Ταυγοσκυθῶν πανοπλίαν συναγαγὼν,
 εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας συναγομένην ἀνδρῶν, Ῥωμαίοις ἀντετάξατο. ἐν ᾧ δὲ
 ὁ βασιλεὺς σχολαιότερον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπεποίητο ἄφειν, τινὲς παραβόλῳ
 τόλμῃ παρακροτούμενοι τῶν θραυστέρων, τῆς Ῥωσικῆς ἀπορῥαγέντες φάλαγ-
 γος, ἐς λόχον ἐκάθιζον, καὶ δὴ τῶν προδρομῶν τινὰς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς
 ἐπελάσαντες ἔκτειναν. ὣν ὁ αὐτοκράτωρ ἐρῥιμμένα παρὰ τὴν ἀταρπιτὸν τὰ
 πτώματα κατιδὼν, τῷ ῥυτῆρι τὸν ἵππον ἐπισχῶν, σχετλιάσας τε τὴν τῶν
 ὁμοεθνῶν ἀπώλειαν, ἀνιχνεύειν τοὺς τοῦτο δεδρακότας ἐκέλευε. τῶν δὲ πεζε-
 ταίρων τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰς λόχμας καταδραμόντων σπουδῆ, καὶ τοὺς πελάτας
 ἐκείνους συνειληφόντων, εἰς ὄψιν τε πεπεδημένους παραγαγόντων τῷ βασιλεῖ,
 αὐθωρὸν κατασπαθίζειν τούτους προσέταττεν. οἱ δὲ, μηδὲν μελλήσαντες, ξίφε-
 σιν ἄρδην ἐμέλισαν ἅπαντας. ἄρτι δὲ τῶν στρατευμάτων ἐς τὸν πρὸ τοῦ Δορυ-
 στόλου χῶρον συνελθόντων, ὃ καὶ Δρίστραν κυκλήσκειν εἰώθησαν, Ταυροσκύ-
 θαι μὲν ἔγχεσι καὶ θυρεοῖς τὰς φάλαγγας πυκνώσαντες, καὶ οἷον πυργώσαντες,

³⁵ W 971 r. Wielkanoc przypadku 16 kwietnia (V. G r u m e l, *La chronologie*, Paris 1958, s. 310; T a l b o t i n. s. 183, przyp. 46). Założenie Dorostolonu/Dristry przypisuje Leon Diakon Konstantynowi Wielkiemu, podczas gdy jej początki sięgają I w. n.e. (por. S w o b o d a, *Drster**, SSS, t. 8, s. 79; por. też GIBI, t. 5, s. 265, przyp. 1; T a l b o t i n., s. 184, przyp. 49).

Romajów. To polecił donieść Światosławowi. Sam zaś [cesarz] po kilkudniowym pobycie w mieście, gdy zabezpieczył uszkodzenia, pozostawił odpowiedni garnizon i kazał miasto nazywać Ioannupolis od swego imienia, udał się z armią do Dorystolonu. Założył je od podstaw Konstantyn, sławny wśród cesarzy, i doprowadził do piękna i wielkości dziś oglądanej, kiedy to widząc znak krzyża na niebie umieszczony między gwiazdami, pokonał Scytów wrogo mu przeciwstawionych i szaleńczo nacierających³⁵. Po drodze cesarz [Tzymiskes] zdobył tak zwaną Pliskubę, Dineię i wiele miast, które zbuntowały się przeciwko Scytom i poddały Romajom. Światosław zaś, dowiedziawszy się o klęsce pod Presławiem był niezadowolony i przygnębiony, przekonany też o tym, że nie jest to dobra wróżba na przyszłość; ale ogarnięty scytyjskim szaleństwem i chełpiąc się zwycięstwami nad Myzami, sądził, że łatwo pokona armię Romajów³⁶.

s. 139-140; VIII 9. [Światosław] widząc, że Myzowie opuszczają jego zastępy i przechodzą na stronę cesarza, wiele razy zmieniał zdanie i rozważał, że jeśliby Myzowie zwrócili się ku Romajom, to sprawy nie zakończą się dla niego dobrze; zgromadziwszy zatem około 300 Myzów wyróżniających się pochodzeniem i znaczeniem, dokonał na nich okrutnego i nieludzkiego czynu. Zabił wszystkich, obcinając im głowy. Pozostałych mnóstwo [Myzów] kazał związać i zamknąć w więzieniu. Sam zaś, zwoławszy armię Tauroscytów liczącą 60 tysięcy mężów, stanął w szyku gotowym do walki z Romajami. Tymczasem skoro cesarz wyznaczył wolniejsze tempo marszu przeciwko Rusom, niektórzy z ich śmiałków powodowani ryzykowną odwagą, oderwani od oddziału Rusów usadowili się w zasadzce i w niespodziewanym napadzie zabili kilku [romajskich] zwiadowców. Gdy cesarz zobaczył ich zwłoki leżące przy drodze, zatrzymał konia i ubolewając nad zgubą współrodaków, polecił wytropić tych, którzy to zrobili. Żołnierze z gwardii [cesarskiej] starannie przeszukując gęstwiny i zarośla, schwyтали owych pachołków i skrępowanych przyprowadzili przed oblicze cesarza, a on kazał ich natychmiast zabić. Żołnierze więc niezwłocznie poćwiartowali ich mieczami. Wojska zeszyły się właśnie na równinie pod Dorystolonem, zwanym także Dristrą, gdy Tauroscytowie ciasno skupili swoje wojska zaopatrzone we włócznie i tarcze podłużne, tworząc jakby

³⁶ Pliskuba – to Pliska, Dineia – nie potwierdzona w innych źródłach, lokalizowana między Presławiem a Pliską, w dolinie rzeki Kamčija (GIBI, t. 5, s. 265, przyp. 2); nie wiadomo, czy można ją identyfikować z Devnją, położoną na zachód od Warny (por. W. S w o b o d a, *Devnja*, SSS, t. 8, s. 34-35) lub z twierdzą Dinion wymienioną przez Prokopa z Cezarei (*De aedificiis* IV.4 – por. T a l b o t i n., s. 184, przyp. 51). Jest to ważny przekaz o dobrowolnym poddawaniu się (προστίθημι – ulec, poddać się lub dalej: προσχωρεῖν – przechodzić na drugą stronę) miast bułgarskich cesarstwu, po upadku Presławia.

τοὺς δυσμενεῖς παρὰ τὸ μεταίχμιον ἔμενον. Ῥωμαίους δὲ κατὰ μέτωπον ἀντιτάξας ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὺς πανσιδήρους ἵπποτας κατὰ θάτερον κέρας παραστησάμενος, τοὺς τε τοξότας καὶ σφενδονήτας ἐξόπισθεν ἐπιστήσας, καὶ θαμινὰ βάλλειν ἐγκελευσάμενος, ἐπήγε τὴν φάλαγγα.

s. 140-141; VIII 10. Τῶν δὲ στρατοπέδων εἰς χεῖρας ἀλλήλοις συναραχθέντων, καὶ σφοδρᾶς τῆς μάχης καταρῶραγείσης, ἰσπαλῆς παρὰ τὰς πρώτας προσβολὰς ὁ ἀγὼν τέως ἐν ἀμφοτέροις ἐγίνετο. Ῥῶς μὲν γὰρ δεινὸν πού καὶ σχετλίον τιθέμενοι, εἰ δόξαν παρὰ τῶν προσοίκων ἔθνῶν ἔχοντες, ἐν ταῖς μάχαις αἰεὶ τῶν ἀντιπάλων κρατεῖν, νῦν ὑπὸ Ῥωμαίων αἰσχροῦς ἠττηθέντες ταύτης ἐκπέσειον, ἐκθύμως διηγωνίζοντο. Ῥωμαῖοι δὲ αἰδῶς τις εἰσῆει καὶ νέμεις, εἰ τὸ ἀντίξουν ἅπαν ὄπλοις καὶ τῇ σφῶν ἀρετῇ καταστρεφόμενοι, νῦν ἀπέλθοιεν, παρὰ πεζομαχοῦντος ἔθνους, ἱππάζεσθαι μηδὲν εἰδότες, καταγωνισθέντες, ὡς τινες ἔργον μάχης ἀνάσκητοι, καὶ τοσοῦντον αὐτοῖς ἐν ἀκαρεῖ κλέος οἰχῆσεται. τὰς τοιαύτας δὴ δόξας παρ' ἑαυτοῖς ἐντρέφοντα τὰ στρατεύματα θαρῶραλέως διηγωνίζοντο· καὶ Ῥῶς μὲν τῇ συντρόφῳ θερωδία καὶ τῷ θυμῷ στρατηγούμενοι, μετὰ ῥύμης κατὰ Ῥωμαίων ἐφήλλοντο, οἷον ἐνθουσιῶντες καὶ βρυχώμενοι. Ῥωμαῖοι δὲ μετ' ἐμπειρίας καὶ τεχνικῆς ἐπιστήμης αὐτοῖς ἀντεπήσαν. καὶ συχνοὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐπιπτον τῶν μερῶν, καὶ μέχρι μὲν δειλῆς βαθείας ἀμφιτάλαντος ἢ νίκης ἐδόκει, τῆδε κἀκεῖσε μεταφορομένης τῆς μάχης. ἤδη δὲ τοῦ φοσφόρου καταφερομένου πρὸς δυσμᾶς, τὴν ἵππον ὁ βασιλεὺς ἀνὰ κράτος αὐτοῖς ἐπιῶράξας ἐμβοήσας τε, Ῥωμαίους ὄντας ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν σφῶν ἀρετὴν ἐπιδεικνυσθαι, τῶν ἀνδρῶν ἐπέῳρωσε τὰ φρονήματα. ἐπέβρισαν γὰρ ἐκότῳ φορᾶ, καὶ οἱ σαλπικταὶ τὸ ἐνυάλιον ἐπηλάλαξαν, καὶ βοή τις ἀθρόα παρὰ Ῥωμαίων ἤρθη. Σκύθαι δὲ, τὴν τούτων οὐκ ἐνεγκόντες ῥοπήν, ἐς φυγὴν ἐκκλιναν καὶ πρὸς τὸ τεῖχος συνώσθησαν, πολλοὺς τῶν σφετέρων παρὰ ταύτην ἀποβαλόντες τὴν μάχην. Ῥωμαῖοι δὲ, τὰ ἐπινίκια παιωνίσαντες, ἐν εὐφημίαις εἶχον τὸν αὐτοκράτορα· ὁ δὲ ἀξιωματῶν τότε διανομαῖς καὶ δεξιώσεσιν ἐστίασεων ἐφιλοφρονεῖτο τούτους, καὶ προθυμότερους ἐπὶ τὰς μάχας εἰργάζετο.

s. 142-143; IX 1. Ἄρτι δὲ ἡμέρας διαυγαζούσης, ἐρμυνῶ χάρακαὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τὸ στρατόπεδον ἐκρατύνετο. γεώλοφος τις χαμαιζήλος τοῦ Δορυστόλου ἐκ διαστήματος κατὰ τὸ πεδῖον ἀνίσταται. ἐν τούτῳ τὸ στράτευμα διασκηνισάμενος, ταφρεῖαν ἀνορῦττει κυκλόθεν ἐκέλευε· τὸν τε χοῦν ἐκφοροῦντας ἐς τὴν τὸ στρατόπεδον ταινιοῦσαν τῆς τάφρου ὄφρῦν ἀποτίθεσθαι, ἐς

³⁷ Myzowie opuszczający zastępy Światosława to zapewne ci sami, którzy zostali wcześniej do nich włączeni (προσεταιρισόμενοι, por. VI 12); Rusowie, którzy przygotowali zasadzkę na armię bizantyjską, nazwani są tu πελάται, czyli 'najemnicy' (A b r a m o w i c z ó w n a, s.v.), a także 'pachołki', 'sługi' (S o p h o c l e s, s.v.). Pierwsza bitwa na polach pod Dorostolonem rozegrała się, zgodnie z przekazem

obwarowanie i oczekiwali nieprzyjaciół na polu bitwy. Cesarz zaś uszeregował przeciwko nim Romajów i ustawivszy jeźdźców ciężkozbrojnych na każdym rogu, a łuczników i procarzy z tyłu i poleciwszy im strzelać bez przerwy, poprowadził szereg [do boju]³⁷.

s. 140-141; VIII 10. Gdy wojska starły się i rozpętała się gwałtowna bitwa, podczas pierwszych ataków przez pewien czas walka po obu stronach była wyrównana. Rusowie bowiem, skoro zyskali sławę u sąsiednich narodów jako ci, którzy za każdym razem odnoszą zwycięstwa nad przeciwnikami, uznając za niebezpieczne i zgubne, gdyby teraz haniebnie przez Romajów pokonani, ją utracili, walczyli zapalczywie. Romajowie zaś doznaliby hańby i oburzenia, gdyby oni, którzy orężem i własnym męstwem niszczyli każde wrogie wojsko, mieli teraz odejść, pokonani przez naród walczący pieszo i nie znający jazdy konnej, tak jakby nie mieli doświadczenia w bojach i w ten sposób w krótkim czasie sława ich miałaby przemiąć. Takie myśli w sobie wzbudzając, wojska dzielnie walczyły. Rusowie, powodowani wrodzoną dzikością i pożądaniem, silnie atakowali Romajów, krzycząc jakby byli w ekstazie. Romajowie zaś z doświadczeniem i znajomością sztuki im się przeciwstawiali. Wielu padło po obu stronach i aż do późnego wieczora zwycięstwo wydawało się niepewne, a losy bitwy przechylały się raz na jedną, raz na drugą stronę. A kiedy światło [dienne] zniknęło już na zachodzie, cesarz z całą energią rzucił przeciw nim konnicę i nawołując Romajów, by czynami dowiedli swego męstwa, wspierał ducha mężów. Uderzyli oni z niezwykłą siłą; gdy trębacze nadali sygnał wojenny, wzniósł się krzyk gromadny ze strony Romajów, Scytowie nie mogąc wytrzymać ich uderzenia, rzucili się do ucieczki i przyciśnięci zostali do muru, tracąc w tej bitwie wielu swoich. Romajowie zaś, wyśpiewując na cześć zwycięstwa, wychwalali cesarza. On natomiast okazywał im swe uznanie, wtedy rozdzielając godności i zapowiadając uctowanie, wywoływał w nich jeszcze większy zapał do walki³⁸.

s. 142-143; IX 1. Gdy tylko dzień się rozjaśnił, cesarz umocnił obóz wojskowy silnym obwarowaniem w następujący sposób. W pewnej odległości od Dorystolonu na równinie wznosi się niewysokie wzgórze. Na nim rozłożywszy wojsko, [cesarz] kazał dokoła wykopać rów, ziemię z niego uzyskaną przeznaczyć na nasyp okalają-

Skylytzes – 23 kwietnia 971 r. (*Synopsis*, s. 299; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 208); na temat tej bitwy por. S. M c G r a t h, *The Battles of Dorostolon (971): Rhetoric and Reality*, [w:] *Peace and War in Byzantium*, ed. T. S. M i l l e r, I. N e s b i t t, Washington 1995; T a l b o t i n., s. 185, przyp. 53).

³⁸ S j u z j u m o v i I v a n o v zwracają uwagę na szybkość przemarszu wojsk Tzymiskesa z Presławia do Dorostolonu, co świadczyłoby o braku oporu, tak ze strony Bułgarów, jak i Rusów (op. cit., s. 208).

ὑψος δὲ ἀποχωρῶν αἰρομένων τῶν χωμάτων ἄνωθεν καταπεγνύειν τὰ δόρατα, ἐπερείδειν τε τούτοις τοὺς θυρεοὺς ἀλλήλων ψαύοντας· ὡς ἀντὶ τείχους χρηματίζειν τὴν τε τάφρον καὶ τὸν ἐκφορηθέντα χοῦν τῷ στρατεύματι· καὶ μὴ ἐνὸν εἶη τοῖς ἐναντίοις ἐνδον διαβαίνειν, ἀλλ' εἰργεσθαι τῆς ἐφόδου τῆ τάφρω ἐγχερίπτουσιν. εἰθισμένον δὲ Ῥωμαίοις, ταύτη τὴν σφῶν ἐπὶ τῆς πολεμίας διατίθεσθαι ἔπαυλιν. ἐπεὶ δὲ τὸν χάρακα τοῦτον τὸν τρόπον ἐκρατύνατο, τῆ ἐπιούσῃ ἐκτάξας τὴν στρατιὰν τῷ τείχει προσέβαλλε. Σκύθαι δὲ, τῶν πύργων προκύπτοντες, βέλη καὶ χερμάδας, καὶ ὅσα ἐκηβόλα πέφυγκεν ὄργανα, κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἠψήσαν φάλαγγος. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ σφενδόνας καὶ βέλεσι Σκύθας ἠμύναντο κάτωθεν. καὶ μέχρι τῶν τοιούτων ἀκροβολισμῶν ἀμφοτέροις ἡ μάχη περιῖστατο, καὶ Ῥωμαῖοι μὲν ἐπὶ τὸν χάρακα ἤεσαν, καὶ δεῖπνον εἵλοντο· Σκύθαι δὲ, κλινοῦσης ἡμερᾶς, ἔφιπποι τοῦ περιβόλου ἐξήσαν, τότε πρῶτως φανέντες ἐφ' ἵππων ὀχούμενοι. ἄφιπποι γὰρ παρὰ τοὺς πολέμους αἰεὶ χωρεῖν εἰώθεισαν, ἀνασκήτως ἔχοντες τῶν ἐφιππίων ἐπιβαίνειν, καὶ τοῖς πολεμίοις ἀνταγωνίζεσθαι. Ῥωμαῖοι δὲ, σπουδῇ τοῖς ὀπλοῖς φραξάμενοι καὶ τοῖς τῶν ἵππων ἐπιβάντες, τοὺς τε κοντοὺς ἀνειληφότες (ἐπιμήκεις δὲ τούτους παρὰ τὰς μάχας μεταχειρίζονται), μετὰ ῥύμης καὶ βιαίου ὠθισμοῦ αὐτοῖς ἐπελαύνουσιν. οἱ δὲ, μὴδὲ τοῖς ῥυτῆρσι τοὺς ἵππους χαλιναγωγεῖν ἐπιστάμενοι, πρὸς τῶν Ῥωμαίων κατακοντιζόμενοι, νῶτα δόντες εἰς τὸ τείχος κατεκλείοντο.

s. 144-145; IX 2. Τηνικαῦτα δὴ καὶ αἱ τῶν Ῥωμαίων πυρφόροι τριῆρεις μετὰ τῶν σιτηγῶν πορθμείων διὰ τοῦ Ἰστρου ἐφάνησαν ἀναπλέουσαι ἅς Ῥωμαῖοι μὲν ἰδόντες ἀρρήτου χαρμονῆς ὑπεπλήσθησαν, Σκύθας δὲ δέος ἦρει, τὸ ἐπιφερόμενον αὐτοῖς ὕγρον πῦρ δεδιότας. ἠκηκόεσαν γὰρ πρὸς τῶν γεραιτέρων τοῦ σφῶν ἔθνους, ὡς τὸν μυριστόλον στρατὸν Ἰγγορος, τοῦ τὸν Σφενδοσθλάβον τεκόντος, Ῥωμαῖοι τῷ τοιούτῳ Μηδικῷ πυρὶ κατὰ τὸν Εὐξείνιον ἐξετέφρωσαν. ἐντεῦθεν σπουδῇ τὰ ἑαυτῶν συναγαγόντες ἀκάτια, πρὸ τοῦ περιβόλου τοῦ ἄστεος εἴλκυσαν, ἵνα παραρῳέων ὁ Ἰστρος τὸ θάτερον τοῦ Δορουστόλου περικλύζει πλεονρόν. ταῦτα αἱ πυρφόροι νῆες κυκλόθεν ἐφρούρουσαν, ὡς μὴ εἶη Σκύθαις ἐνὸν, αὐτῶν ἐπιβεβηκόσιν, ἐπὶ τὴν σφῶν ἀνασῳζεσθαι γῆν. τῆ δὲ ὑστεραία Ταυροσκύθαι, τοῦ ἄστεος ὑπεκδύντες, κατὰ τὸ πεδίον ἐτάξαντο, ποδηνεκῆς θυρεοὺς προβαλλόμενοι καὶ θῳρακας ἀλυσιδωτούς. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ αὐτοὶ τοῦ χάρακος ὑπεξήεσαν ἐς τὸ ἀκριβὲς τεθωρακισμένοι· καὶ καρτερῶς ἀμφω τὰ μέρη διηγωνίζοντο, καὶ ἀμφίδοξος ἡ νίκη ἐδόκει, ἄλλοτε θατέρου μέρους ὠθοῦντος. ἐπεὶ δὲ τις

³⁹ Na podstawie tego i następných fragmentów opisu miasta sądzi się, że umocnienia Dorostolonu podobne były do konstrukcji obronnych Pliski i Presławia (S w o b o d a, *Drster*, SSS, t. 8, s. 81); uwagę Leona Diakona na temat konnicy uważa się za istotną dla ustalenia czasu, w którym udział konnicy Rusów w boju był już rozpowszechniony (K i r p i ě n i k o v, *Drevnerusskoe oružje...*, vyp. 3, s. 56).

cy obóz, na wzniesieniu powstałym z wydobywanej ziemi, na samej górze [kazał] wbić włócznie i oprzeć na nich tarcze, wzajemnie się dotykające; rów i wykopana ziemia miały służyć wojsku zamiast muru, by wrogom uniemożliwić wejście do środka oraz zamknąć drogę zbliżającym się do okopu. W ten sposób Romajowie zwykli ustawiać swój obóz w kraju nieprzyjaciela. Po wzmocnieniu obwarowań następnego dnia [cesarz] wystawił wojsko i przystąpił do ataku na mury. Scytowie zaś, wysuwając się spoza szańców, ciskali na oddziały Romajów pociski, kamienie i to, czym można było celnie rzucać. Oni sami natomiast z dołu bronili się przed Scytami procami i strzałami. A ponieważ bitwa sprowadzała się do strzelaniny po obu stronach, Romajowie wrócili do obozu, żeby się posilić. Scytowie natomiast, gdy dzień chylił się ku wieczorowi, konno wydostali się zza murów i po raz pierwszy ukazali się, jadąc na koniach. Zwykli bowiem zawsze iść przeciwko wrogom bez koni, ponieważ nie byli wyćwiczeni w siadaniu w siodle, aby [konno] przeciwstawić się nieprzyjaciołom. Romajowie zaś szybko chwycili za broń, dosiedli koni, wzięli kopie (w walce posługują się długimi) i w gwałtownym natarciu ich napadli. Oni, nie umiejąc prowadzić koni w cuglach, gdy zbliżali się do Romajów, zawrócili i zamknęli się w obrębie murów³⁹.

s. 144-145; IX 2. W tym samym czasie ukazały się na Dunaju ognionośne triery Romajów wraz z barkami przewożącymi zboże, płynące w górę rzeki. Widząc je, Romajowie napelnili się niewypowiedzianą radością, a Scytów ogarnął strach, gdyż obawiali się ciekłego ognia, który będzie przeciwko nim skierowany. Dowiedzieli się bowiem od starszyny swego plemienia, że Romajowie za pomocą takiego ognia medyjskiego doszczętnie spalili na Morzu Euksyńskim ogromną flotę Igora, rodzica Światosława⁴⁰. Dlatego szybko zgromadzili swoje łodzie, przyciągnęli je przed mury miejskie w tym miejscu, gdzie Dunaj, przepływając, z jednej strony obmywał Dorystolon. Jednak okręty ognionośne otoczyły je kołem, aby niełatwo było Scytom, którzy wsiedli do swych [łodzi], ratować się ucieczką do swojego kraju. Następnego dnia Tauroscytwie wymknęli się z miasta i stanęli w szyku na

⁴⁰ Na temat starszyny plemiennej (τῶν γεραιτέρων τοῦ σφῶν ἔθνους, u Konstantyna Porfirogenety – ζουπάνου γέροντας, por. *Testimonia*, z. 2, s. 310 oraz 342, przyp. 83). Sądzi się, że towarzysze Igora mogli celowo wyolbrzymić siłę ognia greckiego dla usprawiedliwienia swej ucieczki w 941 r. (PVL, s. 33); ze źródeł greckich jedynie *Żywot Bazylego Młodszego* przypisuje mu decydującą rolę (por. S j u - z j u m o v, I v a n o v, s. 208; por. też *Kontynuację Teofanesa i Kronikę Pseudo-Symeona*, gdzie zastosowanie ognia greckiego nie jest w żaden szczególny sposób podkreślone). Leon Diakon jedyny nazywa go „ogniem medyjskim” (K. A h r w e i l e r, *Byzance et la mer*, Paris 1966, s. 119; S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 208); na temat genezy ognia greckiego por. *Testimonia*, z. 3, s. 114, przyp. 111 – tam literatura.

Ῥωμαίων τῆς φάλαγγος ἀποθόραγεις τὸν μετὰ Σφενδοσθλάβον τρίτον παρὰ Ταυροσκύθαις τιμώμενον Σφέγκελον, ἐκθύμως τότε διαγωνιζόμενον, κατηκόντισεν, ἄνδρα γιγαντώδη καὶ νεανικόν· ἐπὶ τῷ τούτου πτώματι διαταραχθέντες Ταυροσκύθαι βάδην τοῦ πεδίου ὑπενόστουν καὶ πρὸς τὸ ἄστυ ἠπείγοντο. τῆνικαῦτα καὶ Θεόδωρος, ὁ τὴν κατεπωνυμίαν Λαλάκων, ἀνὴρ κατὰ τε ἀλικὴν καὶ σώματος ῥώμην δυσάντητος καὶ ἀκαταγώνιστος, πλείστους τῶν δυσμενῶν σιδηρᾷ κορύνῃ ἀπεκτείνεν. ἰσθῦί γὰρ χειρὸς ταύτην καταφέρων, αὐτῇ κυνῇ καὶ τὴν ταύτη περιστελλομένην συνέθλαττε κεφαλὴν. ἀλλ' οὕτω μὲν τότε Σκύθαι, τὰ νῶτα δόντες, διὰ τοῦ ἄστεος ὑπενόστησαν. Ῥωμαίους δὲ ὁ βασιλεὺς, τὸ ἀνακλητικὸν ἐπαυλεῖν ἐγκελεύσας, συνεκαλεῖτο ἐπὶ τὸν χάρακα, οὐς δώροισι καὶ προπόσεσιν ἐθεράπευε, προθυμοποιῶν, ῥωμαλέως ἐπὶ τοὺς πολέμους χωρεῖν. [...]

s. 147-148; IX 5. [...] Οἱ δὲ Ῥῶς συνασπίσαντες (αὐθις γὰρ ὁ λόγος, ὅθεν ἐξέβη, ἐπάνεισιν), ἐπὶ τὸ πεδίον ἐξήσαν, παντὶ σθένει περιώμενοι, τὰς τῶν Ῥωμαίων πυρπολεῖν μηχανάς. οὐ γὰρ τὰς τούτων μετὰ ῥοίζου ἔστεγον ἐκπεμπομένης βολᾶς, πλείστων ὁσημέραι ὑπὸ τῶν ἀφιεμένων λίθων ἀναιρουμένων Σκυθῶν. Ἰωάννης δὲ ὁ Κουρκοῦας καὶ Μάγιστρος, ἐκ γένους προσηκῶν τῷ βασιλεῖ, τὴν τῶν τοιούτων μηχανημάτων ποιούμενος φυλακὴν, τὴν μετὰ θράσους ὀρημὴν τῶν ἐναντίων ἰδῶν, καὶ ἄλλως οἴῳ καρηβαρῶν καὶ νευστάζων (μετ' ἄριστον γὰρ ἦν), ἵππου ἐπιβάς, σὺν τοῖς ἐφεπομένοις λογάσιν ἤλαυνε κατ' αὐτῶν. βόθρω δὲ ὁ ἵππος κατενεχθεὶς ἀποβάλλει τῶν νῶτων τὸν Μάγιστρον. οἱ δὲ Σκύθαι, ἀριπρεπῆ πανοπλίαν ἰδόντες, καὶ φάλαρα τοῦ ἵππου καὶ τὴν ἄλλην σκευὴν ἐξειργασμένα λαμπρῶς (ἐτύγχανον γὰρ κατακόρως ἀηλιμμένα χρυσῶ), δόξαντες αὐτὸν ἐκείνον εἶναι τὸν αὐτοκράτορα, ἀθρόως περιδραμόντες αὐτοῖς ὄπλοις τοῦτον τοῖς ξίφεσι καὶ πελέκεσι κατεμέλισαν ἀπηνῶς δορατῖω τε τὴν κεφαλὴν περιπέιραντες, ἐπὶ τῶν πύργων κατέπηξαν, Ῥωμαίους τωθάζοντες, ὡς τὸν σφῶν βασιλέα δίκην βοσκήματος κρεουργήσαντες. ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν Ἰωάννης ὁ Μάγιστρος ἀπηνέγκατο τὰ ἐπιχειρά, ὧν εἰς τοὺς θεῖους πεπαρωνήκει σηκοὺς, θυμοῦ βαρβαρικοῦ γεγρονῶς παρανάλωμα. Λέγεται γὰρ πολλοὺς τῶν κατὰ Μυσίαν κεραῖσαι, καὶ τὰ τούτων ἔπιπλα καὶ σκευὴ τὰ ἱερὰ εἰς ἰδιωτικὰ μετασκευάσαι κειμήλια.

⁴¹ W Dorostolonie, podobnie jak w Presławiu, były obwarowania miejskie, określone tym samym mianem *peribolon tou asteos* (por. S w o b o d a, *Drster**, s. 79-82); kolczuga (ἀλυσίδωτος θώραξ) to istotny element uzbrojenia Rusów (P. S c h r e i n e r, *Zur Ausrüstung des Krieges in Byzanz im Kiewer Russland und in Nordeuropa nach bildlichen und literarischen Quellen*, Uppsala 1981, s. 226; S j u - z j u m o v, I v a n o v, s. 208); badania archeologiczne potwierdzają stosowanie kolczugi przez Rusów już w VIII-IX w. (K i r p i č n i k o v, *Drevnerusskoe oružje...*, s. 7-15, *szcz.* s. 9).

równinie, zaopatrzeni w tarcze sięgające do stóp i w kolczugi. Romajowie także wyszli poza obwarowania dokładnie opancerzeni⁴¹. Obie strony dzielnie walczyły, zwycięstwo było niepewne, gdyż każda ze stron odpierała ataki. Wówczas jeden z Romajów wyrwał się z oddziału i zabił włócznią Sfenkelosa, trzeciego pod względem rangi u Tauroscytów po Światosławie, odważnie wówczas walczącego męża ogromnej postury i siły. Tauroscytwie, zatrwożeni przy jego zwłokach, stopniowo wycofywali się z pola bitwy i pospiesznie zmierzali ku miastu. Wtedy też Teodor z przydomkiem Lalakon, mąż niepokonany dzięki niezrównanej dzielności i sile fizycznej, zabił wielu wrogów żelazną maczugą. Unosząc ją, dzięki sile w rękę, miażdżył nią hełm i osłoniętą nim głowę. W tych okolicznościach Scytowie, pokazując tyły [wojsk], wrócili do miasta. Cesarz zaś polecił dać sygnał wzywający Romajów, zwołał ich do obozu i schlebiał im nagrodami i trunkami, zachęcając do dzielnego udziału w bitwach⁴².

s. 147-148; IX 5. [...] Rusowie zaś uzbrojeni (powrót do przerwanej wątku) wyszli na równinę i wszelkimi siłami gotowi byli podpalić maszyny Romajów. Nie mogli oni odeprzeć ich strzał przelatujących ze świstem i codziennie ginęło wielu Scytów pod gradem kamieni. Jan Kourkouas magister, pochodzący z rodu związanego z cesarzem, zobaczywszy zuchwałą napad przeciwników, polecił strzeżenie tych maszyn i mimo iż był otepiały od wina i senny (była to bowiem pora poobiednia), wsiadł na konia i z przybocznymi oddziałami popędził przeciwko nim. Koń wpadł do rowu i zrzucił magistra na plecy. Scytowie zaś, zobaczywszy wspaniałą zbroję, blachy chroniące konia i inne przedmioty błyszczące jasno (były bowiem bogato pokryte złotem), sądząc, że jest to sam cesarz, natychmiast osaczyli go własną bronią, czyli mieczami i toporami, i okrutnie go posiekali; głowę [jego] nabitą na włócznię umieścili na szpicach, szydząc z Romajów, że ich cesarza poćwiartowali jak zwierzę. Taką zapłatę otrzymał Jan magister, stając się bezużyteczną ofiarą barbarzyńskiego gniewu za to, że w upojeniu znieważył święte miejsca. Mówi się bowiem, że zrabował wiele [świętyń] w Myzji, a ich święte sprzęty i przedmioty przerobił na własne klejnoty⁴³.

⁴² O śmierci Sfenkelosa w 971 r., por. też Skylitzes, *Synopsis*, s. 301, 304. Postać Teodora Lalakona trudno zidentyfikować, wiadomo tylko, że ród Lalakonów wydał wielu wybitnych dowódców w IX-X w. (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 208; K a ž d a n, *Social'nyj sostav...*, s. 125, 140; T a l b o t i i n., s. 189, przyp. 11, tam też literatura).

⁴³ Śmierć Jana Kourkouasa (o nim por. przyp. 24 w niniejszym opracowaniu). Według Sjuzumova, Leon Diakon był wtedy w Konstantynopolu, nie mógł zatem obserwować wydarzeń nad Dunajem (op. cit., s. 209). Ostatnie zdanie tego fragmentu wydaje się być świadectwem płądowania przez Bizantyjczyków miast bułgarskich (S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 209), ale informację tę autor opiera na przekazach ustnych (*legetai*).

s. 148-150; IX 6. Πῶς δὲ τῆ τοιαύτη νίκη κατεπαρθέντες, ἐς τὴν ἐπιούσαν τοῦ ἄστεος ὑπεξιώντες, παρὰ τὸ μεταίχιμιον ἐτάξαντο. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ αὐτοὶ, ἐς βαθειᾶν συνασπίσαντες φάλαγγα, τούτοις ἀντεπήεσαν. ἐνταῦθα Ἴκμορα, τὸν μετὰ τὸν Σφενδοσθλάβον τὸ Σκυθικὸν ἄγοντα στράτευμα καὶ τιμώμενον εὐθὺς μετ' ἐκείνων, ἄνδρα γιγαντώδη καὶ νεανικόν, ἰδὼν Ἀνεμᾶς, ὁ τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων εἷς, καὶ τοῦ τῶν Κρητῶν υἱὸς ἀρχηγοῦ, ἐνθουσιωδῶς ἐφορμῶντα μετὰ τῆς τῶν ἐφεπομένων πεζεταίρων φάλαγγος καὶ πλείστους Ῥωμαίων ἀποκτιννύοντα, ἀλκῆ τε φύσεως ἐπαρθεῖς, τὸ παρηωρημένον ξίφος ἐλκύσας, καὶ τὸν ἵππον τῆδε κἀκείσε παρεξέλασας, τοῖς τε μύωψι κατακίσας, κατὰ τοῦ Ἴκμορος ἴεται, καὶ τοῦτον κατελιηφῶς πλήττει κατὰ τοῦ τένοντος· ἢ δὲ τοῦ Σκύθου κεφαλὴ σὺν τῇ δεξιᾷ ἐκτμηθεῖσα χειρὶ πρὸς τοῦδαφος ἀπηράττετο. τοῦ δὲ πεσόντος, βοή τις παρὰ τῶν Σκυθῶν οἰμωγῇ σύμμικτος αἴρεται Ῥωμαῖοι δὲ τούτοις ἐπέδραμον. οἱ δὲ οὐκ ἤνεγκαν τὴν τῶν ἐναντιῶν ῥοπήν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σφῶν στρατηγοῦ πάθει ἐκτόπως περιαλγήσαντες, τὰ σάκη κατωμαδὸν ἄραντες, ἐχώρουν διὰ τοῦ ἄστεος, οὓς ἐπισπόμενοι Ῥωμαῖοι ἀπέκτεινον. ἦδη δὲ νυκτὸς κατασχούσης, καὶ τῆς μῆνης πλησιφαοῦς οὔσης, κατὰ τὸ πεδίον ἐξεληθόντες τοὺς σφετέρους ἀνεψηλάφων νεκρούς· οὓς καὶ συναλίσαντες πρὸ τοῦ περιβόλου καὶ πυρὰς θαμινὰς διανάψαντες, κατέκαυσαν, πλείστους τῶν αἰχμαλώτων, ἄνδρας καὶ γυναῖκα, ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὸν πάτριον νόμον ἐναποσφάξαντες. ἐναγισμοὺς τε πεποικότες, ἐπὶ τὸν Ἴστρον ὑπομάζια βρέφη καὶ ἀλεκτρούνας ἀπέπνιξαν, τῷ ῥοθίῳ τοῦ ποταμοῦ ταῦτα καταποντώσαντες. Λέγεται γὰρ Ἑλληνικοῖς ὀργίους κατόχους ὄντας, τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον θυσίας καὶ χοᾶς τοῖς ἀποικομένοις τελεῖν, εἴτε πρὸς Ἀναχάρσεως ταῦτα καὶ Ζαμόλξιδος, τῶν σφετέρων φιλοσόφων, μυθέντες, εἴτε καὶ πρὸς τῶν τοῦ Ἀχιλλέως ἐταίρων [...].

Φόνω γὰρ εἰσέτι καὶ αἵματι τὰ νείκη Ταυροσκύθαι διακρίνειν εἰώθασιν. ὅτι δὲ τὸ ἔθνος ἀπονενοημένον, καὶ μάχιμον, καὶ κραταῖον, πᾶσι τοῖς ὁμοίοις

⁴⁴ Chodźy o jedną z bitew, które według Skylitza (*Synopsis*, s. 304 i n.) trwały od 20 do 21 lipca (K a r y ś k o v s k i j, *O chronologii...*, s. 130-131; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 209); Anemas (Al – Nu Man), syn ostatniego emira Krety `Abd al - `Aziza, zwanego też Kouroupasem; według Skylitza (*Synopsis*, s. 249-250); obaj wzięci do niewoli przez Nikefora II Fokasa po odzyskaniu Krety z rąk Arabów w 961 r.; w 971 r. (*Synopsis*, s. 404-405), Anemas był jednym z gwardzistów cesarskich. (por. Z a k y t h i n o s, s. 200; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 209); Ikmor – drugi z otoczenia Światosława dostojnik ruski, podobnie jak Sfenkelos, określony mianem stratega, należał do świątosława; ich skandynawskie imiona mogą świadczyć o udziale Waregów w oddziałach Światosława (por. M. Ł a b u ņ k a, *Od Olgi do Włodzimierza*, [w:] *Teologia i kultura duchowa Starej Rusi*, Lublin 2003, s. 46).

⁴⁵ Zwyczaj palenia zwłok przez Rusów i towarzyszące mu obrzędy poświęcają kronikarze arabscy z IX-X w. (por. T. L e w i c k i, *Obrzędy pogrzebowe pogańskich Słowian w opisach podróżników*

s. 148-150; IX 6. Rusowie zaś, podbudowani tak znacznym zwycięstwem, następnego dnia wyszli z miasta i stanęli w szyku na polu bitwy, także Romajowie w zwartym szeregu, tworząc silny oddział, wyszli przeciwko nim. Tu Anemas należący do cesarskiej straży przybocznej i syn archegosa Krety dostrzegł Ikmorea, męża wielkiej postury i dzielności, który zaraz po Światosławie był dowódcą wojsk scytyjskich oraz po nim [jako drugi] odbierał zaszczyty; gdy ten nacierał energicznie z oddziałem gwardii pieszej i zabijał wielu Romajów, [Anemas] pobudzony duchem walki, chwycił przywieszony u boku miecz, zwodząc konia to w jedną, to w drugą stronę, spiał go ostrogami i ruszył przeciwko Ikmoreowi, a gdy go dopadł, wymierzył mu cios w szyję. Głowa Scyty odcięta razem z prawą ręką zwała się na ziemię. Po jego upadku wśród Scytów podniósł się krzyk połączony z zawodem. Romajowie ruszyli na nich, ale ci nie wytrzymali natarcia nieprzyjaciół, lecz okropnie zmartwieni śmiercią ich stratega, zarzucili tarcze na ramiona i ruszyli w kierunku miasta; Romajowie podążali za nimi i ich zabijali. Gdy zapadła noc i księżyc świecił pełnym blaskiem, wyszli na równinę, aby odnaleźć ciała swoich zmarłych⁴⁴. Zgromadzili je pod murami miasta, rozpalili wiele ognisk i spalili [zwłoki]. Przy nich zabili bardzo wielu jeńców, [w tym] mężczyzn i kobiety, jak nakazuje zwyczaj ich ojców. Złożyli także ofiary, a więc udusili nad Istrem niemowlęta i koguty, a następnie utopili w nurtach rzeki. Mówi się, że spełniają umarłym ofiary i libacje zgodnie ze zwyczajem greckim, pozostając pod wpływem helleńskich obrzędów religijnych, w które wtajemniczeni zostali przez swych filozofów, Anacharzisa i Zamolksisa, lub też przez towarzyszy Achillesa⁴⁵.

[Ekskurs o pochodzeniu scytyjskim Achillesa].

Tauroscytowie mają zwyczaj jeszcze teraz rozstrzygać spory zbrodnią i krwią. Wielu poświadcza, że jest to naród pozbawiony wstydu, bitny i potężny, napadający na wszystkie sąsiednie narody; nawet Boży Ezechiel, czyniąc o nim wzmiankę, tak

i pisarzy arabskich głównie z IX-X w., „Archeologia”, 5, 1952-1953, s. 122-153, także na temat inhumacji, o której u Rusów niewiele informacji – tamże, s. 126, 130-131, 140; H. Ł o w m i a ń s k i, *Religia*, s. 143, przyp. 324, s. 156, 161-162 – na temat ofiar z jeńców i dzieci; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 209; o dobrowolnej śmierci żon zmarłego u Sklawenów i Antów por. Pseudo-Maurycego Strategikon (XI 4,6 – *Testimonia*, z. 2, s. 153, przyp. 6); składanie ofiar z kogutów potwierdza Konstantyn Porfirogeneta (por. *Testimonia*, z. 2, s. 303-304, s. 336, przyp. 37); o zabijaniu niemowląt wzmiankuje Pseudo-Cezariusz, jednak bez związku z obrzędem pogrzebowym (por. *Testimonia*, z. 2, s. 49; VI t. 1, s. 4, przyp. 10); o skandynawskim pochodzeniu obrzędu pogrzebowego Rusów w X w., por. D u c z k o, *Ruś Wikin-gów*, s. 116-127, szcz. 117, 120; Diakon łączy z Rusami (Tauroscytami) Anacharsisa i Zamolksisa (obaj pochodzenia scytyjskiego), jako ich duchowych opiekunów (w tym miejscu korzysta z Herodota *Historiae*, IV 76-77, 94-96); na ten temat, por. też T a l b o t i n., s. 193, przyp. 32; 194, przyp. 35.

ἐπιτιθέμενον ἔθνεσι, μαρτυροῦσι πολλοί, καὶ ὁ θεῖος δὲ Ἰεζεκιήλ, μνήμην τούτου ποιούμενος, ἐν οἷς ταῦτά φησιν· „Ἴδου ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σὲ τὸν Γῶγ καὶ Μαγῶγ, ἄρχοντα Ῥώς“. Ἄλλ' ἀπόκρη μὲν ταῦτα περὶ τῶν Ταύρων ἐναγισμῶν.

s. 150-151; IX 7. Τότε δὲ ἤδη διανισχούσης ἡμέρας βουλήν ὁ Σφενδοσθλάβος τῶν ἀρίστων ἐκάθιζεν, ἦν καὶ κομέντον τῇ σφετέρῳ διαλέκτῳ φασίν. ἄρτι δὲ συναθροισθέντων περὶ αὐτὸν, καὶ ὁ, τι δεῖ καὶ δρᾶν πρὸς αὐτοῦ διερωτηθέντων, οἱ μὲν ἄωρὶ συνεβούλευον τῶν νυκτῶν, ἐπιβάντες τῶν πλοίων, πάση μηχανῇ κλέψαι τὴν φυγὴν· μὴ γὰρ οἴους τε καθεστάναι ἰππόταις πανσιδήροις ἀνδράσι συμπλέκεσθαι, ἀποβαλόντας καὶ ταῦτα τοὺς πρωταγωνιστὰς, ὑφ' ὧν τὸ στρατόπεδον ἀνερόρυννυτο, καὶ οἱ θυμοὶ τῶν ἀνδρῶν παρεθήγοντο. οἱ δὲ τοῦμπαλιν δεξιὰς ἐμβάλλειν Ῥωμαίοις ἐξυνεβούλευον, καὶ πίστεις λαμβάνειν, καὶ οὕτω διασώζειν τὴν περιλειφθεῖσαν στρατίαν. Οὐδὲ γὰρ ἔχειν εὐχερῶς κλέψαι τὸν ἀπόπλον, τῶν πυρφόρων νεῶν παρὰ τοῦ Ἰστροῦ ἀνδρᾶ ἐκατέρωθεν φρουρουσῶν τὰ πορθμεῖα, ὡς, ἠνίκα πειραθεῖεν ἐκπλεῦσαι τὸν ποταμὸν, πυρπολήσειν ἐξαυτῆς ἅπαντα. ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος, μύχιον καὶ πικρὸν ἀνοιμῶξας, „οἴχεται τὸ κλέος“, ἔφη, „ὁ τῇ Ῥωσικῇ πανοπλίᾳ συνείπετο, τὰ πρόσοικα καταστρεφομένη ἔθνη ἀπονητὶ, καὶ χώρας ὅλας ἀνδραποδιζομένη ἀναιμωτὶ, εἰ νῦν ἀκλεῶς Ῥωμαίοις ὑπέιξομεν. ἀλλὰ γὰρ, τὴν ἐκ προγόνων ἀνειληφότες ἀρητὴν, ἀναλογισάμενοί τε, ὡς ἀκαταγώνιστος ἡ Ῥωσικὴ μέχρι καὶ τήμερον καθέστηκεν ἀλκή, ἐκθύμως ὑπὲρ τῆς σφῶν σωτηρίας διαγωνισώμεθα. οὐδὲ γὰρ ἔθιμον ἡμῖν φεύγουσιν ἐς τὴν πατρίδα φοιτᾶν, ἀλλ' ἡ νικῶντας ζῆν, ἡ εὐκλεῶς τελευτᾶν, ἔργα ἐπιδεδειγμένους γενναίων ἀνδρῶν“. τοσαῦτα μὲν ὁ Σφενδοσθλάβος ἐβούλευσεν.

s. 151-153; IX 8. Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο περὶ Ταυροσκυθῶν, μήποτε μέχρι καὶ νῦν ἑαυτοὺς ἐγχειρίζειν τοῖς δυσμενέσιν ἠττωμένους· ἀλλ' ἤδη τῆς σωτηρίας ἀπαγορεύσαντας ὠθεῖν τε κατὰ τῶν σπλάγχχνων τὰ ξίφη, καὶ οὕτως ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. τοῦτο δὲ πράττουσι, δόξαν κεκτημένοι τοιαύτην· φασὶ γὰρ τοὺς πρὸς τῶν ἐναντίων κατακτεινομένους ἐν τοῖς πολέμοις, μετὰ τὸν μόρον καὶ τὴν ἐκ τῶν

⁴⁶ Podobną charakterystykę Rusów zawarł Focjusz w *Encyklice* (por. *Testimonia*, z. 3, s. 244, 249) oraz autor *Żywotu Bazylego Młodszego*, pod których wpływem Leon Diakon pozostawał (por. K a r y ś - k o v s k i j, *Lev Diakon o Tmutorokanskoj Rusi...*, s. 48-49); wykorzystanie proroctw Ezechiela (*Księga Ezechiela* 38, 1-4) inspirowane prawdopodobnie Teodorem z Kyru, miało podkreślić zagrożenie ze strony Rusów (por. P o p p e, *Ruś i Bizancjum*, s. 12); Gog i Magog to synonim władcy apokaliptycznego (por. U. S z w a r c, *Gog i Magog*, EK, t. 5, kol. 1252), posługiwano się nim w średniowieczu dla określenia wspólnoty pogan siejących zniszczenie (por. L. S p y c h a ł a, *Dicunt ... Gog et Magog esse Hungros ...Z problematyki średniowiecznych origines gentium*, w: *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 2, pod red. J. Panica i J. Sperki, Katowice 2002, s. 89-114, szcz. 93-94). Rhos (Rosz) natomiast występuje w *Septuagincie* oraz w greckich przekładach tekstu hebrajskiego *Księgi Ezechiela*, do których

mówi: „Oto ja sprowadzę na ciebie Goga i Magoga, archonta Rhos”. Ale niech to wystarczy na temat składania ofiar u Taurów⁴⁶.

s. 150-151. IX 7. Gdy już zaczęło świtać, Światosław zwołał radę starszych, którą we własnym języku nazywają oni konwentem. Gdy zgromadzili się oni wokół niego i on naradzał się z nimi, co należy czynić, wówczas jedni zbyt pochopnie doradzali, aby w środku nocy wsiąść do łodzi i wszelkimi sposobami starać się uciec; nie byli bowiem zdolni zmierzyć się w walce z jeźdźcami w pełnym uzbrojeniu, straciwszy ponadto najlepszych wojowników, którzy wzmacniali wojsko i pobudzali ducha [walki]. Inni natomiast przeciwnie – uważali, że należy pogodzić się z Romajami, uzyskać gwarancje bezpieczeństwa i w ten sposób uratować ocalałe wojsko. Potajemne odplynięcie mogło bowiem okazać się niemożliwe, gdyż statki ognionośne po obu stronach Dunaju strzegą łodzi i przy próbie wypłynięcia na rzekę natychmiast spalą je doszczętnie. Światosław głęboko i boleśnie westchnął i rzekł: „Przemienie sława, która szła razem z orężem Rusów, bez trudu podbijających sąsiednie narody i bez przelewu krwi zniewalających całe krainy, jeśli teraz haniebnie poddamy się Romajom. Z przejętą przecież od przodków dzielnością, zważywszy ponadto, że niezwyczęzona była aż dotąd potęga Rusów, podejmiemy gorliwą walkę o nasze ocalenie. Nie mamy bowiem zwyczaju wracać do ojczyzny uciekając, lecz – czy to żyjąc jako zwycięzcy, czy też umierając w sławie – naśladować czyny szlachetnych mężów”. Takich rad udzielił Światosław⁴⁷.

s. 151-153. IX 8. Mówi się o Tauroscytach także to, że aż do dziś, jeśli zostaną pokonani, to sami nie poddają się wrogom, lecz gdy już brakuje im sił, by się ratować, wbijają sobie miecze we wnętrzości i w ten sposób sami siebie zabijają. Czynią to, mając następujące wyobrażenie: mówią bowiem, że zabici przez nie-

wprowadzono to imię obok narodów Mešech i Tubal (por. A. N o v o t n ý, *Biblický Slovník*, t. 2, Praha 1992, s. 792; por. też *Praktyczny słownik biblijny*, pod red. A. G r a b n e r - H e i d e r a, przekł. i opr. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994, kol. 1147). Dziękuję w tym miejscu p. doc. dr Elżbiecie Kędelskiej i p. dr Arlecie Łuczak za wskazanie literatury i pomoc w objaśnieniu zagadnień biblijnych.

⁴⁷ Przyjmuje się, że Światosław zwołał wiec lub radę książęcą – βουλή τῶν ἀρίστων, identyfikowaną przez Diakona z terminem κομῆντων (łac. conventus, por. W. S w o b o d a, *Komenton*, SSS, t. 8, s. 365; *Testimonia*, z. 3, s. 365; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 212), która w tej sytuacji była naradą wojenną; musiała ona mieć miejsce przed decydującą bitwą, czyli nocą 20/21 lipca (K a r y š k o - v s k i j, *O chronologii...*, s. 131, przyp. 1); ἀριστοι – ‘najdzielniejsi’, ‘znakomici’ (M e n g e, s.v.), zdaniem Moravcsika, to wodzowie-bojarzy (G. M o r a v c s i k, *Komenton – pečeneżskoje ili ruskoje slovo*, „Studia Byzantina”, Budapeszt 1967, s. 277).

σωμάτων διάζευξιν τῶν ψυχῶν ἐν ἄδου τοῖς αὐθένταις ὑπηρετεῖν. Ταυροσκύθαι δὲ, τὴν τοιαύτην δεδιότες λατρείαν, ἀποστουγούντες δὲ καὶ τοῖς ἀναιροῦσιν αὐτοὺς ἐξυπηρετεῖν, τῆς ἑαυτῶν σφαγῆς αὐτόχειρες γίνονται. ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἢ ἐπικρατήσασα ἐν αὐτοῖς δόξα. τότε δὲ, τῶν τοῦ ἄρχοντος λόγων ἀκούσαντες, φιλοψυχότατα τὸν ὑπὲρ τῆς σφῶν σωτηρίας αἰρεῖσθαι κίνδυνον κατετίθεντο, ἐκθύμως τε πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀντιτάξασθαι δύναμιν. τῇ γοῦν ὑστεραία (ἕκτη δὲ ἦν τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα, καὶ εἰκάδα τετάρτην ἤλαυνεν ὁ Ἰούλιος μῆν), περὶ καταφορὰν ὄντος ἡλίου, πανσυδὶ τῆς πόλεως ἔξιελθόντες οἱ Ταυροσκύθαι, παντὶ σθένει διακινδυνεύειν ἤρουντο, εἰς φάλαγγα καρτερὰν συνασπίσαντες, καὶ προβαλόντες τοὺς ἄκοντας. Ῥωμαίους δὲ διατάξας ὁ βασιλεὺς ὑπεξήγε τοῦ χάρακος. ἤδη δὲ τῆς μάχης καταρράγαγίσης, εὐρώστως οἱ Σκύθαι Ῥωμαίοις ἐπήεσαν, τοῖς τε ἀκοντιοῖς σινόμενοι, καὶ τοῖς βέλεσι τοὺς ἵππους τιτρώσκοντες, καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς γῆν καταβάλλοντες. ἐνταῦθα ὁ τῇ προτεραία ἠριστευκῶς Ἀνεμᾶς καὶ τὸν Ἴκμορον κατακτείνας, τὸν Σφενδοσθλάβον ἰδὼν ἐνθουσιωδῶς κατὰ Ῥωμαίων ὀρμῶντα καὶ μανικῶς, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐπιφῶωννύοντα φάλαγγας, τὸν ἵππον παρεξελάσας (εἰθισμένον δὲ ἦν αὐτῷ τοῦτο δρᾶν, καὶ πλείστους τῶν Σκύθων τοιοῦτῳ τρόπῳ ἀνείλε τὸ πρότερον), ὄλην ἠνίαν τῷ ἵππῳ ἀνείει ὡς αὐτὸν ἴεται, καὶ ξίφει παίει κατὰ τῆς κλειδῆς, καὶ τὸν μὲν προητῆ καταβάλλει, οὐ μὴν κατακτείνει. ἐπήρκεσε γὰρ ὁ ἀλυσιδωτὸς χιτῶν καὶ τὸ σάκος, ἃ, δεδιὼς τὰς Ῥωμαϊκὰς αἰχμὰς, ἠμφέννυτο. Ἀνεμᾶς δὲ, πρὸς τῆς τῶν Σκυθῶν κυκλωθεῖς φάλαγγος, τοῦ ἵππου καταβληθέντος συχναῖς τῶν δοράτων βολαῖς, πλείστους μὲν ἀναιρεῖ τούτων, ἑναποσφάττεται δὲ καὶ αὐτὸς, ἀνήρ οὐδενὸς τῶν ἠλικιωτῶν ἠττώμενος ἐν τοῖς κατὰ τὰς μάχας ἀνδραγαθήμασιν.

s. 153-154; IX 9. Ἐπὶ τῷ τούτου τοίνυν οἱ Ῥῶς ἀναθαρόησαντες πταίσματι, γεγωνόν τι καὶ ἄγριον ἐπηλάλαξαν, καὶ Ῥωμαίους ἀνώθησαν. Οἱ δὲ προτροπάδην ὑπενόστουν, τὴν ἀλλόκοτον ὀρμὴν ἐκκλίνοντες τῶν Σκυθῶν. ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς, ὡς ἦσθετο κλινομένην τὴν Ῥωμαϊκὴν φάλαγγα, δεδοικῶς, μὴ καταπτοηθεῖσα τὸ ἀλλόκοτον ὀρμημα τῶν Σκυθῶν, περὶ αὐτὰ πταίσοι τὰ καίρια, τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐγκλευσάμενος καὶ τὸ δόρυ σθεναρῶς μεταχειρισάμενος, κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐχώρει. ἑπαταγεῖτο δὲ καὶ τὰ τύμπανα, καὶ τὸ ἐνυάλιον συνεπήχουν αἱ σάλπιγγες. Ῥωμαῖοι δὲ, τὴν τοῦ αὐτοκράτορος καταιδεσθέντες

⁴⁸ Badacze uważają za prawdopodobne, iż autor uogólnił wierzenia wymienionych wcześniej (VI 12) Pieczyngów, Węgrów i Bułgarów zwerbowanych przez Światosława, a następnie przeniósł je na tron armii Rusów (por. Gy. M o r a v c s i k, *Zum Bericht des Leon Diakonos über den Glauben an die Dienstleistung im Jenseits*, [w:] *Studia Antiqua Antonio Salač septuagenario oblata*, Pragae 1955, s. 76; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 212), lub też był źle poinformowany (T a l b o t i n., s. 195, przyp. 41).

przyjaciół na wojnie, gdy dusze po [ich] śmierci opuszczą ciała, służą w hadesie sprawcom ich śmierci. Tauroscytwie więc, obawiając się tego rodzaju służby, brzydząc się tym, by sami usługiwali zabijającym, własnoręcznie dokonują swej własnej rzezi; takie panuje u nich przekonanie⁴⁸. Dlatego też, słysząc słowa archonta, pełni troski o własne ocalenie, postanowili wybrać niebezpieczeństwo i gwałtownie przeciwstawić się sile Romajów. Zatem następnego dnia (był to piątek i zmierzał ku końcowi 24 dzień lipca) przed zachodem słońca, Tauroscytwie wyprowadzili z miasta całe wojsko i wszystkimi siłami postanowili zaryzykować, utworzywszy zwarty szyk i trzymając przed sobą oszczepy. Cesarz zaś wyprowadził z obozu ustawionych w szyku bojowym Romajów. Gdy bitwa już rozgorzała, Scytowie ostro zaatakowali Romajów, czyniąc spustoszenie oszczepami, konie raniąc strzałami i powalając na ziemię jeźdźców. Tam też Anemas, który wyróżnił się poprzednio zabijając Ikmorea, zobaczywszy Światosława śmiało i szaleńczo nacierającego na Romajów i zuchwale zagrzewającego swoje oddziały, ruszył na koniu do przodu (zwykł on to czynić i wielu Scytów w ten sposób poprzednio pokonał), następnie całkowicie popuścił cugle i napadł na niego, mieczem uderzył w obojczyk i zrzucił go głową w dół, ale nie zabił. Uratowała go bowiem kolczuga i tarcza, które nakładał w obawie przed włóczykami Romajów. Anemas zaś otoczony przez oddział Scytów, gdy koń jego zraniony został licznymi ciosami włóczyki, wielu z nich wprawdzie zabił, ale tam też sam poległ, mąż w czynach wojennych żadnemu z rówieśników nie ustępujący⁴⁹.

s. 153-154; IX 9. Rusowie, zachęceni zatem jego klęską, krzycząc głośno i dziko, przepędzili Romajów. Oni zawracali, nie zatrzymując się, aby uniknąć innego ataku Scytów. Wówczas cesarz, gdy zobaczył oddział romajski w odwrocie, obawiając się, by przerażony niepożądanym napadem Scytów nie poniósł śmiertelnej klęski, przywołał swoją gwardię i krzepko dzierżąc włóczyki, wyruszył przeciwko wrogom. Uderzano w bębny, a trąby nadawały sygnał wojenny. Romajowie, czując respekt wobec natarcia cesarskiego, poprowadzili konie i wykonując manewr oskrzydłający, gwałtownie zaatakowali Scytów. Zaraz też zerwała się nawałnica

⁴⁹ Zgodnie z przyjętymi ustaleniami chronologicznymi bitwa ta miała miejsce w piątek, który w 971 r. przypadł 21 lipca, natomiast 24 lipca (poniedziałek) najprawdopodobniej zawarto pokój (K a r y ŝ k o v s k i j, *O chronologii...*, s. 135); według F. Dölgera, Leon Diakon popełnił błąd, łącząc te dwa dni (por. F. D ö l g e r, *Chronologie des grossen Feldzuges des Kaisers Johannes Tzimiskes gegen Rus-sen*, BZ 32, 1932, s. 275-292, Szcz. s. 290-291; T a l b o t i n., s. 196, przyp. 43; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 212).

ὄρμην, τοὺς ἵππους περιελίξαντες, μετὰ ῥύμης τοῖς Σκύθαις ἐφόρμησαν. παραυτικά δὲ καὶ θύελλα ψεκάδι συμμιγῆς ἀναρῶριπισθεῖσα, ἐπὶ πολὺ τε τοῦ ἀέρος χεθεῖσα, τοὺς δυσμενεῖς ἔβαλλε, καὶ ἡ κόνις ἐγειρομένη τοὺς αὐτῶν ἔβλαπτεν ὀφθαλμούς. λέγεται δὲ καὶ τινα λευκόπωλον ἄνδρα φανῆναι, προηγείσθαι τε Ῥωμαίων, καὶ τούτοις προτρῆπεσθαι, χωρεῖν κατὰ τῶν Σκύθων. ὅστις θεσπεσίως τὰς τῶν δυσμενῶν διακόπτων συνετάρατε φάλαγγας. τοῦτόν φασι μῆτε πρότερόν τις ἐν τῷ στρατοπέδῳ θεάσασθαι, οὐτ' αὖθις μετὰ τὴν μάχην ἑωρακέναι. Καίτοι βασιλέως αὐτὸν ἀναψηλαφῶντος, ὡς δωρεαῖς ἐπαξίως φιλοφρονήσαιο, καὶ ἀμοιβαῖς ἕκατι τῶν πόνων ἀμειψάιτο. ἀλλ' οὐχ εὐρέθῃ ζητούμενος. ἐντεῦθεν ἀναμφίλεκτος ὑπόνοια ὑποτρέχει, τὸν μέγαν ἐν μάρτυσι Θεόδωρον εἶναι, ὃν παρὰ τοὺς ἀγῶνας ὁ βασιλεὺς σύμμαχον ἐξελιπάρει παρίστασθαι, ῥύεσθαι τε καὶ σώζειν συνάμα παντὶ τῷ στρατεύματι. φασι δὲ καὶ τοιοῦτόν τι συμβῆναι παρὰ τὴν πρὸ τῆς μάχης ἐσπέραν. ἐν Βυζαντίῳ παρθένος τῶν ἀνατεθειμένων Θεῶ καθ' ὑπαρ ὁρᾶν ἐδόκει τὴν θεοτόκον, ὑπὸ τινων φλογοειδῶν δορυφορουμένην ἀνδρῶν. φάναι δὲ πρὸς αὐτούς: „καλέσατε δὴ μοι τὸν μάρτυρα Θεόδωρον” παραυτικά δὲ παραχθῆναι γενναῖον ἄνδρα καὶ νεανικόν, ἔνοπλον. εἰπεῖν τε πρὸς αὐτὸν τὴν θεοτόκον: „ὁ σὸς παρὰ τὸ Δορύστολον Ἰωάννης, κύριε Θεόδωρε, Σκύθαις μαχόμενος, ἄρτι περιστατεῖται δεινῶς. ἀλλ' εἰς τὴν ἐκείνου σπεῦσον βοήθειαν. Εἰ γὰρ μὴ προφθάσης, ἐς κίνδυνον αὐτῷ τελευτήσῃ τὰ πράγματα”. τὸν δὲ αὖθις, ἐτοίμως ἔχειν, εἰπεῖν, τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δεσπότη μου πειθαρχεῖν· φάμενος δὲ τοῦτο εὐθὺς οἴχεσθαι, καὶ οὕτω τὸν ὕπνον ἀποπτῆναι τῆς παρθένου τῶν ὀφθαλμῶν.

s. 154-156; IX 10. Ῥωμαῖοι δὲ, τῷ προπορευομένῳ θείῳ ἀνδρὶ ἐφεπόμενοι, τοῖς ἐναντίοις συμπλέκονται, καὶ καρτερᾶς μάχης συστάσης, οὐκ ἐνεγκόντες τὴν τῆς ἵππικῆς φάλλαγος οἱ Σκύθαι ῥοπήν, κυκλωθέντες τε πρὸς τοῦ Μαγίστρου Βάρδα, ᾧ Σκληρὸς ἢ ἐπίκλησις (ἐκεῖνος γὰρ μετὰ τοῦ συνεπομένου πλήθους τὴν κύκλωσιν ἐποιήσατο), εἰς φυγὴν ἔκλιναν, καὶ μέχρι τοῦ περιβόλου συμπατοῦμενοι, ἀκλεῶς ἔπιπτον. μικροῦ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σφενδοσθλάβος ἐλήφθη, ἕξαιμος γεγωνῶς καὶ καταβελῆς, εἰ μὴ ἡ νύξ ἐπελθοῦσα τοῦτον διέσωσεν. Λέγεται δὲ παρὰ ταύτην τὴν μάχην πέντε καὶ δέκα χιλιάδας πρὸς τοῖς πεντακοσίοις

⁵⁰ Męczennik Teodor znany z okresu przedikonoklastycznego z przydomkiem Teron, związany z Euchaitą, oraz Teodor Stratelates, którego kult rozwinął się w drugiej połowie IX w. w Euchanei – to najprawdopodobniej ten sam święty, zdublowany po zwycięstwie ortodoksji, czczony 7 lutego (Halkin, t. 2, s. 277); po zwycięstwie pod Dorostolonem w 971 r. popularność zyskał ten święty z przydomkiem Stratelates, jako jeden ze świętych wojowników (N. O i k o n o m i d è s, *Le dédoublement de saint Théodore et les villes d' Euchaita et d' Euchaneia*, AB 104, 1986, s. 327-335, szcz. 333-334; ODB, s.v. *Theodore Stratelates*; por. też G. R o s t k o w s k i, *Kulty najważniejszych świętych bizantyńskich i ruskich jako czynnik integrujący ziemie ruskie (do najazdów mongolskich)*, [w:] *Integracja i tożsamość*

połączona z deszczem obficie wylewającym się z chmur, spadała na nieprzyjaciół, a kurz nią wzniecony zaproszył im oczy. Podaje się, że zjawił się pewien mąż na białym koniu, stanął na czele Romajów i nakłaniał ich do pójścia na Scytów; on też w sposób niezwykle przelamując szyk nieprzyjaciół, zniszczył ich oddziały. Mówiono, że nikt go wcześniej w obozie nie widział, ani też po bitwie nie można go było zobaczyć. Cesarz próbował go odszukać, aby nagrodzić go należycie darami oraz zadośćuczynić za trudy. Lecz poszukiwany nie odnalazł się. Dlatego rozpowszechniło się przypuszczenie, że był to wielki męczennik Teodor, którego cesarz ubłagał, aby jako sprzymierzeniec pomagał w bitwie i z całym wojskiem osłaniał i ratował⁵⁰. Podaje się, że coś podobnego zdarzyło się wieczorem, dnia poprzedzającego bitwę; w Bizancjum jednej z dziewcząt poświęconych Bogu wydawało się, że widziała na jawie Bogarodzicę ochranianą przez zjawiających się jakby pod postaciami mężów płomieni i mówiła do nich: „Przywołajcie do mnie męczennika Teodora”. Zaraz przyprowadzono męża szlachetnego, uzbrojonego i mężnego. Bogarodzica rzekła do niego: „Twój Jan, panie Teodorze, walczący ze Scytami pod Dorostolonem, jest właśnie w krytycznej sytuacji, pospiesz mu z pomocą. Jeśli nie zdążyysz, to sytuacja stanie się dla niego niebezpieczna”. On zaraz rzekł, że gotów jest być posłusznym Matce Boga i Pana jego; powiedziawszy to, natychmiast wyruszył i wtedy zniknęła zjawa senna z oczu dziewczyny. [...]

s. 154-156; IX 10. Romajowie zaś, podążając za idącym przed nimi mężem Bożym, starli się w boju z nieprzyjaciółmi i gdy wywiązała się ostra walka, Scytowie nie mogąc utrzymać uderzenia oddziału konnego, otoczeni przez Magistra Bardasa, który miał przydomek Skleros (ów bowiem wraz z towarzyszącym oddziałem dokonał tego oskrzydlenia), rzucili się do ucieczki; stratowani pod samymi murami, haniebnie zginęli. Wiele nie brakowało i zostałyby schwytany także sam Światosław, zakrwawiony i przeszyty strzałami, gdyby nie uratowała go nadchodząca noc. Mówi się, że w tej bitwie poległo 15 500 Scytów, zdobyto około

narodowa w Europie Środkowo-wschodniej na przestrzeni dziejów, red. E. Znamierowska-Rakk, Warszawa 2007, s. 38-39; t e g o ż, *The Christian Names of Some Members of the Riurik Dynasty as a Testimony of Byzantine Cultural Influence in Kievian Rus', from Olga's Baptism to 1139*, BSC 5, s. 184-185; na temat motywu świętych wojowników w literaturze i sztuce bizantyjskiej, por. Ch. W a l t e r, *Warrior Saint in Byzantine Art and Tradition*, Aldershot 2003; por. też H u n g e r, t. 1, s. 263; por. też hipotezę, zgodnie z którą interwencja Świętego uzasadniona była jedynie wojną z nieochrzczonymi jeszcze wówczas oficjalnie Rusami (M c G r a t h, *The Battles of Dorostolon...*, s. 162-163; P o p p e, *Svjatoslav...*, BSC 5, s. 137, przyp. 14).

άνειρεθῆναι Σκυθῶν, ληφθῆναι δὲ δισμυρίαν ἀσπίδα, καὶ ξίφη πάμπολλα. Ῥωμαίων δὲ τριακοσίους ἀποκτανθῆναι πρὸς τοῖς πεντήκοντα, τρωθῆναι δὲ συχνούς. ἀλλὰ τοιαύτην μὲν Ῥωμαῖοι τὴν νίκην παρὰ τὸν ἀγῶνα ἠνέγκαντο τουτονί. ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος, παρ' ὄλην τὴν νύκτα βαρυθυμῶν ἐπὶ τῇ κατακοπῇ τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς, ἤσχαλλε μὲν καὶ ἐσφάδαζε τῷ θυμῷ. μὴ ἐξισχῶν δ' ἔτι πρὸς ἀκαταγώνιστον ἀνύπτειν πανστρατιάν, ἔγνω, στρατηγοῦ νοῦν ἔχοντος ἔργον εἶναι, ἐν ἀμηχάνοις καταληφθέντα δεινοῖς, μὴ καταπίπτειν τοῖς λυπηροῖς, παντὶ δὲ τρόπῳ διασώζειν πειράσθαι τοὺς ὑπ' αὐτόν. καὶ δῆτα παρὰ τὴν ἕω πρέσβεις ὡς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην στείλας, πίστεις ἦται ξυμβάσεων, ἐπὶ τῷ, Ταυροσκύθας μὲν τό, τε Δορῦστολον ἐγχειρίσαι Ῥωμαῖοις, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπολύσαι, καὶ Μυσίας ἀφέξεσθαι, καὶ πρὸς τὴν σφῶν ἀναζεῦσαι πατρίδα Ῥωμαίους δὲ παραχωρήσαι αὐτοῖς τοῦ ἀπόπλου, καὶ μὴ ἀναγομένοις ἐπιτεθήσεσθαι μετὰ τῶν πυρφόρων νεῶν (ἐκτόπως γὰρ ἐδεδείσαν τὸ Μηδικὸν πῦρ, δυνάμενον καὶ τοὺς λίθους ἀποτεφροῦν) ἐπισιτισμὸν τε πρὸς τούτοις ἐπιχορηγήσαι, καὶ φίλους ἡγεῖσθαι αὐτοὺς, κατ' ἐμπορίαν πρὸς τὸ Βυζάντιον στελλομένους, καθάπερ ἀνέκαθεν ἔθιμον ἦν.

s. 156-157; IX 11. Βασιλεὺς δὲ, τὰς τοιαύτας ἄσμενος διαλλαγὰς προσδεξάμενος (εἰρήνην γὰρ διαφερόντως τῆς μάχης ἐτίμα· τὴν μὲν γὰρ ἦδει τοὺς λαοὺς διασώζουσαν, τὴν δὲ τοῦμπαλιν διαφθείρουσαν), τὰς τε ξυνηθήκας ἐτέλει καὶ τὰς σπονδὰς, καὶ σῖτον ἐδίδου, ἐκάστω ἀνδρὶ μετρῶν ἀνὰ μεδίμνων δύο. εἶναι δὲ τοὺς εἰληφότας τὸν σῖτόν φασιν ἄνδρας δισμυρίους πρὸς τοῖς δισχιλίοις, οἱ ἐκ τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων τῆς Ῥωσικῆς στρατιᾶς τότε τὸν ὄλεθρον ἔφυγον· τὰς γὰρ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χιλιάδας ἡ Ῥωμαϊκὴ αἰχμὴ κατηκόντισε. μετὰ δὲ τὸ προβῆναι τὰς σπονδὰς, εἰς ὀμιλίαν ὁ Σφενδοσθλάβος τῷ βασιλεῖ συνελθεῖν ἐξαιτεῖ. ὁ δὲ, μηδὲν ἀναδύς, διαχρῦσω πανοπλίᾳ καθοπλισθεὶς, ἔφιππος παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Ἰστρου ἀφίκετο, μυριάνδρον ἰλην χρυσοφορούντων ἐνόπλων ἰππέων συνεπαγόμενος. καὶ ὁ Σφενδοσθλάβος δὲ ἦκεν ἐπὶ τινος Σκυθικοῦ ἀκατίου παραπλέων τὸν ποταμὸν, τῆς κώπης ἡμμένος καὶ σὺν τοῖς ἐτέροις ἐρέττων, ὡς εἰς τῶν λοιπῶν. τὴν δὲ ἰδέαν τοιοῦσδε τις ἦν· τὴν ἡλικίαν μεμετροημένος, οὔτε εἰς ὕψος παρὰ τοῦ εἰκότος ἡρμένος, οὔτε εἰς βραχύτητα συστελλόμενος. δασεῖς τὰς ὀφρῦς, γλαυκοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὴν ῥίνα σιμὸς, ἐψιλωμένος τὸν πῶγωνα, τῷ ἄνωθεν χεῖλει δασεῖαις καὶ εἰς μῆκος καθειμέναις θριξὶ κομῶν περιττῶς. τὴν δὲ κεφαλὴν πάνυ ἐψίλωτο· παρὰ δὲ θάτερον μέρος

⁵¹ Na temat warunków pokoju w 971 r. por. PVL, t. 1, s. 52; t. 2, s. 318-319. Uwaza się, że warunki przedstawione przez Światosława były kontynuacją rozmów z 970 r. (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 213); w kwestii handlu chodzi o zezwolenie dla kupców ruskich na działalność w Konstantynopolu,

20 tysięcy tarcz i bardzo wiele mieczy. Romajów zginęło około 350, a rannych było wielu. Tak znaczne w tej bitwie zwycięstwo odnieśli Romajowie. Światosław zaś całą noc w przygnębieniu przeżywał klęskę swego wojska, martwił się i szalał w gniewie. Nie mogąc nic zdziałać wobec niezwyciężonej armii, postanowił, a jest to obowiązkiem mądrego stratega, że zaskoczony ogromem niebezpieczeństw, nie podda się rozpacz, lecz wszelkimi sposobami postara się ratować swoich żołnierzy. Toteż posłał o świcie legatów do cesarza Jana, żądając gwarancji porozumienia, na mocy którego Tauroscyctowie powierzą Romajom Dorystolon, zwolnią jeńców, opuszczą Myzję i wrócą do swojej ojczyzny; Romajowie zaś pozwolą im odpłynąć bezpiecznie, a gdy będą wypływali, nie zaatakują ich ze statków ognionośnych (szczególnie bowiem obawiali się ognia medyjskiego, mogącego nawet kamienie spalić na popiół), ponadto dostarczą im żywności i uznają za przyjaciół tych, którzy przybędą do Bizancjum w celach handlowych, jak z dawna było to [uświęcone] zwyczajem⁵¹.

s. 156-157; IX 11. Cesarz z zadowoleniem przyjął tak znaczące pojednanie (szanował bowiem bardziej pokój niż walkę; wiedział, że ten pierwszy utrzymuje ludy przy życiu, druga przeciwnie – niszczy) zawarł umowę i rozejm, przekazał też zboże, odmierzając każdemu mężowi [Rusowi] po 2 medymny. Mężczyzn zaś, którzy otrzymali zboże było 22 tysięcy – to ci, którzy z 60-tysięcznej armii Rusów uniknęli zagłady; wojsko romajskie zabiło bowiem 38 tysięcy ludzi⁵². Po zatwierdzeniu układu pokojowego, Światosław poprosił cesarza, aby przybył na spotkanie. On też nie odmówił i odziany w złoconą zbroję przybył konno na brzeg Istru, prowadząc ze sobą wielotysięczny oddział jaśniejszej złotem uzbrojonej konnicy. A Światosław przyplynał rzeką na łodzi scytyjskiej, trzymając wiosło i wiosłując z innymi jako jeden z wielu; wygląd jego zaś był następujący: wzrost odpowiedni, ani nadmiernie wysoki, ani zbyt niski; miał gęste brwi, niebieskie oczy, nos zadarty, brodę słabo owłosioną, a nad górną wargą miał gęste włosy, ułożone wzdłuż i starannie zaczesane; głowę miał całkiem łysą, z jednej tylko strony zwiślał kędziór wskazujący na szlachetność rodu; miał mocny kark, szeroką pierś i inne części cia-

określone w układach z lat 911 i 944 (por. ODB, s.v. *Treaties, Russo-Byzantine* – tam wcześniejsza literatura; A. N a z a r e n k o, *Svjatoslav I Igorevič*, LdM, t. 8, kol. 348; T a l b o t i in., s. 199, przyp. 56); w ostatnim zdaniu przyjmujemy proponowaną przez badaczy lekcję ἀναγομένοις – ‘gdy będą wypływali’, zamiast ἐναγομένοις – ‘gdy będą przynaglani’ (por. T a l b o t i in., s. 198, przyp. 54).

⁵² Medymn – miara produktów sypkich, obejmowała ok. 10 kg ziarna; 2 medymny, czyli 20 kg ziarna było w Bizancjum miarą na utrzymanie jednego żołnierza (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 213).

αὐτῆς βόστρυχος ἀπηώρητο, τὴν τοῦ γένους ἐμφαίνων εὐγένειαν· εὐπαγῆς τὸν αὐχένα, τὰ στέρνα εὐρύς, καὶ τὴν ἄλλην διάπλασιν εὖ μάλα διηρθρωμένος· σκυθρωπὸς δὲ τις καὶ θηριώδης ἐδείκνυτο. θατέρω δὲ τῶν ὠτων χρύσειον ἐξήπτο ἐνώτιον, δυοὶ μαργάρους κεκοσμημένον, ἄνθρακος λίθου αὐτοῖς μεσιτεύοντος. ἐσθῆς τούτῳ λευκῆ, οὐδὲν τι τῶν ἐτέρων ὑπαλλάττουσα ἢ καθαρότητι. ὀλίγα γοῦν ἄττα περὶ διαλλαγῆς τῷ βασιλεῖ ἐντυχόν, παρὰ τὸν ζυγὸν τοῦ ἀκατίου ἐφεζόμενος, ἀπηλλάττετο. ἀλλ' ὁ μὲν τῶν Ῥωμαίων πρὸς Σκύθας πόλεμος ὧδε ἐτελεύτα.

s. 157-158; IX 12. Ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος, τὸ Δορύστολον ἀπολιπὼν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους προσεπιδοὺς κατὰ τὰς σπονδὰς, ἀπέπλει μετὰ τῶν περιλειφθέντων ἐταίρων, ἐπὶ τὴν πατριδα ἰέμενος. Πατζινάκαί δὲ παρὰ τὸν ἀπόπλουον ἐλλοχήσαντες, ἔθνος νομαδικὸν τοῦτο καὶ πολυάνθρωπον, φθειραφάγον, τε καὶ φερέοικον, ἐπ' ἀμαξῶν ὡς τὰ πολλὰ βιωτεῦον, σχεδὸν διέφθειραν ἅπαντας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σφενδοσθλάβον τοῖς λοιποῖς συγκατέσφαξαν, ὡς ἐκ τῆς τοσαύτης τῶν Ῥῶς στρατιᾶς εὐαριθμήτους ἀνασωθῆναι ἐς ἦθη τὰ πάτρια. Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐν τέτταρσιν ὄλοις μῆσι τὴν Ῥωσικὴν πανοπλίαν καταγωνισάμενος, ὡς φθάσας ὁ λόγος δεδήλωκε, καὶ τὴν Μυσίαν Ῥωμαίοις ἀνασωσάμενος, τότε, τε Δορύστολον Θεοδωρούπολιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ στρατηλάτου καὶ μάρτυπος Θεοδώρου μετονομάσας, φυλακὴν τε ἀξιόμαχον ταύτη παραλιπὼν, μετὰ μεγίστων τροπαιῶν ἐπάνεισιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, τοὺς ἀστικούς πρὸ τῶν περιβόλων κατελιφῶς, στεφάνοις αὐτὸν καὶ σκῆπτροις δεξιουμένους, ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων ἐξειργασμένοις πολυτελῶν. ἦγον δὲ καὶ χρυσοκόλλητον λευκόπωλον ἄρμα. οὗ προσεπιβῆναι τοῦτον ἠξίου, καὶ τὸν νενομισμένον καταγαγεῖν θρίαμβον· ὁ δὲ τοὺς μὲν στεφάνους καὶ τὰ σκῆπτρα προσήκατο, καὶ πολλαπλασίως τούτους δώροισι ἠμείψατο· ἐπιβῆναι δὲ τοῦ ἄρματος οὐκ ἠνέσχετο· ἀλλὰ τὴν τῆς θεομήτορος εἰκόνα, ἐνηγκαλισμένην τὸν θεάνθρωπον λόγον, ἦν ἐκ Μυσίας εἴληφεν, ἐπὶ τὸν τοῦ ἄρματος χρυσήλατον θρόνον ἀνέθηκε, τὰς ἀλουργοὺς τῶν

⁵³ Łódź scytyjska, tu: ἀκάτιον – 'lekką łódź'; o środkach żeglugi Rusów – por. też przyp. 7 w niniejszym opracowaniu; Światosław przypomina tu Attylę z opisu Priskosa (por. *Excerpta de legationibus*, ed. C. de Boor, Berolini 1903, t. 1, s. 144; por. też Ta l b o t i in., s. 200, przyp. 63), ale możliwe, że autor czerpał także wiadomości od świadków zdarzenia (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 214; por. też W. S w o b o d a, *Światosław*, SSS, t. 5, s. 573-574).

⁵⁴ Zasadzka przygotowana przez Pieczyngów świadczyć może o tym, że Pieczyngowie, zapewne w porozumieniu z Bizancjum (może nawet przekupieni – por. ODB, s.v. *Pechenegs*) nie wywiązali się z obietnicy zapewnienia bezpieczeństwa Rusom w ich drodze powrotnej (por. V. T a p k o v a - Z a i m o v a, *Dolni Dunav – granična zona na vizantijskija zapad*, Sofia 1976, s. 34-36, 47-50). Na temat stosunków Pieczyngów z Bułgarami por. E. T r y j a r s k i, *Pieczyngowie*, s. 500 i n.; o ich siedzibach w X w. por. *Testimonia*, z. 3, s. 518, 521; o znaczeniu terminu *phtheirophagoi* – por, np. P.J. S z a f a -

ła też dobrze zbudowane; sprawiał wrażenie człowieka posepnego i dzikiego; w jednym uchu miał złoty kolczyk ozdobiony dwiema perłami, między którymi na środku umieszczony był karbunkuł. Miał na sobie białą szatę, nie wyróżniającą się od innych niczym, prócz schludności. Krótko rozmawiał z cesarzem na temat pojednania, a następnie zasiadł w łodzi na ławce wiosłarzy i oddalił się. Tak zakończyła się wojna Romajów ze Scytami⁵³.

s. 157-158; IX 12. Światosław, pozostawiwszy Dorystolon i oddawszy jeńców zgodnie z porozumieniem, wypłynął w kierunku ojczyzny z pozostałymi towarzyszami. Na odpływającego zaś czatowali w zasadzce Pieczyngowie, naród koczowniczy i liczebny, żywiący się nasionami sosny, jak też przenoszący ze sobą swoje mieszkania, gdyż wiedli życie przeważnie na wozach. Oni to prawie wszystkich wybili i razem z innymi zabili także samego Światosława. [W wyniku tego] z tak wielkiej armii Rusów do siedzib ojczystych wróciło niewiele. Cesarz Jan zaś, pokonawszy armię Rusów w ciągu 4 miesięcy, jak wcześniej powiedziano, ocaliwszy dla Romajów Myzję, Dorystolon przemianował na Teodoropolis od imienia dowódcy i męczennika Teodora Stratelatesa, pozostawił tam też silny garnizon⁵⁴. A gdy z wielu trofeami wracał do Bizancjum, przy murach miejskich zastał ludność miasta, która powitała go koronami i insygniami [cesarskimi] wykonanymi ze złota i drogich kamieni. Przyprawdzili też wóz zdobiony złotem i zaprzężony w białe konie, poprosili, aby na niego wsiadł i poprowadził zgodnie ze zwyczajem pochód tryumfalny. Przyjął korony i berła, a ze swej strony odpowiedział bogatymi darami. Na wóz jednak wsiąść się wzbraniał; na złożonym tronie na wozie umieścił natomiast obraz Bogarodzicy, trzymającej w ramionach Logos-Boga-Człowieka, który zabrał z Myzji, a przed nim położył purpurowe szaty Myzów i korony. Sam zaś jadąc na wierzchowcu, postępował za nią z tyłu, głowę miał zwieńczoną diademem,

r z y k, *Starożytności słowiańskie*, Poznań 2003, s. 128 – repr. wyd. t. 1-2, Poznań 1842, 1844; T. L e w i c k i, *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, t. 3, Wrocław 1985, ss. 98, 151; por. też S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 214 oraz – T a l b o t i n., s. 200, przyp. 65). Zdaniem niektórych badaczy nazwa Teodoropolis dla Dorostolonu wydaje się prawdopodobna (por. P. S t e p h e n s o n, *Images of the Bulgar-slayer: three art historical notes*, BMGS 25, 2001, s. 62-63; I v. J o r d a n o v, *Pečatite ot strategijata v Preslav (971-1088)*, Sofia 1993, s. 124-125); inni jednak opowiadają się za identyfikacją z Euchaitą w Azji Mniejszej (O i k o n o m i d è s, *Le dédoublement...*, s. 330, przyp. 9 i 10; I v. B o Ź i l o v, *Beleški vārhu vizantijskata administracija v severoiztočna Bălgarija (971-1000)*, [w:] *Sbornik v čest na akademik Christo Christov*, Sofija 1988, s. 25-26; por. Skylitzes, *Synopsis*, s. 309; na temat przemianowania por. też T a l b o t i n., s. 200, przyp. 67). Pozostawienie garnizonu bizantyjskiego w Dorostolonie służyło umocnieniu władzy bizantyjskiej w Bułgarii (S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 215).

Μυσῶν στολὰς ὑποθεῖς, καὶ τὰ στέμματα. αὐτὸς δὲ, ἵππῳ κέλητι ἐποχούμενος, μετόπισθεν εἶπετο, τεταινωμένος τὴν κεφαλὴν διαδήματι, καὶ τοὺς στεφάνους φέρων καὶ τὰ σκηπτρα ἐν ταῖς χερσίν. οὕτω τὸν θρίαμβον καταγαγὼν διὰ μέσης τῆς πόλεως, ἐσθῆσεν ἄλουργοῖς κεκοσμημένης ἑκασταχοῦ, καὶ δίκην θαλάμου τοῖς τε τῶν δαφνῶν κλάδοις καὶ τοῖς χρυσοῦφέσι πέπλοις οὔσης συνηρεφούς, ἐς τὸν μέγαν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἰσελαύνει σηκόν· καὶ τὰς εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀποδοὺς, τό, τε τῶν Μυσῶν ἐκπρεπέστατον στέφος οἰνοεῖ πρωτόλειον δῶρον τῷ Θεῷ καταθέμενος, εἰς τὴν ἀνακτορικὴν ἐστίαν φοιτᾷ, καὶ τῶν Μυσῶν βασιλέα Βορῆν παραγαγὼν τὰ τῆς βασιλείας ἀποθέσθαι παράσημα παρεσκεύασε. τὰ δὲ ἦν τιάρα περιπόρφυρος, χρυσῷ καὶ μαργάραις κατάστικτος, ἐσθῆς τε ἄλουργός, καὶ πέδιλα ἐρυθρά. τοῦτον δὲ τῷ τῶν Μαγίστρων τετίμηκεν ἀξιώματι. τοιαῦτα ἐν εὐαριθμητῷ καιρῷ παρὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης διαπραξάμενος τρόπαια, τὴν τε Ῥωσικὴν αὐθάδειαν καὶ τὰ ἐπηρμένα τοῦτον φρονήματα ἐμπειρία πολέμων καὶ λελογισμένης ἀνδρείας τόλμη καταβαλὼν καὶ κατασπάσας εἰς γῆν, καὶ τὴν Μυσίαν Ῥωμαίοις καθυποτάξας, παρὰ τὸ Βυζάντιον ἐπανελθὼν διεχειμάζε, καὶ τὸ ὑπήκοον δῶροις, ὡς εἰκός, ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ θαλείαις ἐθεράπευεν ἐστιάσεσιν [...].

s. 171-173; X 8. Εἶτ', αὐθις, ἐπεὶ τὸ ληστροκὸν τῶν συνωμοτῶν τοῦ Σκληροῦ Βάρδα τελέως ἐσκίδνατο, τὰς δυνάμεις ἀνειληφῶς ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἠπέιγετο κατὰ τῶν Μυσῶν. ἡ γὰρ ἐκείνων αὐθάδεια καὶ ἀπήνεια, φονικὸν περιπνέουσα, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐσίνετο ἐπικράτειαν, καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων ἀφειδῶς ἐληΐζετο, ἡβηδὸν ἅπαντας διαφθείρουσα. τῷ τοι καὶ θερμότερον ἤπερ ἔδει μᾶλλον κινήθεις ἢ προμηθέστερον, αὐτοβοεῖ καθελεῖν ταύτην ἠπέιγετο.

⁵⁵ Fragment ten uznaje się za pierwsze świadectwo umieszczenia obrazu Bogarodzicy (typ Hodegria) w ceremonii publicznej; podkreśla się też rangę tego wizerunku przyznaną mu przez samego cesarza (obraz poprzedzał regalia bułgarskie i otwierał pochód triumfalny – por. B. V. P e n t c h e v a, *The supernatural protector of Constantinople: the Virgin and her icons in the tradition of the Avar siege*, BMGS 26, 2002, s. 29-30) oraz przypisywane Bogarodzicy znaczenie w tym zwycięstwie (por. tamże, s. 30, przyp. 113; P o p e, *Svjatoslav the Glorious...*, s. 137, przyp. 14). O wyjątkowości tego triumfu, wyrażającej się także w publicznym pokazaniu regaliów cara Borysa, w tym szczególnie dwóch koron, w pełni odpowiadających wzorcom bizantyjskim: diadem (στέφος) oraz toufy zwanej też tiarą (τιάρα) wodza naczelnego, por. np. G. P r i n z i n g (*Nochmals zur historischen Deutung des Bamberger Gunthertuches auf Johannes Tzimiskes*, BSC 5, s. 125, 131 – tam wcześniejsza literatura); podobieństwo regaliów bułgarskich i bizantyjskich wiąże się z tytułem basileusa, który Borys posiadał (por. S o u s t a l, *Thrakien*, s. 92).

⁵⁶ W związku z pozbawieniem Borysa insygniów władzy, godność magistra należy uznać za kolejną degradację (por. P r i n z i n g, *Nochmals...*, s. 125). W kwestii podboju Bułgarii uważa się, iż od Bizancjum uzależniona została część Bułgarii z Presławiem (W. S w o b o d a, *Bazyli II**, SSS, t. 7, s. 419; Z a k y t h i n o s, s. 224); w pozostałej – zachodniej części Bułgarii, obejmującej dzis. Macedonię

a korony i berła niósł na rękach. W ten sposób prowadząc pochód tryumfalny główną ulicą stolicy, udekorowaną zewsząd purpurowymi szatami i przybraną, jak sypialnia małżeńska, gałązkami laurowymi i kobiercami, przetykanymi złotem, podążył do wielkiej świątyni Mądrości Bożej⁵⁵; tam po odmówieniu modlitw dziękczynnych i po złożeniu Bogu w darze najwspanialszej korony Myzów jako pierwoćcin łupu, wszedł do siedziby władcy i zaprowadziwszy tam króla Myzów Borysa, polecił mu zdjąć oznaki królewskiej władzy; była to tiara bramowana purpurą, wysadzana złotem i perłami, szata purpurowa i obuwie czerwone. Uonorował go zaś godnością magistra. Tak znacznych i przerastających wszelkie wyobrażenia zwycięstw dokonał cesarz Jan w krótkim czasie: pychę Rusów i ich rozbudzoną hardość pokonał i powalił na ziemię doświadczeniem wojennym, jak też rozważą, męstwem i śmiałością, a Myzję podporządkował Romajom. Po powrocie do Bizancjum przemimował [tam], a podległy mu lud, jak zwykle, pozyskiwał darami i schlebiał mu obfitymi ucztami⁵⁶.

[X 1-7 – konflikty bizantyjsko-arabskie na terenie Azji Mniejszej]⁵⁷.

s. 171-173; X 8. Następnie ponownie, gdy wreszcie rozsypało się rozbójnicze wojsko spiskowców Bardasa Sklerosa, cesarz Bazyli zgromadził siły wojskowe i wyruszył przeciwko Myzom. Ich zuchwałość i srogość, tchnąca wkoło krwiożerczością, niszczyła państwo Romajów, także haniebnie pustoszyła tereny Macedończyków i prawie wszystkich wybiła. Dlatego tym gwałtowniej niż należało, podniecony raczej niż przewidujący, postanowił podbić ją [Myzję] w pierwszym szturmie. Lecz wskutek ironii losu pomylił się w swoich nadziejach. Kiedy bowiem przebył wąskie i przepaściste szlaki i znalazł się w pobliżu Sardiki, którą Scytowie zwykli nazywać Trialitzą, rozbił tam obóz warowny i oblegając ją, trwał 20 dni w wyczekiwaniu⁵⁸. Lecz niczego

(*Testimonia*, z. 4, s. 119, przyp. 1) mogła zachować się władza miejscowa, która podjęła walkę z Bizancjum (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 215); chodzi tu o zimę 971/972 r. (T a l b o t i in. s. 201, przyp. 71).

⁵⁷ Rozdziały te zawierają kilka istotnych informacji: X 3 – o powołaniu patriarchy Antoniego III Studyty (974-979); X 6 – o pojawieniu się komety, widocznej od sierpnia do października 975 r. (G r u m e l, op. cit., s. 472; T a l b o t i in., s. 211, przyp. 54); X 7 – o uzurpacji Bardasa Sklerosa oraz śmierci Jana Tzymiskesa w 976 r.

⁵⁸ Skleros został pokonany przez wojska Bardasa Fokasa (o nim por. przyp. 24 niniejszego opracowania) w 979 r. (mianowany przez cesarza w 978 r. domestykiem scholi na Wschodzie) i zmuszony został do ucieczki, w 980 r. internowany w Bagdadzie (S e i b t, *Skleroi*, s. 59); wyprawa cesarza Bazylego II na Bułgarię w 986 r. skierowana była przeciwko Samuelowi; Serdika (Tralitza) była ważnym ośrodkiem antybizantyjskim na ziemiach zachodniobułgarskich do 986 r. (por. K. R e k, *Powstanie zachodniobułgarskiego państwa Komitopulów*, PH 74, 1983, s. 245).

ἀλλὰ τῶν ἐλπίδων ἐπηρεία τύχης ἡμάρτανεν. ἐπεὶ γὰρ τὰς ἐστενωμένας καὶ κρημνώδεις ἀτραπούς διοδεύσας, κατὰ τὴν Σαρδικὴν ἐπεχωρίασεν, ἦν καὶ Τράλιτζαν ἢ Σκυθικὴ συνήθεια κέκληκεν, ἐνταῦθα τὸν τοῦ στρατοπέδου ἐπήξατο χάρακα, καὶ αὐτὴν παρακαθισάμενος, ἐφ' ἡμέραις εἴκοσιν ἐφρούρει. ἀλλ' οὐδὲν εἶχεν ἀνύσειν, τῇ κακοπραγίᾳ τῶν στρατηγῶν ἐς ῥαστώνην καὶ νωθεῖαν ἀποκλινάσης τῆς στρατιάς. τοίνυν πρότερον μὲν τοὺς ἐπὶ χιλὸν καὶ χορτάσματα τοῦ χάρακος ἐξιόντας ἐνεδρεύσαντες οἱ Μυσοὶ, πολὺν φόνον εἰργάσαντο, καὶ πλῆθος ὑποζυγίων καὶ ἵππων ἀπήγαγον. ἔπειτα τῶν ἐλεπόλεων καὶ τῶν λοιπῶν μηχανημάτων ἀπειρία τῶν προσαγροχότων ταῦτα τοῖς τείχεσιν ἀπρακτησάντων, καὶ πυρποληθέντων παρὰ τῶν δυσμενῶν· ἐπεὶ καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων κατεῖχε τὴν στρατιάν, τῶν συμπεφορημένων ἐπισιτισμῶν ἤδη ἀναλωθέντων, τῷ μὴ πεφεισμένως ἀλλ' ἄδην κατεμφορεῖσθαι αὐτῶν, ἐνσκευασάμενος συνάμα τῇ στρατιᾷ τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἦει. πανημέριος δὲ διοδεύσας, ἐπὶ τινα λόχμην διεσκηνίσαστο, καὶ τὴν πληθὺν διανέπαυε [...].

Τότε δὲ, κατὰ τὴν ὑστεραίαν, διὰ τινος ὑλώδους καὶ σηραγγώδους αὐλῶνος διῆει τὸ στράτευμα· ἐκείνον δὲ μόλις παραδραμὸν, χαραδρῶδεις καὶ ἀνάντιες κατελάμβανε χώρους· ἐν οἷς οἱ Μυσοὶ Ῥωμαίοις ἐπιθέμενοι πλείστον ὅτι πλῆθος ἀνδρῶν διέφθειραν, καὶ τὴν τε βασιλείον ἀρχὴν καὶ τὸν πλοῦτον εὐλήφεσαν, καὶ τὴν ἀποσκευὴν τῆς στρατιάς ἐλαφυραγώγησαν ἅπασαν. τότε δὴ καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα ἐκτραγῶδῶν ἐκέισε παρήμην, τῷ κρατοῦντι δυστυχῶς συνεπόμενος καὶ τῇ τοῦ διακόνου λειτουργίᾳ ὑπηρετούμενος. καὶ κἄν ἐξεχύθη μου παρὰ μικρὸν τὰ διαβήματα, καὶ μαχαίρας Σκυθικῆς γέγονα παρανάλωμα, εἰ μὴ με θεία τις ἐξ αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἀπήγαγε πρόνοια, ἥτις ἀξίππασασθαι τάχος πεποίηκε, πρὸ τοῦ καταληφθῆναι τὴν φαραγγώδη πρὸς τῶν δυσμενῶν ἄνοδον, παρελθεῖν τε ταύτην, καὶ δρομαίως καταλαβεῖν τὴν ἀκρώρειαν. μόλις οὖν διὰ δυσβάτων ὁρέων τὸ περιλειφθὲν τοῦ στρατεύματος τὴν καταδρομὴν διέφυγε τῶν Μυσῶν, τὴν ἵππον σχεδὸν ἀποβαλὸν ἅπασαν καὶ τὴν ἐπικομιζομένην ἀποσκευὴν, καὶ πρὸς τὰ Ῥωμαϊκὰ ἐπανέζευξεν ὄρια [...].

⁵⁹ Dokładną datę klęski Bazylego II podczas odwrotu spod Serdiki – 16/17 sierpnia 986 r. – znamy dzięki przekazom historyka arabskiego Jachii z Antiochii (por. T. L e w i c k i, *Yahjā ibn Saīd al Antākī*, SSS, t. 7, s. 15); miejsce bitwy – to Trajanowe Wrota (por. ODB, s.v. *Trajan's Gate*; W. S w o b o d a, *Bazyli II**, SSS, t. 8, s. 419) w zachodniej odnodze pasma Starej Planiny; przełęcz ta (m.in. też Serdika) była jednym z punktów szlaku strategicznego i handlowego (zwanego także Wielką Drogą Wojenną, por. *Testimonia*, z. 2, s. 131) łączącego Konstantynopol z Singidunum (por. W. S w o b o d a, *Via Diagonalis*, SSS, t. 6, s. 403-404). Leon Diakon pełnił u boku Bazylego II funkcję diakona cesarskiego; funkcja ta wymieniona jest w *Kletorologionie Filotheosa* w grupie spatharokandydatów, obok diakonów kościoła Hagia Sophia (por. O i k o n o m i d è s, *Listes*, s. 151, 185, 207); na podstawie tego tekstu raczej nie można wnioskować, że autor przebywał w niewoli bułgarskiej (por. H u n g e r, K a r a y a n n o p u -

nie zdołał dokonać, gdyż wskutek złego postępowania dowódców armia popadła w gnuśność i powolność. Najpierw więc Myzowie przygotowywali zasadzki na wychodzących z obozu po paszę dla zwierząt i żywność dla ludzi, dokonali wielkiej rzezi i uprowadzili wiele zwierząt jucznych i koni. Następnie ponieważ wieże oblężnicze i maszyny stały beczynnym z powodu braku doświadczenia tych, którzy je pod mury przyprowadzili, zostały one przez nieprzyjaciół podpalone; kiedy brak środków do życia dotknął wojsko, gdyż zgromadzone produkty zostały już zużyte, skoro nie oszczędnie lecz do syta się napychano, uzbrojony wraz z wojskiem [cesarz Bazyl] udał się w drogę do Bizancjum. Po całodziennym marszu zatrzymał się w miejscu zalesionym, aby dać wojsku wytchnienie. [...]

Wtedy to, następnego dnia wojsko przeszło przez zalesiony i skalisty wąwóz; zaledwie go minęło, znalazło się w miejscach pełnych rozpadlin i stromizn; tam właśnie Myzowie napadli na Romajów i zabili znaczną ilość żołnierzy, zagarnęli najpierw namiot cesarski z wyposażeniem oraz złupili sprzęt wojskowy. Wtedy to także ja, który to opowiadam, byłem tam obecny, towarzysząc władcy w nieszczęściu i wypełniając powinność diakona. I niewiele brakowało, a osłabłyby moje kroki i padłbym ofiarą miecza scytyjskiego, gdyby mnie z tego niebezpieczeństwa nie wyprowadziła Boża opatrność; ona sprawiła, że szybko na koniu pomknąłem, zanim drogę pełną wąwozów zajęli wrogowie, pokonałem ją i pędem wydostałem się na szczyt. A wojsko, które ocalało, z ledwością zdołało uciec przez niedostępne góry przed pościgiem Myzów; porzucając prawie wszystkie konie i sprzęt, zdążyło ono ku granicom romajskim⁵⁹.

[X 9. Kolejny wątek wojny domowej, nowym uzurpatorem był Bardas Fokas, który ogłosił się cesarzem 15 sierpnia 987 r.; jego zwolenników cesarz pokonał w bitwie pod Chryzopolem, a następnie pod Abydos, gdzie poległ Bardas Fokas]⁶⁰.

Los – Weiss; Schreiner, *L. Diakonos*, LdM, t. 5, kol. 1892); o znaczeniu kłeski Bazylego II dla historii ziem północnobułgarskich, por. Rek, *Powstanie zachodniobułgarskiego państwa...*, s. 246.

⁶⁰ Zwycięstwo pod Chryzopolis (dzis. Skutari) możliwe było dzięki pomocy Rusów (por. Skylitzes, *Synopsis*, s. 336), to fakt przemilczany przez Leona Diakona; od 988 r. mogli oni przebywać w Bizancjum w wyniku porozumienia Bazylego II z Włodzimierzem, zawartego krótko po kłesce z 986 r., prawdopodobnie w 987 r. (Poppe, *The Political Background...*, s. 211, 224, 227-228; tegoż, *Ruś i Bizancjum*, s. 7-8, 12) lub w 988 r. (Soboda, *Chersones...*, s. 281); chronologia tej bitwy – 988 r. (Ostrogorski, s. 254), lub początek 989 r. (Poppe, *The Political Background...*, s. 237; tegoż, *Ruś i Bizancjum*, s. 16; por. też Talbot i in., s. 216, przyp. 88); do decydującego starcia z Fokasem doszło 13 kwietnia 989 r. (por. Ostrogorski, s. 254, 373; Poppe, *The Political Background...*, s. 238; tegoż, *Ruś i Bizancjum*, s. 16; Zakythinios, s. 198).

s. 175-176; X 10. Καὶ ἄλλα δὲ παγχάλεπα ἢ τοῦ φανέντος ἀστέρος παρεδήλου ἐπιτολή, καὶ οἱ παραδειχθέντες αὐθις πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἄωρὶ τῶν νυκτῶν πύρινοι στύλοι, καὶ τοὺς ὀρῶντας ἐκδειματούμενοι. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τὴν τε συμβᾶσαν πρὸς τῶν Ταυροσκυθῶν τῆς Χερσῶνος ἄλωσιν παρεδήλουν, καὶ τὴν τῆς Βερόοιας κατάσχεσιν παρὰ τῶν Μυσῶν [...].

Καὶ γὰρ ἐσπέρας ἐνισταμένης, ἐν ἡ μνήμην τοῦ μεγάλου Δημητρίου καὶ Μάρτυρος τελεῖν παρέλαβεν ἡ συνήθεια, φρικώδης ἐπενεχθεὶς σεισμός, καὶ οἷος οὐκ ἄλλος κατὰ ταύτας δὴ συνέβη τὰς γενεάς, τὰ τε πυργώματα τοῦ Βυζαντίου πρὸς γῆν κατερίπωσε, καὶ τὰς πλείους ἐστίας ἀνέτρεψε, τάφον αὐτὰς τοῖς οἰκοῦσιν ἀπεργασάμενος, τὰ τε προσέγγια τοῦ Βυζαντίου χωρία μέχρις ἐδάφους κατέβαλε, καὶ πολὺν τῶν ἀγροίκων φθόρον ἐποίησεν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡμισφαίριον τῆς ὑπερώας τῆς μεγάλης ἐκκλησίας σὺν τῇ πρὸς δύσιν ἀψίδι κατέβαλε καὶ εἰς γῆν κατερίπωσεν· ἅπερ αὐθις ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἐν ἑξ ἐνιαυτοῖς ἐδομήσατο.

s. 175-176; X 10. Inne jeszcze niebezpieczeństwa zapowiadało pojawienie się gwiazdy, jak też ukazujące się po stronie północnej nieba późną nocą słupy ognia przerażające patrzących. Oznaczały one bowiem zdobycie Chersonu przez Tauroscytów oraz zagarnięcie Berroi przez Myzów.

[Gwiazda zwana kometa pojawiała się w różnych stronach nieba i zdaniem ludzi nie zapowiadała niczego dobrego]⁶¹.

Następnego wieczora, kiedy zwyczaj nakazywał czcić pamiątkę wielkiego męczennika Demetriusza nadeszło straszne trzęsienie ziemi, jakiemu równego nie było w tych pokoleniach, powaliło na ziemię warownie Bizancjum, zburzyło wiele domów, zgotowawszy grób ich mieszkańcom, gruntownie zniszczyło posiadłości w pobliżu Bizancjum i znaczne straty przyniosło rolnikom. Ale nie tylko to, runęła bowiem na ziemię kopuła stropu Wielkiego Kościoła wraz z apsydą zachodnią; cesarz Bazyli odbudował je w ciągu 6 lat⁶².

[X 11. Autor wraca do wątku, przerwane wcześniej, gdy cesarz Jan wrócił z Syrii do Bizancjum. Kończy swe dzieło informacją o śmierci Jana Tzymiskesa, który przeżył lat 59, a panował – 6 lat i 30 dni]⁶³.

⁶¹ Zdaniem A. Poppego chodzi o „słupy ognia” widoczne w Kairze w kwietniu 989 r., opisane przez Jachię (P o p p e, *The Political Background*, s. 211-213); na temat odrzucenia tej sugestii przez innych badaczy – por. T a l b o t i n., s. 217, przyp. 91; zdobycie Chersonu-Korsunia zdaje się Leon odnosić do roku 989, zgodnie z *Powieścią minionych lat* (PVL, t. 1, s. 75-83) – 988 r. (por. S j u z j u m o v, I v a n o v, s. 222), inne datowanie – między kwietniem a lipcem 989 r. (według P o p p e g o, op. cit., s. 212), ogólnie 989 r. (S w o b o d a, *Chersones...*, s. 281, 284; O s t r o g o r s k i, *Dzieje*, s. 255); data zdobycia przez Bułgarów Berroi (dzis. Veria, położona na poł.zach. od Tesaloniki) nie jest znana, ale większość badaczy opowiada się za 989 r. (np. Z l a t a r s k i, *Istorija*, t. I, 2, s. 681; GIBI, t. 5, s. 276); takie datowanie zdaje się sugerować sam autor źródła, umieszczając to wydarzenie obok innych, z tego właśnie roku; wiadomo natomiast, że została przez Bizancjum odbita w 991 r. – por. P o p p e, op. cit., s. 211, przyp. 60; por. też T a l b o t i n., s. 217, przyp. 93); od 869 r. było to biskupstwo podległe Tesalonice (por. *Testimonia*, z. 4, s. 73; z. 3, s. 288); kometa widoczna w Bizancjum w sierpniu 989 r., według Jachii – w Kairze od 27 lipca do 15 sierpnia 989 r. (P o p p e, op. cit., s. 211) – to kometa Halleya (por. ODB, s.v. *Comets*; por. też T a l b o t i n., s. 217, przyp. 94).

⁶² Trzęsienie ziemi (datowane przez Jachię na rok trwający od 11 kwietnia 989 do 30 marca 990 r.) rozpoczęło się w wigilię święta Demetriusza, czyli 25 października 989 r. (por. T a l b o t i n., s. 217, przyp. 96; por. też ODB, s.v. *Earthquakes*); datowanie przez Skylitza na 15 indykcję roku 6494 od stworzenia świata, czyli na 987 r. (*Synopsis*, s. 331-332), uważa się za błędne (por. P o p p e, *The Political Background*, s. 211-212, przyp. 61); fragment dotyczący odbudowy kościoła Mądrości Bożej w ciągu 6 lat, czyli w 995 r., zdaniem S j u z j u m o v a, I v a n o v a (s. 223) może być wtrącony przez Leona lub skryby do narracji o skutkach trzęsienia ziemi; według Jachii odbudowę zakończono w 993 r., czyli po 4 latach (por. T a l b o t i n., s. 218, przyp. 99).

⁶³ Wątek poświęcony podbojom Tzymiskesa w Azji Mniejszej, którym towarzyszyło pojawienie się komety w 975 r. (por. przyp. 57), autor przerwał w rozdz. X 6; w drodze powrotnej do stolicy cesarz zatrzymał się w pobliżu Olimpu bityńskiego u patrikiosa Romana, wnuka Romana Lakapena. Dalej – opis objawów choroby Tzymiskesa, które poprzedziły jego śmierć.

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

Opracowania

- A b r a m o w i c z ó w n a *Słownik grecko-polski*, pod red. Z. Abramowiczówny, t. 1-4, Warszawa 1958-1965
- A n g e l o v, K a š e v, Č o l p a n o v D. Angelov, S. Kašev, V. Čolpanov, *Bälgarska voenna istoria. Ot antičnostta do vtorata četvärt na X v.*, Sofia 1989
- B e c k, K i r c h e H.G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, wyd. 2, München 1977
- B o n a r e k, R o m a j o w i e J. Bonarek, *Romajowie i obcy w kronice Jana Skylitzesa*, Toruń 2003
- C F H B Corpus Fontium Historiae Byzantinae
- C h o r i k o v – M a l e v I.P. Chorikov – M.G. Malev, *Novogrečesko-russkij slovar'*, pod red. P. Perdikisa i T. Papadopulosa, Moskva 1980
- C h r i s t – S c h m i d – S t ä h l i n W. von Christ – W. Schmid – O. Stählin, *Geschichte der griechischen Literatur*, t. 2, cz. 1-2, wyd. 6, München 1924 (reed. 1961, 1980)
- D a g r o n, E k o n o m i a G. Dagron, *Ekonomia chrześcijańska i społeczeństwo chrześcijańskie (VIII-X wieku)*, [w:] *Historia chrześcijaństwa. Religia. Kultura. Polityka. T. 4. Biskupi, mnisi i cesarze, 610-1054*, red. tomu: G. Dagron, P. Riché, A. Vauchez, red. wydania polskiego J. Kłoczowski, Warszawa 1999, s. 208-254
- D a g r o n, K o ś c i ó ł i p a ń s t w o G. Dagron, *Kościół i państwo (polowa IX–koniec X wieku)*, [w:] *Historia chrześcijaństwa...*, t. 4, s. 145-207
- D j u r i ć, P o r o d i c a F o k a I. Djurić, *Porodica Foka*, ZRVI 17, 1976, s. 189-296
- D u C a n g e C. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Lugduni 1688 (reed. Paris 1943)
- D u j č e v, M e d i o e v o I. Dujčev, *Medioevo bizantino-slavo*, t. 1-3, Roma 1965-1971
- D u j č e v, S r e d n o v e k o v i e I. Dujčev, *Bälgarsko srednekovie. Proučvanija värhu političeskata i kulturnata istorija na srednekovna Bälgarija*, Sofija 1972
- D v o r n i k, S l a v e s F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926
- E d. B o n n a e *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, rec. I. Bekkeri et alii, t. 1-49, Bonnae 1828-1878
- E K *Encyklopedia katolicka*, t. 1 i n., Lublin 1985 i n.
- F r i s k H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1960-1972

- GIBI *Grčki izvori za bŕlgarskata istorija*, t. 1 i n., Sofija 1954 i n.
- Glas SAN
Glossar A Glas Srpske Akademije Nauka, Belgrad 1886 i n.
Glossar zur frŕhmittelalterlichen Geschichte im ōstlichen Europa. Hrsg. von J. Ferluga u.a., *Lateinische Namen bis 900*, t. 1 i n., Wiesbaden 1974 i n.
- Glossar B *Glossar ...*, Serie B. *Griechische Namen bis 1025*, t. 1 i n., Wiesbaden 1974 i n.
- Halkin F. Halkin, *Bibliotheca hagiographica Graeca*, t. 1-3, Bruxelles 1957 (wyd. anastatyczne 1986)
- Hannick C. Hannick, *Nowe chrzeŕcijaŕstwo w ŗwiecie bizantyŕskim: Rusini, Bułgarzy i Serbowie*, [w:] *Historia chrzeŕcijaŕstwa. Religia, kultura, polityka*. T. 4. *Biskupi, mnisi i cesarze, 610-1054*. Red. tomu: G. Dagron, P. Riché, A. Vauchez, Warszawa 1999 (przekład wydania francuskiego z 1993)
- Hunger H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, t. 1-2, Mŕnchen 1978
- IB *Istorija na Bŕlgarija*, t. 2: *Pŕva bŕlgarska dŕrŕava*, pod red. D. Angelova, Sofija 1981
- IIR *Izvoarele istoriei Romŕniei*, ed. H. Mihŕescu i in., t. 2-4, Bucureŕti 1970-1982
- ISN *Istorija srpskog naroda*, pod red. S. Ćirkovicia, t. 1, Belgrad 1981
- Jireček K. Jireček, *Istorija Srba*, t. 1-2, Belgrad 1952 (reed. Belgrad 1978)
- Jurewicz O. Jurewicz, *Historia literatury bizantyjskiej. Zarys*, Wroclaw 1984
- Karayannopulos – Weiss J. Karayannopulos – G. Weiss, *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324-1453)*, cz. 1-2, Wiesbaden 1982
- Koder – Hild J. Koder – F. Hild, *Hellas und Thessalia*, Wien 1976 (*Tabula Imperii Byzantini*, t. 1)
- Koledarov, PG P. Koledarov, *Politiĕeska geografija na srednovekovnata bŕlgarska dŕrŕava*, cz. 1-2, Sofija 1979-1989
- Krumbacher K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, wyd. 2, Mŕnchen 1897
- Kurnatowska, SP Z. Kurnatowska, *Słowiaŕszczyzna południowa*, Wroclaw 1977
- Labuda, *Fragmenty* G. Labuda, *Fragmenty dziejów Słowiaŕszczyzny Zachodniej*, t. 1-3, Poznaŕ 1960-1975
- LbG *Lexikon zur byzantinischen Grŕzitat, besonders des 9.-12. Jahrhunderts*. Erstellt von E. Trapp unter Mitarbeit von W. Hŕrandner und J. Diethart, z. 1-6, Wien 1998-2007

- LdM
Lemerle, *Humanisme*
- Lemerle, *Miracles*
- Leszka
- Leśny, *Konstantyn i Metody*
- Liddell–Scott–Jones
- Łowmiański, *Początki*
- Łowmiański, *Religia*
- Marquardt, *Streifzüge*
- Menge
- MGH
MMFH
- Moravcsik
- NEEC
- Niederle, *Rukovět'*
- Niederle, SS
Niederle, *Život*
Niermeyer
- Nikolov
- Lexikon des Mittelalters*, t. 1 i n., München 1980 i n.
P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Paris 1971
P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, t. 2: *Commentaires*, Paris 1981
M.J. Leszka, *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII-pierwsza połowa XII wieku)*, Łódź 2003
J. Leśny, *Konstantyn i Metody, apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*, Poznań 1987
H.G. Liddell – R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Revised and Augmented throughout by H. Stuart-Jones, Oxford 1973
H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. 1-6, Warszawa 1963-1985
H. Łowmiański, *Religia Słowian i jej upadek*, Warszawa 1979
J. Marquardt, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903 (reed. Hildesheim 1961)
H. Menge, *Griechisch-deutsches Schulwörterbuch. Mit besonders Berücksichtigung der Etymologie*, Berlin 1903
Monumenta Germaniae Historica
Magnae Moraviae Fontes Historici, t. 1-5, Brunae 1966-1976
Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, t. 1-2, wyd. 2 poprawione, Berlin 1956 (reed. Berlin 1983)
Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae, Texte critique, introduction et notes par J. Darrouzès, Paris 1981
L. Niederle, *Rukovět' slovanských starožitnosti*, Praha 1953
L. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, t. 1-4, Praha 1901 i n.
L. Niederle, *Život starých Slovanů*, t. 1-3, Praha 1912 i n.
J.F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1976
G.N. Nikolov, *The Bulgarian Aristocracy in the War against the Byzantine Empire (971-1019)*, Byzantina et Slavica Cracoviensia 3: *Byzantium and East Central Europe*, ed. by G. Prinzing, M. Salamon with assistance of P. Stephenson, Cracow 2001, s. 141-148

- ODB *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A.P. Kazdan, t. 1-3, New York–Oxford 1991
- Oikonomidès, *Listes* N. Oikonomidès, *Les listes de préséance Byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris 1972
- Ostrogorski, *Dzieje* G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, Warszawa 1967
- Pape W. Pape's *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, t. 1-4, Braunschweig 1871-1875
- Plezia, *Źródła* M. Plezia, *Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian*, cz. 1, Kraków–Poznań 1952
- Poppe, *Ruś i Bizancjum* A. Poppe, *Ruś i Bizancjum w latach 986-989*, KH 85, 1978, s. 3-23
- Poppe, *The Political Background* A. Poppe, *The Political Background to the Baptism of Rus' . Byzantine-Russian Relations between 986-989*, DOP 30, 1976
- Prosopographie* *Prosopographie der mittelbyzantinischen Zeit*. Erste Abteilung (641-867). Nach Vorbereitung F. Winkelmanns erstellt von R.-J. Lilie, C. Ludwig, T. Pratsch, I. Rochow i in., *Prolegomena*, t. 2, t. 4, Berlin 1998, 2000, 2001
- PVL *Povest' vremennykh let*, podgotovka teksta D.C. Lichačev, perevod D.C. Lichacev i B.A. Romanov, pod red. V.P. Adrianovoj-Peretz, t. 1-2, Moskva 1950
- Rad JAZU *Rad Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti*, Zagreb 1867 i n.
- Radovi *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb 1971 i n.
- RAU *Rozprawy Akademii Umiejętności w Krakowie*, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Kraków 1873 i n.
- RE *Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, hrsg. von A.F. von Pauly, neubearb. von G. Wisowa, W. Kroll u.a., Stuttgart–München 1893 i n.
- Riemer *Griechisch-deutsches Handwörterbuch*, ausgearb. von F.W. Riemer, t. 1-2, Jena 1819-1820
- Sedov V.V. Sedov, *Vostočnye slavjane v VI-XIII vv.*, Moskva 1982 (Archeologija SSSR)
- Seibt, *Skleroi* W. Seibt, *Skleroi. Eine prosopographisch-sigillografische Studie*, Wien 1976
- Skylitzes, *Synopsis* *Ioannes Skylitzes Synopsis historion*, ed. I. Thurn, Berlin 1973
- Sophocles E.A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and the Byzantine Periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)*, New York 1900
- Soustal, *Nikopolis* P. Soustal, *Nikopolis und Kephallenia* (Mitwirkung von J. Koder), Wien 1981 (*Tabula Imperii Byzantini*, t. 3)

- S o u s t a l, *Thrakien*
 P. Soustal, *Thrakien (Thrakē, Rodope und Haimimontos)*, Wien 1991 (*Tabula Imperii Byzantini*, t. 6)
- SSS
Słownik starożytności słowiańskich, t. 1-8, pod red. G. Labudy i in., Wrocław 1961-1996
- Testimonia*
Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, wyd. A. Brzóstkowska – W. Swoboda, z. 2, Wrocław 1989; z. 3, Warszawa 1995; z. 4, Warszawa 1997
- Thesaurus*
Thesaurus Graecae linguae ab H. Stephano constructus, Parisiis 1831-1865
- TIR K-34
Tabula Imperii Romani K-34 Sofia. Naissus – Dyrrhachion – Scupi – Serdica – Thessalonike, Ljubljana 1976
- T o y n b e e
 A. Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and His World*, London 1973
- VI
Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, wyd. F. Barišić i in., t. 1-3, Beograd 1955-1966
- W a s i l e w s k i, *Bizancjum*
 T. Wasilewski, *Bizancjum i Słowianie w IX wieku*, Warszawa 1972
- Wczesna Słowiańszczyzna*
Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu, pod red. A. Wędzkiego, t. 1-2, Warszawa 2008
- Weithmann
 M.W. Weithmann, *Die slawische Bevölkerung auf der griechischen Halbinsel. Ein Beitrag zur historischen Ethnographie Südseuropas*, Wiesbaden–München 1978
- Whittow
 M. Whittow, *The Making of Orthodox Byzantium, 600-1025*, [b.m.] 1996
- Z a k y t h i n o s
 D.A. Zakythinos, *Byzantinische Geschichte 324-1071*, Wien–Köln–Graz 1979
- ZFFB
Zbornik Filozofskog Fakulteta u Beogradu, Beograd 1948 i n.
- Z l a t a r s k i
 V.N. Zlatarski, *Istorija na bālgarska dāržava prez srednite vekove*, t. 1, cz. 1-2, Sofija 1918-1927 (reed. Sofija 1971-1972), t. 2, Sofija 1934 (reed. 1972)

Czasopisma

- AB
 Analekta Bollandiana, Bruxelles 1882 i n.
- ASPh
 Archiv für slawische Philologie, Berlin 1876-1929
- BB
 Byzantinobulgarica, Sofija 1962 i n.
- BMGS
 Byzantine and Modern Greek Studies, Oxford, t. 1 i n., 1975 i n.
- BP
 Balcanica Posnaniensia, Poznań 1983 i n.
- BS
 Balkan Studies, Thessaloniki 1962 i n.

BSI	Byzantinoslavica, Praha 1929 i n.
BZ	Byzantinische Zeitschrift, Leipzig–München 1892 i n.
CM	Cyrrillomethodianum, Thessaloniki 1970 i n.
DOP	Dumbarton Oaks Paper, Dumbarton Oaks 1941 i n.
EB	Études Balkaniques, Sofía 1964 i n.
IČ	Istorijski časopis, Beograd 1948 i n.
III	Izvestija na Institutu za Istorija, Sofija 1951 i n.
IP	Istoričeski pregled, Sofija 1945 i n.
JÖB	Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik, Wien 1951 i n.
KH	Kwartalnik Historyczny, Lwów 1887-1939, Kraków 1945-1949, Warszawa 1950 i n.
PH	Przegląd Historyczny, Warszawa 1905 i n.
REB	Revue des études byzantines, Paris 1943 i n.
RESEE	Revue des études sud-est européennes, Bucarest 1963 i n.
SA	Slavia Antiqua, Poznań 1948 i n.
VV	Vizantijskij Vremennik, S. Petersburg/Petrograd 1894-1928, Moskva 1947 i n.
WS	Die Welt der Slawen, Wiesbaden 1956 i n.
ZČ	Zgodovinski časopis, Ljubljana 1947 i n.
ZRVI	Zbornik radova Vizantološkog Instituta SAN, Belgrad 1952 i n.
ZSP	Zeitschrift für slawische Philologie, Heidelberg 1925 i n.

INDEKS OSOBOWY

Nazwiska współczesnych autorów, tłumaczy, redaktorów podano drukiem kursywnym

- Abd al-`Aziz/Kouroupas, emir Krety 142
Abramowiczówna Z. 36-37, 109, 136
Achilles 142-143
Adraletos, domestyk 82-83
Adrian, święty 70-71
Agatiasz 102
Ahrweiler K. 139
Al-Amr *zob.* Amer
Aleksander cesarz 42-43, 78-79, 99, 121
Aleksy Mousele 46-47, 84-85
Almosz 76
Amer/Al-Amr, emir Meliteny 72-73
Anacharsis 142-143
Anemas/Al-Nu Man, syn emira Krety Abd al-
`Aziza 142-143, 146-147
Angelov D. 46-47, 70, 77
Anna, siostra Symeona 55
Antigonos 26-27
Antoni III Studyta, patriarcha 100, 155
Apsimar 114
Argonauci 60-61
Argyrosi 8, 101
Arpad 76-77
Askold 36
Asotios (Aszot II) 80-81
Aszot I 80-81
Attalos 42-43
Attyla 152
- Bagratydzi, dynastia armeńska** 80
Bakalov G. 18, 43
Baldimer (Włodzimierz), syn Borysa Michała
68-69, 70-71
Bardas, kesar, brat cesarzowej Teodory 25-29,
72-73, 92-93
Bardas Fokas, syn Leona Kouropalatesa 108,
122-123, 125, 155, 157
- Bardas Fokas, syn Nikefora Fokasa Starszego,
brat Leona Fokasa, ojciec Nikefora II 45,
60-61, 82, 94-95, 104-105
Bardas Skleros, magister 118-123, 132-133,
148-149, 154-155
Bardas, syn Kordyleasa 68-69
Basilitzes 78-79, 98-99
Bazyli I, cesarz 7-8, 24-33, 35, 39-40, 65, 68-
71, 78-79
Bazyli II, cesarz 65, 91, 94, 100-102, 111, 154-
159
Bazyli, ojciec Leona Diakona 100
Bazyli parakoimomen, naturalny syn Romana I
Lakapena 126-128
Bazyli, patrikios i kanikles 80-81
Bazyli Skamandrenos, patriarcha 100
Bekker I. 8, 91, 97
Belizariusz 61
Benjamin, syn Symeona, brat Piotra 52, 94-95
Bogoris *zob.* Borys Michał
Bon A. 31-33
Bonarek J. 25, 36, 61, 104-108, 110
Boor de C. 152
Borys Michał/Bogoris/Goboris 20-24, 65, 70,
73, 91-93, 99
Borys II, syn Piotra i Marii 59, 130-131, 154,
155
Božilov I. 11, 28, 58-59, 81, 153
Browning R. 52
Bułgar, zapaśnik 27-28
- Cankova-Petkova G.* 47-48, 53, 65-66, 73, 75-
78, 80, 85, 94, 97, 102
Chorikov J. 37
Christofor, cesarz 54-59
Colonna M. E. 100, 102
Čolpanov V. 46-47, 70, 77
Combefis F. 7

- Dagron G.* 31, 38, 43, 45, 57, 61, 73, 86
Danelis 26-27, 30-34
Daniel 32-33
Davids A. 57
Delehaye H. 41
Demetriusz, święty 158-159
Dennis G.T. 103
Djurić I. 39, 78
Dölger F. 147
Duczko W. 25, 143
Dujčev I. 7-8, 46
Dworacki S. 6
- Eustatios, drungarios* 39-41, 76-77
Ezechiel 143-144
- Ferjančić B.* 52, 66, 88
Ferluga J. 47
Filotheos 110-111
Florja B. H. 23
Focjusz 23-25, 35, 74-75, 144
Fokasi 8, 101
Foteinos 84-85
- Gabrielopoulos/Gabrilopoulos* 78-79, 98-99
Genesisios 7, 14-15, 19, 21, 28, 64, 74, 91, 110, 113
Georgiev P. 43, 53, 58-59, 70
Georgios Monachos (Jerzy Monachos) 64-66, 91, 97
Goboris zob. Borys Michał
Gog i Magog 144-145
Goldstein I. 54
Grabner-Heider A. 145
Grala H. 116
Grumel V. 134, 155
Grunwald-Hajdasz B. 6
Grzegorz Pterotos 16-17
Grzesik R. 6
Guilland R. 42, 81
- Halkin F.* 148
Hannick Ch. 22-23, 73
Hase C.B. 102
- Havliková L.* 18, 35, 43
Herodot 14, 143
Homer 102
Homza M. 22
Howard-Johnston J. 41, 64, 67, 75-78
Hunger H. 7-9, 64-67, 71-72, 91, 100, 102, 149, 156
- Ibrahim ibn Jakub* 32
Ignacy patriarcha 34-35, 68-69, 72-73
Igor, książę kijowski 60, 63, 108, 116, 129, 138-139
Ikmor 102, 142-143, 146-147
Iliev T.G. 70
Ilski K. 6
Isbul kauchan 70
Istrin V.M. 64, 66, 97
Ivanov C.A. 101-102, 104, 106-107, 109-111, 116-117, 127, 129 -130, 137, 139-143, 145-146, 150, 152-153, 155, 159
- Jachia/Yachia z Antiochii* 156, 159
Jacoby D. 32
Jan Alakas 118-119
Jan astronom 52-53, 95
Jan, syn Danelis 27
Jan, syn Symeona, brat Piotra 42, 52, 53-59, 94-95, 98-99
Jan Bogas 44-45, 80-81
Jan Grapson 44-45, 82-83
Jan heteriarcha 46-47
Jan Kourkouas, syn Romana Kourkouasa 122-123, 140-141
Jan Kourkouas Starszy 60-63, 88-89, 94-95, 125
Jan Łazarz 78-79
Jan, magister i rektor 43-44, 46-47, 58-59, 78-79, 82-87
Jan, mistyk 48-49, 86-87
Jan Radenos 80-81
Jan Skylitzes 5, 37-38, 46, 64, 80, 85, 95, 101, 106-107, 118-119, 128-129, 133, 137, 141-142, 153, 157, 159

- Jan Tzymiskes, cesarz 5, 65, 100-102, 112, 115-117, 120-129, 132-139, 140-141, 146-155, 159
- Janin R.* 46, 110
- Jaropelk 129
- Jenkins R.J.H.* 65-66, 79, 92-93
- Jerzy Kedrenos 100
- Jerzy Monachos *zob.* Georgios Monachos
- Jerzy Sursubul 52-57, 88-89, 98-99
- Jordanov I.* 153
- Jurewicz O.* 7, 9, 67, 100, 102, 156
- Justynian I, cesarz 48-49
- Justynian II, cesarz 68-69, 112-114
- Kalokyres (Kalokir), patrikios** 106-111, 128-129
- Kalokyris, mnich 54-55
- Karayannopoulos J.* 7, 9, 64-65, 67, 100, 102, 156
- Karyškovskij P.O.* 101-102, 113, 129, 142, 145, 147
- Kašev S.* 46-47, 70, 77
- Každan A.P.* 7-8, 64-65, 101-102, 118, 141
- Kędelska E.* 145
- Kirpičnikov A.N.* 128, 138, 140
- Kislinger E.* 69-70
- Kłoczowski J.* 22
- Konstantyn patrikios Armeńczyk 28-29
- Konstantyn Kefalas 82-83
- Konstantyn Kopronim 114-115
- Konstantyn Lips 44-45, 82-83
- Konstantyn Maniakes 28
- Konstantyn VI 115
- Konstantyn VII Porfirogeneta, cesarz 7-8, 26, 29, 42-43, 52, 54-55, 59, 64, 77-79, 98-100, 111, 120-121, 128, 143
- Konstantyn VIII, cesarz 111
- Konstantyn Skleros, patrikios, brat Bardasa Sklerosa 118-119
- Konstantyn Pogonat 112-113
- Konstantyn Rodyczyk 54-55
- Konstantyn Wielki 134, 135
- Konstantyn z Malelii 82-83
- Konstantyn, zięć Romana I Lakapena 56-57
- Kopylenko M.M.* 102
- Kordyles stratelates 68-69, 70-71
- Kortikes *zob.* Kourtikes Armeńczyk
- Kosmas, kupiec grecki 38-39
- Kourkouasi 8
- Kouroupas *zob.* Abd al-'Aziz
- Kourtikes Armeńczyk/Kortikes 38-39, 74-75
- Kowalenko W.* 109
- Krenites 38-39
- Kresten O.* 64-67
- Kristó Gy.* 39, 75-76
- Krum 13, 68-71
- Krumbacher K.* 7-8, 66, 102.
- Kursan *zob.* Kusan
- Kusan (Kursan/Kurszan) 76-77
- Kuźniak K.*
- Lasek A.* 6
- Lauer R.* 27
- Lemerle P.* 17-18
- Leon Apostypes 30-31, 75
- Leon Argyros 46-47, 82-83
- Leon Choirosfaktes 40-41, 76-77
- Leon Diakon 5, 91, **100-159**
- Leon Fokas, domestyk, syn Nikefora Fokasa Starszego, brat Bardasa 44-47, 81-83, 120, 123
- Leon Gomostos 70, 71
- Leon Gramatyk 30, 64-66, 68-69, 73, 99
- Leon Katakalon 40-41, 78-79
- Leon V Armeńczyk, cesarz 11-16, 19, 68-69, 71
- Leon VI, cesarz 26, 32-33, 38-39, 55, 74-75, 78-79, 120-121
- Leon z Karii 100
- Leon z Trypolisu 42-43, 49, 92, 94
- Leontios 112-114
- Leszka M.* 11, 15, 18, 21, 39-40, 42-43, 45, 48, 50-53, 55-58, 80, 107, 109, 131
- Leśniewska D.* 6
- Levčenko M.V.* 60, 89, 95, 106, 111, 112
- Lewicki T.* 142, 153, 156
- Lišev S.* 53

- Litavrin G.G.* 102, 107
 Liutprand z Kremony 53
Ljubarskij J.N. 8-9
- Łabuńka M.** 142
Łowmiański H. 24-25, 37, 60, 63, 93, 106-107, 116-117, 143
Łuczak A. 145
- Maksimović Lj.** 75
 Malamir 70, 115
 Maleinosi 101
Malev M. 37
 Maria-Irena Lakapena, żona Piotra 5, 54-57, 89, 105, 111
Markopoulos A. 7, 9, 64-65, 67, 93-94
Mc Grath S. 103, 137, 149
Menge H. 32, 108, 145
 Metody, patriarcha 72-73
 Metody, mnich i malarz bizantyjski 22-23, 92
 Michał Borys *zob.* Borys Michał
 Michał Bułgar 70-73
 Michał Burtzes 112
 Michał kouropalates *zob.* Michał I Rangabe
 Michał Psellos 91, 102
 Michał, pierworodny syn Symeona 42, 52-53, 58-59, 94-95, 98-99, 111
 Michał I Rangabe, cesarz 11-13, 68-69
 Michał II z Amorion, cesarz 14, 16, 18-19, 71
 Michał III, cesarz 7, 20-25, 35, 65, 68-69, 72, 91-93
 Michał Stypiotos 48-49, 86-87
 Michał, topoteretes, syn Moroleona 82-83
 Michał Toksaras 80-81
Mieszkowski T. 145
 Mikołaj Mistyk, patriarcha 40, 43-44, 48-51, 78-81, 86-88
 Mikołaj, syn duksa 46-47, 82-83
 Mikołaj patrikios 112-113
Miller T.S. 137
Molé W. 54
Moravcsik Gy. 7, 21, 39, 46, 55, 64, 66, 69-72, 76, 101-102, 145-146
- Moroleon/Tymoleon 48-49
 Mortagon *zob.* Omurtag
 Muralt E. 66, 97
 Musikos 38-39, 74-75
- Nadolski A.** 129
Nazarenko A. 108, 151
Nesbitt J. 137
 Nikefor Erotikos 110-111
 Nikefor I, cesarz 11, 106, 115
 Nikefor Fokas Starszy 8, 38-41, 45, 76-78
 Nikefor II Fokas, cesarz 100-102, 105-107, 109-113, 128
 Nikefor Patriarcha 114-115
 Niketas Helladik, protospatariusz 80-81
 Niketas, magister/Niketas Rentakis 54-57
 Niketas Ooryfas *zob.* Ooryfas
 Niketas Skleros 38-39, 76-77
Nikolaev V.D. 89, 92, 94-95
Novotný A. 145
- Oikonomidēs N.** 10, 38-39, 42-43, 47, 56, 71, 81, 83, 112, 128, 148, 153, 156
 Oleg 93
 Olga 61, 108, 129
 Omurtag/Mortagon 5, 14-16, 18-19, 21, 68
 Ooryfas, prefekt Konstantynopola 72-74
Ostrogorski G. 30, 42, 46, 52, 61, 66, 74, 81, 113, 116, 157, 159
- Pachciarek P.** 145
Panic J. 144
 Pankratukas Armeńczyk 80-81
Panova R. 23
Pašuto V.T. 116, 129, 133
Paszkiewicz H. 25, 60, 117
Pentecheva B.V. 51, 154
Petruchin V. Ja. 23, 107
Piltz E. 43
 Piotr Bułgar, syn Symeona 5, 8, 52-59, 89, 94-95, 98-99, 104-105, 108-109, 111, 131
 Piotr, patrikios, stratopedarcha 112
 Platypodes 84, 85

- Plenimir, syn Piotra i Marii 59
 Polyuktos, patriarcha 100
Popowski R. 37
Poppe A. 35, 94, 102-103, 108, 121, 129, 144, 149, 154, 157, 159
 Pothos Argyros 46-47, 82-85
 Presjan-Zwinica 21, 92
Prinzing G. 55, 68, 130, 154
 Priskos 102, 152
 Prokop z Cezarei 36, 102, 135
 Prokopios strateg 29, 31
 Pseudo-Cezariusz 143
 Pseudo-Maurycy 143
 Pseudo-Symeon/Symeon Magister 8, 21, 30, 60, 64-66, 73, 89, 92-94, 99, 116, 139
 Pseudo-Teodozjusz Melissenos 64-66, 88
- Rangabe, ród** 10, 11
Rek S. 155, 157
 Roman Kourkouas 125
 Roman I Lakapen, drungarios, cesarz 8, 44-47, 50-57, 64-65, 82-85, 95, 105, 122-123
 Roman II Lakapen, cesarz 110-111
 Roman, syn Piotra i Marii 59
 Roman patrikios, wnuk Romana Lakapena 159
Rostkowski G. 148-149
Rüss H.
- Saktikes** 46-47, 84-85
Salamon M. 6, 25
 Samuel, władca bułgarski 155
Schreiner/Šrajner P. 7, 9, 27, 35, 37, 60, 92, 100-102, 105, 140, 157
Seibt W. 39, 112, 117-119, 155
Ševčenko I. 22, 24, 27, 37
 Sfindoslabos, Sfindosthlabos (Światosław), syn Igora 99, 102, 108-112, 114-115, 117, 127-129, 131-135, 140-153
 Sfenkelos/Svenald/Sweneld 102, 127-129, 132-133, 140-141
Shepard J./Šepard Dž. 41-43, 49, 57, 78, 80-81
Sjuzjumov M. Ja. 101-102, 104, 106-107, 109-111, 116-117, 127, 129-130, 137, 139-143, 145-147, 150, 152-153, 155, 159
- Skylitzes zob. Jan Skylitzes*
Snipes K. 67, 91, 102
Sophocles E.A. 11, 37, 42, 57, 73, 109, 127, 136
Sotiroudis A. 64, 67
Soustal P. 13, 15, 19, 24, 43, 48, 54, 58, 80-81, 104, 115, 125, 127, 154
Speck P. 28, 68, 71
Sperka J. 144
Spychala L. 144
Sreznevskij V.I. 64, 66, 69, 79, 88-89, 95, 97
 Staurakios, kupiec grecki 38-39, 74-75
 Staurakios, syn Nikefora I 11
 Stefan Bułgar 54-55
 Stefan, domestyk 11
 Stefan II z Amasei, patriarcha 56-57
 Stefan, syn Romana I Lakapena 43-44, 78-79
Stephenson P. 153
Stróżyński M. 6
 Stylian Zautzes 38-39, 74-75
Sullivan D.F. 103
 Sveneld *zob. Sfenkelos*
Swoboda W. 5, 7, 9, 22-24, 28, 31, 35, 39-43, 46, 48, 52-53, 55-60, 64, 66-68, 70-71, 76, 83, 95, 99, 102, 105, 106, 108-109, 111-114, 130-135, 138, 140, 145, 154, 156-157, 159
 Symeon, władca bułgarski 8, 38-54, 65, 68-71, 74-81, 84-89, 91, 94-95, 98-99, 104, 120-121, 123, 127
 Symeon kalouterkanos i usampsos 54-55
 Symeon Logoteta 5, 7-8, 30, 38, 64-66, 69, 75-77, 95, 97, 116
 Symeon Magister *zob. Pseudo-Symeon*
 Symeon Metafrastes 64
Szafarzyk P.J. 152
Szwarc U. 144
- Światosław *zob. Sfindoslabos***
Talbot A.M. 100-101, 103-104, 106-110, 112, 115-116, 125, 129, 134-135, 137, 141, 143, 146-147, 151-153, 155, 157, 159
Tăpkova-Zaimova V. 66, 70, 73, 152

- Tekla, siostra Michała III 21
 Teodor Bułgar 40-42, 44, 76-79
 Teodor Dafnopates 7, 52
 Teodor Kufaras 20-22
 Teodor Lalakon 140-141
 Teodor *olgou tarkan* 40
 Teodor Sigriztes 40
 Teodor Stratelates, święty 148-149, 152-153
 Teodor Studyta 11
 Teodor Teron, święty 148-149
 Teodor z Misthei
 Teodora, cesarzowa, żona Teofila 20-22, 24, 72-73, 92
 Teodoret z Kyru 144
 Teodozjusz Abukes 54-55
 Teodozjusz Mesonyktes 130-131
 Teodozjusz z Meliteny *zob.* Pseudo-Teodozjusz Melissenos
 Teodozjusz patrikios, protovestiarusz 40-41, 78-79
 Teofanes 91, 113-115
 Teofanes protovestiarusz, parakoimomen 56, 60-63, 88-91, 94-96
 Teofil, cesarz 68-69
 Teofil, opiekun Bazylego I 25-29
 Teofil Erotikos 111
 Teofylakt Ochrydzki 70, 105
 Teofylakt Simokatta 102
 Teoktyst magister 11, 72
 Terbel/Terwel 68-69
Toločko O.L. 25, 60, 63, 93, 113, 117
Toločko P.P. 25, 60, 63, 93, 113, 117
 Tomasz patrikios, syn Konstantyna patrikiosa Armeńczyka 26-27
 Tomasz Słowianin 5, 14-16, 19
Toynbee A. 31-32, 34, 52, 56
 Trajan 61
Trapp E. 55
Treadgold W. 67
Tryjarski E. 152
Turlej S. 26-27, 34
 Tzantzes 70-72
 Tzymiskes *zob.* Jan Tzymiskes

Vasil'ev A.A. 61, 74, 81

Walter Ch. 149
Wasilewski T. 7-9, 13, 21-23, 31, 35, 38-39, 42, 64-66, 68-73, 75-76, 92
Weiss G. 7, 64-65, 67, 100, 102, 157
Wędzki A. 6
Whittow M. 22, 39, 61, 106
Wirth G. 105
 Włodzimierz, książę kijowski 157
 Włodzimierz, syn Borysa Michała *zob.* Baldimer

 Yachia *zob.* Jachia

Zakythinos D. 60, 74, 80, 102, 113, 133, 154, 157
 Zamolksis 142-143
 Zenobios, protospatariusz 32-33
Zlatarski V. 70, 159
Znamierowska-Rakk E. 149
 Zoe Karbonopsina 40-42, 79-81, 120-121
 Zoe Zautzena 38

INDEKS NAZW TOPOGRAFICZNYCH I ETNICZNYCH

- Abasgowie (Abchazowie)
Abydos (tur. Çanakkale) 42, 123
Acheloos, rzeka *zob.* Anchialos
Adrianopol (tur. Edirne) 13, 19, 48-49, 68-69,
71, 80-81, 84-85, 113, 124-125
Adriatyk 29
Agarenowie/Izmaelici (Arabowie) 24-25, 29-30,
40-41, 72-73, 80-81, 101, 107, 112-113, 142
Anatolia 15
Anatolikon 130-131
Anchialos (Pomorze) 44-46, 82-83, 106, 122-123
Antiochia 112-113
Antowie 143
Aphrodisias-Staurupolis 100
Arabowie *zob.* Agarenowie
Arkadiopol (tur. Lüleburgaz) 19, 41, 119
Armeniakon 58-59
Armeńczycy 28-29
Attalia (tur. Antalya) 42-43
Azja Centralna 39
Azja Mniejsza 15, 101, 114-115, 117, 122-123,
155, 159
- B**
Babaeski *zob.* Bulgarofygon
Bagdad 155
Balkan *zob.* Haemus
Bałkany 75, 113
Banevo *zob.* Termopolis
Bari 29-30
Berbiano *zob.* Germanoi
Berroia/Beria/Veria 158-159
Bitynia 60-61, 73, 94-95
Bizancjum 24-25, 29-30, 33, 42, 44, 46, 54-55,
57, 61, 73, 76, 82, 104, 106-107, 116-117,
148-151, 154-159
Bosfor (tur. Boğaziçi) 47, 60-61, 68, 74, 86,
89, 110-111 *zob. też* Stenon
- Bosfor Kimeryjski (Cieśnina Kerczeńska) 112-
113, 115-117, 124-125
Brama Trajana/Trajanowe Wrota 100, 156
Bulgarofygon/Burdizos (tur. Babaeski) 8, 14,
40-41, 78-79
Bułgaria 20-23, 28-29, 35, 38-43, 52-57, 65,
68-69, 72-79, 88-89, 94-95, 98-100, 106-
107, 112-113, 153-154 *zob. też* Myzja, Ma-
cedonia
Bułgaria macedońska/zachodnia 114, 154-155
Bułgarzy 12-19, 24, 26-28, 34-35, 38-51, 56-
57, 70-79, 81-89, 92-95, 98-99, 101, 104-
105, 110, 117, 131, 137, 146, 152, 159
zob. też Myzowie, Scytowie
Burdizos *zob.* Bulgarofygon
- Čalakavaška, przełęcz *zob.* Sidera
Chalcedon (tur. Kadıköy) 86
Charsianon 39, 47
Chazarowie 108, 112-113
Chazarowie (heteria) 38-39, 74-75
Chersonesz/Cherson (Korsuń) 44, 106, 112-113,
158-159
Chorwaci 28-29, 52-55, 88, 94-95
Chorwacja 54
Chrysopolis (tur. Skutari) 94
Cieśnina Kerczeńska 24, *zob. też* Bosfor Kime-
ryjski
Czarna, rzeka *zob.* Mauropotamos
- D**
Dalmacja 28-29
Danoubios/Dounabe/Istros (Dunaj) 38-39, 40,
44-45, 68-69, 71, 74-75, 82-83, 108-109,
124-125, 138-139, 141, 144-145
Dardanele *zob.* Hellespont i Stenon
Debelt 24, 25
Derbiano *zob.* Germanoi

- Derewlanie *zob.* Germanoi
 Dineia/Devnja (?) / Dinion (?) 134-135
 Diokletianie (Dukljanie) 28, 29
 Distra *zob.* Dorostolon
 Dniepr 71, 93, 113
 Dniestr 71
 Dobrudża 107, 113
 Don 44, 71
 Dorostolon/Dorystolon/Distra/Teodoropolis
 (Drster, Silistra) 40-41, 76-77, 108-109,
 113, 128-129, 133-139, 148-153
 Drawlanie *zob.* Germanoi
 Dromici *zob.* Rusowie – Dromici
 Drster *zob.* Dorostolon
 Dukljanie *zob.* Diokletianie
 Dunaj *zob.* Danoubios
- Epir 59**
 Erkesija 24
 Euchaita/Teodoropolis w Azji Mniejszej 111,
 148, 153
 Euchaneia 148
 Europa (europejskie tereny cesarstwa) 114-117,
 120-121, 123
- Faros (tur. Rumeli Fanar) 60-61, 88-89, 94-95**
 Filippi 70
 Filippopol (Płowdiw) 114-115
 Frankowie 58, 60-61, 92-95
- Galakrinon/Galakrenon, klasztor 86-87**
 Germanoi *zob.* Drawlanie
 Goljama Kamčija, rzeka 10
- Haemus (Stara Planina, Bałkan) 10, 24, 104,**
 107, 156
 Halys (tur. Kizyl Irmağ), rzeka 74
 Hellada 16-17, 38-39, 58-59, 114
 Hellespont (Dardanele) 120, 121
 Heraklea Tracka (tur. Marmara Ereğli) 19
 Hieron (tur. Anatoli Kavak) 60-61, 72-74, 88-89,
 94-95
 Hunowie/Bułgarzy 15
- Iannopolis *zob.* Persthlaba**
 Iskorostień 116
 Istros *zob.* Danoubios
 Italia 30, 39
 Izmaelici *zob.* Agarenowie
- Kair 159**
 Kaistros, rzeka 100
 Kaloe 100
 Kamčija, rzeka 135
 Kanalici (Konawlanie) 28-29
 Karasu *zob.* Mauropotamos
 Karia 100
 Kartagenowie 112-113
 Katasyrtai 46-47, 82-83, 106
 Keduktos 16, 18-19
 Kijów 24, 106, 111
 Koile *zob.* Kyle
 Konawlanie *zob.* Kanalici
 Konstantynopol 8, 19, 22-24, 30, 33, 37, 42,
 46, 48-50, 58-59, 68-69, 72-75, 78-79, 82-
 85, 88-89, 98-100, 104, 110-111, 115-117,
 122-123, 141, 150, 152-153
 – Akropol, Kentenarion, wieża 110-111
 – Arkadiusza, forum 52
 – Blacherny, dzielnica 42-43, 48-50, 54-
 55, 78-79, 84-86
 – Bogarodzicy, kościół 50-51, 74-75,
 87, 125
 – Chalke, kościół 125
 – Diomedesa świętego, klasztor 30-31
 – Galata, dzielnica 46, 68, 110
 – Kastellion 110-111
 – Hagia Sophia (Mądrości Bożej), kościół
 31, 100, 125, 154-156, 158-159
 – Hebdomon, (tur. Bakirköy), przedmieście
 42-43, 56-57, 78-79
 – Jana Chrzyciciela, kościół 42
 – Jana Ewangelisty, kościół 42
 – Tribunalion 42
 – Hipodrom 107
 – Kosmidion (tur. Eyüp) 49, 86-87
 – Kserolofos, wzgórze 52-53

- Mamasa świętego (tur. Beşiktaş), dzielnica 68-69
 - Mangana, dzielnica 10
 - Nea Ekklesia/Nea Basilike/Zbawiciela, Michała i Eliasza, kościół 31
 - Pegai (tur. Kâsimpaşa), przedmieście 46-47, 56-57, 84-85
 - Pege (tur. Balikli), przedmieście 48-50, 86-87
 - Bogarodzicy Zoodochos Pege, kościół 49-50, 56-57, 86-87
 - Studiosa, klasztor 16-17
 - Sylimbryjska Brama 50
 - Teodory świętej, kościół, pałac i dzielnica 46-48, 84-85
 - Złota Brama 30, 43, 72-73, 78-79
 - Złoty Róg 46, 49, 84-85, 110
- Korsuń *zob.* Chersonesz
- Korynt 26
- Kotlina Karpacka 39
- Kotragowie 112-113
- Kreta 101, 142-143
- Krym 108
- Kumanowie 113
- Kyle/ Koile 62-63, 90-91, 94-96
- Lemnos 49**
- Longobardia, tem 33-34
- Lüleburgaz *zob.* Arkadiopol
- Macedonia 30-39, 48-49, 54-55, 68-76, 84-85, 88-89, 112-114, 120-123, 154**
- Macedończycy 30-31, 39, 68-71, 112-113, 154-155
- Madara *zob.* Mundraga
- Maketyda 58-59
- Malomirovo 13
- Manglaba/Demirkapi 46-47, 82-83
- Mantea 31
- Marica 125
- Mauropotamos (tur. Karasu)/Czarna, rzeka 72-74
- Mądrości Bożej kościół *zob.* Konstantynopol, Hagia Sophia
- Meotyda 112-113
- Mesembria (Nesebyr) 12-13, 44-45, 54-55, 58-59, 82-83
- Meśech 145
- Morze Czarne/Morze Euksyńskie/Morze Gościnnie 24-25, 45, 60-61, 88-89, 94-95, 138-139
- Morze Gościnnie *zob.* Morze Czarne
- Morze Marmara 10, 19, 42
- Muldagra *zob.* Mundraga
- Mundraga/Muldagra/Madara/Tutrakan/Ploska/Păcuil lui Soare 40, 76-77
- Myzja (Bułgaria) 106-107, 112-113, 116-117, 122-123, 140-141, 150-153
- Myzowie/Bułgarzy 104-115, 118-127, 130-135, 152-159
- Narentanie *zob.* Rentanie
- Naupakt 32-33
- Nea Basilike *zob.* Konstantynopol, Nea Ekklesia
- Nikomedia 71
- Nikopol, tem 58-59
- Olimp bityński 159**
- Opsikion 92
- Păcuil lui Soare *zob.* Mundraga**
- Panonia 28-29
- Patras 25-27, 33
 - Andrzeja świętego, kościół 25
- Peloponez 8, 25, 27, 30-33
- Perejasławiec *zob.* Presławiec
- Pergamon 42
- Persthlaba/Presthlaba (Preśław Wielki) 40, 65, 112-113, 126-131, 134-135, 138, 154
- Pieczyngowie 44-45, 80-81, 102, 118, 146, 152-153
- Pliska/Pliskuba 23, 40, 127, 134-135, 138
- Pliskuba *zob.* Pliska
- Ploska *zob.* Mundraga
- Pomorie *zob.* Anchialos
- Preśław Mały *zob.* Presławiec

- Presław Wielki *zob.* Persthlaba
 Presławiec/Perejasławiec/Presław Mały 113
 Protobułgarzy 40
 Prut 69
- Rabdos** 76-77
 Raguz 28-29
 Rentanie (Narentanie) 28-29
 Rhogoi 60, 94-95
 Rhos (Rusowie) 23-25, 34-37, 58-61, 72-75,
 88-89, 92-95, 101-102, 106-113, 116-123,
 128-129, 132-138, 140-146, 150-155
 Rhos/Rosz 144-145
 Riška, przełęcz *zob.* Sidera
 Riwa, rzeka 89
 Rodope (Rodopy) 104, 107
 Romajowie, *passim*
 Romania 38, 74-75
 Rumeli Kavak 60
 Rusowie *zob.* Rhos
 Rusowie – Dromici 8, 58-59, 92, 93, 95
 Ruś 35 *zob. też* Scytia
- Sangarios** 74
 Saraceniowie *zob.* Agarenowie
 Sardika/Serdika/Tralitz (Sofia) 70, 154-155
 Scytia (Ruś) 106-107, 116-117
 Scytowie (Bułgarzy, Słowianie) 10-11, 28-29,
 59, 104-105, 120-121, 155-156
 Scytowie (Rusowie) *zob.* Tauroscyctowie
 Serbia 54
 Serbowie 28-29
 Serdika *zob.* Sardika
 Seret 69
 Seytan, rzeka 41
 Sgora 60
 Sidera/Riškijaska, Riška, Čalakawaška, prze-
 łącz 10, 23-24, 92-93, 127
 Silivri *zob.* Sylimbria
 Singidunum 156
 Sklabogenoi/Sklawini/Sklawenowie (Słowia-
 nie) 14-15, 28-31, 34, 78-79, 98-99, 143
 Sklawezjanie/Sklawizjanie 34, 59
- Skyros 17
 Słowianie *zob.* Bułgarzy, Myzowie, Scytowie,
 Sklabogenoi, Sklawezjanie, Tauroscyctowie
 Sofia *zob.* Sardika
 Stara Ładoga 25
 Stara Planina *zob.* Haemus
 Stara Zagora 24
 Stenon/Bosfor i Dardanele 46-47, 60-61, 84-
 85, 88-89
 Strandża 46
 Strymon 58-59
 Šumen 127
 Sycylia 107
 Sydon 30, 32
 Sylimbria (tur. Silivri) 19
 Sylimbryjska Brama 50
 Synopa 72-73
 Syria 80-81, 106-107
- Tars** 105
 Tauroscyctowie/Scytowie/Taurowie (Rusowie)
 106-111, 116-121, 124-153, 158-159
 Taurowie *zob.* Tauroscyctowie
 Teodoropolis *zob.* Dorostolon
 Terbunioci (Trawunianie) 28-29
 Termopolis (Banevo) 46, 82-83
 Tesalonika 8, 38-39, 70-71, 74-75, 159
 Tmolos, góry 100
 Tmutorokań 24
 Tourkoi/Turcy/Unnoi/Ungri (Węgrzy) 38-41,
 54-55, 70-71, 76-77, 95, 102, 146
 Tracja 38, 44-46, 48-49, 62-63, 72-73, 76, 80-
 81, 84-85, 90-91, 113, 115, 120-121
 Trajanowe Wrota *zob.* Brama Trajana
 Trakesion 100
 Trakowie 30, 31
 Trawunianie *zob.* Terbunioci
 Tralitz *zob.* Sardika
 Trikefalos 92
 Trypolis 42-43
 Tubal 145
 Turcja 41-42
 Turcy *zob.* Tourkoi
 Tutrakan *zob.* Mundraga

Ungri *zob.* Tourkoi
Unnoi *zob.* Tourkoi

Versinikia 13

Waregowie 93, 142

Warna 135

Węgrzy *zob.* Tourkoi

Wielka Droga Wojenna 156

Wrbińska, przełęcz *zob.* Sidera

Wschód (wschodnie prowincje i temy cesarstwa) 14-15, 40-41, 60-61, 80-81, 88-89, 94-95, 112

Zachlumianie 28-29

Zagora/Zagoria 23-25, 68-69, 92-93

Zbawiciela, Michała i Eliasza, kościół *zob.* Konstantynopol, Nea Ekklesia

INDEKS RZECZOWO – TERMINOLOGICZNY

- aklamacja 50-51, 86-87
Annales Fuldenses 75-76
apostazja 28-29, 42-43
archaizowanie nazw etnicznych 104, 108-109
archegos zob. archont Bułgarów
archonci Słowian 28-29
archont archontów 80-81
archont Bułgarów/*Myzów/archegos/hegemon/hegetor/koiranos* 10-13, 20-21, 68-69, 72-73, 78-79, 88-89, 92-95, 98-99, 108-109, 120-121
archont Rusów/*katarchon* 35, 37, 112-113, 146-147
arcybiskup Bułgarów 34-35
arcybiskup Rusów 34-37
arystokracja bułgarska 52-53, 134-135
asymilacja 27
atak serca 52-53
autokrator 32-33, 120-121, 123, 140-141, 146-147, 158-159
autonomia Kościoła bułgarskiego 35
- barbarzyńcy** 36-37
barbarzyńskie obyczaje 14-15
basileis ethnikoi 30-31
basileus Bułgarów/*Myzów* 16-18, 50-51, 56-57, 86-87, 109, 130-131, 154-155
bawełniane tkaniny 27, 31, 32
bitwa morska 60-62, 88-91, 94-95
bojarzy 145
bunt 28-29, 58-59, 68, 71
- ceremonia przyjęcia 30-33
ceremonia ślubna 56-59
chaganat ruski 25
charakterystyka Bułgarów 104-105
charakterystyka Rusów 106-108, 114-115
- chronologia 10-11, 41, 44-53, 56-59, 62-63, 75, 78-95, 98-99, 124-125, 128-129, 132-133, 146-147, 155-157, 159
chrystianizacja Bułgarów 5, 22-25, 34-35, 92-93, 98-99
chrystianizacja Rusów 5, 24-25, 34-35
chrzest Borysa Michała 8, 20, 23, 72-73, 98-99
cuda 36-37, 74-75
- dary** 26-27, 30-35, 38-39, 44-45, 52-53, 68-69, 75-76, 80-81, 88-89, 106-107, 152-155
degradacja Borysa II 154-155
demencja 52-53
demonstracja militarna 105, 106-107
despoina 22, 24, 32-33, 56-57
dobytek 70-71
Do Michała księcia Bułgarii 23
dostojnicy zob. możni
duchowe braterstwo 26-27, 30-31, 108-109
duchowieństwo 82-83, 94-95, 100, 156
dynastai zob. możni
dzieci 12, 15, 68, 71, 116-117, 142-143
Dzieje Leona Diakona 105-159
- edukacja 20-23
Encyklika 35
epilepsja 108-109
epirriptarion 43-44, 80-81
Epitome 64
Excerpta de legationibus 152
- flota 16-17, 28-29, 38-42, 44-45, 60-63, 74, 76-77, 82-85, 88-89, 94-95, 122, 124-125, 138-139
- garnizony 72-73, 84-85, 129, 132-135, 152-153
głód 20-21, 48-49, 54-55, 72-73, 84-85, 88-89, 92-93, 112-113

- głupota 42-43, 116-117
 gniew 38-39, 104-105, 140-141
 gniew Boży 24-25, 150-151
 godności bizantyjskie 10-11, 26-27, 30-33, 38-41, 44-47, 56-57, 62-63, 70-83, 88-89, 90-91, 122-123
 godności bułgarskie 40, 46-47, 54-55, 70
 grabieże 12-13, 15, 38, 41, 44-45, 68-69, 81, 132-133, 140-141
 granice/pogranicze 12-13, 16, 19, 24-25, 72-73, 116-117, 124-125, 156-157
 gwarancje bezpieczeństwa 144-145
 gwarancje pokojowe 24-25
 gwarancje pomocy 76-77
 gwardia cesarska 84-85, 142-143, 146-147
- handel** 38-39, 74-75
hegemon zob. archont Bułgarów
hegetor zob. archont Bułgarów
 helleńskie obrzędy religijne 142-143
 heterie 38-39, 74-75, 84-85
Historia Fokasów 101
Historiae 14, 143
- Iliada* 106
 inskrypcje prabułgarskie 69
 insygnia cesarskie 43-44, 128-129, 152-155
- jedwab/jedwabna odzież/jedwabne tkaniny 27, 32-35, 56-57
 jeńcy 18-19, 38-41, 60-61, 70-73, 76-78, 88-89, 94-95, 112-115, 132-135, 142-143, 151-153
 języki 50-51, 86-87, 117, 144-145
- kamienie szlachetne** 152, 153
katarchon zob. archont Rusów
 katechumenat 22-23, 92
Kletorologion Filotheosa 28, 71, 156
 klimaty trackie 113-114
 klisury 124-125
 kobiety 22, 30, 33, 68-69, 71, 110-111, 116-117, 142-143
 koczownicy 44, 152-153
- koiranos* zob. archont Bułgarów
 kolczuga 138, 140-141, 146-147
komenton/syllogon (wiec) 36-37, 144-145
 komes 70, 71
 kometa 155, 159
 konie 86-87, 118-121, 128-129, 138-143, 146-147, 152-153, 156-157
 konnica 94-95, 108-110, 118-119, 126-127, 148-151
Kontynuacja Jerzego Monachosa, red. A 60, 64-65, 69-70, 72, 74, 79, 87, 91, 95, **97-99**
Kontynuacja Jerzego Monachosa, red. B 7, 64, 91, 97
Kontynuacja Teofanesa **10-63**, 64-65, 68-69, 72, 74-75, 76-80, 82-89, 91-95, 117, 125
 Kościół Wschodni/bizantyjski 24-25
Kronika Leona Gramatyka **68-91**
Kronika Michała Psellosa 91, 102
Kronika napisana na polecenie Konstancyntyna 7
Kronika Pseudo-Symeona 64, **91-96**, 116
Kronika Symeona Logotety, red. A 64, 97, 116, 125
Kronika Symeona Logotety, red. B 38, 64
Kronika z Monemwazji 26
 kronikarze arabscy 142
 książęta ruscy 129
 Księga Ewangelii 36-37
Księga Ezechiela 144
Księga Samuela 117
Księga Suda 53
Księgi cesarskie 15, 110
 księżniczki bułgarskie 110-111
 kult Bogarodzicy 50-51, 74-75
 kupcy 38-39, 74-75, 150-151
- Leonis Grammatici Chronographia* 79
Leonis Tactica 75
Letovnik 97
- łańcuch żelazny** 109-110
 łodzie 58-59, 61, 72, 74-75, 88-91, 94-96, 108-109, 114-116, 138-139, 144-145, 150-153
 łupy wojenne 18-19, 114-115, 152-153, 156-157

- machiny** 42-43, 78-79, 126-127, 140-141, 156-157
magia 52 – 53, 94-95
majątek Danelis 26-27, 30-35
maphorion zob. *omophorion*
megistanes zob. *możni*
metropolie 26
Męczeństwo 15 męczenników Tyberiopola 70
miasta bułgarskie 98-99, 114-115, 134-135
migracje ludności 11, 58-59
mniși 16-17, 20-27, 34-35, 54-55, 58-61, 78-79, 86-87, 98-99
możni/megistanes/dynastai/protagonistai 40-41, 54-55, 58-59, 72-73, 76-77, 86-89, 98-99, 106-107, 128-129, 142-145
mulier suadens 22
mur wewnętrzny 130-133
mury miejskie 128-131, 138-139, 142-143, 148-149, 152-153, 156-157

nadużycia 74-75
nagrody 140-141
najemnicy 106-109, 112-113, 126-128
należności 10-11, 104-105
nauczanie 36-37
negocjacje pokojowe 38-43, 48-51, 54-55, 76-81, 86-87, 110-115
niewola 20-21, 70-73, 130-131
niewolnicy/służba 26-27, 34-35, 38-39, 104-105
niezależność 28-29, 33
numizmaty 34-35

obietnica pokoju 24-25
obietnica pomocy 16-17
obietnica posłuszeństwa 23-24, 72-73
obraz Bogarodzicy 152-153
obrzędy pogrzebowe 142-143
obyczaję przodków 34-35, 142-143
odstępstwo 28-29
ofiary 14-15, 142-145
ogień grecki 60-61, 138-139, 150-151
oikeiosi 39-40, 76-77, 112
okrucieństwa 12, 15, 48-49, 74-75, 84-85, 114-115, 134-135, 140-141

omophorion 50-51, 74-75, 87
Opowiadanie o zabójstwie Nikefora Fokasa 101
opozycja bojarska 58-59
oręż ruski 128-129, 132-133, 144-145
osiedleńcy 15, 34-35, 68-69
O rządzeniu państwem 29, 52, 77

palenie zwłok 142, 143
pałace 12-13, 22-23, 26-27, 30-31, 40-41, 43-44, 46-48, 56-59, 78-80, 84-87, 130-133
patriarchat 72-73, 78-79, 85-86, 100
pieczęcie 57
pieniądze 16-17, 34-35, 38-39, 98-99, 114-115, 124-125
pijaństwo 16-17, 77-78, 122-123, 140-141
pisma Ojców Kościoła 100
plemiona wschodniosłowiańskie 25
pochodzenie arystokratyczne 26-27, 151-152
pochodzenie królewskie 110-111
pochodzenie słowiańskie 14-15
podatki 38-39, 74-75
podstęp 10-11
poganie 61, 74-75
poselstwa 12-13, 16-17, 24-25, 28, 40-43, 54-55, 68-69, 76 – 81, 104-105, 110-113, 150-151
posiadłość 22-23, 34-35, 58-59, 77-78
Powieść minionych lat 60, 63, 111, 116, 129, 159
powstanie Tomasa Słowianina 15-19
pragmateia zob. *targ bułgarski*
profanacja świątyń bułgarskich 140-141
protagonistai zob. *możni*
Przegląd dziejów zob. *Synopsis historion*
przesady 52-53
przesiedlenia 34-35, 68-69
przyjaźń 10-11, 20-21, 23-24, 26-29, 92-93, 106-111, 114-115
przysięga 14-15
Psalmy 117
Psia gwiazda 78-79
pułkowie 24-25, 92-93

rada starszych/starszyzna plemienna 34, 36-37, 138-139, 144-145

- reakcja antychrześcijańska 22-23, 92-93
 regalia *zob.* insygnia cesarskie
 rekompensata 20-21, 107-109, 112-113
 represje 58-59
 rękopisy:
 Dziejów Leona Diakona 102
 Kontynuacji Jerzego Monachosa 66, 97
 Kontynuacji Teofanesa 8
 Kroniki Leona Gramatyka 65-66
 Kroniki Symeona Logotety 65-66
 Kroniki Pseudo-Symeona 66
 rola modlitwy 24-25, 43-44, 50-51, 70-71, 74-75, 80-81, 154-155
 roszczenia terytorialne 22-24, 68-69, 92-93
 rzeźbie 12-15, 30-31, 72, 75, 130-131, 156-157
- samobójstwo 144-146
 Sąd Ostateczny, motyw 22-23, 92-93
Scriptor Incertus 10, 65, 68
Scriptores post Theophanem 7
sendes 31-32
Septuaginta 144
 siedziby Rusów 62-63, 93, 112-113, 116-117, 124-125
 skandynawska ludność 25
 skarbiec 108-109, 130-131
skiastriai/skiatriai 30, 32-33
 sławizacja 27
 sojusze 110-111, 128-129, 131-135
 spadek 34-35
 spadkobierca 32-35
 sprzęt wojskowy 156-157
 sprzymierzeńcy 16-19, 28-29, 38-39, 44-45, 70-71, 76-77, 80-81, 108-109, 112-113, 132-133, 148-149
 spustoszenia 12 -15, 38, 41, 44-45, 48-49, 58-59, 72-73, 76-77, 80-81, 84-85, 88-89, 94-95, 120-123, 154-155
 srebro 32-35
 starszyzna plemienna *zob.* rada starszych
Stry Testament 36-37, 117
 statki/dromony/triery 38-39, 54-57, 60-61, 68-71, 75-76, 84-85, 88-89
- stolica państwa bułgarskiego 126-127
 strój 52-53, 94-95, 98-99, 116-117
 sydońskie (?) wyroby 30
syllogon *zob. komenton*
Synopsis historion 38, 81, 85, 101, 109, 119, 129, 137, 142, 153, 159
 szaty 26-27, 34-35, 152-155
- święto 124, 127, 132-133
- tagmata* *zob.* wojsko doborowe
 taktyka wojenna 10-13, 16-19, 30-31, 72-73, 110-111, 118-119, 122 -124, 126-127, 134-137, 146-147
 targ bułgarski/*pragmateia* 8, 38-39, 74-75
 terytorium zadunajskie 68-69
 testament Danelis 32-34
 tkaniny, produkcja 30-33
 tortury 48-49, 58-59, 60-61, 84-85, 88-89, 94-95, 116
 traktaty pokojowe 14-16, 18-19, 34-35, 44-45, 52-55, 88-89, 98-99, 102, 104-105, 114-115, 150-151
 triery *zob.* statki
 trybut/*phoros* 10-11, 42, 104-105
 tryumf 152-155
 trzęsienie ziemi 158-159
 twierdze 58-59, 72-73, 104-105
- uczta 26, 27, 34-35, 43-44, 56-57, 79-80, 154-155
 umocnienia 42-43, 48-49, 78-79, 84-87, 110-111, 116-117, 124-125, 136-139
 uposażenie 58-59, 78-79
 uprowadzenia 12-13, 113
 uzbrojenie/zbroja 42-43, 50-51, 86-87, 108-109, 120-121, 124-129, 134-135, 138-143, 146-147
 uzurpacja 107-108, 122-123
- Vita Basilii* (anonimowa) 69
Vita Leonis imperatoris 7
Vita I sanctae Theodoraе imperatricis 22
Vremennik 97

- walka zapaśnicza 26-29
 warunki pokoju 42-43, 78-79, 86-87, 150-151
 wątki legendarne 21-23, 52-53, 70-73
 wiara chrześcijańska 20-21, 23-24, 36-37, 42-43, 50-53, 92-93, 110-111
 wiara niechrześcijańska 20-21, 36-37, 144-146
 wiec zob. *komenton*
 wizerunek władcy 14-15, 18-19, 104-105, 108-109, 134-135, 150-151
 wojownicy święci 148-149, 152-153
 wojsko Bułgarów 12-13, 16, 19, 46-51, 78-79, 82-89, 98-99, 108-109
 wojsko ciężkozbrojnych 109, 110, 126, 127, 136, 137, 144, 145
 wojsko doborowe/*tagmata* 18-19, 40-41, 46-47, 60-61, 76-79, 82-85, 94-95, 108-109, 118-119, 126-127, 129, 132-133, 142-143
 wojsko/żołnierze 12-13, 16-19, 30-31, 38-47, 50-51, 60-61, 74-77, 82-83, 94-95, 104-105, 107, 110-111, 116-121, 124-125, 156-157
 wojsko Rusów 108-109, 112-113, 116-119, 134-135, 146-147, 150-153
 wojsko Wschodu 40-41, 60-61, 80-81, 88-89, 94-95
 wojsko Zachodu 30-31
 wolność 34-35
 wozy 110-111, 152-153
 wydania tekstów
 Kontynuacji Jerzego Monachosa 66, 97
 Kontynuacji Teofanesa 8
 Leona Diakona 102
 Leona Gramatyka 66
 Pseudo-Symeona 66
 wykup jeńców 40-41, 76-77, 114-115
 wymiana jeńców 20-21, 58-59, 80-81
 zaćmienie słońca 107
 zakładnicy 38-39, 44-45, 48-51, 76-77, 80-81, 86-87
 zależność 154-155
 załogi 60-63, 88-91, 94-96
 zasadzki 12-13, 14-15, 86-87, 118-121, 134-135, 152-153, 156-157
 zawieszenie broni 41, 78
 zbiegowie 10-11, 58-59, 70-71
 zboże 150-151
 zdrada 12-13, 80-81, 110-111, 128-129
 ziemie południowobułgarskie 107
 ziemie północnobułgarskie 98-99, 107, 157
 ziemie zachodniobułgarskie 59, 155
 złota bulla 54-55
 złoto 26-27, 32-35, 106-107, 128-129, 140-141, 150-155
 zwiadowcy 116-117, 119, 124-125
 związki małżeńskie 54-55, 57, 110-111
 zwierzęta 14-15, 34-35, 124-125, 156-157
 zwłoki 134-135, 141-143
 zwyczaję rodu cesarskiego 56-57
 żołd 124-125
 żywność 48-49, 62-63, 94-95, 124-125, 150-151, 156-157
Żywot cesarza Bazylego 7-8, 24-37
Żywot Bazylego Młodszego 95
Żywot patriarchy Ignacego 24

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Kontynuacja Teofanesa	7
Kroniki z kręgu Symeona Logotety	64
Leon Diakon	100
Wykaz skrótów bibliograficznych	161
Indeks osobowy	167
Indeks nazw topograficznych i etnicznych	173
Indeks rzeczowo-terminologiczny	178

Wykaz publikacji Slawistycznego Ośrodka Wydawniczego (SOW)

PERIODYKI:

Acta Baltico-Slavica

t. 21, 1994; t. 22, 1996; t. 23, 1997; t. 24, 1999; t. 25, 2000; t. 26, 2001/2002; t. 27, 2003;
t. 28, 2004; t. 29, 2005; t. 30, 2006; t. 31, 2007; t. 32, 2008

Slavia Meridionalis

t. 1, 1994; t. 2, 1999; t. 3, 2000; t. 4, 2004; t. 5, 2005; t. 6, 2006; t. 7, 2007

Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej

t. 31, 1993; t. 32, 1995; t. 33, 1996; t. 34, 1998; t. 35, 1999; t. 36, 2000; t. 37, 2001; t. 38,
2003; t. 39, 2004; t. 40, 2005; t. 41, 2006; t. 42, 2007; t. 43, 2008

Studia Kognitywne

t. 1, 1996; t. 2, 1997; t. 3, 1999; t. 4, 2001; t. 5, 2003; t. 6, 2004; t. 7, 2006, t. 8, 2008

Studia Litteraria Polono-Slavica

t. 1, 1993; t. 2, 1996; t. 3, 1999; t. 4, 1999; t. 5, 2000; t. 6, 2001; t. 7, 2002; t. 8, 2008

Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa

t. 24 i 25, 2004; t. 26 i 27, 2005; t. 28 i 29, 2006; t. 30 i 31, 2007; t. 32 i 33, 2008; t. 34 i 35,
2009

SERIE WYDAWNICZE:

Bibliografia językoznawstwa slawistycznego

... za rok 1992, 1995; ... za rok 1993, cz. 1, 1995; ... za rok 1993, cz. 2, 1996; ... za rok
1994, 1997; ... za rok 1995, 1999; ... za rok 1996, 2001; ... za rok 1997, 2003
(Wszystkie tomy pod redakcją Z. Rudnik-Karwatowej)

Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska

- M. Korytkowska, t. 5, cz. 1, Typy pozycji predykatowo-argumentowych, 1992
- V. Koseska-Toszewa, V. Maldżieva, J. Penčev, t. 6, cz. 1, Modalność, problemy teoretyczne, 1996
- M. Korytkowska, R. Roszko, t. 6, cz. 2, Modalność imperceptywna, 1997
- V. Maldżieva, t. 6, cz. 3, Modalność: hipotetyczność, irrealność, optatywność, imperatywność, warunkowość, 2003
- M. Korytkowska, t. 6, cz. 4, Modalność interrogatywna, 2004
- V. Koseska-Toszewa, t. 7, Semantyczna kategoria czasu, 2006
- S. Karolak, t. 8, Semantyczna kategoria aspektu, 2008

Język na pograniczach

- *Słowiańskie pogranicza językowe*, red. K./Handke, (1) 1992
- *Studies in the Phonetic Typology of the Slavic Languages*, red. I. Sawicka, A. Holvoet, (2) 1991
- E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szcześcińskiego*, (3) 1991
- *Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej*, red. W. Boryś, W. Sędzik, (4) 1992

- W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, (5) 1992
- K. Handke, *Polskie nazewnictwo miejskie*, (6) 1992
- R. Roszko, *Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*, (7) 1993
- J. Mindak, J. Sawicka, *Zarys gramatyki języka albańskiego*, (8) 1993
- E. Wolnicz-Pawlowska, *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*, (9) 1993
- Z. Greń, *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*, (10) 1994
- *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, red. E. Wrocławska, (11) 1994
- E. Kędelska, *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*, (12) 1995
- K. Handke, *Polski język familijny*, (13) 1995
- T. Lewaszekiewicz, *Łużyckie przekłady Biblii (Przewodnik bibliograficzny)*, (14) 1995
- H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, (15) 1996
- E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, (16) 1996
- A. Zielińska, *Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce*, (17) 1996
- *Z historii języków łużyckich*, red. H. Fałke i E. Wrocławska, (18) 1996
- *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*, red. J. Zieniukowa, (19) 1997
- L. A. Jankowiak, *Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie ogólnej*, (20) 1997
- W. Boryś, *Czakawskie studia leksykalne*, (21) 1999
- A. Zielińska, *Mniejszość polska na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, (22) 2002
- I. Grek-Pabisowa, *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, (23) 2002
- *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, (24), 2003
- R. Roszko, *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim*, (25), 2004
- Z. Greń, *Tradycja i współczesność w językowym i kulturowym obrazie świata na Śląsku Cieszyńskim*, (26), 2004
- L. A. Jankowiak, *Słownictwo medyczne Stefana Falimirza. Studium początków polskiej renesansowej terminologii medycznej*, t. 1, (27), 2005
- H. Krasowska, *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne* (28), 2006
- D. Roszko, *Funkcjonalne odpowiedniki litewskiego perfektum w litewskiej gwarze puńskiej i w języku polskim*, (29), 2006
- D. Rembiszewska, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, (30), 2006
- L. A. Jankowiak, *Słownictwo medyczne Stefana Falimirza. Studium początków polskiej renesansowej terminologii medycznej*, t. 2, *Słownik*, (31), 2006
- K. Pastusiak, *Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin*, (32), 2007
- I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka, B. Biesiadowska-Magdziarz, *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona*, (33), 2008-10-29
- E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, tom I, A-O, (34), 2008

- I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka, B. Biesiadowska-Magdżiarz, *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna pisana*, (35), 2008
- Z. Greń, H. Krasowska, *Słownik górali polskich na Bukowinie*, (36), 2008
- M. Jankowiak, *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krasławskim. Studium socjolingwistyczne*, (37), 2009

Literatura na pograniczach

- *Literatura rosyjska XX wieku. Nowe czasy, nowe problemy*, red. G. Bobilewicz, A. Drawicz, (1) 1992
- *Antologia wolnej literatury rosyjskiej*, red. A. Drawicz, (2) 1992
- J. Wierzbicki, *Pożegnanie z Jugosławią. Szkice i portrety literackie*, (3) 1992
- J. Rapacka, *Dawna literatura serbska i dawna literatura chorwacka*, (4) 1993
- G. Bobilewicz, *Wyobrażenia poetycka. Władimir Iwanow w kręgu sztuk*, (5) 1995
- *Włodzimierz Majakowski i jego czasy*, red. W. Olbrych, J. Szokalski, (6) 1995
- J. Szokalski, *Czas w poezji Sergiusza Jesienina*, (7) 1995
- J. Sujecka, *Obraz wielkiej przemiany w poezji bułgarskiej 1918–1925*, (8) 1996
- *Stepowa legenda. Antologia ukraińskiej małej formy prozatorskiej lat 1890–1930*, red. O. Hnatiuk, L. Szost, (9) 2001
- *W kręgu Jesienina*, red. J. Szokalski, (10) 2002
- M. Stefański, *Czeska krytyka katolicka lat 1918–1938*, (11), 2007

Kultura na pograniczach

- *Naród – Tożsamość – Kultura. Między koniecznością a wyborem*, red. W. Burszta, K. Jaskułowski, J. Nowak, (1) 2005
- A. Gucka, *Obraz emigracji polskiej na łamach „Dziennika Poznańskiego” (1859–1939) i „Kurierza Poznańskiego” (1872–1932)*, (2) 2005
- J. Nowak, *Duchowe piętno społeczeństw. Złożoność i przeobrażenia polskiej refleksji nad narodem w XIX wieku*, (3) 2008
- *Tożsamość – Język – Rodzina. Z badań na pograniczu słowiańsko-bałtyckim*, red. A. Engelking, E. Golachowska, A. Zielińska, (4), 2008
- *Przemilczenia w relacjach międzykulturowych*, red. J. Goszczyńska, G. Szwał-Gylybowa, (5), 2008

Polshczyzna regionalna Pomorza

- t. IV, 1991; t. V, 1993; t. VI, 1994; t. VII, 1996; t. VIII, 1998

Wszystkie tomy pod redakcją K. Handke

Prace Slawistyczne „Slavica”

- *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich*, red. H. Běličova, G. Neščimenko, Z. Rudnik-Karwatowa, (89) 1991
- L. Moszyński, *Cerkiewnosłowiańskie tytuły ewangelijne*, (90) 1990
- *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. IV, *Modalność a inne kategorie językowe*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, (91) 1991
- H. Dalewska-Greń, *Selektywna kategoria rodzaju w języku polskim i serbsko-chorwackim (analiza konfrontatywna)*, (92) 1991
- V. Koseska-Toszewa (with cooperation of G. Gargov), *The Semantic Category of Definiteness/Indefiniteness in Bulgarian and Polish*, (93) 1991
- W. Budziszewska, *Zapożyczenia słowiańskie w dialektach nowogreckich*, (94) 1991

- A. Holvoet, *Transitivity and Clause Structure in Polish, A Study in Case Marking*, (95) 1991
- M. Wojtyła-Świerżowska, *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. (Formacje tematyczne)*, (96) 1992
- *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich*, red. I. Grek-Pabisowa, L. N. Smirnow, (97) 1992
- G. Szwał-Gylybow, *W kręgu bułgarskiej groteski. O twórczości Jordana Radickowa*, (98) 1991
- *Procesy rozwojowe w językach słowiańskich*, red. J. Zieniukowa, (99) 1992
- *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie, t. V-VI, Konfrontacja językowa. Słowotwórstwo. Wybrane kategorie semantyczne*, red. V. Koseska-Toszeza, M. Korytkowska, (100) 1993
- *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. V, Leksyka 1*, red. I. Maryniakowa, (102) 1995
- *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, Zeszyt III, Seria grecka*, red. A. Brzostkowska, W. Swoboda, (103) 1995.
- *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. VI, Leksyka 2*, red. I. Maryniakowa, (104) 1996
- *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Popowska-Taborska, (105) 1997
- *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian, Zeszyt 4, Seria grecka*, red. A. Brzostkowska, W. Swoboda, (106) 1997
- Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze polskiej*, (107) 1998
- *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. VII, Leksyka 3*, red. I. Maryniakowa, (108) 1999
- J. Turonek, *Książka białoruska w II Rzeczypospolitej*, (109) 2000
- *Słowiańskie słowniki gwarowe*, red. H. Popowska-Taborska, (110) 2000
- *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. VIII, Leksyka 4*, red. I. Maryniakowa, (111) 2002
- M. Wojtyła-Świerżowska, *Prasłowiańskie abstractum. Sufiksalne nomina actionis*, (112) 2003
- *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie, t. VII, Przewodnik po akademickiej gramatyce konfrontatywnej bułgarsko-polskiej*, red. V. Koseska-Toszeza, M. Korytkowska, (113) 2003
- *Procesy innowacyjne w językach słowiańskich*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, (114) 2003
- *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, red. Z. Kaleta, (115) 2003
- M. Trawińska, *Fonetyka wielkopolskich rot sądowych*, (116), 2005
- K. Morita, *Przemiany socjolingwistyczne w polskich społecznościach na Litwie (region trocki) i Białorusi (region iwieniecki)*, (117), 2006
- K. Kotyńska, *Eseiści o Lwowie. Pamięć, sąsiedztwo, mity*, (118), 2006
- B. Raszewska-Żurek, *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (wiek XII-XVI)*, (119), 2006
- E. Golachowska, *Język i kultura wsi włościańskich i szlacheckich dawnej ziemi drohickej na Podlasiu*, (120), 2006
- *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. IX, Leksyka 5*, red. I. Maryniakowa, (121), 2007
- L. Bednarczyk, *Związki i paralele fonetyczne języków słowiańskich*, (122), 2007
- *Materiały do bibliografii do łacińskiej serii testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian, ułożył i wstępem poprzedził Ryszard Grzesik*, (123), 2007
- *Słowotwórstwo i tekst*, red. V. Maldjewa i Z. Rudnik-Karwatowa, (124), 2007

Semantyka a konfrontacja językowa

- t. 1, red. V. Koseska-Toszewa, D. Rytel-Kuc, 1996
- t. 2, red. V. Koseska-Toszewa, Z. Greń, 1999
- t. 3, red. V. Koseska-Toszewa, R. Roszko, 2006
- t. 4, red. V. Koseska-Toszewa, R. Roszko, 2009

POZA SERIAMI:

monografie

- I. Dulewiczowa, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska, Fonetyka i fonologia. Grafia i ortografia*, 1993
- I. Maryniakowa, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słowotwórstwem*, 1993
- V. Koseska-Toszewa, *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska, Składnia*, 1993
- H. Popowska-Taborska, *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*, 1993
- *Skupiska staroobrzędowców w Europie, Azji i Ameryce, ich miejsce i tradycje we współczesnym świecie*, red. I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, R. A. Morris, 1994
- I. Maryniakowa, I. Grek-Pabisowa, A. Zielińska, *Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych kresów północno-wschodnich*, 1996
- K. Handke, H. Popowska-Taborska, I. Galsterowa, *Nie dajmy zginąć słowom*, 1996
- Z. Kaleta, *The surname as a cultural value and an ethnic heritage*, 1997
- K. Handke, *Rozważania i analizy językoznawcze*, 1997
- J. Rapacka, *Leksykon tradycji chorwackich*, 1997
- E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na kresach pdn.-wsch.*, 1998
- I. Grek-Pabisowa, K. Handke, M. Ostrówka, A. Zielińska, *Bohatyrowicze sto lat później*, 1998
- I. Grek-Pabisowa, *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów*, 1999
- I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, *Współczesne gwary polskie na dawnych kresach północno-wschodnich*, 1999
- S. Rudnicki, *Gwara polska wsi Korczunek koło Żytomierza. Fonetyka. Fleksja*, 2000
- Z. Greń, *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*, 2000
- H. Owsiany, *Polacy w łagrach rosyjskiej Północy. W świetle relacji, listów i dokumentów*, 2000
- S. Karolak, *Od semantyki do gramatyki*, 2001
- J. Sujecka, *Ikona domu*, 2001
- S. Karolak, *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*, 2002
- K. Feleszko, *Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, 2002
- L. Grzelak, P. Głogowski, M. Stefański, *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego za lata 1996-2000*, 2002
- K. Feleszko, *Bukowina moja miłość. Słownik*, 2003
- R. Grzesik, *Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej opinii (do 1320 r.)*, 2003
- I. Kwilecka, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, 2003
- K. Handke, *O języku dobrze i źle*, 2004
- H. Popowska-Taborska, *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny*, 2004
- K. Niewiarowska-Bogucka, *Mecenat rodziny Ossolińskich w XVIII i XI wieku na Podlasiu*, 2004

- G. Szwat-Gylybow, *Haeresis bulgarica w bułgarskiej świadomości kulturowej XIX i XX wieku*, 2005
- J. Zieniukowa, *Język mniejszości w komunikowaniu społecznym. Studia nad funkcjonowaniem języków łużyckich w XIX i XX wieku*, 2006
- Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, tom I, 2007
- Z. Kowalik-Kaleta, L. Dacewicz, B. Raszevska-Żurek, *Słownik najstarszych nazwisk polskich – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w „Historii nazwisk polskich”*, tom I, 2007
- W. Boryś, *Etymologie słowiańskie i polskie*, 2007
- Z. Sawaniewska-Mochowa, A. Zielińska, *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej*, 2007
- *Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu*. Tom 1 i Tom 2, *Bibliografia*, red. A. Wędzki, 2008

prace zbiorowe

- *Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria*, t. 13, 1992
- *Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość*, red. K. Handke, 1993
- *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku*, red. K. Handke, H. Dalewska-Greń, 1994
- *Frido Michalk, Studia o języku łużyckim*, red. H. Faska, E. Rzetelska-Feleszko, 1994
- *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. VI, red. M. Basaj, D. Rytel-Kuc, 1994
- *Symbolae Slavisticae*, red. E. Rzetelska-Feleszko, 1996
- *Antroponimia słowiańska*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, J. Duma, 1996
- *Kresy – pojęcie i rzeczywistość*, red. K. Handke, 1997
- *Onomastyka i dialektologia*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, 1997
- *Historia i współczesność języka polskiego na kresach wschodnich*. red. I. Grek-Pabisowa, 1997
- *Myśl białoruska XX wieku. Antologia*, red. J. Garbiński, 1998
- *Semantyka milczenia, Zbiór studiów*, red. K. Handke, 1999
- *Polacy w oczach Rosjan – Rosjanie w oczach Polaków*, red. R. Bobryk, J. Faryno, 2000
- *The National Idea as a Research Problem*, red. J. Sujecka, 2002
- *Słowianie, Słowiańszczyzna – pojęcia i rzeczywistość dawniej i dziś*, red. K. Handke, 2002
- *Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej (płyta CD)*, red. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, 2002
- *Semantyka milczenia 2*, red. K. Handke, 2002
- *Prolog nie epilog... Poezja ukraińska w polskich przekładach (pierwsza połowa XX wieku)*, red. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, 2002
- *Adam M-ski. Zofia Mańkowska, Dzisiaj i na wieki*, red. J. Garbiński, W. Marchel, 2004
- *Polska refleksja nad Europą. Wybór tekstów*, red. J. Nowak, R. Owadowska, K. Wrzezińska, 2007

SŁOWNIKI:

- W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 1, A-C, 1994; t. 2, D-J, 1997; t. 3, K-O, 1999; t. 4, P-S, 2002, t. 5, Ś-Ż i Suplement, 2006
- Z. Sobierajski, M. Trawińska, *Słownik gwarowy tzw. Słowniczek kaszubskich*, t. 1, A-C, 1997
- K. Handke, *Słownik nazewnictwa Warszawy*, 1998

- E. Kędelska, I. Kwilecka, A. Łuczak, *Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy*, t. 1, A-G, 1999; t. 2, H-M, 2003, t. 3, N-Pleć, 2005
- Z. Rudnik-Karwatowa, H. Karpińska, *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego*, 1999
- A. Aksamitow, M. Czurak, *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*, 2000
- J. Garbiński, J. Turonek, *Białoruski ruch chrześcijański XX wieku. Słownik biograficzno-bibliograficzny*, 2003
- Z. Rudnik-Karwatowa, H. Karpińska, *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego* (płyta CD), 2006

